

T.C .
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKALARIN KARLILIĞI
ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000-2004 DÖNEMİ
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir DİNÇ

İSTANBUL,2006

T.C .
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKALARIN KARLILIĞI
ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000-2004 DÖNEMİ
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir DİNÇ

Danışman: Prof. Dr Güler ARAS

İSTANBUL,2006

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	IV
GRAFİK LİSTESİ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VI
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM 13

BANKACILIK, FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ YERİ, BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN MALİ RİSKLER VE DÜZENLEMELER 13

1.1. FİNANSAL SİSTEM.....	13
1.1.1. Finansal Piyasalar.....	16
1.1.1.1. Para Piyasası.....	18
1.1.1.2. Sermaye Piyasası.....	19
1.2. BANKA VE BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	22
1.2.1. Bankacılık Sektörünün Mali Sistem İçindeki Yeri ve Önemi.....	22
1.2.1.1. Özel Finans Kurumları(Katılım Bankaları) ve Yatırım Bankacılığı.....	28
1.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MARUZ KALDIĞI RİSKLER.....	31
1.3.1. Faiz Oranı Riski.....	34
1.3.2. Kur Riski.....	34
1.3.3. Kredi Riski.....	35
1.3.4. Likidite Riski.....	37
1.3.5. Piyasa Riski.....	40
1.3.6. Operasyonel(Faaliyet) Risk.....	42
1.4. BASEL KOMİTESİ.....	43

2. BÖLÜM 47

FİNANSAL KRİZLER, SEBEPLERİ, GÖSTERGE VE SONUÇLARI 47

2.1. FİNANSAL KRİZ LİTERATÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ.....	47
2.1.1. Finansal Krizin Tanımı.....	47
2.1.2. Finansal Krizin Genel Özellikleri.....	49
2.2. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ VE ORTAK YÖNLERİ.....	56
2.2.1. Makroekonomik Göstergelerdeki Değişim.....	59
2.2.2. Bankaların Yapısı, Daha Yoğun Rekabet ve verilen Krediler.....	62
2.2.3. Finansal Liberalizasyon, Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Yabancı Yatırımlar.....	64
2.2.4. Yönetim Yapısı ve Kalitesi.....	72
2.2.5. Dereglasyon Sürecinin Hızına Uyum Sağlanamaması.....	73
2.2.6. Finansal Kırılganlık.....	74
2.3. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ.....	76
2.4. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİ VE MODELLER.....	81
2.4.1. Birinci-Nesil Modeller.....	81
2.4.2. İkinci-Nesil Modeller.....	83
2.4.3. Üçüncü-Nesil Modeller.....	86
2.5. DÜNYADA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER.....	89
2.5.1. Meksika Krizi.....	89
2.5.1.1. Krizin Gelişimi.....	89
2.5.1.2. Krizde Etkili Olan Faktörler.....	91
2.5.1.2.1. Ters Şoklar Görüşü.....	91
2.5.1.2.2. Sürdürülemez Dışı Pozisyon Görüşü.....	92

2.5.1.2.3. Yetersiz Politikalar Görüşü	92
2.5.1.2.4. Sermaye Akımları, Reel Döviz Kuru ve Cari Açık	93
2.5.1.2.5. Finansal Sistemin Kırılganlığı ve Krizde Uygulanan Makroekonomik Politikaların Etkisi.....	96
2.5.1.3. Kriz Sonrasında Bankacılık Sistemine Yönelik Tedbirler ve Sonrasındaki Etkileri	99
2.5.2. Güneydoğu Asya Krizi.....	101
2.5.3. Rusya Krizi	109
2.5.4. Brezilya Krizi	113
2.5.5. Arjantin Krizi.....	121
2.6. TÜRKİYE'DE YAŞANAN MALİ KRİZLER	128
2.6.1. 1994 Nisan Finansal Krizi	130
2.6.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	138
2.7. BANKACILIK SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	158
2.7.1. Krize Giren Ülkelerin Krizleri Aşmada İzledikleri Yöntemler	158
2.7.2. Bankacılık Sistemine Güvenin Yeniden Sağlanması	161
2.7.3. Devlet Müdahalesi İçin Yasal Bir Sürecin Oluşturulması	161
2.7.4. İflas Eden Bankalar İçin Müdahale Mekanizmasının Oluşturulması.....	163
2.7.5. Banka Yeniden Yapılandırması İçin Yapısal Önlemlerin Alınması	163
2.7.6. Banka Yeniden Yapılandırma Teknikleri.....	165
2.7.7. Yeniden Yapılandırmanın Başarı Şansı	167
2.7.8. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı	169
2.8. FİNANSAL KRİZLERİN ETKİLERİ, SONUÇLARI VE ETKİLERİNİN SINIRLANDIRILMASI.	175
2.8.1. FİNANSAL KRİZLERİ ETKİ VE SONUÇLARI.....	175
Finansal Krizlerin Makroekonomik Etkileri	176
Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	176
2.8.2. Uluslararası Finansal Krizlerin Etkilerinin Sınırlandırılması	177
2.8.2.1. Piyasaya Giriş Üzerindeki Etkinin Sınırlandırılması	177
2.8.2.2. Bulaşmanın Önlenmesi	178
3. BÖLÜM	179
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ, SORUNLARI VE SEKTÖREL VERİLER VE MAKRO EKONOMİK GÖSTERLER	179
3.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE YASAL YÜKÜMLÜLÜKLERİ	179
3.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı, Özellikleri	179
3.1.2. Bankaların Yasal Yükümlülükleri	181
3.1.2.1. Mevduat Munzam Karşılık Oranı	181
3.1.2.2. Disponibilite Oranı.....	181
3.1.2.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Sermaye Tabanı Standart Rasyosu.....	182
3.1.2.4. Krediler ve Alacaklar İçin Ayrılacak Karşılıklar	182
3.1.2.5. Diğer Yükümlülükler: Sermaye Yeterliliği Oranı, Kur Riski Oranı ve Zorunlu Döviz Devir Oranı	183
3.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI	183
3.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık.....	184
3.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti.....	187
3.2.3. Haksız Rekabet Koşulları ve Denetim Eksikliği.....	189
3.2.4. Teknolojideki Gelişmelerin Geç Takibi ve Kamunun Etkisinin Halen Devam Etmesi	194
3.2.5. Öz Kaynakların Yetersizliği	197
3.3. 2000 VE 2004 YILLARI ARASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN GÖSTERGELER.	199
3.3.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar	200
3.3.2. Türk Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı	204
3.3.2.1. Toplam Aktifler	205
3.3.2.2. Öz Kaynaklar	208
3.3.2.3. Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (%).....	209
3.3.2.4. Grupların Sektör Payları.....	210
3.3.2.5. Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler	211
3.3.2.6. Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı.....	215
3.3.2.7. Gelir-Gider Yapısı ve Karlılık.....	216
3.4. 2000 VE 2004 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER.....	217
3.4.1. Fiyat Hareketleri ve Enflasyon	217

3.4.2. Büyüme ve GSMH Göstergeleri.....	218
3.4.3. Ödemeler Dengesi ve Borçlanma Göstergeleri.....	221
3.4.4. Parasal Göstergeler	229
3.4.5. Borsa, Faiz Oranları ve Mali Piyasaki Göstergeler	230
3.4.6. İstihdam Göstergeleri	232
4. BÖLÜM	233
MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKALARIN KARLILIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000 - 2004 DÖNEMİ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	233
4.1. TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR	233
4.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	234
4.3. ARAŞTIRMANIN AMACI	235
4.4. ARAŞTIRMANIN DEĞİŞKEN VE VERİLERİ	235
4.5. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE MODELİ	237
4.6. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI	240
4.6.1. <i>Phlips-Perron Testi Sonuçları</i>	240
4.6.2. <i>Doğrusal Regresyon (Ekk) ve Arch Regresyon Analiz Sonuçları</i>	244
4.6.2.1 Ticari Bankaların Ekk ve Arch Sonuçları	244
4.6.2.3. Özel Sermayeli Ticari Bankaların Ekk ve Arch Sonuçları	250
4.7. GENEL DEĞERLENDİRME	253
KAYNAKÇA	260

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : 2003 İtibariyle Finansal Sistemde Seçilmiş Büyüklükler (GSYİH'ya oranı, %) ..16	
Tablo 2: Bazı Ülkelerdeki Banka Sayısı ve Gelişmişlik Düzeyi İlişkisi ..26	
Tablo 3: Kredi Kurumlarının Toplam Aktiflerinin GSYİH'ya Oranı AB(15).....27	
Tablo 4: Basel 1 ve Basel 2 Karşılaştırması 45	
Tablo 5: Türkiye'ye Yönelik Net Sermaye Hareketleri.....68	
Tablo 6: Türkiye'ye Yönelik Portföy Yatırımları.....69	
Tablo 7: Türkiye'ye Yönelik Kısa vadeli Sermaye Hareketleri 70	
Tablo 8: Krizdeki Ülkelere Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar) 71	
Tablo 9:Bölgesel Kırılganlık Farklılıkları (1970-1995).....75	
Tablo 10:Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri 76	
Tablo 11: Finansal Krizler Öncesinde Bazı Makroekonomik Göstergelerdeki Değişiklikler 77	
Tablo 12:Finansal Krizler Öncesinde Bazı Finansal Sektör Göstergelerindeki Değişiklikler 77	
Tablo 13: Banka Krizlerinin Belirleyicileri.....79	
Tablo 14: Krizin Gelişimi 104	
Tablo 15: Özel Sektöre Açılan Krediler(GSYİH'nın % olarak).....105	
Tablo 16: M2Y/Rezervler 106	
Tablo 17: Piyasa Değerleri ve İşlem Hacmi(GSYİH'nın yüzdesi olarak) 107	
Tablo 18: Rusya Federasyonu, Büyüme ve Enflasyon.....110	
Tablo 19: Brezilya Bankalarının Enflasyon Gelirleri (Toplam Gelirlerinin Yüzdesi Olarak) 117	
Tablo 20: Arjantin Bankacılık Sistemi Konsolidasyonu.....123	
Tablo 21: 2000 - 2001 Krizi Öncesinde ve Kriz İçinde Sıcak Para Hareketleri.....140	
Tablo 22: Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi Oranı.....143	
Tablo 23: 2000-2001 Yıllarında Açılan Kapanan Firma Sayısı.....151	
Tablo 24:Asya Ülkeleri Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Programlarına Ait Bazı veriler.....159	
Tablo 25:Sistemik Banka Yeniden Yapılandırılmasında Kullanılan Yöntemler 160	
Tablo 26:Ülkelere Göre Banka Yeniden Yapılandırma Yöntemleri.....168	
Tablo 27: Aralık 2003 İtibariyle FYYP Kapsamına Alınan Firmalar 171	
Tablo 28: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı 200	
Tablo 29: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Yıllar İtibariyle Şube Sayıları.....202	
Tablo 30: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Yıllar İtibariyle Çalışan Sayı 203	
Tablo 31: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Aktif Büyüklüğü(milyar TL).....205	
Tablo 32: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Özkaynak Yapısı 208	

Tablo 33: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma İlk Beş ve On Bankada	209
Tablo 34: Banka Büyüklükleri	210
Tablo 35: Grupların Sektör Payları %	210
Tablo 36: Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler İle Yüzdesele Değişimleri	211
Tablo 37: Bankacılık Sektörünün Gelir-Gider Yapısı.....	216
Tablo 38: Enflasyon verileri	217
Tablo 39: Büyüme ve GSMH Gelişmeleri	219
Tablo 40: Ödemeler Dengesi.....	222
Tablo 41: İhracat ve İthalat.....	223
Tablo 42: Cari işlemler dengesi	224
Tablo 43: Yabancı sermaye gelişimleri	225
Tablo 44: Yıllar İtibariyle Dış Borç Görünümü	226
Tablo 45: Dış Borç Servisi.....	227
Tablo 46: Yıllar İtibariyle Parasal Göstergeler	229
Tablo 47: Döviz Kurundaki Gelişmeler	229
Tablo 48: Kurlardaki(\$-E) ve Ortalama* kur değişimi.....	230
Tablo 49: İMKB Endeksi ve Yabancı Payları Yıllık Değişimi	231
Tablo 50: Bankaların 1 Yıllık TL Mevduata verdikleri Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranı.....	231
Tablo 51: İstihdam Sayısı ve İşsizlik Oranları.....	232
Tablo 52: Yarı Logaritmik Yöntemle Doğrusallaştırılmış Makroekonomik veriler	237
Tablo 53: Grup Değişkenlerinin Bireysel Etkileri PP Testi Sonuçları.....	241
Tablo 54: Aktif Karlılık Değişkeninin PP Sonuçları.....	241
Tablo 55: Özsermaye Karlılık Değişkeninin PP Sonuçları	241
Tablo 56: Enflasyon Değişkeninin PP Sonuçları.....	242
Tablo 57: Faiz Oranı Değişkeninin PP Sonuçları	242
Tablo 58: Döviz Kuru Değişkeninin PP Sonuçları.....	242
Tablo 59: GSMH Değişkeninin PP Sonuçları	242
Tablo 60: Dış Borç Değişkeninin PP Sonuçları	243
Tablo 61: Sanayi Üretim Endeksi Değişkeninin PP Sonuçları	243
Tablo 62: Kamu Bankaları Aktif Karlılık PP Testi Sonuçları	243
Tablo 63: Kamu Bankaları Özsermaye Karlılığı PP Testi Sonuçları	243
Tablo 64: Özel Bankaları Aktif Karlılık PP Testi Sonuçları.....	243
Tablo 65: Özel Bankaları Özsermaye Karlılığı PP Testi Sonuçları	244
Tablo 66: Ticari Bankaların Aktif Karlılık EKK Sonuçları	245
Tablo 67: Ticari Bankaların Aktif Karlılık ARCH Sonuçları.....	245
Tablo 68: Ticari Bankaların Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları.....	246
Tablo 69: Ticari Bankaların Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları	247
Tablo 70: Kamu Bankalarının Aktif Karlılığı EKK Sonuçları	247
Tablo 71: Kamu Bankalarının Aktif Karlılığı ARCH Sonuçları	248
Tablo 72: Kamu Bankalarının Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları	249
Tablo 73: Kamu Bankalarının Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları	249
Tablo 74: Özel Sermayeli Bankalarının Aktif Karlılığı EKK Sonuçları	250
Tablo 75: Özel Sermayeli Bankalarının Aktif Karlılığı ARCH Sonuçları.....	251
Tablo 76: Özel Sermayeli Bankalarının Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları.....	251
Tablo 77: Özel Sermayeli Bankalarının Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları.....	252
Tablo 78: Regresyon Sonucuna Göre Bağımsız Değişkenlerin Aktif Karlılık ve Özsermaye Karlılığı İle İlişkisinin Yönü	253

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998).....	42
Grafik 2:Türkiye'ye Yönelik Doğrudan yatırımlar.....	59
Grafik 3 : Asya ülkelerinin sermaye hareketleri (GSYİH'nın yüzdesi olarak).....	92
Grafik 4 : Türkiye'deki sermaye hareketlerinin yüzdesel dağılımı.....	122
Grafik 5 : Türkiye'nin Cari İşlemler Dengesi(GSYİH'nın yüzdesi olarak).....	123
Grafik 6 : 1992-1997 Yılları Arasında Döviz Kuru Değişimi.....	125
Grafik 7: Türkiye'de özel sektöre açılan krediler(GSYİH'nın yüzdesi olarak).....	127
Grafik 8: Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri.....	142
Grafik 9: Yıllar İtibariyle Banka Sayıları.....	194
Grafik 10: Kamu Ve Özel Banka Sayıları Gelişim Trendi.....	196
Grafik 11: Çalışan Sayısındaki değişimler.....	198
Grafik 12: Toplam Aktifler Ve GSMH'daki Gelişmeler.....	199
Grafik 13: Toplam Aktifler Ve Toplam Aktifler GSMH'ye Oranı.....	200
Grafik 14: Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı.....	201
Grafik 15: Öz Sermayedeki Gelişme Ve Özsermaye / T.Aktif Oranı.....	203
Grafik 16: Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Vade Dağılımı.....	207
Grafik 17: Seçilmiş Ülkelerde Kredilerin GSYİ Hasılaya Oranı.....	208
Grafik 18: Kredi Mevduat Oranı Gelişimi.....	209
Grafik 19: Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı.....	210
Grafik 20: TEFE Ve TÜFE Değişim Grafiği.....	213
Grafik 21: Gayri Safi Milli Hasıla Yüzde Değişimi (Sabit Fiyatlarla).....	215
Grafik 22: Yıllık Ortalama Büyüme Oranları 1991-2004 (Seçilmiş Ülkeler).....	216
Grafik 23: Seçilmiş Ülkelerde 2000-2004 Büyüme Oranları.....	217
Grafik 24:Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSMH ve Enflasyon (Yüzde).....	222
Grafik 25:Kamu Borç Stoku (GSMH'nin yüzdesi).....	224

ÖZET

Bankaların işlevlerini sağlam bir yapıda ve düzenli bir şekilde yerine getirebilmeleri için gelişip büyümeleri, gelişip büyümelerini de devam ettirebilmeleri için ise kar elde etmeleri gerekmektedir. Kar elde edilebilir ancak, elde ettiği karların amaçlara uygun olup olmadığı ya da eldeki varlıklar ve kaynaklarla ne oranda kar elde edildiği önemlidir. İşte bu durum ortaya karlılık kavramını çıkarmaktadır. Karlılık bankaların iç ve dış faktörlerinden etkilenmektedir. İç faktörler olarak bankanın çalışanları, piyasa payı, büyüme stratejisi.. vb faktörleri sayabiliriz. Dış faktörleri ise makro ekonomik faktörler olarak genelleyebiliriz. Makro ekonomik faktörlerde meydana gelen her değişim bankaların her türlü işlemine değişiklik yaratmakta buda doğrudan yada dolaylı olarak karlılığı etkilemektedir. Ülke ekonomilerinde yaşanan krizler bankacılık sektörünü çoğu zaman diğer sektörlerden çok daha kısa sürede ve daha derinden etkilemektedir.

Çalışmada, makroekonomik faktörlerin bankalarının karlılığına olan etkilerini incelemek amacıyla Philips-Perron testi ve Arch testleri yapılarak sonuçları tartışılmaya, analiz kapsam ve bilgileri ışığında belli sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karlılık, Makroekonomik faktörler, phlips Peron testi, EKK testi, Arch testi

ABSTRACT

To assume the functions in a firm form and to perform an orderly way the banks need to develop and grow, and to keep on their developing and growing they need to profit. It may be profited but, it is important if the profits are appropriate to the aims or how much asset and the sources were gained(gathered). This position deduces the profitability concept. Profitability is effected by the interior and exterior factors of banks. As interior factors bank employees, market apportionment, growing strategy..etc. can be taken in consideration . As exterior factors we can generalize macro economical factors. Every change in macro economical factors creates an alteration in any operations of the banks and this effects the profitability directly or indirectly. Crisis which were seen in the country economies, mostly effect banking sector in a less time than the other sectors and more deeply .

In working, with the aim of researching the effects of macroeconomical factors to the profitability, Philips – Perron and Arch tests were performed and it is tried to discuss and present the results under the data(light) of analyse consideration and informations .

Keywords: Profitability, Macroeconomical factors, Philips – Peron tests, EKK test, Arch tests

GİRİŞ

Mali sistem içindeki payı çok yüksek düzeylerde olan bankacılık sistemi ekonominin lokomotifi olarak kabul edilen Finansal sistemi büyük ölçüde temsil ettiğinden dolayı ekonominin temel yükünü taşıyan lokomotifi olarak düşünülebilir. Bu sebeple mali sistemlerde, dolayısıyla bankacılık sisteminde meydana gelebilecek bir kriz yada kriz benzeri düzensizlikler ekonomik ilerlemenin de yavaşlamasına, bozulmasına, hatta durmasına sebep olmaktadır.

Son yıllarda globalleşme ile uluslar arası ekonomik ve finansal sistemlerin entegrasyonu, gelişmekte olan piyasalara sermaye giriş ve çıkışlarını beraberinde getirmiş ve sistemin global hareketlere olan duyarlılığını artırmıştır. Bu durumun yol açtığı birçok irili ufaklı krizler yaşanmış, bankacılık sistemi bu krizlerden en önce ve derinden etkilenen kesim olmuş, bu da global ölçekte yetersiz kalan yerel bankacılık sistemlerinin yeniden yapılandırılarak oransal olarak büyümeleri ve sermaye/özsermaye yapılarını güçlendirmeleri zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Bankacılık yeniden yapılandırmalarının ülke ekonomilerine maliyeti yüksek olmuş ve bu maliyetler geniş toplum kesimlerine yansıtılmıştır. Asıl görevi, mali aracılık yoluyla ülke ekonomisine katkıda bulunmak olan bankacılık sektörü bu asli görevinin aksine, ekonomik daralmaya ve üretim kayıplarına sebep olmuştur.

Bankalar işlevlerini yerine getirirken; likidite riski, faaliyet riski, kredi riski, faiz oranı riski ve kur riski gibi çeşitli risklere maruz kalmakta, tüm bu risklerin yanında iflas riski de yaşayan bankalar hizmetlerini yerine getirirken maruz kaldığı bu risklerin karşılığı olarak bir gelir elde etmektedir. Elde ettikleri bu gelir, kar/zarar olarak bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Aktif karlılık ve özsermaye karlılık oranları sonucu, ortaya çıkan karın ne olduğu belirlenir ve yeterli görülüp görülmemesine göre bir planlama yapılır. Bankaların karlılık oranlarını koruyabilmeleri için etkilendikleri riskleri etkin yönetebilmeli ve riskleri dikkate alarak fiyatlamada bulunmaları gerekmektedir.

Literatürdeki finansal çalışmalar, genel olarak bankacılık sektöründeki mali başarısızlıkların ülke ekonomilerindeki makroekonomik yapıların zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıktığını göstermektedir. Ancak, bu başarısızlıkların nedenlerinin makroekonomik

faktörlerin yanında, içsel(yönetmel) sorunlardan ve risk yönetim sistemlerinin yeterince önemslenmemesi ve uygulanmamasından da kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü, sistem içinde bulunan tüm bankalar aynı makroekonomik koşulların etkisinde kalmalarına karşın sistem içindeki bazı bankaların ayakta kaldıkları gözlenmiştir.

2000 ve 2004 dönemi Türk bankacılık sistemi içindeki Ticari bankaların karlılıkları üzerine makroekonomik faktörlerin etkilerinin araştırılmaya çalışıldığı bu araştırmada seçilen dönemde birbiriyle bağlantılı iki krizin de yaşanması banka karlarındaki kriz dönemindeki etkilenmeleri ortaya koymak adına da güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde; mali sistem içinde bankacılık sisteminin yeri ve önemi, bankacılık sisteminin genel özellikleri ile bankacılık sektörünün maruz kaldığı mali riskler ve sisteme yönelik düzenlemeler ele alınmış; ikinci bölümde ise, finansal krizleri, nedenlerini, göstere ve sonuçlarını, krizleri açıklamaya çalışan modelleri, dünyada ve Türkiye’de 1990’dan beri yaşanan krizler ile krizlerin etkileri ve maliyetleri anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, Türk bankacılık sisteminin yapısı, özellikleri, sorunları ve sektör verileri ile makroekonomik değişiklikler tablolar halinde sunularak veriler ışığında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde ise, makroekonomik faktörlerin bankaların karlılığına olan etkileri, ele alınan dönem itibariyle mevduat toplama yetkisi bulunan ticari bankaların aktif karlılık ve özsermaye karlılığı üzerindeki etkileri, regresyon analizi ile incelenmiş ve elde edilen veriler ışığında değerlendirilerek bulunularak genel bir sonuç oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

BANKACILIK, FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ YERİ, BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN MALİ RİSKLER VE DÜZENLEMELER

1.1. FİNANSAL SİSTEM

İktisadi açıdan piyasa, alıcı ile satıcının karşılaştığı, mal ve hizmet dolaşımının sağlandığı yerdir. Genelde teorik ve mekandan soyutlanmış bir kavramdır. Piyasa kavramının üç temel unsuru vardır; alıcı, satıcı ve alım satım konusu olan şeydir. Ekonomilerde alım satım konu olan şeyin niteliğine göre piyasaları, Gerçek(Reel) piyasalar ve Finansal(mali) piyasalar olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Piyasa kavramı somut olarak düşünülürse daha çok borsa tanımlanabilir.¹

Ekonomik birimler fon gereksinimlerini öncelikle kendi özkaynakları ile karşılarlar. Bir ekonomik birimin birikiminden fazla yatırım yapmak istemesi ek finansman gereksinimi yaratır. Böylece dış finansman kaynaklarına dolayısıyla finansal pazarlara başvurur.

Öte yandan bazı ekonomik birimlerin belli dönemlerde birikimleri reel varlıklara yaptıkları yatırımlardan fazla olabilir. Bu birikim sahipleri gelir fazlalarını, belirli bir bedel karşılığı, fon açığı bulunan ekonomik birimlere kullandırmak isteyebilir. İşte finansal pazarlar, en genel tanımı ile birikim açığı olan ekonomik birimlerle, birikim fazlası bulunan ekonomik birimlerin bir araya gelerek ilişkiye girebilmelerini sağlayan araç ve kurumlardan oluşan pazarlardır.

---

¹ İMKB, “Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Klavuzu”, İstanbul, 2001

Finansal piyasalar çeşitli teknikler, araçlar, ve kurumlar yoluyla birikimleri harekete geçirerek fon sunucularından fon kullanıcılarına aktaran bir sistem olarak da tanımlanabilir.

Bu sistemin temel amacı ise, fiyatlar düzeyinin yükselmesi gibi olumsuz sonuçları meydana getirmeyecek şekilde, ekonominin çeşitli sektörlerine maksimum kaynak kullanımını sağlayacak fonların temin edilmesini sağlamaktır.

Finansal sistemin unsurlarını ise; Finansal piyasalar, fon sunanlar, fon talep edenler, finansal araçlar, finansal kurumlar, hukuki ve yasal ve yönetsel düzen oluşturmaktadır.²

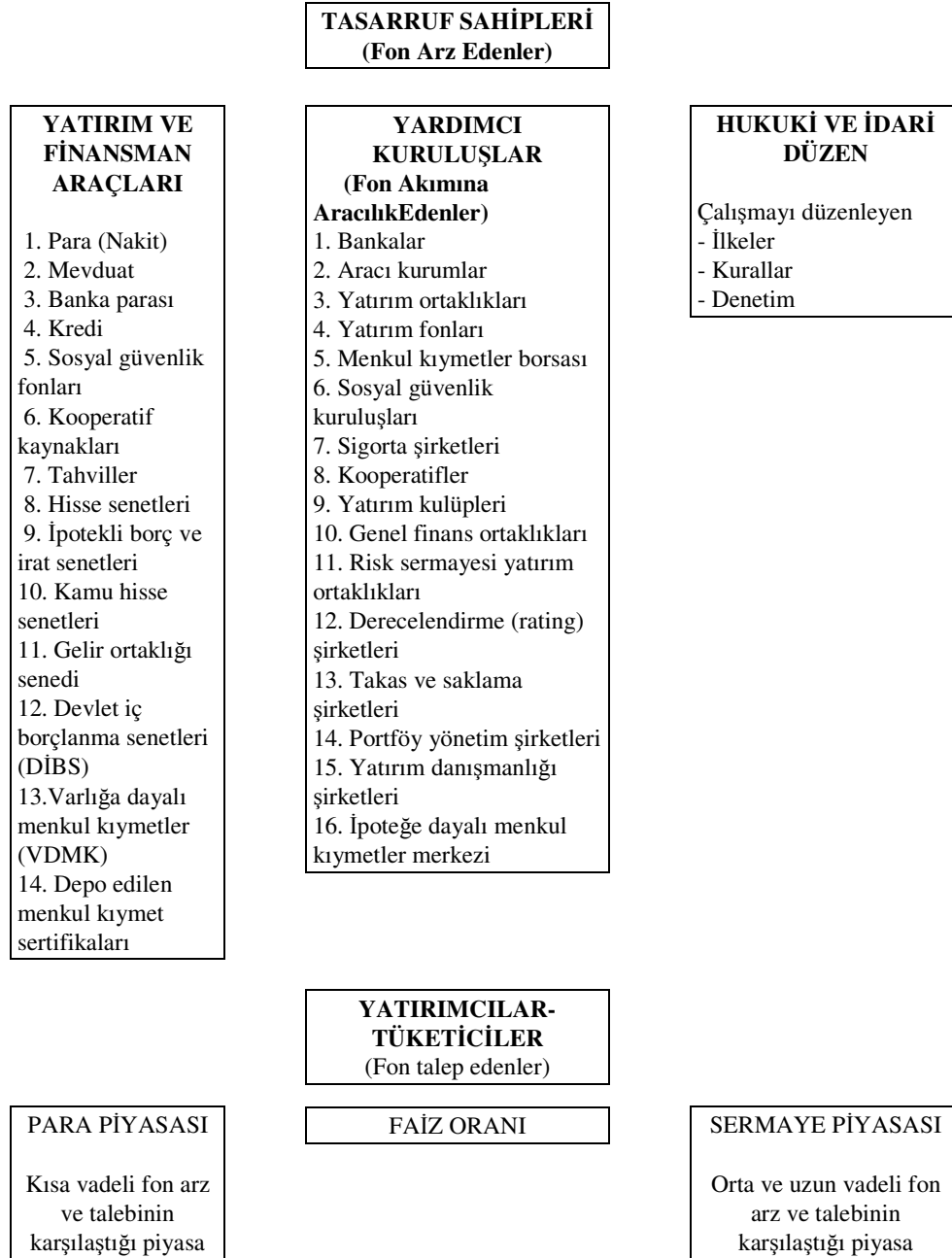
Özellikle, 1980lerin ikinci yarısında sermaye piyasası kuruluşları ve araçlarındaki gelişmeler piyasayı daha da geliştirmiştir. Ancak, diğer finansal kuruluşlardaki bu gelişmeye rağmen, bankacılık sektörü hala finansal sistem içindeki belirleyici rolünü sürdürmektedir. Bu nedenle bankacılık sisteminin yapısı ve denetiminin daha yakından incelenmesi gerekmektedir.³

---

² CANBAŞ, Serpil, Doğukanlı, Hatice, “Finansal Pazarlar: Finansala Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, Çukurova Üniversitesi, Betaş, 3.Baskı, 2001

³Günel, Mehmet “Türk Bankacılık Sistemi”, Ankara, Mayıs 2001

Şekil 1 : Finansal Sistem Şeması

Kaynak : İMKB, “Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu”, İstanbul, 2001

Türkiye’de finansal sektör hâlâ büyüme aşamasındadır. Gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında finansal sektör küçük ve sığdır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelere

göre Türkiye’de finansal sektör ortalamamın üzerinde bir büyüklüğe sahiptir. Finansal sektörün büyümesini sınırlandıran başlıca nedenler düşük gelire bağlı olarak düşük tasarruf düzeyi, enflasyonun uzun yıllar yüksek bir düzeyde seyretmesi, finansal araçların ve hizmetlerin yüksek oranda vergilendirilmesi nedeniyle finansal aktiflere olan talebin düşük düzeyde kalması olmuştur.⁴

Tablo 1 : 2003 İtibariyle Finansal Sistemde Seçilmiş Büyüklükler (GSYİH'ya oranı, %)

	Dünya	AB	ABD	GOÜ	GOÜ	GOÜ	Türkiye
					Avrp	L.Amer	
Tic. Banka Aktifleri	112	173	52	78	27	45	70
Sermaye Piyasası	230	233	321	84	40	84	82
Hisse Senetleri	86	74	130	47	10	35	27
Borç senetleri	144	159	191	37	30	49	55
Kamu	56	60	46	23	27	37	55
Özel	88	99	146	15	3	12	0
Toplam	342	405	373	162	67	129	152

Kaynak : World Economic Outlook, 2003, TBB

1.1.1. Finansal Piyasalar

Finansal pazarlar, en genel tanımı ile birikim açığı olan ekonomik birimlerle, birikim fazlası bulunan ekonomik birimlerin bir araya gelerek ilişkiye girebilmelerini sağlayan araç ve kurumlardan oluşan pazarlardır.

Finansal piyasaların tanımdan da anlaşıldığı üzere üç temel ögesi vardır.

- Fon arz edenler ve fon talep edenler
- Finansal araçlar
- Finansal kurumlar

Finansal piyasaların temel ana ögesi fon arz eden ve fon talep eden durumundaki ekonomik birimlerdir. Finansal pazarlarda gelirlerinden daha fazlasını harcayan ekonomik

⁴ “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi”, TBB, Mart 2005

birimler işletmeler ve devlet fon kullananlar, gelirlerinden daha az harcama yapanlar ise fon sunanlar olarak yer alırlar.

Diğer piyasalarda mal ve hizmetlerin değişimi söz konusu iken finansal piyasalarda bir finansal varlığın değiştirilmesi, finansal piyasaları diğer piyasalardan ayıran en belirgin özelliktir. Finansal piyasaların fonksiyonlarını, ekonomik ve finansal olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür.

Bütün finansal piyasalarda gözlenen fon sağlama karakteristiğinin finansal piyasaları birbirine bağlaması nedeniyle bu piyasaların bir ekonomik fonksiyonu yerine getirdiklerini söylemek mümkündür. Finansal piyasalar, gerçek ekonomik kaynakların, borç verenlerden borç alanlara transferini kolaylaştırmaktadır.⁵

Mali Piyasalar aşağıdaki dönüşümleri sağlamak işlevlerini yerine getirmektedir,

- Miktar (Ölçek) Dönüşümü
- Vade Dönüşümü
- Yer (Coğrafi Bölge) Dönüşümü
- Riziko Dönüşümü
- Araç Dönüşümü sağlamaktır.

Gerek tasarruf üstesi bulunanlar, gerekse tasarruf açığı bulunan ekonomik birimlerin bu aracılık sisteminden sağladıkları yarar, her iki kutubun da kısa sürede kendi risk ve karlılık tercihlerine uygun olarak yatırım ve finansman işlemlerini gerçekleştirebilmeleridir. Böylece tasarruflar en uygun yatırım alanlarına aktarılmış olmaktadır.

Ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi gören ve bunu

- Bölgeler arasındaki fon fazlalığı veya eksikliği,
- Ekonomide aylak olarak kalabilecek fonları sisteme çekmek ve mobilizasyon sağlamak,

---

⁵ CANBAŞ, Serpil, Doğukanlı, Hatice, “Finansal Pazarlar: Finansala Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, Çukurova Üniversitesi, Betaş, 3.Baskı, 2001

- Toplanan kaynakları verimli, karlı alanlara yönlendirmek,
- Kısa ve uzun vadeli kaynak ve kullandıırmlar arasında vade ve ölçek dönüşümünü sağlamak,
- Ödeme sistemleri ile uluslararası ticarete yer almak,
- Kaydi para yaratmak (çek, kredi kartı...),
- TCMB para politikasına aracılık etmek, şeklinde yerine getiren finansal piyasalar gelişmeden ekonomik gelişme olamaz.

Ülkenin tüm mali servetini koruyan sektör finans sektörüdür (ağırlıklı olarak Bankalar). Finans sektöründeki sorunlar ve/veya güven bunalımı tüm toplumu derinden etkiler.⁶

Finansal araçlar vasıtasıyla finansal fon ve varlık transferinin gerçekleştiği finansal piyasalar bu piyasalarda işlem gören finansal varlıkların vadeleri esas alınmak suretiyle, para ve sermaye piyasası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.1.1.1. Para Piyasası

Para Piyasaları, firmaların, devletin ve bazen de halkın kısa vadeli borç aldıkları veya borç verdikleri piyasalardır. Bu piyasalarda vadeler genellikle 1 ila 120 günlük süreler arasında değişmekte ve hazine kağıtları başta olmak üzere, nakitler ve diğer para benzerleri el değiştirmektedir. Diğer para piyasası enstrümanları, fazla büyük bir hacme sahip olmadıklarından, kendi pazarlarında önemlidirler ve para piyasası katılımcıları için yatırım alternatiflerini oluştururlar.

Kısa vadeli fon sunum ve isteminin karşılaştığı piyasadır. Vadesi en çok bir yıl olan finansal varlıkların ihraç edildiği ve işlem gördüğü piyasalardır. Para piyasanın tipik özelliği kısa vadeli fonlardan oluşmasıdır.

Para piyasasını kendi içinde örgütlenmiş örgütlenmemiş para piyasası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Örgütlenmiş para piyasası bir bankalar sistemidir. Bunun nedeni işletmelerin nakit ihtiyaçlarının genellikle ticaret bankalarınınca karşılanmakta oluşudur.

Örgütlenmemiş para piyasası banka sisteminin dışında kalan piyasadır. Bankalar

---

⁶ "Reel Sektörün Finans Sektöründen Beklentileri, 18.10.2003, www.google.com

dışında kalan kişi ve kuruluşlarda bazen işletmelere kısa vadeli fon sağlamakta ancak bu piyasa örgütlenmediği için bazen yasal düzenin dışında kalmaktadır.

Para piyasaları her düzey ekonomilerde yer aldığı halde, sermaye piyasası, ileri düzeyde gelişmiş serbest piyasa ekonomilerinde görülmektedir.

Hemen hemen tüm dünyada para piyasalarının katılımcıları; bankalar, merkez bankaları, hazine, hazine menkul aracılığı ve kurumsal yatırımcılardır. Bankalar para piyasasının en önemli aracılığı konumundadır.

Ticari bankaların para piyasalarının en önemli katılımcıları olmasının doğal bir sonucu olarak; ulusal para arzının yöneticisi konumundaki merkez bankaları da para piyasalarının bir diğer önemli üyesini oluşturur.

Para piyasasına yatırım yapanların, olası en düşük riski arzu ettikleri göz önüne alınarak para piyasası enstrümanlarının temel özellikleri, düşük risk, kısa vade ve yüksek pazarlanabilirlik olarak sıralanabilir.

Hazinenin kısa vadeli ihtiyaç duyduğu likiditeyi sağladığı piyasa, kısa vadeli hazine kağıtları satarak para piyasasıdır.

Büyük hacimli işlemler bazen yapılsa bile para piyasaları, büyük montanlı işlemlerin yapıldığı diğer finansal piyasalardan ayrılmaktadır. Para piyasası işlemleri, katılımcıların bağımsız bireysel hareketleri ve piyasanın rekabetçi doğası nedeniyle “açık piyasa işlemleri” olarak adlandırılmaktadır.

Para piyasasının en önemli ekonomik fonksiyonu ise, ekonomik birimlerin kendi likidite pozisyonlarını ayarlamalarına etkinlik kazandırmasıdır.⁷

1.1.1.2. Sermaye Piyasası

En genel tanımıyla sermaye piyasası, orta, uzun ve sonsuz vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır.

---

⁷ TUNAY, Batu, “Finansal yönetimde Yeni Yönelimler: Türk Finans Piyasalarının Bugünü ve Geleceği”, Betaş, İstanbul, 2001

Sermaye piyasası mali piyasa kavramından daha dar ve teknik bir nitelik taşır ve genellikle mali piyasa kavramı içinde yer alır.

Sermaye piyasasından sağlanan fonlar genellikle, işletmelerin bina, teçhizat ve makine gibi duran varlıklarının finansmanında kullanılır. En önemli ve yaygın araçları hisse senetleri ve tahvillerdir.

Sermaye piyasasının bir bölümlendirilmesini yapmak gerekirse; birincil ve ikincil piyasa şeklidir. Fonların kıymetli evrak niteliğindeki belgeler karşılığında el değiştirdiği sermaye piyasasında yapılan bu ayırım, tasarruf sahiplerinin ilk ihraçtan ya da ikinci elden olmak üzere iki şekilde olmaktadır.

Hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetleri ihraç eden kuruluşlar ile alıcıların doğrudan doğruya karşılaştıkları ve alım satımın bu yolla gerçekleştiği piyasalara “birincil piyasa” denilmektedir.

Birincil piyasaların en önemli fonksiyonu menkul kıymetlerin satışı sonucunda ihraççı kuruluşların bünyelerine taze para olarak yeni sermaye girişi sağlamalarıdır.

İkincil piyasalar ise, daha önce halka arz edilmiş menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasadır. Sermaye piyasa faaliyetlerinin büyük bölümünün meydana geldiği ikincil piyasanın varlık nedeni, menkul kıymetleri ilk elden satın alanların bunları paraya çevirmek istediklerinde hisse senedi gibi sonsuz vadeli alanlarda hiçbir zaman, tahvil gibi orta ve uzun vadeli olanlar içinse vadeden önce bunları ihraç eden kuruluşa müracaat edememelerinden kaynaklanmaktadır. İkincil piyasalar bu durumda menkul kıymetlerin paraya çevrilmesini sağlamakta ve likiditesini artırmaktadır.⁸

Sermaye piyasası, hisse senedi ve tahvil piyasalarının yanında, yatırım kredileri, konut kredileri gibi orta ve uzun vadeli fonların alım satımının yapıldığı tüm orta ve uzun süreli birincil ve ikincil pazarları da kapsayan bir kavramdır.

Para ve sermaye pazarlarının farklılıkları tabloda görüldüğü gibi şu beş açıdan ele alınabilir.

---

⁸ İMKB, “Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu”, İstanbul, 2001

Şekil 2: Para ve Sermaye Piyasası Arasındaki Farklar

	Para Piyasası	Sermaye Piyasası
Süre	1 yıl ve daha az	1 yıldan uzun
Araç	Mevduat Sertifikası, Ticari Senetler, Finansman Bonosu, Hazine Bonosu, Repo, VDMK	Hisse Senedi, Tahvil, K/Z Ort. B, KİS, Gelir Ortaklığı Senedi, Katılma Bel., GM Sertifikaları
Kaynak	Tasarruf ve Birikimler	Tasarruf ve Birikimler
İşlev	Dönen Varlıkların Finansmanı	Sabit Kıymet Yat. Finansmanı
Faiz Oranı	Düşük	Yüksek

Kaynak : CANBAŞ, Serpil, Doğukanlı, Hatice, “Finansal Pazarlar: Finansala Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, Çukurova Üniversitesi, Betaş, 3.Baskı, 2001

Para ve sermaye pazarları temelde fon arz ve talebindeki vade itibariyle birbirinden ayrılmaktadır. Ancak, vade ölçüsü, zaman ve yere göre çok sık değişebildiğinden bu ayrımın önemi ve değeri kalmamakta ve teorik bir ayırmadan öteye gidememektedir. Günümüz koşullarında oldukça dinamik özelliğe sahip finansal sistemde uygulama ve düzenlemeler de finansal piyasaların birbirinden ayıramayacağını, araçlar ve kurumlar itibariyle para ve sermaye piyasalarının iç içe olduklarını ortaya koymaktadır.

Para ve sermaye piyasalarındaki gelirler birbirleri ile yakından ilişkilidir. Her iki Pazar arasında sürekli bir fon akışı vardır, fon ihtiyacı olanlar ihtiyacını her iki pazardan da gerçekleştirebilir, bazı kurumlar her iki piyasada da hizmet ederler.

Para piyasası ile sermaye piyasasında cari faiz hadleri değişik olmakla birlikte bir biriyle ilişkilidir. Faiz oranlarının serbestçe olduğu ekonomilerde para pazarındaki faiz oranlarının değişmesi sermaye pazarlarındaki uzun süreli faiz oranlarında da aynı yönde bir değişiklik yaratır.⁹

⁹ CANBAŞ, Serpil, Doğukanlı, Hatice, “Finansal Pazarlar: Finansala Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, Çukurova Üniversitesi, Betaş, 3.Baskı, 2001

1.2. BANKA VE BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Bankacılık Sektörünün Mali Sistem İçindeki Yeri ve Önemi

Bankacılık sektörü ekonomide yer alan diğer tüm sektörlerle yakın ilişkiler içinde olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Bankacılık sektörünün temel işlevi, fon talep edenlerle fon arz edenler arasında aracılık etmektir. Bu anlamda bankaların etkin bir şekilde aracılık fonksiyonunu yerine getirebilmeleri için aracılık maliyetlerinin yüksek olmaması önem arz etmektedir. Yüksek aracılık maliyetleri rekabeti bozucu etki yapmakta ve bankacılık sisteminin etkin çalışmasına engel olmaktadır. Bankacılık, ülkemiz finans sektörünün %90'ından fazlasını oluşturması (Merkez Bankası hariç %92,4), ekonominin genel durumunu etkilemesi ve aynı şekilde etkilenmesi nedeniyle önem arz etmektedir.

Geçmişte yaşanan istikrarsızlıklar ve ekonominin genel yapısındaki bozukluklar bankacılık sistemimizi olumsuz etkilemiş, asli fonksiyonlarından uzaklaştırmış olsa da son dönemde yaşanan gelişmelerle Türk bankacılığı istenen düzeye gelmeye başlamıştır. Sağlıklı bir bankacılık sistemi hem ülkenin finansal istikrarına katkı sağlayacak, hem de olası tam üyelik durumunda AB bankaları ile rekabet edebilecektir.¹⁰

Türkiye'de mevduat bankalarının finansal kesimdeki göreceli önemi %40-60 arasında değişmektedir. Bu değerlendirmeye kalkınma ve yatırım bankaları ile MB'nin de dahil ettiğimizde bu oran %80'lerin üzerine çıkmaktadır. Ancak 1996 yılından itibaren İMKB'nin yeniden faaliyete geçmesi bankacılık sisteminin finans kesimindeki ağırlığının az da olsa giderilmesine yol açmıştır.¹¹

1980 sonrasında ekonomideki ve finansal piyasalardaki gelişmeler bankaların yapısını değiştirmiştir. Dış ticaretin artması, İMKB'nin kurulması, Merkez Bankası nezdinde Bankalar arası TL ve döviz piyasalarının kurulması ve Açık Piyasa İşlemlerinin başlaması, bankaların menkul kıymet işlemlerine ve fon yönetimi ve döviz İşlemlerine ağırlık vermelerine neden olmuştur. Bankalar bu konularda gelişme kaydetmek ve piyasada pay sahibi olmak için

---

¹⁰ Yetim, Sedat, Ozan Gülhan, "Türkiye ve Yeni Üye Avrupa Birliği Ülkeleri Bankacılık Sistemleri Karşılaştırması", BDDK Çalışma Raporları 2005/5, Araştırma Dairesi, Ağustos 2005

¹¹ Dölcübaşı, A, "Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı ve 1980 Sonrası Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Performans Gelişimi", Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir, 1998

otomasyon yatırımları yapmıştır. Bu bağlamda bankalar, bilgisayarlaşma ve ATM ağı kurma, fon yönetimi birimleri ve "dealing room"lar oluşturma, yeni ürünler ve hizmetler sunma yolunda önemli adımlar atmışlardır.

1990 sonrası, Türk bankalarının yurtdışında banka kurması ve kurulan bankalara iştirak etmesidir. Türkiye'de açılan yabancı banka veya şubelerinin sayısında da artış kaydedilmiştir. Yani bu dönemde Türk bankacılığının dışa açılması hızlanmıştır.

Bu dönemde ilk defa bir kamu bankasının Özelleştirilmesi sağlanmıştır. Etibank'ın bankacılık faaliyetleri ayrılarak, banka Etibank, Denizbank ve Anadolu Bank olarak üçe ayrılmış ve devlet bu üç bankanın isim haklarını satmıştır. Ayrıca, bu dönemde bazı bankalar el değiştirmiş, bazılarının unvanı değişmiş, bazı yabancı bankalar da yerli gruplarca satın alınmıştır.

1990 sonrası dönem, bankaların açık pozisyonlarını artırarak, risksiz yüksek faiz geliri sağlayan kamu kağıtlarına yatırım yaptığı ve gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştığı bir dönem olmuştur. Bu durum bankacılık sektöründe bugün yaşanan sorunların temel nedenidir.¹²

Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı bulunan kişi ve kurumlar arasında köprü görmektir. Bankalar, bu aracılıkta risk üstlenirken, ekonomide sağladıkları işlevler şöyledir.

- Fon fazlası olan yörelerden fon açığı olan yörelere kaynak aktararak, coğrafi yer farklarını gidermek ve ulusal / uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlamak.
- Ekonomide aylak olarak kalabilecek fonları sisteme çekerek, fonlara mobilizasyon sağlamak.
- Toplanan kaynakların; verimli, karlı ve toplumsal açıdan önemli ve öncelikli sektörlere aktararak kalkınmaya katkıda bulunmak.

---

¹² Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

- Bireyler açısından kısa süreli ve göreceli olarak düşük miktarlı fonları, yatırımların finansmanı için ihtiyaç duyulan uzun vadeli ve büyük miktarlı fonlar haline çevirerek, vade ve ölçek dönüşümü sağlamak.

- Kaydı para yaratmak.

- Merkez Bankaları tarafından kullanılan para politikası araçları gelişmiş bir bankacılık sistemini gerektirdiğinden, para politikasının etkinliğini artırmak.

- Geliştirdiği ve uyguladığı ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslar arası ticaretin gelişimine katkıda bulunmak.

- İzlenen kredi politikası ile gelir ve servet dağılımını etkilemek gibi işlevleri yerine getirmektedir.¹³

Finansal sistemin yüzde 90'ından fazlasını oluşturan bankacılık sistemi özellikle 1990'lı yıllar boyunca süren yoğun kamu borçlanması nedeniyle, aktifleri içinde kamu borçlanma senetlerine büyük oranda yer vermiş ve böylece önemli bir faiz riskiyle karşı karşıya kalmıştı. Yine aynı dönem itibariyle, kamu borçlanmasını ve ekonomik canlılığı kolaylaştıracak bir faktör olarak uygulanan çeşitli kontrollü kur politikaları, hem dövizde açık pozisyon taşımayı, hem de yurtdışı piyasalardan yoğun bir şekilde borçlanmayı teşvik etmiştir. Bunun sonucu olarak bankacılık sistemi bütün dönem boyunca yüksek oranda faiz ve kur riski taşımış; 1994 ve 2001 krizlerinde de bu riskler kısmen gerçekleşmiştir.¹⁴

Sağlıklı bir büyüme ancak güçlü ve uluslar arası standartlarda faaliyet gösteren bir finansal sistem ile sağlanabilir. Ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, dolayısıyla toplumsal refahın artırılmasında finansal sistem merkezi bir rol oynamaktadır. Finansal sistem, tasarrufların harekete geçirilmesi ve artırılması, kaynakların etkin olarak tahsisi, işletmeler ve işletme yöneticileri üzerinde toplumsal kontrolün artırılması ve risk yönetiminin sağlanması gibi pek çok işlevi yerine getirmektedir. Böylece, finansal sistem

---

¹³ Sayılğan, Şevket, "Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri", Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 40, S:473, Ağustos 2003, s.48-67

¹⁴ Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

büyümenin itici gücü olan sermaye birikiminin sağlanması yanında, toplam faktör verimliliğinin artırılmasına da önemli katkı sağlamaktadır.

Diğer yandan, finansal sisteme ilişkin aksaklıklar da ekonominin büyüme potansiyelinin tam olarak kullanılmasını engellemektedir. Bu aksaklıkların olumsuz etkilerinin yıllar boyunca birikmesi sonucu ani ve sert finansal krizler ortaya çıkabilmekte ve ardından da büyük üretim kayıpları oluşabilmektedir. Ayrıca, ekonomik durgunluk, veya içsel veya dışsal olumsuz şokların meydana gelmesi durumunda da, zayıf ve etkin olmayan finansal sistemlerde ciddi sorunlar ortaya çıkabilmekte ve bu sorunlar yine ekonomik faaliyetleri baskılayabilmektedir.

Gelişmiş ve etkin bir finansal sisteme sahip ekonomilerde tasarruflar daha çok bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık aracılığıyla uzun vadeli ve üretken alanlara aktarılırken, gelişmemiş ve etkin olmayan bir mali sistemde üretkenlik potansiyeli düşük olan veya hiç olmayan gayrimenkul, altın ve dövize yönelmektedir.

Türkiye açısından da 1980’li yıllara kadar temel yatırım seçenekleri banka mevduatı, gayrimenkul ve altın olmuştur. 1980’li yılların sonundan itibaren ise, sermaye piyasalarının gelişmesi ve kambiyo kontrollerinin kaldırılması ile birlikte, sermaye piyasaları ve döviz de tasarrufların yöneldiği önemli yatırım seçenekleri olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵

Bankacılık sisteminin yatırımcı firmaları gözetleyen ve onlar hakkında bilgi derleyen bir teknolojiye sahip olması, banka kredilerini başta sermaye sorunu yaşayan girişimciler olmak üzere, firmalar açısından özel bir konuma taşımaktadır. Firma verilerine dayanılarak yapılan gözlemler, bankacılık sisteminin kaynak ihtiyacı içerisinde bulunan firmalara kaynak dağıtma işlevini etkin olarak yerine getirmediğini, banka kredilerinin toplam bankacılık kredileri içindeki paylarını artırmalarının bilim ve teknoloji yoğun firmaların büyümelerini olumlu yönde etkilemediğini göstermiştir.

Etkin işlemeyen bankacılık sisteminin, firmaların aracılık faaliyetlerinin bir bölümünü yüklenmelerine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Mali açıdan güçlü firmalar, ortaklarına, ve kaynak ihtiyacı içinde bulunan genellikle küçük, genç, bilim ve

---

¹⁵ Cansızlar, Doğan, “*Büyümenin Finansmanı ve Yatırım Bankacılığı Konferansı*”, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Tarafından Düzenlenen Açılış Konuşması, İstanbul, 3 Mayıs 2005

teknoloji yoğun ve iç piyasaya yönelik çalışan firmalara açtıkları ticari borçlarla mali sisteme işlerlik kazandırmışlardır. Bu yapının kayıt dışı ekonomiyi teşvik etme ve piyasa kültürünü gelişmesini engelleme türünden olumsuzlukları barındırmasına karşın, ticari borç sağlayan firmaların, kredi sağladıkları firmalar hakkında banka ve diğer aracı kurumlara oranla daha fazla ve doğru bilgiye sahip olmaları sistemin bu yönde gelişmesinin ardındaki temel unsurdur.¹⁶

Bir ülkede bankaların aktif toplamı GSMH altında ise o ülke gelişmiş değildir Türkiye’de bankacılık sektörü önemli ilerlemelere rağmen (çalışan kalitesi, teknoloji..) sığ kalmıştır.

Tablo 2: Bazı Ülkelerdeki Banka Sayısı ve Gelişmişlik Düzeyi İlişkisi

Ülke	Banka Sayısı	Aktif Toplam (Milyar USD)	GSMH(Milyar USD)	Aktif Toplamı/GSMH (%)
Rusya	1930	106	253	42
Polonya	71	114	164	70
Macaristan	33	40	49	82
Çek Cumh.	38	86	54	160
Türkiye	79	106	213	50
Almanya	859	4901	1940	253
İngiltere	398	5140	1477	348

Kaynak : Reel Sektörün Finans Sektöründen Beklentileri, 18.10.2003

Ülkelerin gelişmişliği ile banka sayısı doğru orantılıdır (Rusya hariç), Bankaların aktif toplamı ile gelişmişlik düzeyi orantılıdır, Bankaların geliştiği ülkelerde ekonomilerde gelişir.

► Türk Bankacılık Sistemi 2003 yılı itibariyle bazı ülkeler ile Banka Hesabı olanlar /Toplam nüfus oranı karşılaştırıldığında; Almanya: %97, Polonya: %34, Türkiye %29,

► Krediler / Toplam Aktif karşılaştırıldığında; Macaristan: %77, G.Afrika: %72, Mısır: %57,Türkiye %30

► Krediler / GSMH bakıldığında; Mısır: %60, Polonya: %40, Türkiye %15 (37 Milyar USD / 242 Milyar USD)¹⁷

¹⁶ “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Mali Yapı: Mali Gelişmişlik/Firma Mali Yapısı”, TÜSİAD Basın Bülteni, TS/BAS-BÜL/05-81, 10 Kasım 2005

¹⁷ “Reel Sektörün Finans Sektöründen Beklentileri”, 18.10.2003, www.google.com

Tablo 3: Kredi Kurumlarının Toplam Aktiflerinin GSYİH'ya Oranı AB(15)¹⁸

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Almanya	2,56	2,75	2,86	2,99	3,03	3,02
Avusturya	2,28	2,39	2,47	2,59	2,71	2,56
Fransa	2,44	2,39	2,51	2,47	2,57	2,55
İspanya	1,70	1,73	1,78	1,85	1,92	1,94
Belçika	3,06	2,98	3,03	2,82	3,05	2,97
Danimarka	2,11	2,2	2,36	2,47	2,36	N/A
Lüksemburg	33,50	32,01	32,20	31,13	33,52	30,18
Hollanda	2,31	2,55	2,63	2,85	2,95	3,05
Portekiz	2,37	2,86	2,80	2,73	2,86	2,72
Finlandiya	0,97	0,93	0,99	0,98	1,20	1,18
İsveç	1,78	1,57	1,66	1,67	n.a	n.a
İngiltere	3,17	2,94	3,17	3,31	3,61	NA
İrlanda	2,61	3,02	3,37	3,46	3,69	3,70
İtalya	1,56	1,43	1,47	1,52	1,52	1,61
Yunanistan	1,07	1,39	1,53	1,68	1,55	1,43

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez, “Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu

¹⁸ Erdönmez, Pelin Ataman, “Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu

1.2.1.1. Özel Finans Kurumları(Katılım Bankaları) ve Yatırım Bankacılığı

Ülkemizde 1980'lerin ilk yansından itibaren kurulmaya başlayan ve giderek önemli hale gelen Özel Finans Kurumları (ÖFK'lar), finans kesimi içinde önemli bir yer edinmiştir. 4389 sayılı yeni Bankalar Kanunu ile birlikte ÖFK'lar banka gibi kabul edilmiş ve aynı mevzuata tabi tutulmuşlardır.

Faizsiz bankacılık, ilk olarak 1960'lı yılların başında Mısır'da kurulan tasarruf sandıklarıyla başlamış ve daha sonra gelişme kaydederek bankalarla rekabet edebilecek hale gelmiştir. İslam ülkelerinde faizsiz bankaların yaygınlaşmasına paralel olarak, ülkemizde de Özel Finans Kurumları denilen faizsiz bankalar kurulmaya başlanmıştır. 1983 yılında Özel Finans Kurumları ile ilgili mevzuatın yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1984'ten itibaren kurulmaya başlamışlardır.

Özel Finans Kurumlarının verdiği hizmetler, bankaların verdiği havale, çek karnesi, teminat mektubu, kiralık kasa, kambiyo hizmetleri, kredi kartı, ATM, akreditif vb. hizmetlerle aynı olmakla birlikte, fon toplama ve kredilendirme şekilleri farklıdır. ÖFK'lar TL ve yabancı para cinsinden cari hesap ve katılma hesabı şeklinde fon toplamakta ve toplanan fonları ödünç veya kredi şeklinde kullanılmakta veya yatırım yaparak getiri sağlamaktadır. Cari hesaplar, bankaların topladığı vadesiz mevduata benzeyen, ancak karşılığında faiz, kar payı ve herhangi bir bedel ödenmeksizin açılan ve çek kullanımına müsait olan hesaplardır ve tasarruf mevduatı kapsamında değildir. Cari hesapların ÖFK'lar tarafından kullanılması da bankalara ilişkin kısıtlamalara benzer kısıtlamalara tabidir ve belli oranda karşılığı Merkez Bankası'na yatırmak zorundadırlar.

Katılma Hesapları ise, Kar ve Zarara Katılma Hesabı Akdi karşılığında yatırılan ve bunların kullanılması sonucunda doğacak kar ve zararlara asgari % 80 oranında katılma sonucunu doğuran fonlardır. Katılma Hesapları aracılığıyla toplanan fonlar; üretim desteği sağlanması, leasing, kar/zarara katılma ve mal karşılığı vesaikin alım satımı şeklinde kullanılabilmektedir.

Özel Finans Kurumları, 1990'lı yıllarda belli bir aşama kaydetmiş olmakla birlikte İstenilen düzeye henüz gelememişlerdir. Hem mali sektör hem de ekonominin geneliyle kıyaslandığında ÖFK'ların gösterdiği gelişme belirgindir. ÖFK'ların temel göstergelerine

bakıldığında bu gelişme açıkça görülmektedir. ÖFK'ların bilanço toplamının bankalar bilanço toplamına oranı 1993'deki % 1.61 seviyesinden 1999'da % 2.28'e, ÖFK'ların topladığı fonların bankaların topladığı mevduata oranı 1993'deki % 2.58 seviyesinden 1999'da % 2.99'a, ÖFK'ların kullandığı fonların bankaların kullandığı toplam kredilere oranı ise % 3.26'den % 5.85'e yükselmiştir, 1999 sonu itibarıyla, ÖFK'ların bilanço toplamı 1 642 trilyon, toplanan fonları 1 .445 trilyon, kullanılan fonları 1 .269 trilyon, tahsili gecikmiş alacakları 20 trilyon, özkaynakları 87 trilyon ve karları 15 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Mutlak rakamlara bakıldığında, rakamların kuruluşlarından bu yana birkaç misline çıktığı görülmekteyse de, ÖFK'ların mali kesimde ve ekonominin genelindeki payı çok küçüktür. Bu payın artırılması ve ÖFK'ların gelişmesi için, yoğun rekabet ortamında hizmet kalitesinin ve ürün çeşitliliğinin artırılması, bilgisayar teknolojisindeki gelişmelere uygun altyapının tamamlanması gerekmektedir.¹⁹

Yatırım Bankacılığı, Dar anlamda yatırım bankacılığı, devlet kuruluşlarının ve özel şirketlerin menkul kıymetler ihracını başlatan, bunlara garanti veren ve bunların tedavülünü sağlayan kuruluşlardır.

Geniş anlamda yatırım bankacılığı, mevcut servetlerin transferi, hisse senedi ve tahvillerin tedavülünü, menkul kıymetlerin yönetimi dahil sermaye oluşumunun gerçekleştiği tüm işlemleri ve kuruluşları içerir. Sermaye piyasasının en önemli aracı kurumlarından birisidir.

Yatırım bankaları, genellikle mevduat kabul etmeyen, ticari bankacılık yapmayan ve kalkınma bankacılığı fonksiyonunun dışında kalan alanlarda faaliyet gösteren mali kurumlar şeklinde de tanımlayabiliriz.

Yatırım Bankacılığının İşlevleri ise;

Yatırım bankacılığı, sermaye piyasasının gelişmiş olduğu batı ülkeleriyle, sermaye piyasasının gelişmekte olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Yatırım bankalarının işleyebilmesi için sermaye piyasasının kurulup işlemesi zorunludur.

---

¹⁹ Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

Yatırım bankalarının da kendilerine özgü birtakım temel işlevleri vardır. Yatırım bankalarının bu işlevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

a) Tasarrufların Yatırımlara Yönelmesini Sağlamak

Uzun vadeli fonların yaratıldığı sermaye piyasasından sağlanan fonları, sanayi kuruluşlarının ihraç edeceği menkul kıymetlere kanalize etmek, yatırım bankalarının görevidir.

Yatırım bankalarının başlıca temel işlevi, sermaye birikimine katkıda bulunmaktır.

Yatırım bankalarının işlevleri temelde gelişmiş veya gelişmekte olsun tüm ülkelerde aynıdır. Ancak, bu ülkelerdeki sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi bu bankaların işlevlerinin sınırlarını belirleyen en önemli etkidir. Kısaca yatırım bankaları uzun vadeli kredilerle yatırımların finansmanında görev alan bankalar olarak faaliyette bulunurlar.

Yatırım bankaları, sermaye piyasasının gelişebilmesi için gerekli uzmanlaşmış mali kurumların en önemlilerinden biridir. Yatırım bankaları aracılığı ile ihraç edilmiş menkul değerlere özellikle küçük tasarruf sahipleri daha fazla güven duyarlar. Sermaye piyasasında güven unsurunu oluşturmak amacıyla menkul değerlere yatırım yapan tasarruf sahiplerinin menfaatlerini korur.

Yatırım bankaları, yeni ihraç edilecek menkul değerlerin geniş halk kitlelerine dağılımını sağlayarak, mülkiyetin tabana yayılmasına katkıda bulunabilirler.

Yatırım bankaları gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerde yani sermaye piyasasının mali sisteme egemen olduğu devletlerde, fon arz ve talep sahiplerine aracılık ederek faaliyette bulunurlar. Menkul kıymet yönetimi ve tasarruf sahibine tasarruflarını yönlendirmede danışmanlık hizmeti vermek yatırım bankalarının temel işlevlerinden biridir.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise yatırım bankaları, zayıf olan sanayi sektörünü canlandırmak, girişimcilik ruhunu desteklemek ve teknik konularda danışmanlık gibi görevler üstlenmektedir.

Yatırım bankaları gerektiğinde yatırım yapan tasarruf sahiplerini koruyucu işlemlere girişerek, sermaye piyasasında güven unsurunu geliştirirler

Yatırım bankaları, gerektiğinde kendi aracılıkları ile ihraç edilmiş menkul değerler için ikinci el piyasasını sağlayabilirler. Menkul değerlerin halka arzı esnasında, tümü piyasada satılincaya kadar menkul değerlerin fiyat istikrarını koruyucu önlem alabilirler.

Menkul değerlerin ihracından sonra mali durumu bozulan şirketlerin sermaye yapılarını düzeltmede, yeniden organize edilmelerinde yardımda bulunarak, o şirketin menkul değerini almış olan bireylerin çıkarlarını korurlar.²⁰

1.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MARUZ KALDIĞI RİSKLER

Bankalarda çeşitli kaynaklardan elde edilen fonlar, yatırım alternatifleri arasında dağıtılır. Dağıtım yapılırken alınacak kriter, her alternatifin risklilik derecesi ve buna karşılık getiri miktarıdır. Bankacılık sektöründe riskler, genelde likidite yetersizliğinden, faiz oranlarının ya da döviz kurlarının dalgalanmasından, borçların geri ödenmemesinden ve ekonomik değişimlerden kaynaklanabilir. Aktif yönetiminde, bir bankanın karşılaştacağı riskleri çok iyi bilip, ona göre aktif dağılımı yapması gerekmektedir.²¹

Bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek riskler, içsel ve dışsal riskler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sektörün kendi yapısından kaynaklanan risklere içsel riskler denilirken, sektörün dışındaki olaylardan meydana gelen risklere ise, dışsal riskler denilmektedir. İçsel ve dışsal risklerde, kendi aralarında alt kısımlara ayrılırlar. Bankacılık sektöründe karşılaşılan risk grupları içerisinde en önemlisi ise, mali riskler denilen, bankaların ve sektörün kendi yapı ve operasyonlarından kaynaklanan risk grubudur.

Risk, kısaca herhangi bir yatırımın zarar etme tehlikesi olarak tanımlanmaktadır. Örneğin elinde sabit getirili bir tahvil bulunan yatırımcı için risk, tahvili elinde tuttuğu dönemde faizlerin yükselmesi sonucunda tahvilin fiyatının düşmesi riskidir. Kamu borç yöneticileri de borç ve alacak portföylerinin yapısına bağlı olarak çeşitli riskler taşımakta

---

²⁰ Emek, T, “Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı, Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi”, TKB Yayını, Ankara, 1991

²¹ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi

olup, borç yöneticilerinin karşılaşılabileceği temel mali riskler aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.²²

- ▶ Faiz oranı riski
- ▶ Kur riski
- ▶ Kredi (credit) riski
- ▶ Likidite Riski
- ▶ Piyasa riski
- ▶ Operasyonel risk

Ülkemizde, 1980'lere kadar kısıtlı kambiyo rejiminin uygulanması nedeniyle risk algılaması, daha çok operasyonel riskler (yanlış işlemler, suistimaller vb.'nden kaynaklanan riskler) üzerinde yoğunlaşmış ve teftiş kurulları bu süreçte büyük önem kazanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren bankacılık kesiminde -ekonomideki liberalleşmeye paralel olarak- faizlerde, döviz kurlarında ve menkul kıymet fiyatlarında önemli ölçüde dalgalanmalar olmuştur. Bu gelişmeler, bankaları risk yönetimi tekniklerini göz önünde bulundurmaya itmiştir. Bankalar, risk yönetimi uygulaması için kurdukları alım-satım odalarında (dealing room) uluslararası para, döviz ve sermaye piyasaları ile sürekli iletişim içinde bulunmaya başlamışlardır. Buna paralel olarak Fon yönetimi (hazine) birimleri kurulmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde ise liberal ekonomik bir piyasaya sahip olan ülkelerde, 1980'lerden beri gündemde olan risk yönetimi teknikleri, Avrupa Birliği(AB)'ne giriş süreci gereği ve bankacılık kesiminde belirginleşen kırılmalı yapı nedeniyle Türk bankacılığında da gündeme gelmiştir. Fakat bu tekniklerin çoğu mali derinliği yeterli seviyede olan piyasalarda uygulanabilir niteliktedir. Çünkü risk yönetiminin gerektiği gibi gerçekleştirilebilmesi için sağlam bir finansal piyasa yapısına sahip olmak kaçınılmazdır. Bu kapsamda, gerek fertler ve gerekse özel-kamu kurum ve kuruluşları piyasayla iç içe olmalıdırlar ki risk yönetimi uygun bir şekilde gerçekleştirilebilsin. Böylece, derinliği olan

---

²² Pehlivan, Nilgün, "Risk Analizine Dayalı Kamu Borç Yönetimi",Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü

bir piyasada döviz, faiz, kredi gibi finansal enstrümanlar arasında serbest hareket kabiliyeti mevcut olur.²³

Türk bankacılık sektöründe risk yönetimi konusuna da kısaca baktığımızda, sistemin risk yönetimi açısından iyi geliştirilmiş risk yönetim metodları sunduğunu ve bilinen risklerin denetimini sağladığını görüyoruz.

Bu açıdan, Türk bankacılık sektörünün finansal kurumları olarak küçümsenemeyecek bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Türk bankacılık sektörü'nün bu gücüne rağmen, çoğunlukla kredi, likidite, faiz ve kur riskleri ile karşı karşıya kalıyor. Bu da doğal. Zira global bir kriz yada politik belirsizliğin ortaya çıkardığı makro ekonomik risklerin bulunmadığı bir ortamda da bu durum geçerlidir.

Bütün bu risklerin gözetim otoritesi tarafından denetiminin yapıldığının da altını çizmemiz lazım. Bilindiği gibi, denetim otoritesinin finansal dengeleri tehdit edebilecek problemler etkilerini göstermeden önce tedbirlerini alması lazımdır. Türk sisteminde, bankalar yıllık, üç aylık ve hatta günlük finansal verilerini Merkez Bankası ve Hazineye vermek zorundadır. Böylece bankaların finansal değerlendirmelerinin bu suretle uzaktan denetim yoluyla yapılması sistemin içeriğinde mevcuttur. Yerinde denetimde ise, rapor edilen verilerin güvenilirliği ve doğruluğu ile uzaktan denetim sırasında tespit edilen ve özellik arz eden konular incelenir. Ayrıca kredi riskinin iyi ölçümü için yerinde denetim bir zorunluluktur.

Sağlam bir finansal sistem oluşturmak için finansal riskleri değerlendirme, yönetme ve etkilerini azaltmanın oldukça önemlidir. Sağlıklı bir ekonomi iyi işleyen reel sektör ile finansal sektöre bağlıdır.²⁴

Türkiye'de finansal enstrümanlar açısından piyasa yapısı, risk yönetimini uygulamaya müsait olmamıştır. Zaten bu ortamda, bankalar da risk yönetimi çerçevesinde fazla hareket imkanına sahip değildirler. Bu kapsamda bankaların yoğunlaştığı temel enstrümanlar, faiz riskini barındıran DİBS ve kur riskini barındıran sendikasyon

---

²³ Çelik, Faik, Mehmet Behzat Ekinci, "Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım", www.akademiktisat.net, Active, Mart-Nisan 2002, s.14-20.

²⁴ Erçel, Gazi, "Finansal Risk Yönetimi", T.C.Merkez Bankası, 6. Yıllık "Global Finance Conference" Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 8 Nisan 1999

kredileridir. Dolayısıyla bankacılık kesimi, ağırlıklı olarak bu iki enstrümanın gerektirdiği riski taşımışlardır. Bununla birlikte söz konusu riskler, bir şekilde devletle bağlantılı olmaları, yani devlete transfer edilebilme özelliğine sahip olmaları itibarıyla, risk yönetiminin bankalarca uygulamaya geçirilmediği görülmektedir.²⁵

1.3.1. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski: Faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar ihtimalidir.²⁶

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir–gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır. Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır.²⁷

1.3.2. Kur Riski

Aktiflerin yerli para, yükümlülüklerin yabancı para cinsinden olması yüksek oranda devalüasyon sonrasında Asya krizi benzeri krizlere yol açmaktadır.

---

²⁵Çelik, Faik, Mehmet Behzat Ekinci, “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım”, [Www.Akademiktisat.Net](http://www.akademiktisat.net), Active, Mart-Nisan 2002, s.14-20.

²⁶ “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, BDDK, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır

²⁷ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi

Asya krizi'nde uluslararası borçlanmaların yüzde 60'lık bir oranı 1 yıldan kısa vadeye sahipti. Kredi alanlar arasında kurun sabit gideceği ve kısa vadeli borçlanmanın sürdürülebileceği varsayımı hakimdi. Ancak bu varsayımların hiçbiri gerçekleşmedi.²⁸

Bu risk, kurlardaki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşılaştıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur.²⁹

Basel Sermaye Uyum Anlaşması bankanın döviz alım-satım işlemlerinde maruz kaldığı kur riski konusunda çeşitli düzenlemeler öngörmekte iken, Çalışma Grubu ulusal otoritelerin mali sistemlerindeki kur risklerini izlemelerini ve uyumsuzluklara müdahale etmeleri tavsiyesinde bulunmaktadır.

1.3.3. Kredi Riski

Kredi riski; Banka müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın karşılaştığı durumdur,³⁰ herhangi bir işlemde bir tarafın karşı tarafa yükümlülüğünü yerine getirememe ihtimalinin oluşturduğu risk olarak tanımlanabilir. Son yıllarda uluslararası kredi piyasalarında rekabetin büyümesi, banka dışı mali kurumların aktif olarak bu piyasalara katılması ve kredi almak isteyenlerin daha düşük maliyetli

---

²⁸ "Mali Sistemlerin Güçlendirilmesi", TBB Çalışma Grubu Raporu, Ekim 1998

²⁹ Yıldırım, Oğuz, "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler", Anadolu Üniversitesi, 2002

³⁰ "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik", BDDK, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır

krediler için sermaye piyasalarına başvurmaları kredi işlemlerinde kar marjının oldukça daralmasına neden oldu. Bu ise, bankaları rekabet edebilmek için daha çok borçlanmaya zorladı. Ancak, bankalar ekonomik durumlarda ve finansal piyasalarda beklenmedik gelişmeler nedeniyle kredi temin etmede sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Bütün bu gelişmeler getiri ve risklerin daha etkin değerlendirilmesi için yeni metodların bulunması süreçlerini getirdi. Bu çabalar, bankaların kullanımı için kredi reyting modellerinin yanı sıra, yoğun veri analizi olarak adlandırılan kredi kayıplarının geçmişe dönük analizi, iflas olasılık modelleri ve dayanıklılık testi gibi analitik metodlar da üretmektedir.³¹

Çoğu kurum için, kredi riski en önemli risktir. Kredi portföyünden kaynaklanmasına rağmen, kredi riski aynı zamanda yatırım ve ticaret portföyü ile aktiflerin menkul kıymetleştirilmesi, bankalar arası borçlanma, gecelik mevduat, gibi diğer bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Kredilerin kalitesi, yatırım portföyü ve diğer riskler hakkındaki açıklamalar bir kurumun gelecekteki kârı hakkında önemli bilgi sağlamaktadır.³²

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullanılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur.³³

---

³¹ Erçel, Gazi, "Finansal Risk Yönetimi", T.C.Merkez Bankası, 6. Yıllık "Global Finance Conference" Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 8 Nisan 1999

³² "Banka Şeffaflığının Artırılması", BDDK Sunumu, 2003

³³ Yıldırım, Oğuz, "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler", Anadolu Üniversitesi

1.3.4. Likidite Riski

Likidite, ödemeleri zamanında yapma güç ve yeteneği olup, banka bu ödemeleri kasasındaki para, her an nakde dönüşecek varlıklar, merkez bankası ve muhabetleri nezdindeki vadesiz hesaplarının serbest bakiyeleri ile yapabilir. Likidite riski, nakit giriş ve çıkışları arasındaki dengenin gerçekleştirilmesinin taşıdığı belirsizlik olarak da tanımlanabilir.

Likidite, fon taleplerinin karşılanabilme yeteneği olup, finansal kurumlar için yaşamsal öneme sahip bir kavramdır. Banka fon yöneticileri, aşırı likit olma ile yeteri kadar likit olmamanın maliyetini dengelemek zorundadır. Bankanın likidite açısından aşırı düzeyde açığa düşmesi, ödemelerinde kullanabileceği yeterli düzeyde hazır parasının olmaması, bankanın iflas etmesine yol açabilir. Aynı zamanda bankanın, önemli bir kredili müşterisinin iflası, zincirleme etki ile bankanın kullanımına tahsis edilmiş kredi limitlerinin ve olanaklarının da durdurulmasına neden olabilir. Bu durum, bankanın kaynak girişini ve nakit akışını ciddi şekilde etkileyeceği için, bankanın iflasına veya çok zor durumda kalmasına yol açabilir.³⁴

Likidite riski; Bankanın nakit akışındaki dengesizlik sonucunda nakit çıkışlarını tam olarak ve zamanında karşılayacak düzeyde ve nitelikte nakit mevcuduna veya nakit girişine sahip bulunmaması, Piyasaya ilişkin likidite riski; Bankanın piyasaya gerektiği gibi girememesi, bazı ürünlerdeki sıkı piyasa yapısı ve piyasalarda oluşan engeller ve bölünmeler nedeniyle pozisyonlarını uygun bir fiyatta, yeterli tutarlarda ve hızlı olarak kapatamaması veya pozisyonlardan çıkamaması durumunda ortaya çıkan zarar ihtimalini, fonlamaya ilişkin likidite riski ise Nakit giriş ve çıkışlarındaki düzensizlikler ve vadeye bağlı nakit akımı uyumsuzlukları nedeniyle fonlama yükümlülüğünü makul bir maliyet ile potansiyel olarak yerine getirememe ihtimalini göstermektedir.³⁵

Likidite riski pasiflerin vadesinin aktiflerin vadesinden daha kısa olduğu durumlarda oluşmaktadır. Vade uyumsuzluğu olan firmalar yükümlülüklerini karşılamak amacıyla aktiflerini gerçek değerinin oldukça altında satışa çıkarabilmektedirler. Likidite

---

³⁴ Akdemir, Adem, "Likidite Riski", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı

³⁵ "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik", BDDK, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır

riski hem yerli hem de yabancı para cinsinden olabilmektedir. Faiz riski de vade uyumsuzluğundan kaynaklanmakla birlikte sorun likidite yetersizliği değil borç ödeyememe riskidir.³⁶

Likidite bir bankanın yükümlülüklerini karşılaması için gerekli olan fonlardır. Karar alıcıların bir bankanın likidite durumunu anlaması için, o kurumun likit aktifleri yanında fonların kaynak ve kullanımları hakkında da bilgi sahibi olması gereklidir. Örneğin, kısa dönemli aktifler ile (para ve para benzeri, repo, ve bankalar arası ödünç verme) ve kısa dönemli pasifleri (örneğin, ters repo, ticari senet) bir kurumun likidite profili hakkında bilgi sunmaktadır. Nakit akım tablosu fonların kaynak ve kullanımları ile kurumun likit aktif yaratma kapasitesini göstermektedir. Mevduat sahiplerinin vade tercihleri, mevduatların ve diğer pasiflerin vade yapısı, menkul kıymetleştirilen aktiflerin hacmi hakkındaki bilgiler de bir kurumun likiditesi hakkında bilgi vermektedir.³⁷

Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar. Likidite riskine bakıldığında, mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımaları neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır. Bu durumda, uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırmalarında daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir.

Genel olarak incelendiğinde, büyük bankalar küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaşmakta ve söz konusu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduatın küçük bir kısmını oluşturma ihtimali daha yüksektir. Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük

---

³⁶ “Mali Sistemlerin Güçlendirilmesi”, TBB Çalışma Grubu Raporu, Ekim 1998

³⁷ “Banka Şeffaflığının Artırılması”, BDDK Sunumu, 2003

bankalara oranla daha geniş bir alana yayılmaktadır. İkincisi ise, ölçekleri nedeni ile büyük bankalar, genellikle bankalar arası piyasaya daha iyi faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girmektedir.³⁸

Bankanın gerçek likiditesine bağlı faktörler şöyle özetlenebilir:

- Mevduatın yapısı ve volatilitesi
- Mevduat dışındaki pasiflerin kompozisyonu ve vadeleri
- Mevduat akımları ve kredi taleplerindeki mevsimsel özellikler
- Kredi portföyünün kompozisyonu
- Çeşitli aktiflerin pazarlanmasına yönelik ikincil piyasaların varlığı
- Bankanın ilave fonlar için borçlanma kabiliyetidir.³⁹

Likidite riskinin yönetimi özellikle borç düzeyi yüksek, iç piyasaları yeterince derin ve likit olmayan gelişmekte olan ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Likidite riskinin en aza indirgenmesi amacıyla:

- Borç geri ödemeleri ile gerekli olan finansman ihtiyacını doğru öngörmek,
- Mali piyasalardaki kullanılabilir fon seviyesinin doğru ve sürekli olarak takip etmek, gerekmektedir.

Likidite riskinin yönetimi için borç yöneticileri tarafından aşağıdaki teknikler kullanılmaktadır;

- Kısa vadeli borç itfalarının toplam itfa içerisinde belli bir oranı aşmaması,
- Sabit ve değişken faizli borç oranlarının hedeflenmesi,
- Kısa vadeli döviz cinsi borçlanmaların döviz rezervleri veya ihracat gelirlerinin belli bir oranında tutulması,
- Döviz cinsi borçlanmanın toplam borçlanma içerisindeki oranının sınırlandırılması,

---

³⁸ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi

³⁹ Akdemir, Adem, “Likidite Riski”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı

- Nakit yönetiminin günlük bazda takip edilmesi ve tahminlerinin yapılması,
- Borç geri ödemelerinin belli bir oranında hesaplarda sürekli olarak nakit rezerv tutulması⁴⁰ şeklindedir.

1.3.5. Piyasa Riski

Piyasa riski; Bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda bankalarca tutulan pozisyonlarda finansal piyasadaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski gibi riskler nedeniyle zarar etme ihtimalini göstermektedir.⁴¹

Bu risk, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade eder. Piyasa riski herhangi bir zaman zarfında meydana gelebilir.

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplininin sağlanmasıyla mümkündür. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplininin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir.⁴²

Borç geri ödemelerinin finansmanı için yapılacak borçlanmaların gerçekleştirileceği dönemde faiz oranlarının artması, değişken faizli bir borç ödemesi ise ödeme tutarını arttıracak gibi, yeni borçlanmanın maliyetine de yansıtacaktır. Kısa vadeli ve kısa vadeli faizlere endeksli bir borç stoku, taşıdığı faiz oranı daha sık aralıklarla yenileneceği için faiz oranlarındaki değişime daha duyarlı olacak; uzun vadeli ve daha çok sabit faizli bir borç stoku ise faiz oranlarının bu düşmesi durumunda daha yüksek maliyet riski taşıyacaktır.

---

⁴⁰ Pehlivan, Nilgün, “Risk Analizine Dayalı Kamu Borç Yönetimi”,Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü

⁴¹ “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, BDDK, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır

⁴² Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi

Döviz cinsi ve dövize endeksli senetlerin borç stoku içerisinde yer alması borç geri ödemelerinin kurdaki değişimlere duyarlı hale getirecek ve kurların öngörülmeyle bir şekilde yükselmesi durumunda beklenmedik geri ödeme maliyeti ile karşılaşılacaktır. Benzer şekilde TEFE/TÜFE gibi fiyat endekslerine bağlı kupon ödemeleri olan bir borç stoku da geri ödemeler sırasında endeks değişimlerine duyarlı olacak ve borç yöneticileri beklenmedik maliyetler üstlenebilecektir.

Uluslararası uygulamalarda piyasa riskinin ölçümü için çeşitli finans teknikleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu tekniklerin belli başlı olanları aşağıda yer almaktadır.

- Süre ve vadeye kalan ortalama süre analizi,
- Senaryo analizi,
- Risk altındaki değer analizi (value at risk),
- Risk altındaki maliyet analizi (cost at risk)

Birçok ülke yukarıda sayılan tekniklerin herhangi birisini kullandığı gibi bunların çeşitli bileşenlerini kullanarak risk ölçümü yapan ülkelerde bulunmaktadır.⁴³

Son yıllarda bilişim teknolojisi alanında ortaya çıkan hızlı gelişmeler piyasa riskinin ölçülmesine yardımcı olacak yeni risk ölçüm metodlarını da beraberinde getirdi.

Bunların en çok kabul göreni “Value-at-Risk” (VaR) modeli olduğunu hepimiz biliyoruz. VaR, belirli olasılıklar altında belli bir yatırım portföyünün değerinde ortaya çıkabilecek maksimum zararları ölçen bir sistem. Basit ve açık bir kavram olduğu için VaR modeli piyasa riskinin ölçülmesinde yaygın olarak kullanılıyor. Model farklı yatırım araçlarının piyasa risklerini ölçmeye önem verdiği için portföyün performansı üstlenilen riske göre değerlendirilebiliyor. Özellikle sermaye yeterliliğini belirlemek için piyasa riskini ölçmede bu modelin kullanılması birçok ülke ve finansal kurumda bir zorunluluk haline geldi.

Piyasa riskini ölçmede geniş kullanım alanı bulan başka bir metod da “Senaryo

---

⁴³ Pehlivan, Nilgün, “Risk Analizine Dayalı Kamu Borç Yönetimi”, Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü

Analizi” dir. Senaryo analizi, piyasa şartlarında ortaya çıkabilecek çeşitli değişikliklerin portföyün değerini nasıl etkilediğini ölçmekte kullanılan bir tekniktir.

Geniş kullanım alanı bulan metotların sonucusu ise “Dayanıklılık Testi-(Stress Test)” . Dayanıklılık testi, günümüzde de yaşadığımız global krizler esnasında gözlemlenen piyasalardaki beklenmeyen ve önemli dalgalanmaların portföyün değerini nasıl etkilediğinin tahmin edilmesinde kullanılıyor. Dayanıklılık testi, senaryo testine benzemesine rağmen esas olarak olağanüstü piyasa şartlarında portföyün maksimum değer kaybının tahmin edilebilmesini amaçlıyor. Kuşkusuz bu metodun başarısı piyasa şartlarının en iyi şekilde tahmin edilmesine bağlı olduğu bilinen bir gerçektir.⁴⁴

1.3.6. Operasyonel(Faaliyet) Risk

Operasyonel risk, Banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilememesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıpları ya da zarara uğrama ihtimalini göstermektedir.⁴⁵

Teknik sebeplerden dolayı borçlanma yada geri ödemeye ilişkin işlemin gerçekleştirilememesi veya zamanında gerçekleştirilememesinden kaynaklanan Operasyonel risklerin azaltılması için iyi ve gelişmiş veri sistemlerinin oluşturulması ve verilerin yedeklenmesi, personelin bu konularda eğitilmesi, karşılaşılabilecek olağanüstü durumlarda da işlemlerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla alternatif planların geliştirilmesi gerekmektedir.

İdari yapılanmadan kaynaklanabilecek operasyonel risklerin iyi yönetilebilmesi için iş tanımlarının, yetki ve sorumlulukların belirlenmesi, iç kontrol mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, son yıllarda birçok ülke (İrlanda, İngiltere, İsveç..vs) operasyonel anlamda etkinliği arttırabilmek amacıyla politik etkilerden

---

⁴⁴ Erçel, Gazi, “Finansal Risk Yönetimi”, T.C.Merkez Bankası, 6. Yıllık “Global Finance Conference” Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 8 Nisan 1999

⁴⁵ “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, BDDK, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır

arındırılmış, çabuk karar alan ve uygulayan, özerk yapıda ve borçlanma otoritelerine mali ajan görevini gören borç idareleri oluşturmuşlardır.⁴⁶

Büyük ve karmaşık yapıdaki bankaların faaliyet risklerinin ölçülmesi için hem ara hem de ileri yaklaşımları uygulamak için gerekli koşulları karşılamaları beklenmektedir. Aksi takdirde sermaye gerekleri önemli ölçüde artacaktır.

Banka yönetim kurulu ve üst yönetimi dahili faaliyet riski yönetim sistemlerinden sorumlu olacak ve söz konusu sistemler denetim otoritesinin incelemesine tabi olacaktır.

Bankaların çoğu faaliyet riski yönetim fonksiyonları, teknikleri ve politikalarını dahili ölçüm yaklaşımına adapte edebilmek için yatırım yapmak durumunda kalacaklardır. Bağımsız denetim tarafından da faaliyet riskinin dahili ölçüm metodolojisi ve yönetim işlevi değerlendirilecektir.⁴⁷

1.4. BASEL KOMİTESİ

Gelişmiş ülke ekonomilerinin yüksek oranda borçlanmaları etkin gözetim ve denetime tabi olmaları nedeniyle bir sorun yaratmaz iken, özellikle gelişmekte olan ülkelerin mali sistemleri üzerindeki denetim eksikliği küresel krizlere yol açabilmektedir.

Bu amaçla, Basel Komite Eylül 1997 tarihinde “Etkin Bankacılık Denetimi için Temel Prensipler” konulu bir rapor yayınlamıştır. Basel Komite esas olarak standart koyucu bir organ olup yayınlamış olduğu temel prensiplerin G-10 ülkeleri dışında da uygulanmasına çalışmaktadır. Basel Komite'nin etkin bankacılık denetimi ile ilgili çok sayıda çalışması mevcuttur.

Meydana gelen krizler risk unsurunun ve sermaye yeterliği kavramının önemini daha da artırmıştır. Bu doğrultuda Basle Komite'nin sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemesinde değişiklikler yapması gerekmiştir.⁴⁸

---

⁴⁶ Pehlivan, Nilgün, “Risk Analizine Dayalı Kamu Borç Yönetimi”, Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü

⁴⁷ “Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi” Basel Komite, Ekim 2002

⁴⁸ Burçak, Tülay, Pelin Ataman Erdönmez, “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Eylül, 1999

Haziran 1999 tarihinde Komite 1988 tarihli düzenlemenin yerini almak üzere yeni bir düzenleme taslağı hazırlamıştır. Risk duyarlılığı daha fazla olan yeni düzenlemeye ilgili taraflarca iki yüzün üzerinde görüş bildirilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda taslakta yapılan değişiklikler sonrasında Ocak 2001'de düzenlemeye ilişkin ikinci taslak çalışma kamuoyuna sunulmuştur. Mayıs 2001 sonuna kadar ikinci taslağı ilişkin tekrardan ilgili görüşlerin toplanması ve 2001 yılı sonunda yeni sermaye düzenlemesinin yayımlanarak, 2004 yılında uygulamaya geçirilmesi planlanmıştır.

- Temmuz 1988 Halen uygulanmakta olan düzenleme yayımlanmıştır
- 1992 yılı sonu Uygulamaya başlanması için verilen son tarih.
- Haziran 1999 Yeni Sermaye Yeterliliğı Düzenlemesi- birinci taslak
- Ocak 2001 Yeni Sermaye Yeterliliğı Düzenlemesi- ikinci taslak
- 31 Mayıs 2001 İkinci taslağı ilişkin görüş bildirmek için son tarih
- 2003 sonu Yeni Düzenlemenin yayımlanması.
- 2006 sonu G-10 ülkelerinde uygulanmaya geçilecektir.
- 2007 sonrası G-10 dışındaki ülkelerde uygulamaya geçilecektir

Basel Komite Ocak 2001 tarihli yeni sermaye düzenlemesinde yapılacak revizyonun aşağıdaki gözetim ve denetim hedeflerini karşılamasını sağlamaya kararlıdır: Buna göre yeni düzenleme;

- finansal sistemde güvenliği ve sağlamlığı teşvik etmeyi sürdürmeli ve böylece yeni sermaye çerçevesi sistemdeki sermayenin mevcut genel düzeyini en azından korumalıdır,

- rekabet eşitliğini artırmaya devam etmelidir,

- risklerin ele alınmasına yönelik daha kapsamlı bir yaklaşım oluşturmalıdır

- uluslararası faaliyet gösteren bankalar üzerinde yoğunlaşmalı, fakat temel ilkeler farklı karmaşıklık ve gelişmişlik düzeylerindeki bankalar için de geçerli olmalıdır.

Yeni düzenlemede temel olarak risk duyarlılığı daha fazla olan ve daha esnek bir yapının oluşturulması, sermaye gereğı hesaplamasında risk duyarlılığının artırılması, düzenleyici yükümlülüklerde teşviklerin ve uyumluluğun artırılması amaçlanmıştır.

Tablo 4: Basel 1 ve Basel 2 Karşılaştırması

Eski düzenleme	Yeni düzenleme
Tek tip risk ölçümüne odaklanır	Bankaların dahili risk yönetim metodolojilerine, denetimlere ve piyasa disiplinine dayalı bir yapı getirmektedir
Tüm kuruluşlar için tek tip model uygulanmaktadır.	Daha esnek bir uygulama sağlamaktadır (daha iyi risk yönetimi için sermaye teşvikleri uygulanabilmektedir).
Risk temeline dayalı sermaye gereği yapısı	Riske daha fazla duyarlıdır

Kaynak : Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi Basel Komite,TBB, Ekim 2002

Düzenlemenin üç temel ayağı bulunmaktadır.

Asgari sermaye gereği

Sermaye yeterliliğinin denetimi

Piyasa disiplini

Yeni düzenlemenin uygulama kapsamına baktığımızda, önemli bir özelliği bankaların birbirlerine iştirakleriyle oluşan "banka gruplarını" da ayrıca ele almasıdır. Başka bir deyişle, yeni öneri bir grubu oluşturan bankaları hem ayrı ayrı ve hem de grubun tümü olarak ele alınmasını ve sermaye gereklerinin buna göre tanımlanmasını gündeme getirmektedir.

Bankaların diğer mali alanlardaki (sigorta vs.) ortaklıkları ile ticari şirketlerdeki ortaklıkları ise ayrıca göz önüne alınacaktır. Burada ilke, bu tür ortaklıklarla kurulan ilişkiler yoluyla bankaların yapay sermaye genişlemesine gitmelerini engellemektir.

Bu çerçeve içinde iki yol önerilmektedir: Bunlardan ilki banka gruplarını konsolide ederek ele almaktır. İkincisi ise, bir bankanın tüm bağlı kurumlarındaki yatırımları ile önemli azınlık paylarının, defter değeriyle bankanın sermayesinden düşülerek ulaşılan *yalıtılmış* bankayı esas almaktır. Bu yöntemlerden herhangi birisini seçmek için üç yıllık bir geçiş süreci önerilmektedir.⁴⁹

⁴⁹ "Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi Basel Komite", TBB, Ekim 2002

2. BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER, SEBEPLERİ, GÖSTERGE VE SONUÇLARI

2.1. FİNANSAL KRİZ LİTERATÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Finansal krizler, finansal piyasaların etkin bir şekilde fonksiyon görememesi ile sonuçlanırlar. Bu da ekonomik faaliyet hacminde şiddetli daralmalara yol açar.

Krizlerin analizine yönelik bugüne kadar yapılan çalışmalar krizlere neden olan faktörleri anlamayı, bu faktörlere göre kriz türlerini sınıflandırmayı ve ampirik yöntemlerle krizleri önceden tahmin etmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmalarda çok sayıda kriz göstergesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu göstergeler krizlerin öngörülmesine imkan tanımakla birlikte, çıkarılan sonuçların bütün ülkelere uygulanması zor görünmektedir.⁵⁰

2.1.1. Finansal Krizin Tanımı

Finansal sistem basit anlamda, tasarrufların yatırıma ve üretime yöneltmesini sağlayan mekanizmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Finansal sistem kapsamında borç alanlar ve verenler arasında *asimetrik bilgi problemi* ortaya çıkmaktadır. Asimetrik bilgi problemi, piyasa katılımcılarının bir kısmının diğerlerinden daha fazla bilgiye sahip olması hali olup, yöneticilerinin şirketlerini yatırımcılardan daha iyi tanımaları bu duruma bir örnek olarak verilebilir. Piyasalarda var olan asimetrik bilgi problemi piyasaların çökmesine, hiç var olmamasına ya da var olan piyasalarda yanlış seçimler yapılmasına yol açmaktadır. Asimetrik bilgi dağılımı sonucunda finansal sistemde iki problem ortaya çıkmaktadır:

1. Ters seçim (adverse selection), 2. Ahlaki çöküntü (moral hazard).

---

⁵⁰ Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

Ters seçim etkisi finansal işlemin gerçekleştirilişinden önce ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Ülkemizde 1980’li yılların başında yaşanan bankerler olayından da hatırlanacağı üzere, piyasa faiz oranlarının çok üzerinde ekonomik olmayan faiz oranlarından fon talep eden bankerlerin yükümlülüklerini nasıl yerine getireceklerinin, bunlara fon sağlayan kreditorlerce işlem öncesinde bilinmesi mümkün değildir. Bu nedenle, fon sağlayan taraf kredi sağlayacağı yatırımın risk ve getiri olasılıklarını önceden saptamak durumundadır.

Ahlaki çöküntü ise, finansal işlemin gerçekleştirilmesinden sonra ortaya çıkar. Çünkü, borçlanan kesim yapmış olduğu yatırımın başarılı olması durumunda kazanan taraf olacak, ancak yapılan yatırımın beklenen getiriye sağlamadığı takdirde ise, durumdan zararlı çıkacak olan taraf fon sağlayan kreditor olacaktır.

Yukarıda sonuçları açıklanan asimetrik bilgi dağılımı bize finansal krizin tanımlanmasında önemli ipuçları vermektedir. Buna göre **finansal krizi**: “*Ters seçim ve ahlaki çöküntünün en olumsuz şekilde ortaya çıktığı ve bu nedenle piyasaların tasarrufların en etkin şekilde yatırıma dönüşmesi sürecinde etkisiz kaldığı durum*” olarak açıklayabiliriz. Diğer bir deyişle finansal kriz, piyasaların verimli çalışmaması ve sonuç olarak ekonomik aktivitenin (üretim vb.) azalması olarak tanımlanabilir.⁵¹

Bankacılık krizinin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar benimsenmektedir. Caprio ve Klingebiel, sistemdeki bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının kaybedilmesini sistemik bankacılık krizleri olarak tanımlarken, devlet yönetiminin bankalara el koyması, birleşmeye veya kapanmaya zorlanması, bankaların mevduatlarına yönelik aşırı çekilişler gibi bankaları olumsuz etkileyen durumların varlığını ise geniş anlamda bankacılık krizleri olarak tanımlamıştır. Birçok iktisatçı bankacılık krizlerini sınırlı sayıdaki kantitatif kriterle tanımlamıştır.

Lindgren (1996), Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), Glick ve Hutchison (1999); toplam varlıklar içinde performansı düşük veya geri dönmeyen varlıkların oranının GSYİH’nın yüzde 2’sinden daha büyük olmasını, kurtarma operasyonlarının maliyetinin GSYİH’nın en azından yüzde 2’sine ulaşmasını, bankaların büyük ölçekte millileşmesine

---

⁵¹ Oruç, Bora, “Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri: Türk Sermaye Piyasaları”, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Ankara, Ekim 2002

neden olmasını sağlayan bankacılık sektöru sorunlarının varlığını ve acil önlemleri gerekli kılan aşırı mevduat çekilişlerini bankacılık krizleri olarak tanımlamışlardır.⁵²

2.1.2. Finansal Krizin Genel Özellikleri

Finansal krizler; dış borç krizleri, banka krizleri ve para krizleri olmak üzere üç tanedir. Dış borç krizleri bir ekonomide kamu kesimi ve özel kesimin dış borçlarını ödeyememesi durumunda ortaya çıkar. Banka krizleri, banka iflasları yada banka yetersizliklerinin bankaların yükümlülüklerini yerine getirmede bir engel teşkil etmesi veya kamu otoritesinin böyle bir durumun ortaya çıkmasını engellemek amacıyla müdahale etmek durumunda kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Banka krizleri önlenemez duruma geldiğinde sistemi tümüyle rahatsız ve tehdit eden bir sistematik finansal krize dönecektir. Para krizleri ise bir ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değeri hakkında yapılan spekülasyonların, yerli paranın aşırı volatil olması ve bununda Merkez Bankasının rezervlerini eritmesi sonunda ortaya çıkar.

Literatürde para krizleri ile bankacılık krizlerinin ortak noktaları olmakla beraber belirgin farklılıkları da vardır. Bankacılık krizleri para krizlerine nazaran daha uzun sürmektedir. Para krizleri ortalama 1,5 yılda, bankacılık krizleri ise ortalama 3 yılda sona ermektedir.⁵³

Geçen yüzyılın son çeyreğinde dünyanın pek çok ülkesinde ekonomik krizler meydana gelmiştir. Bu krizler dünya ekonomisinin giderek globalleşen özelliği nedeniyle bir ülkenin sınırlarını aşarak Güney Asya örneğinde olduğu gibi bir bölgenin tamamını etkiler hale dönüşebilmiştir. Ekonomik krizlere paralel olarak ortaya çıkan önemli bir özellik ise bankacılık krizleridir. Bankacılık krizleri ekonomik krizden bağımsız olarak da ortaya çıkabilirken bir ekonomik krize çoğu zaman bir bankacılık krizi eşlik etmektedir.⁵⁴

Charles Kenderberger'in "Maniacs, Panics and Crisis", Manyaklar, panikler ve krizler adlı kitabında krizlerin tarihini anlatıyor. İlk finansal krizin 18'inci yüzyılda "South

---

⁵² Altıntaş, Halil, "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61.

⁵³ Uyar, S., "Bankacılık Krizleri", Ankara, 2003

⁵⁴ Aydan, Aydın, "İsveç Bankacılık Sistemi, Kriz, Krizde Yapılanlar ve Kriz Sonrası, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Ocak 2002

Sea Company” isimli bir şirket ile ilişkili olduğunu öğreniyoruz. Merkezi New York’ta kurulan bu finans şirketinin Brezilya kıyılarını, ihraç ettiği bir menkul kıymet mukabilinde Amerikan vatandaşlarına satma girişimi olmuş. İşler iki sene gayet güzel devam etmiş. İki sene sonra bir soru sorulmuş;”Peki, güzel de, bu Brezilya kıyılarında bulunan gayrimenkullerin tapusu nerededir, kime aittir?” Bu sorunun cevabı yokmuş. Yatırımcılar bunu öğrenince paralarını almak istemiş ve kriz çıkmış, ilk bilinen finansal kriz bu. Daha sonra da başka nitelikte finansal krizler oluşmuş. Zamanımıza kadar gelmiş.

Eskiden de krizler vardı. Ama bulaşıcı değildi. Örnek 90’lı yılların başında İskandinav ülkelerinde bir bankacılık krizi vardı. Ama bulaşmadı. İskandinav ülkelerindeki kriz bize çok yakın bir bölgede idi, onu hiçbir şekilde hissetmedik. İskandinav ülkelerinde birçok banka devletleştirildi. Daha sonra sorun çözüldü.⁵⁵

1945 sonrasında her yirmi beş yılda bir bankacılık krizinin ortaya çıktığı, 1970’li yıllardan sonra bankacılık krizlerinin sayısının arttığını ve 1996’ya kadar olan dönemde sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 69 bankacılık krizinin görüldüğü ifade edilmektedir.⁵⁶

Bankacılıkla ilgili riskler de bankacılığın doğumu ile ortaya çıkmakla beraber son 20-25 yıllık dönemde önemleri artmıştır. Bankacılık açısından riskler sistemin doğasında olmakla birlikte risklerin kontrol edilememesi durumu hem para ve sermaye piyasasını hem de bankacılık sistemini etkilemektedir. Risklerin sistem açısından tehdit oluşturması sadece risklerden kaynaklanmayabilir. Makroekonomik faktörlerin güvenli ve istikrarlı bir şekilde çalışmaması, bu konu ile ilgili yasal düzenlemelerin zamanında ve yeterince yapılamaması, makro ve mikro ekonomik göstergelerdeki bozukluklar ve bazı dışsal faktörler dolayısıyla riskler para ve sermaye piyasaları ile bankacılık sektörü açısından tehlikeler oluşturmaktadır. Bankacılık sistemi içinde var olan riskler kontrol edilemediklerinde, bankacılık, döviz kuru, likidite krizleri gibi krizlere sebep olabilir.

---

⁵⁵ Erçel, Gazi, “Kriz İçinde Kriz Yönetimi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İMKB Paneli, İstanbul, 16 Aralık 1998

⁵⁶ Altıntaş, Halil, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61

Krizler tek bir ülkeyi etkileyebileceği gibi yayılma-bulaşma etkileri ile bölge ülkelerini, hatta tüm dünyayı olumsuz etkileyebilir.⁵⁷

Son zamanlardaki gelişen, Asya'dan başlayıp Rusya'da devam eden olaylar tanımına bir nitelik daha ekliyor; bu da ortaya çıkan bankacılık artı döviz krizinin bulaşıcı olma karakteri. Yani bölgesel ve küresel bazda yayılma niteliği göstermesi.⁵⁸

Hutchinson ve McDill Japonya'daki bankacılık kriziyle genel olarak diğer ülkelerdeki bankacılık krizlerini karşılaştırdığı çalışmasında, 1975-1997 yıllarında bankacılık krizlerinin ortaya çıkma sıklığını ortalama 3.9 yıl olarak hesaplamışlardır. Honohan ve Klingebiel ise, son 15 yıl süresince hemen hemen hiçbir ülkenin bankacılık krizlerinin maliyetinden kendisini kurtaramadığını, bankacılık sorunlarından ortaya çıkan maliyetlerin sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi, özellikle gelişmekte olan ve piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ekonomileri de önemli ölçüde etkilediğini vurgulamış, 1970 sonrasında 93 ülkede 112 banka krizinin ortaya çıktığını; 46 ülkede ise 51 bankanın kriz sürecine yaklaştığını veya krizin eşğine geldiğini belirtmişlerdir. Aşağıdaki şekilde özellikle 1990 yılına doğru tüm dünyada bankacılık krizlerinin artış eğilimine girdiği görülmektedir.⁵⁹

Grafik 1: Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998)

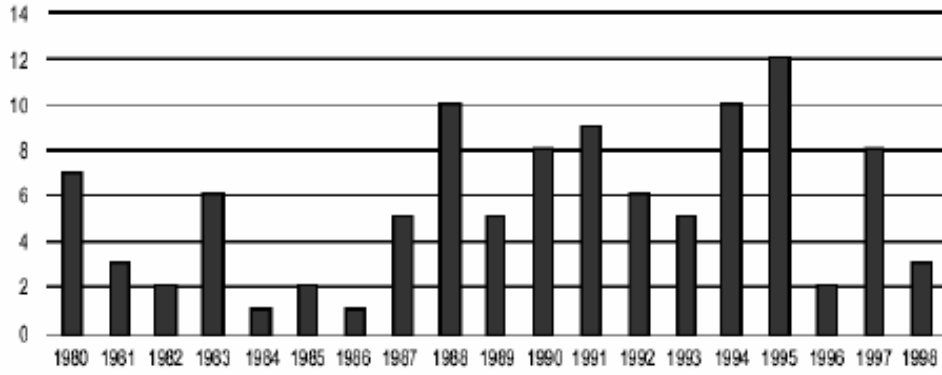
---

⁵⁷ Aloğlu, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2005

⁵⁸ Erçel, Gazi, “Kriz İçinde Kriz Yönetimi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İMKB Paneli, İstanbul, 16 Aralık 1998

⁵⁹ Altıntaş, Halil, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61

Bankacılık Kriz Sayısı

Kaynak : Halil Altıntaş (S. Claessens, D. Klingebiel and L. Laeven (2002), “Financial Restructuring in Banking and Corporate Sector Crisis: Which Policies to Pursues?, World Bank Discussion Paper, No: 428, p. 2.)

Krizlerin analizine yönelik bugüne kadar yapılan çalışmalar krizlere neden olan faktörleri anlamayı, bu faktörlere göre kriz türlerini sınıflandırmayı ve ampirik yöntemlerle krizleri önceden tahmin etmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmalarda çok sayıda kriz göstergesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu göstergeler krizlerin öngörülmesine imkan tanımakla birlikte, çıkarılan sonuçların bütün ülkelere uygulanması zor görünmektedir.⁶⁰

Literatürde bankacılık krizleri konusunda ifade edilen görüşler iki grupta sınıflandırılabilir: Birincisi; bankacılık krizlerinin rassal bir olay olduğu ve reel ekonomide değişmelerle herhangi bir bağlantısının olmadığıdır. Bankacılık krizleri Diamond ve Dybvig’in ortaya koyduğu modelde ifade ettiği gibi, kendi kendini besleyen beklentilerden doğmaktadır. Modelde iki olası denge söz konusu olmaktadır. İlk dengede, bir mevduat sahibinin bankacılık krizlerinin olabileceğini, diğer mevduat sahiplerinin ise likit fonları elde etme çabası içinde olacaklarını düşünebilecekleri ifade edilmektedir. Burada optimal strateji, mevduat sahiplerinin sahip oldukları likit varlıkları ani bir şekilde çekmek istemeleri şeklinde sonuçlanmaktadır (banka paniği). Mevduata yönelik spekülasyon saldırı, bankaların likit fonlarının tükenmesini sağlayacaktır. Diğer alternatif denge ise, bankalara yönelik ani mevduat çekilişinin ortaya çıkmayacağına ve likidite taleplerinin karşılanmasında yeterli fonların bulunabileceği düşüncesinden dolayı herhangi bir krizin olası olmayacağına yöneliktir. Ancak Gorton’un da ifade ettiği gibi, bu yaklaşım kavramsal

⁶⁰ Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

olarak mantıklı görülse de, çoklu denge modellerinin geçmişteki verilerle bağlantılı olarak desteklenmesinden dolayı oldukça zayıf görülmektedir

İkinci görüş, bankacılık krizlerinin reel konjonktür hareketleriyle ilgili olduğu ve toplam risk üzerindeki ani değişimler tarafından başlatılabileceği konusundadır. Ekonomik faaliyetlerdeki bir daralma, bankaların varlıklarının değerini azaltacak, bu da mevduat sahiplerinin fonlarını çekmede uyarıcı bir sinyal fonksiyonu olacaktır. Kaufman, bankaların diğer banka başarısızlıklarından olumsuz etkilenmeden ziyade, ekonomide ve sermaye piyasasında meydana gelen daralmadan dolayı varlıklarının değerindeki azalmanın da kırılmalıklarını artırabileceğini ileri sürmüştür.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda bankacılık krizleri, spekülasyon atak ve konjonktür hareketleri birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Literatürdeki yaygın düşünce, asimetrik bilginin bankacılık krizlerinin başlamasında en önemli faktör olduğudur. Aynı zamanda hem ters seçim hem de ahlaki tehlikeden kaynaklanan asimetrik bilgi sorunları, kreditorün sahip olduğu teminatların ve fon talep eden firmaların net değerinin düşmesinden dolayı, varlık fiyatlarında ani düşmenin ortaya çıktığı dönemde daha da şiddetlenecektir. Bu durum banka krizlerinin ortaya çıkma olasılığını artıracaktır.⁶¹

Finansal krizler, finansal piyasaların etkin bir şekilde fonksiyon görememesi ile sonuçlanırlar. Bu da ekonomik faaliyet hacminde şiddetli daralmalara yol açar. Mishkin finansal krizlere kapı aralayan dört önemli faktör üzerinde durmaktadır. Bunlar:

- 1- Finansal sektör bilançolarındaki bozulma,
- 2- Faiz oranlarındaki artışlar,
- 3- Belirsizlikteki artışlar,
- 4- Varlık fiyatlarındaki değişimler nedeniyle finansal olmayan şirket bilançolarının bozulması.⁶²

Meksika ve Arjantin'de 1970'ler ve 1980'lerin başında yaşanan krizler, krizlerle ilgili çalışmaların yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur. Aşırı bir ekonomik genişleme dönemi sonrasında ortaya çıkan bu krizler birinci-nesil modeller adı verilen modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci nesil modeller sabit döviz kuru politikalarının aşırı genişleme içeren bir ekonomik yapı ve tutarsız politikaların son bulmasından kar

---

⁶¹ Altıntaş, Halil, "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61

⁶² Delice, Güven, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, Ss. 57-81.

sağlamayı uman bir özel sektörün varlığıyla birleştiğinde ekonomiyi nasıl krize sürüklediğini göstermektedir. 1990’larda Avrupa, Meksika ve Güneydoğu Asya’da yaşanan para krizleri bütün dikkatleri sabit kur rejimlerinin maruz kaldığı spekülasyon saldırılarına çekmiştir.⁶³

Bardo(1986), finansal krizin özelliklerini şöyle sıralamıştır.⁶⁴

1. Ekonomik ortamda bir değişme korkusunun eşlik ettiği bekleyişlerdeki yaygın bir değişme gelecekteki reel olaylara dayanacağı gibi parasal olaylara da dayanabilir.

2. Bazı finansal kurumların ödeme gücünü yitirebilmesi korkusu, finansal kurumun kötü yönetiminden olabileceği gibi, öngörü yetersizliğinden kırılğan bir borçlanma yapısından kaynaklanabilir.

3. Reel ve likit olmayan varlıkları likit hale dönüştürme çabaları faiz oranlarını yükseltip, varlık fiyatlarını düşürmesi ve dolayısıyla likidite krizini ortaya çıkarır.

4. Varlıkların zorunlu satışları dolayısıyla sağlam bankaların ve diğer finansal kuruluşların portföylerinin değerinin düşmesi ve dolayısıyla bunların ödeme güçlerinde zayıflığın ortaya çıkmasına neden olur.

5. Banka ve finansal kurumların ödeme güçlüklerinden dolayı bunlara yapılabilecek hücum ve ani çekişlerden dolayı güçlükler yaşarlar.

6. Banka paniği para arzının düşmesine eneden olur. Mevduat/emisyon oranı düşer ve bankalar likidite durumlarını düzeltmek için aldıkları kredileri azaltarak, mevduat/rezerv oranını düşürürler yada rezerv/mevduat oranını yükseltirler.

7. Banka paniği nedeniyle düşen para arzı, hem reel ekonomik faaliyetleri hem de fiyatlar genel seviyesini düşürür.

8. Karlar ve servetlerin düşmesi iflasları artırır.

---

⁶³ Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

⁶⁴ Aloğlu, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2005

9. Likiditede mevcut olan problem ile varlık fiyatlarındaki düşme ve fiyatlar düzeyindeki düşme borç krizini ortaya çıkarır. Fiyatlardaki düşme kredi teminatlarını firmaların, hane halkının, bankaların net servetlerini düşürmesi anlamına gelen bir Fisherian borç-deflasyon sürecinin mevcut olma olasılığı geniş çaplı iflaslara, bankalara ani hücumlara ve para arzının daralmasına sebep olur.

1990'ların ikinci yarısında gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen finansal krizler ve kriz sonrası dönemde makro düzeyde gerçekleşen değişiklikler özel bir ilgiyi hak etmektedir.⁶⁵

İkinci-nesil modeller olarak adlandırılan yeni nesil modeller, Avrupa ve Meksika'da 1990'larda yaşanan krizleri yaratan spekülasyon ataklarının niteliklerini ortaya çıkarmak üzere oluşturulmuştur. Bu spekülasyon hareketleri daha öncekilerden iki açıdan farklılık göstermektedir:

1. Bu hareketlerin yaşandığı ülkelerde bankacılık sisteminin yapısı ve dış borçlanma imkanının kısıtlı olması otoritelerin elini kolunu başlatmış ve döviz kurunu savunmaya yönelik bilinen politikaların uygulanmasını imkansız hale getirmiştir.

2. Yaşanan spekülasyon saldırılarının birinci-nesil modeller tarafından belirlenen ekonomik göstergelerle bir bağlantısı bulunamamıştır.⁶⁶

1995 Meksika Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi ve bunu izleyen yıllarda Rusya, Arjantin ve nihayet Türkiye'de meydana gelen krizler ortaya çıkış mekanizmaları ve sebepleri itibariyle daha önce yaşanan krizlerden çok farklı değildir. Bununla beraber, bu krizlerin öncekilerden ayırt edici özellikleri krizlerden sonra uygulanması gereken ekonomik politikalar konusundaki görüşlerin değişmiş olmasıdır.

Bu değişikliğin en önemli kısmı kur politikasından gelmektedir. Daha önceki tarihlerde, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizlerden sonra ya çıpa uygulamalarına ya da kontrollü kur politikası uygulamalarına yer verilmiştir. Uygulanan kur politikasının ne ölçüde katı olacağı, kurun tamamen mi sabitleneceği yoksa kur artışının enflasyonun altında mı tutulacağı gibi tercihler şüphesiz değişkenlik göstermiştir. Bununla beraber, gelişmekte olan piyasalarda döviz kurunun belli ölçüde baskı altında

---

⁶⁵ İnan, E. Alpan, "Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme", Bankacılar Dergisi, S.41, 2002, s.51-66

⁶⁶ Hacıhasanoğlu, Burçin, "Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

tutulması gerektiği düşüncesi karar vericilerin yakın tarihlere kadar temel tercihi olmuştur. Bu tercihin sonucu olarak da çıpa politikaları geride bıraktığımız son 15-20 yılda gelişmekte olan ülkelerde geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Güneydoğu Asya Krizi'nden sonra ise çıpa politikaları sorgulanmaya başlanmış ve uygulamacılarla akademik çevrelerde tamamen serbest kur yada tam dolarizasyon gibi iki 'aşırı' çözümün ön plana çıkarıldığı bir tartışma başlamıştır. Tartışma henüz çözüme bağlanmamıştır. Bununla beraber, bu tarihten sonra finansal kriz yaşayan gelişmekte olan piyasalarda kriz sonrası serbest kur politikalarının daha çok tercih edildiği gözlenmektedir. Malezya hariç bütün Güneydoğu Asya ülkeleri, Türkiye ve Arjantin gibi ülkeleri bu duruma örnek göstermek mümkündür. Ayrıca Meksika gibi Güneydoğu Asya krizinden kısa süre önce (1995) serbest kura geçmiş örnekleri de eklemek mümkündür.⁶⁷

2.2. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ VE ORTAK YÖNLERİ

Dünya üzerinde son yıllarda yaşanan finansal krizler sonrasında yapılan çalışmalarda, krizlerin ortaya çıkmasının ana nedenleri olarak:

► Bankacılık sektörünün açıkça ya da üstü kapalı şekilde hükümetler ve IMF tarafından desteklenmesi,

► Etkin olmayan bankacılık sektörü düzenlemeleri,

► Bankacılık sektöründe ortaya çıkan rüşvet ve kayırmacılık gibi ahlaki problemler.

► Liberalizasyon sürecinde kredi hacminin artışının kontrol edilmemesi gösterilmektedir.⁶⁸

Bankacılık krizleri, hane halkı ve şirketlerin faaliyetlerini sınırlandırmakta, yatırımların ve tüketimin azalmasını hızlandırmakta, finansal sektörün kredi ve ödemeler sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemlerini engellemektedir. Ayrıca, sermayenin yurt dışına kaçışını hızlandırdığından, özellikle bankalar gibi finansal kurumlara olan güvenin yok olmasına neden olmaktadır. Bankacılık sistemine duyulan güven eksikliği ve zayıf bankacılık sisteminin varlığı, bankaların zamanla başarısız olmasına neden olurken,

---

⁶⁷ İnan, E. Alpan "Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme", Bankacılar Dergisi, S.41, 2002, s.51-66

⁶⁸ Oruç, Bora, "Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri: Türk Sermaye Piyasaları", Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Ankara, Ekim 2002

sermayesi zayıf olan bankalara da fonlarını genişletme fırsatı vermemektedir. Sonuçta banka kredilerindeki daralma; diğer kesimlerin sermayelerini küçülterek, firmalar ve hane halklarının yatırım ve tüketimlerini azaltacaktır. Kredi kanalı şeklinde ifade edilen bu mekanizmanın işlemesiyle ekonomideki sermaye birikimi ve üretken kapasite olumsuz etkilenecektir. Özellikle 1929 yılında bu mekanizmanın işlemesiyle bankacılık krizleri ortaya çıkmış, kredilerdeki azalmadan dolayı yatırımlar azalmış ve ekonomilerde uzun dönemde daralma yaşanmıştır.⁶⁹

Finansal krizlerin, çıktıkları ülke ekonomilerinin iç dinamikleri sonucu oluşup oluşmadıkları halen tartışılmakta olan bir konu olmakla birlikte, krizlerin tarih içindeki gelişimleri incelendiğinde, 1997'de Doğu Asya'da yaşanan krizin benzerlerinin daha önceden İngiltere (South Sea Bubble), Fransa (Mississippi Bubble) ve Amerika'da (1929 Buhranı) yaşanmış olduğu ve tüm bu krizlerin, krizler öncesinde bu ekonomilerde varlık fiyatlarında ekonomik olmayan fiyat artışlarının yaşanması gibi ortak bazı noktalara sahip oldukları görülmektedir.

Benzer durumlar 1980'li yıllarda Norveç, Finlandiya ve İsveç ekonomilerinde de yaşanmış, yaşanan krizler öncesinde, bölge ülkelerinde bankacılık sistemi tarafından yaratılan kredi hacminin GSYİH'ya oranı, 1984 yılında % 40 iken, 1988 yılında % 68'e kadar yükselmiş, kredi hacminde yaşanan artışın körüklediği talep artışı sonucunda varlık fiyatlarında da önemli artışlar yaşanmıştır. Bununla birlikte, 1986 yılında petrol fiyatlarında yaşanan şok yükselişler gibi dışsal etkenler hisse senedi fiyatlarında önemli düşümlere neden olmuştur. Yaşanmaya başlanan olumsuzlukların bankacılık sistemine etki etmesi kurulan bir yay gibi zaman almış, ancak 1990 yılında İkinci Dünya Savaşı sonrası ciddi bir bankacılık krizi ve resesyona yaşanmaya başlanmıştır. Örneğin, Finlandiya'da 1987 yılında genişleyici bütçe politikası uygulanmış, sonrasında yatırım harcamaları artmış, bankacılık sistemi tarafından yaratılan toplam kredi miktarının GSYİH'ya oranı 1990 yılında % 90'a kadar yükselmiştir. Bunun ardından, Finlandiya Merkez Bankası kredi hacmini kontrol altına almaya yönelik olarak zorunlu karşılık oranını ve faiz oranını arttırmış, ancak yaşanan diğer dış ekonomik olumsuzluklar karşısında ve hisse senedi

---

⁶⁹ Altıntaş, Halil, "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61

fiyatlarında yaşanan şok düşümler sonucunda ekonomi %7 oranında küçülmüş ve bankacılık sektörü devlet tarafından finanse edilerek ayakta tutulmaya çalışılmıştır.⁷⁰

Konsolide Bütçenin finansmanında ve kullanımında uygulanan yöntemler de mali yapılanmadan kaynaklanan krizin nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Yani, kamu mal ve hizmetlerinin (sosyal malların) sıfır fiyatla arzı ve ödeme gücü ile finansmanıdır. Yani, kamu hizmetleri herkese ücretsiz sunulmakta, fakat ödeme gücü ilkesi gereğince, ödeme gücü olanlara finanse ettirilmektedir. Burada ödeme gücü ilkesinin gerçekten uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulama da, ekonomik gerçeklerin itişiyile, yani vergilerin yansıması yoluyla vergiler, gerçekte ücretli kesimin, yani vergisi kaynaktan kesilenlerin üstünde kalmaktadır. Kamu hizmetlerinin sıfır fiyatla arzı, bu hizmetlere aşırı bir talebin yaratılmasına sebep olmakta, bu da bütçe açığı olgusunu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla kamu hizmetlerini finanse edenler ile, bu hizmetlerden yararlananlar bir açıdan farklı kişiler olmaları nedeniyle, bu tür sosyal mallara olan talepte şişkinlikler meydana getirmektedir. Açık bütçe olgusunun altında iki temel yapısal sorun yatmaktadır. Bunlardan biri, sosyal malların (kamu hizmetlerinin) sıfır fiyatla arz edilmesi, diğeri de ödeme gücü ile finansmanının sağlanmasıdır.⁷¹

Finansal krizler tipik olarak 3 safhadan geçmektedir. İlk safhada finansal liberalizasyon yer almakta, liberalizasyon sonucunda artan kredi hacmini hisse senedi ve gayri menkuller gibi varlık fiyatlarında yaşanan artışlar izlemektedir. Varlık fiyatlarında yaşanan artışlar birkaç ay sürebileceği gibi birkaç yıl da devam edebilmekte ve balon (asset price bubble) şişmektedir. İkinci safhada, fiyat balonu sönmekte, varlık fiyatlarında birkaç gün sürebileceği gibi aylar da sürebilen olağanüstü düşüşler yaşanmaktadır. Son safhada ise, şişkin fiyatlardan varlık satın almak üzere borçlanma yoluna giden firmalar temerrüde düşmekte, hatta iflasa sürüklenmektedir. Yaşanan temerrütler ile bankacılık ve döviz kuru krizleri reel ekonomiyi de krize sürüklemektedir.⁷²

Finansal krizin nedenleri her ülke için tamamen farklı olabildiği gibi, ülke içinden veya dışından gelebilir. Örneğin ülke içindeki krizin başlatıcısı politik istikrarsızlık yada

---

⁷⁰ Oruç, Bora, “Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri: Türk Sermaye Piyasaları”, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Ankara, Ekim 2002

⁷¹ Özbilen, Şevki, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi”, Anadolu Üniversitesi, 2002

⁷² Oruç, Bora “Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri: Türk Sermaye Piyasaları”, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Ankara, Ekim 2002

daha önce ölçsüz sermaye akışının söz konusu olduğu gayrimenkul veya banka sektörü gibi bir alandaki çöküş olabilir. Böyle bir çöküş diğer sektörleri ve sonrada bütün ekonomiyi etkiler. Ülke içinde krizin ateşleyicisi ülkede fiyat artışlarının, ülke parasının bağlandığı sağlam paraın ait olduğu ülken daha hızlı oluşu nedeniyle, paranın reel değer kazanması ve ihracat konusunda karşılaşılan sorunlarda olabilir. İhracat sorunları, ülke parasının bağlandığı sağlam paranın diğer paralar karşısında değer kazanmasıyla da ortaya çıkabilir. Bu durumda ödemeler bilançosundaki bozulmanın nedeni dış açıklar olmaktadır.⁷³ Cari açığı bu genişleme ülke parasının gelecekte düşeceği beklentisini artırırken ülke dışına sermaye çıkışlarını hızlandırabilir. Para üzerindeki baskı krizin spekülasyon olarak da derinleşmesini başlatır.

Türkiye’deki finansal krizlerin ortak nedenlerini ise; makroekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, bankacılık sisteminin kırılganlığı ve idari bakımdan zayıflıklar gibi nedenler oluşturmaktadır.⁷⁴

2.2.1. Makroekonomik Göstergelerdeki Değişim

Makroekonomik göstergeler kriz dönemlerinde önemli değişimler gösterebilmektedir. Bu göstergeler arasında GSMH’deki değişimler gösterilebilmektedir. GSMH, kamu borçlanma gereği, cari açık, dış ödemeler dengesi, enflasyon, faiz oranları, ihracat – ithalat rakamları, merkez bankası emisyonları, döviz kuru, istihdam, bütçe açığı, borç stokları,⁷⁵ aşırı kredi genişlemesi, ekonomik büyüme, döviz kuru, beklenmedik bazı gelişmeler(petrol fiyatlarındaki artış – azalışlar)⁷⁶ gibi göstergeler sayılabilir.

---

⁷³ Emir, Ferhan, “Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

⁷⁴ Alp, Ali, “Küreselleşmenin Mali Piyasalar Üzerine Etkileri”, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 40, S:473, Ağustos 2003, s.21-31

⁷⁵ veziroğlu, Akın, “Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

⁷⁶ Emir, Ferhan, “Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

Bankacılığın yapısı, büyük görelî fiyat değışmelerine ve güven kaybına karşı bankaları duyarlı kılmaktadır. Bankaların, borçluların kredi değeriğini başka herhangi bir merciden daha iyi bildikleri kabul edildiğinden kredileri donuktur ve piyasa değeri ile değerilemek güçtür. Bankalar tipik olarak kısa süreli borçlanır ve uzun süreli kredi verirler ve düşük sermaye ve küçük karşılık esasî ile çalışırlar. Bu özellik bankacılık sistemini daha kırılğan bir duruma getirmektedir.

Bankaların kırılğan yapısından dolayı makro ekonomik şoklar 1980’li yıllardan bu yana bankalar üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Faiz oranlarındaki ani yükselişler, kısa süreli borçları uzun süreli krediye çeviren bu kurumları cezalandırmıştır. Ekonomik resesyonlar, bankalar üzerinde kuvvetli bir olumsuz etki yaratmıştır. Hem büyüme, hem de enflasyon oranları çoğunlukla büyük ölçüde oynaktır. Büyüme ve enflasyon oranları geniş ölçüde dalgalandığında, kredi riskini değerilendirmek güçtür. Ekonomik büyümenin yavaşlamasından dolayı döviz kuru aşırı değeri bir hale gelmektedir. Döviz kurundaki aşırı değerilenme, kredi maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bankacılık sektörünün bu şartlar altında sorumluluklarını yerine getirmesi olanaksız hale gelmektedir. IMF tarafından, 1969-1994 döneminde sistemik bankacılık krizi yaşayan ülkelerde büyüme ve enflasyon oranlarının oynaklığının bu dönemde artış eğiliminde olduğü, daha az ciddi güçlük ya da hiç bankacılık güçlüğü yaşamayan ülkelerde bu eğilimin açık olmadığı raporlanmaktadır. Şirketlerin finansal sorunlarla karşılaşması ve gayrimenkul piyasasındaki olumsuzluklar da krizlerin göstergeleri arasında sayılabilir.⁷⁷

Türkiye’de enflasyon ve dış açığın yükselmesi en büyük endişe ve kriz nedenleridir. Yaşanılan birçok kriz öncesinde dış açıkta artış gözlenmiştir. Türkiye ekonomî tarihinde yaşanan 1954 – 1958, 1977 – 1980, 1994 ve 2001 krizlerinden önce dış açıkta rekor artışlar yaşanmıştır. Bu açıkların getirdiği büyük devalüasyonlar ise ekonomiyi cendereye sokmuş, enflasyonu körüklerken reel ekonomiyi sıkıntıya sokmuştur.⁷⁸

Krize giren bütün ülkelerde döviz krizi öncesinde sermaye piyasalar doygunluk dönemindeydi. Hisse senedi ve emlak fiyatlar oldukça yükselmiş , daha sonra birden

---

⁷⁷Duman, Koray, “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2002, s.132-145

⁷⁸ veziroğlü, Akın, “Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

düşmeye başlaması ve krizin patlak vermesinden sonra dahi, büyük çaplı düşüşler göstermeye devam etmiştir. Son olarak, krize düşen bütün ülkelerde mali araçlar kriz konusunda önemli bir rol oynamışlardır.

Sermaye girişleri likiditeyi arttırdığı için, (aksi bir parasal politika yürütülmediği sürece) yurtiçi nominal faiz oranlarını düşürmekte ve bunun sonucu yurtiçi harcamalar artmaktadır. Dış ticarete konu olan mallara yönelen harcamalar, ticaret açığını arttırmakta, bu da sermaye girişinin sürmesine yardım etmektedir. Sermaye girişleri sebebiyle, istenmeyen kur değerlenmeleri ekonomide reel ve finansal sektörler arasındaki beklentilerde bir asimetri yaratmaktadır. Kur yönetimindeki komplikasyonlar, mal ve hizmet piyasalarındaki endeksleme sonucu, enflasyonla ilgili beklentilere yansımaktadır. Bu noktada, bu piyasalardaki esnek olmayan fiyat yapısında dikkate almak gerekmektedir. Bu piyasalarda endeksleme sonucu geriye doğru karar alma davranış, finansal piyasalardaki kararların ileriye dönük olarak alınması beklentilere ve davranış kalıbında asimetri yaratmaktadır. Finansal piyasalar ile mal ve hizmet piyasalarındaki bu asimetri reel kurun da değer kazanmasından doğan istikrar maliyetini arttıracaktır. Ayrıca, aşırı değerlenmiş kurun, sermaye kaybını da beraberinde getirip, yerli yatırım ve büyüme için gerekli kaynakların azalmasına yol açmasıdır.⁷⁹

Düşük enflasyon oran ve fiyat istikrarı, gelişmekte olan ülkelerde genellikle ülke parasının değeri sabit tutularak gerçekleştirilmeye çalışılır. Çoğu durumlarda bu, sabit döviz kuru politikası ile sağlanmaya çalışılır. Fakat, her ne kadar sabit döviz kuru politikası enflasyonu kontrol altında tutmak için başarılı bir strateji gibi gözükse de, Güneydoğu Asya krizi ve Türkiye krizleri göstermiştir ki; bu strateji, gelişmekte olan ülkeler piyasaların büyük miktarlarda borç yükü altına sokabilir. Öyle ki, sabit döviz kuru politikası altında, spekülasyon sermaye hareketleri sonucu ülkenin ulusal parasının değeri; esnek döviz kurundan daha hızlı ve öngörülenden daha fazla değer yitirir. Örneğin, 1997 Güneydoğu Asya krizinin en kötü ülkesi konumunda ki Endonezya da, çok kısa bir zaman içerisinde, para birimi, kriz öncesi değerinin % 15 inden daha fazlasını yitirmiştir. Böylece, Endonezya da, devalüasyondan sonra ödemeler bilançosundaki açık ciddi biçimde büyümüştür. Sabit döviz kuru politikasının bir diğer olası tehlikesi şudur ki; ülke para biriminin olduğundan daha değerli gözükmesi, yabancı yatırımcılar ülkeye çeker ve bunun

---

⁷⁹ Türker Kaya, Yasemin, "Sermaye Hareketleri ve Kısa Süreli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi:

Türkiye Örneği, DPT Yayınları, Ankara, 1998

tabi sonucu olarak ülkeye sermaye girişi olur. Eğer bu sermaye verimli yatırımlara kanalize edilemez ve büyüme gerçekleştirilemezse, borç yükünün aşırı derecede büyüdüğünü görebiliriz.

Şu halde diyebiliriz ki; esnek döviz kuru politikası , döviz kuru hareketlerinde az-çok sabit döviz kuru politikasından avantajlıdır. Gerçekte, esnek döviz kuru politikasındaki günlük dalgalanmalar; özel firmalar, bankalar ve hükümetlerin döviz cinsinden yükümlülükleri için açık bir avantajdır. Üstelik, döviz kurundaki bir düşme, iktisat politikası uygulayıcılarına erken uyarı göndererek, potansiyel bir krizin etkilerini sınırlamak için politikaların ayarlama imkan verir.⁸⁰

2.2.2. Bankaların Yapısı, Daha Yoğun Rekabet ve verilen Krediler

Bankaların beklediği getiri, verilen ödünçlerin geri dönme olasılığına bağlı olmaktadır. Yani bankalar geri alabileceği kredileri vermeyi tercih etmektedir. Fakat bu zordur. Çünkü bankaların kredi verdiği kişileri denetlemesi zordur ve bunu yapabilmek için kredi tayinlemesine gidilmektedir.⁸¹

Kredi tayinlemesi ise, borç almak isteyenlerin bankaların mevcut faiz oranından borçlanmak istedikleri halde, bankaların verecekleri krediyi sınırlandırmaları şeklinde ifade etmek olanaklıdır. Kredi piyasalarında kredi tayinlemesine gidilmesinin nedeni ters seçim ve ahlaki tehlikedir. Kredi tayinlemesi kredi talebinin kredi arzını aşmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca piyasalar arasındaki rekabet de tayinlemeye neden olabilecektir.⁸²

---

⁸⁰ Öztürk, Salih, “Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım- 2001 Şubat Türkiye Krizleri, *Yönetim ve Ekonom*”i, *Cilt:10 Say :1 Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Manisa, 2003*

⁸¹ Duman, Koray, “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 2002, s.132-145

⁸² Kutlar, Aziz, Murat Sarıkaya, “Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Maliyet Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayinlemesi ve Faiz Oranlarının Tahmini”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF, Sivas, 2003*

Bir ekonominin büyümesi, kredilerin artması ve bankaların karlarının artması her şeyin yolunda gittiğini göstermez. Çünkü burada önemli olan sadece kredilerin yada karların artması değildir, kredilerin kalitesi, kredilerin kullanıldığı sektörler ve kredilerin geriye dönme olasılığıdır.⁸³

Bankaların topladıkları fonların vadesi genellikle sattıkları fonların vadesinde daha kısadır. Kriz öncesi banka varlıklarında azalma, borçluların borçlarını ödememelerinden (kredi riski) kaynaklanabilir. Kredi riski, portföy çeşitlendirmesi yada teminat alınması ve borçluların iyi denetlenmesi ile azaltılabilir. Ancak bütün bunlar kredi riskini tamamen ortadan kaldırmaz. Ayrıca kredi riski olmadan da bankaların bilançoları bozulabilir. Bu aktif getirilerin pasiflere ödenenden daha az olması halinde gerçekleşir. Bu durum ya kısa vadeli faizlerde önemli sıçramaların olması yada borçlar ile alacakların farklı döviz cinsinden olması durumunda ortaya çıkar.⁸⁴

Bir bankanın toplam aktifler / sermaye oranı arttıkça bankanın katlanmak zorunda olduğu yük artmakta ve zincir yada bulaşma etkisi artmaktadır.

Bankaların aktif kalitesi açısından kredi alan kuruluşlarda önemlidir. Bankaların portföylerindeki kredilerin kalitesi ile kredi alan kuruluşlar arasında birebir ilişki vardır. Teknolojik gelişmeler ve dünya piyasalarındaki gelişmeler tüketim ve yatırımı tetikler bu da büyümeyi artırır. Bu gelişmeler kolay kredi verme koşullarını getirir. Bu tür gelişmeler borç/gelir veya borç/sermaye oranlarının artması borçlananların bilançolarını genişletir. Aşırı borçlanma ekonomiyi şoklara duyarlı hale getirir.⁸⁵

Bankanın pasiflerinin büyümesi ekonominin büyüklüğüne ve uluslararası rezervlerin stoğuna göre çok hızlı ise ve banka varlıkları likidite, vade ve para cinsine göre banka pasiflerinden önemli ölçüde farklı ise, bankaların sermayesi ve kredi – zarar

---

⁸³ Laker, JF, “Monitoring Financial System Stability”, Reserve Bank Of Australia Bulletin, www.rba.org

⁸⁴ Emir, Ferhan, “Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

⁸⁵ Laker, JF, “Monitoring Financial System Stability”, Reserve Bank Of Australia Bulletin, www.rba.org

karşılıkları banka varlıklarının değişkenliğini karşılayacak düzeyde değilse ve ekonomide kredibilite kaybolmuşsa, bu koşullarda banka sisteminde aksaklıklar yaşanacak demektir.⁸⁶

2.2.3. Finansal Liberalizasyon, Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Yabancı Yatırımlar

Finansal liberalizasyon; genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için bankacılık finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı yada önemli bir ölçüde azalttığı deregülasyon uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir.

Finansal küreselleşmenin itici gücü olan finansal liberalleşmenin benimsenmesinde 1980'lere egemen olan iktisadi düşüncenin rolü de büyük olmuştur. Neo-klasik teori bağlamındaki bu düşünce yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı temeline dayanmıştır. Bu düşünceye göre, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi (dış finansal serbestlik) sonucunda tasarruflar sermaye darboğazı çeken ülkelere akacak, diğer bir deyişle ekonomik etkinliği geliştirerek büyüme ve istihdamı gerçekleştirmek için yurt içi tasarrufları yeterli olmayan gelişmekte olan ülkelerde faiz oranını yükselterek tasarruf fazlası olan ülkelerin tasarrufları çekilecektir. Bu süreç gelişmekte olan ülkelerdeki faiz oranları uluslararası faiz oranına inene kadar devam edecektir.⁸⁷

Eğer faiz oranları serbest bırakılırsa, yatırımlar kendi kendini finanse eden düşük getirili yatırımlardan daha iyi enformasyon altyapısına sahip finansal sektörün aracılık yapacağı üretkenliği yüksek yatırımlara kayacaktır. Ayrıca hükümetlerin politik davranışları, bankaların üst yöneticilerinin kişisel menfaatlerini ön planda tutmaları,

---

⁸⁶ Eken, Mehmet Fehmi, "Risk Yönetimi ve Banka Krizleri", www.Akademiktsat.Net

⁸⁷ Durusoy, Serap, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2002

bankaların faaliyetlerinde sapmalara neden olmakta ve bankaların kârlılığını ve etkinliğini ortadan kaldırarak bankacılık krizlerinin yaşanmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁸⁸

İşte finansal liberalleşmeye bağlı olarak bu beklentiler doğrultusunda gerçekleşen kısa vadeli sermaye hareketleri (portföy yatırımları, tahvilleri, mevduat sertifikası, ticari kağıt ve hisse senedi) G.O.Ü'lere yönelik uluslararası sermaye hareketlerinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Portföy akımlarının çoğunun 1980'li yılların borç krizinden itibaren sürekli gelişmekte olan ülkelere yönelmesi gelişmekte olan ülkeler açısından yatırımcıların bu ülkelere duyduğu güven olarak değerlendirilmektedir. G.O.Ü'lere yönelik portföy yatırımlarının bu hızlı artışının nedenleri arasında bir yandan OECD ülkelerinde devresel olarak gevşek bir para politikasının izlenmesi uluslararası faiz oranlarındaki düşme ve buna bağlı olarak büyüme hızındaki azalma (itiş etkisi), bir yandan da yeni gelen yatırım fırsatlarının (çekme etkisi) etken olduğu gösterilmektedir. Bununla birlikte, portföy yatırımlarındaki artışta G.O.Ü'lerdeki özelleştirme programları (Arjantin'de olduğu gibi) ev sahibi ülkenin kredi değerliliği ve gerçekleştirilen kurumsal reformlarında (Meksika'da olduğu gibi) yüksek kazanç beklentilerini artırarak bu ülkelere yönelik sermaye akımlarının gelişiminde etken olmuştur.⁸⁹

Son yıllarda ekonomilere yönelen yabancı sermaye girişlerindeki hızlı artış ve azalışların, makro ekonomik büyüklükler üzerinde yaratacağı etkilere bağlı olarak, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde görülen finansal krizlerin oluşumunda veya derinleşmesinde önemli bir rol oynadığı tartışılmaktadır

Özellikle yatırım ve tasarruf yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkeler yaşadıkları sorunları kısa vadeli yabancı sermaye (sıcak para) girişleri ile aşmaya çalışmışlar, ancak iç dengelerindeki hassas yapı dış şoklardan kolayca etkilenmelerine ve bir kriz riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren pek çok ülke bu finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Meksika (1994), Asya (1997), Rusya (1998), Brezilya (1999), Türkiye (1994 ve 2000-2001) ve Arjantin (2001) bu tip krizleri yaşayan ülkelerdir. Bu ülkelerin ortak noktası ise hepsinde de sabit kura dayalı bir politika uygulanmış olması

---

⁸⁸ Eken, Mehmet Fehmi, "Risk Yönetimi ve Banka Krizleri", www.akademiktsat.net

⁸⁹ Durusoy, Serap, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2002

ve Asya ülkeleri dışındaki diğer ülkelerin çoğunda cari açıklar, mali açıklar, kamu açıkları ve enflasyon gibi makroekonomik temellere dayalı problemlerin var olmasıdır.⁹⁰

Ancak, uluslararası sermaye piyasalarındaki bu eğilim aynı zamanda G.O.Ü'lerin ekonomilerinde bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır. Bunlardan ilki artan kısa vadeli sermaye akımlarının istikrarlı olup olmaması ve kısa bir süre içinde tersi yöne dönüp dönmeyeceğine ilişkindir. Çünkü kısa vadeli sermaye akımları faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizliklerden kaynaklanan arbitraj özelliğine dayanan istikrarsız sıcak para hareketi niteliği taşımaktadır. Bu yüksek likidite nedeniyle portföy yatırımları kısa vadeli banka kredileri ile birlikte riskli bir sermaye akımı olarak görülmektedir.

Uluslararası sermaye hareketleri makro ekonomik politikalara, bankacılık sistemine ve beklenmedik politik ve ekonomik gelişmelere karşı aşırı duyarlıdır. Aşırı sermaye girişi karşısında değer kazanmış yerli para uluslararası sermayenin bu duyarlılığına bağlı olarak kaçması sonucunda değer kaybına uğramakta ve finansal krizler yaşanmaktadır. Bir diğer ifadeyle; portföy yatırımları ile döviz kurları ve menkul kıymet fiyatları arasında yakın bir ilişki vardır. Nitekim, istikrarsız bu iki piyasa portföy yatırımları ile birbirine bağlanmakta ve karşılıklı etkileşim sonucunda finansal krizler doğurduğu gibi, aşırı dalgalanmalar döviz rezervlerine bağlı olarak da ödemeler dengesi krizlerine yol açmaktadır.

Öte yandan, aşırı sermaye girişine bağlı olarak yerli paranın değer kazanması ihracatçı sektörlerin rekabet gücü ve dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz etki yarattığı gibi ekonomiyi ithalata bağımlı hale getirmekte, bunun sonucunda özellikle dışa açık bir sektör olan imalat sanayii olumsuz etkilenerek uluslararası rekabet gücü azalmaktadır. Ayrıca, aşırı sermaye girişi ile bir süre sonra artan kamu açığı ve cari açık nedeniyle devalüasyon beklentisi içine girilmesi sermaye kaçışına neden olduğu gibi, doğrudan yatırımlara yönelik sermaye girişinin de olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Bütün bunların dışında finansal liberalizasyona bağlı olarak artan kısa vadeli sermaye akımlarının önemli bir diğer etkisi de reel getirilerin önemini yitirerek spekülative güdülerin üretken yatırımlara baskın çıkması ve sermaye denetimini engellemesi ile birlikte sermaye piyasalarında krizler doğurmasıdır. Bu krizler ise kısa bir süre sonra

---

⁹⁰Kar, Muhsin, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü

uluslararası nitelik kazanarak ulusal makro ekonomik politikadaki denetimi de güçleştirmektedir.⁹¹

Finansal sistemin liberalleşmesi ve küreselleşmesi yeni finansal araçları gündeme getirdiği gibi, uygulanmakta olan finansal araçlara da yeni fonksiyonlar yüklemiştir. 1980 sonrası artan finansal yenilikler piyasalarda, ürünlerde, hizmetlerde ve teknolojiye ortaya çıkmışlardır. Dünyada paranın veya diğer finansal varlıkların kullanılabilirdiği 152 dolayında enstrüman vardır.⁹²

Uluslararası sermaye hareketleri, ulusal sınırları aşarak ülkeye giren ya da ülkeden çıkan fonları ifade eder. 1980 sonrası Türkiye'de sermaye hareketlerinin gelişimini dış ödemeler dengesinde incelediğimizde iki nokta dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi sermaye hareketleri sayısal olarak artmış, ikincisi ise 1980 öncesinde olmayan, uygulama alanı bulunmayan sermaye giriş ve çıkış biçimleri kullanılmaya başlanmıştır. Ödemeler dengesinde kullanılan sermaye biçimleri ise;

Doğrudan Yatırımlar, Portföy Yatırımları, Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri, Kısa Vadeli Sermaye Hareketleridir.⁹³

Bu sınıflandırma öncesinde, genel olarak 1980 sonrası Türkiye'ye yönelik sermaye hareketlerinin gelişimi Tablo 1'de görülmekte ve daha öncede belirttiğimiz gibi 1980 sonrası sermaye akımlarının rakamsal olarak arttığı görülmektedir. Bu artış 1990'lı yıllara gelindiğinde 1991, 1994 ve 1998 yılları hariç tutulursa hızlanmıştır.

---

⁹¹ Durusoy, Serap “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,2002

⁹² Akdiş, Muhammet “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

⁹³ Kar, Muhsin, M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

Tablo 5: Türkiye'ye Yönelik Net Sermaye Hareketleri

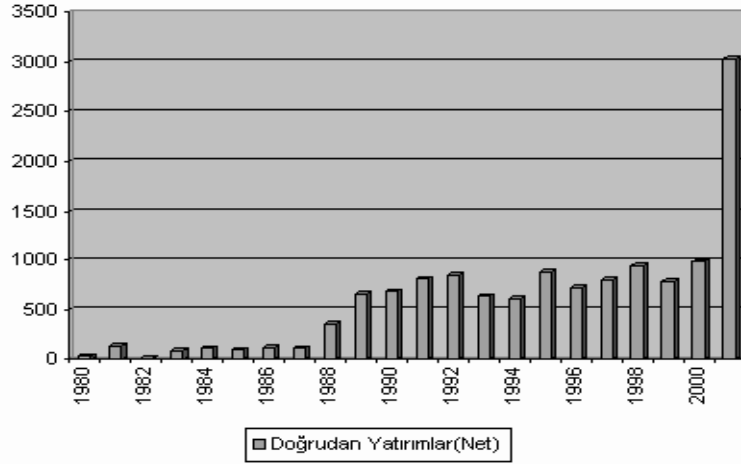
Yıl	Toplam Sermaye Hareketleri (net)	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Yatırımları	Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri
1980	672	18	0	656	-2
1985	1065	99	0	-513	1479
1990	4037	700	547	-210	3000
1991	-2397	783	623	-783	-3020
1992	3648	779	2411	-938	1396
1993	8903	622	3917	1370	2994
1994	-4257	559	1158	-784	-5190
1995	4565	772	237	-95	3635
1996	5483	612	570	1636	2665
1997	6969	554	1634	4788	-9
1998	-840	573	-6711	3985	1313
1999	4935	138	3429	344	1024
2000	9610	112	1022	4276	4200
2001	-13882	2769	-4515	-1130	-11006

Kaynak : TCMB. Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Yabancı sermayenin Türkiye'de yapmış olduğu fiziki yatırımları ifade eden, doğrudan yatırımların teşviki amacıyla 1980 sonrası yabancı sermaye mevzuatı tekrar düzenlenmiştir. 1986, 1992 ve 1995 yıllarında yabancı sermaye çerçeve kararlarında yapılan değişikliklerle mevzuat daha liberal hale gelmiş ve 1996 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği ve 1999 yılında da uluslararası tahkim yürürlüğe girmiştir.⁹⁴

⁹⁴ Kar, Muhsin, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

Grafik 2:Türkiye'ye Yönelik Doğrudan yatırımlar

Kaynak : TCMB. Ödemeler Dengesi İstatistiklerinden yararlanılarak oluşturulmuştur

Grafik üzerinden de görüldüğü üzere ülkemize yönelik doğrudan yabancı sermaye miktarı artmış ve 2001 yılında neredeyse tüm yılların toplamı kadar olmuştur.

Tablo 6: Türkiye'ye Yönelik Portföy Yatırımları

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Portföy Yat.	237	570	1634	-6711	3429	1022	-4515
Varlıklar	-46	-1380	-710	-1622	-759	-593	-788
Yükümlülükler	703	1950	2344	-5089	4188	1615	-3727
Tahvil ihracı Yoluyla Borç.	386	1331	1774	-579	3220	6252	96
Menkul Değ.	317	619	570	-4510	968	-4637	-3823

Kaynak:TCMB .Ödemeler dengesi istatistikleri

Milli ekonomilerin karşılaştıkları finansal krizlerde uluslararası kısa süreli sermaye akımlarının ve spekülatif saldırıların önemli bir rolü bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de karşılaşılan finansal krizlerde bu etkileri görmek mümkündür.⁹⁵

⁹⁵ Akdiş, Muhammet, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2001

Tablo 7: Türkiye'ye Yönelik Kısa vadeli Sermaye Hareketleri

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kısa Vad. Sermaye H	2994	-5190	3635	2665	-7	1313	1024	4200	-11006
Varlıklar (net)	-3291	2423	-383	331	-1750	-1464	-2198	-1913	-87
Yükümlülükler (net)	6285	-7613	4018	2334	1743	2777	3222	6113	-10919

Kaynak:TCMB Ödemeler Dengesi

Son yıllarda ekonomilere yönelen yabancı sermaye girişlerindeki hızlı artış ve azalışların, makro ekonomik büyüklükler üzerinde yaratacağı etkilere bağlı olarak, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde görülen finansal krizlerin oluşumunda veya derinleşmesinde önemli bir rol oynadığı tartışılmaktadır.

Özellikle yatırım ve tasarruf yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkeler yaşadıkları sorunları kısa vadeli yabancı sermaye (sıcak para) girişleri ile aşmaya çalışmışlar, ancak iç dengelerindeki hassas yapı dış şoklardan kolayca etkilenmelerine ve bir kriz riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren pek çok ülke bu finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Meksika (1994), Asya (1997), Rusya (1998), Brezilya (1999), Türkiye (1994 ve 2000-2001) ve Arjantin (2001) bu tip krizleri yaşayan ülkelerdir. Bu ülkelerin ortak noktası ise hepsinde de sabit kura dayalı bir politika uygulanmış olması ve Asya ülkeleri dışındaki diğer ülkelerin çoğunda cari açıklar, mali açıklar, kamu açıkları ve enflasyon gibi makroekonomik temellere dayalı problemlerin var olmasıdır.

Genellikle enflasyonla mücadele amacıyla bu ülkelerde uygulanan sabit kur politikaları, çeşitli riskleri de beraberinde taşımaktadır. Bu politikaları izleyen ülkelerde merkez bankasının temel görevi kurları sabit tutmaktır. Böylelikle merkez bankası kur riskini üstlenmekte ve piyasalara döviz vermektedir. Enflasyonun yeterince indirilemediği durumlarda ulusal para değer kazanmakta, ithalattaki artış ve ihracattaki azalışa bağlı olarak cari işlemlerde açık ortaya çıkabilmektedir. Ülkeler bu açığı kapatabilmek için devalüasyon yapma baskısıyla ile karşı karşıya kalabilmekte veya dış borçlanmaya, özelliklede kısa vadeli kaynaklara başvurabilmektedir. Böylece ülkedeki bankaların açık pozisyonları artmakta, bankalarda döviz cinsinden borçlarını, döviz cinsinden kredi vererek

kur riskinden kaçma eğilimine girmekte ve kur riskini kredi kullanan işletmelere yükleyebilmektedir.⁹⁶

Globalleşmenin getirdiği en önemli sorunlardan bir tanesi de kara para ve kara paranın aklanması olgusudur. Özellikle uyuşturucu ve silah kaçakçılığında elde edilen kazançların aklanması finansal sistem için büyük sorunlar oluşturmaktadır. Globalleşen ve liberalize olan piyasalarda mal ticaretini kolaylaştırmak için bürokratik işlemleri azaltmaya yönelik işlemler kara paranın elde edildiği suçların artmasına neden olmaktadır. Mali sisteme dahil olma çabaları için yapılan aklama işlemleri sırasında mali sistemler istikrarsız bir durum meydana getirebilmektedir.⁹⁷

Finansal krizle karşı karşıya kalan ülkelere bakıldığında kriz öncesi dönemde bu ülkelerde ithalat patlaması yaşandığı ve dış açıkların büyüdüğü görülmektedir. Ödemeler dengesi cari işlemler açığının milli gelir içindeki payının % 4'ü aştığı durumlar risk olarak ifade edilmektedir. Meksika, Asya ve Türkiye krizlerinde de bu oran % 4'ün üzerine çıkmıştır. Diğer yandan kısa vadeli borç stokunun resmi döviz rezervlerine oranının yüksek olduğu (% 1'den fazla) durumlarda da kriz olasılığı yükselmektedir.

Tablo 8: Krizdeki Ünelere Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-Toplam Net Özel Sermaye Akımları	4.2	26.8	26.6	31.9	33.2	62.5	62.4	-19.7	-46.2
-Net Doğrudan Yatırımlar	6.0	6.1	6.3	6.7	6.5	8.7	9.5	12.1	-6.5
-Net Portföy Yatırımları	0.3	3.4	5.3	8.7	18.4	36.9	20.0	12.6	-44.5
-Banka Kredileri ve Diğer Serm.Akım.			15.0				32.9	-44.5	

Kaynak: IMF,1999:93. 5 Asya Ülkesi:Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler, Tayland

Tablo dan da incelenebildiği gibi Asya ülkelerine yönelen toplam net özel sermaye akımlarında 1994-1996 döneminde yaklaşık %100'lük bir artış görülmektedir. Sadece portföy yatırımlarına bakılsa bile aynı dönemdeki artışın %150 dolaylarında olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁶ Akdiş, Muhammet, "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler", Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2001

⁹⁷ Miynat, Mustafa, "Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri", Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi, 2002 Cilt 9 Say :1-2,. Manisa

Elbette kısa süreli sermaye hareketlerini yasaklamak küreselleşmenin yaygınlaşması ile çelişen bir uygulama olacaktır. Ancak finansal hareketlerin, spekülasyonların, paradan para kazanmanın öncelikli olduğu bugünkü yapının da uzun süre devam etmesi mümkün değildir. Bu nedenle, IMF ve Dünya Bankasının yeniden yapılandırılması, yeni bir uluslararası denetim ve gözetim kuruluşunun kurulması, kısa süreli sermaye hareketlerine vergi veya sınırlama konulması gibi önerilerin tartışılması gerekmektedir. Tartışmaların dış doğrudan yabancı yatırımların önünü açan, ancak spekülasyonu ve manipülasyonu önleyen bir yapı ortaya çıkarması bütün dünyanın yararına olacaktır.⁹⁸

2.2.4. Yönetim Yapısı ve Kalitesi

Devlet bankaları çoğu zaman belirli çevrelere kaynaklarını aktararak ekonomiyi resesyona sürüklemişlerdir. Birçok yükselen ekonomide bu tür uygulamalara rastlanmaktadır. Kamu bankalarının yüksek karlarını devlet kendisi belirli çevreler için kullanmıştır. Eger bir finansal kurum, bir kişi, aile yada bir sanayi grubu tarafından kontrol ediliyorsa, ilgili taraflara önemli düzeyde kredi verme durumu ortaya çıkmaktadır. İyi ekonomik koşullarda böyle bir ilişkiye girmeyen finansal kurumların ekonomik çalkantı ve kriz dönemlerinde, finansal kurum sahibinin diğer şirketleriyle bu tip ilişkilere girme riski ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, yakın dost ve akrabaları kayırma özelliğinin yaygın olduğu ülkelerde, finansal kurumun sahibiyle ilişkili taraflara önemli ölçüde kredi şeklinde kaynak aktarımı olabilmektedir. Bu aktarım ilişkili taraflara verilen kredilerle ilgili istatistiklerde de görülmüştür. Nitekim 1997 yılında Güneydoğu Asya'da ve günümüz Türkiye'sinde yaşanan finans ve bankacılık krizi sürecinde birçok kamu bankasının kimi çevrelere usulsüz krediler verdiği görülmüştür.

Kötü yönetim ve suistimal olanakları, her zaman mevcut olmakla birlikte, 1980'lerin daha az karlı ve daha çok riskli dünyasında yöneticiler ve pay sahipleri için daha çekicidir. Suistimal önemli sayıda küçük bankanın olduğu A.B.D gibi ülkelerde daha önemli bir sorunken, büyük bankalarda kötü yönetim, suistimalden de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Suistimalin esasının, kısa dönemde büyük kârlar elde etmek

---

⁹⁸ Akdiş, Muhammet, "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler", Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2001

pahasına, uzun dönemde zarar doğuracak riskli yatırımları yapmak ve bu sayede kısa dönemde büyük temettüleri dağıtmak olduğu söylenebilir.⁹⁹

Ayrıca hükümetlerin politik davranışları, bankaların üst yöneticilerinin kişisel menfaatlerini ön planda tutmaları, bankaların faaliyetlerinde sapmalara neden olmakta ve bankaların kârlılığını ve etkinliğini ortadan kaldırarak bankacılık krizlerinin yaşanmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹⁰⁰

2.2.5. Deregülasyon Sürecinin Hızına Uyum Sağlanamaması

1980'li yılların ortalarında uluslararası sermaye piyasalarının giderek bütünleştiği bir ortamda, uygulanan daraltıcı para politikaları kredilerin dağılımında ve fiyatlamasında ciddi sapmalar meydana getirerek mali piyasalarda etkinliği azaltmış ve kredi piyasasına zarar vermiştir. Bunun üzerine kamu otoriteleri bankacılık sisteminde rekabeti ve etkinliği artırmak amacıyla mali piyasaların üzerindeki kısıtlamaları kaldırma yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede aralarında bankaların kredi verme ve mevduat toplama üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasının, yabancı bankaların İsveç'te iştirak edinmelerine izin verilmesinin de bulunduğu çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

1980'li yılların ortalarına kadar sıkı bir şekilde düzenlenmiş olan mali sektörün, hızla gerçekleştirilen deregülasyon düzenlemelerine aynı hızda uyum sağlayamaması sektörü güç duruma düşürmüştür. Hızlı değişim, geçmiş verilerden hareketle gelecek hakkında tahmin yapmayı ve doğru kararlar vermeyi zorlaştırarak risk unsurunu artırmıştır. Örneğin, 1985 yılında yapılan faiz oranı düzenlemeleri ve kredi hacimleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını takiben kredi hacmi hızla artmıştır. Pazar paylarını artırmak isteyen bankalar kontrolsüz bir şekilde risk almışlar, kredi tahsis ederken müşteriler konusunda fazla seçici davranmayarak, kredi değerliliği olmayan pek çok müşteriye kredi tahsis etmişlerdir.

Bankalar, karar alıcılar, gözetim ve denetimden sorumlu otoriteler deregülasyon süreci ile birlikte ekonomide meydana gelen gelişmeler karşısında gerekli önlemleri

---

⁹⁹ Duman, Koray, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2002, s.132-145

¹⁰⁰ Eken, Mehmet Fehmi, "Risk Yönetimi ve Banka Krizleri", www.akademiksat.net

alamamışlardır. Bankalar kredi değerlemesi ve raporlama konusunda gerekli olan sistemlerin altyapısını oluşturamazken, kamu otoriteleri de gerekli önlemleri almakta yetersiz kalmıştır. Özellikle gayrimenkul alanında ve döviz cinsinden borçlanmayla ilgili olarak ihtiyatlı banka düzenlemeleri gerçekleştirilememiştir. Sıkı para politikası zamanında uygulanamamış, faiz ödemeleri üzerinden vergi alınması kredilerde yaşanan patlamaya kadar gerçekleştirilememiştir. Banka gözetim ve denetim otoriteleri bankaların kredi verme politikalarını ve risk yönetim prosedürlerini izlemek yerine bankaların düzenlemelere uyup uymadıklarını izlemişlerdir.¹⁰¹

Uluslararası ticaret ve finans alanındaki liberalizasyonlar nedeniyle, ulusal ve uluslararası finansal piyasalardaki kamu otoritelerinin ağırlığı azalmış, fon arz ve talebi (kaynak tahsisi) serbest piyasa mekanizması çerçevesinde, özel sektör kurumları tarafından yerine getirilir olmaya başlamış/olmuştur ve bu da finansal krizlerin artış göstermesine sebep olmuştur.¹⁰²

2.2.6. Finansal Kırılganlık

Finansal kırılganlık, finansal sistemin duyarlılığı nedeniyle küçük, rutin ekonomik şokların büyük ölçekli finansal krizlere dönüşümünü ifade etmek için kullanılır. Finansal kriz, finansal yapının bir parçasının yada tamamının zarara görmesi, ekonominin finansal bağlantılarının çözülmesidir. İki tür finansal kriz mümkündür,. Farklı portföylerden gelen getiriler ve portföy bağlantıları ile şokların dağıtılması gibi faktörler bu krizlerin yaşanmasına sebep olur. Birinci kriz tipi, eğer ajanlar krizin bulaşıcı etkisini öngörmezlerse ortaya çıkar. Bu kriz kesinlikle bahsedilen finansal bağların çözülmesidir, ajanların portföylerini, geçmişte uğradıkları kayıplara karşılık yeniden tahsis etmesi gibi fiili kayıplar yayılır. Eğer ajanların, gelecekte karşılaşılabilecek kayıplar konusunda bir tahmini varsa ikinci kriz tipi ortaya çıkar. Bu tip krizler şiddetine bağlı olarak aynıdır; geri kalan bütün bağlantılar ister istemez belirli bir zaman içinde çözülecektir.

---

¹⁰¹ Erdönmez , Pelin Ataman, Burçak Tülay, “İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2001

¹⁰² Alp, Ali, “Küreselleşmenin Mali Piyasalar Üzerine Etkileri”, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar, Yıl 40, S:473, s.21-31,Ağustos 2003

Kur rejimi belirlenirken göz önüne alınması gereken önemli bir unsur ekonominin şoklara karşı nasıl tepki vereceğidir. Bazı kur rejimleri içsel bazı kur rejimleri ise dışsal şoklara karşı ekonomiyi daha kırılgan ve savunmasız hale getirmektedir. Yine benzer şekilde bazı kur rejimleri, reel sistemden gelen şoklara, bazıları ise mali kesimden gelen şoklara karşı koruma sağlar. Ekonominin hangi tür şoklara daha açık olduğu öznel koşullara yani milli gelir büyüklüğü, coğrafi konum, politik durum, dış ticaret partnerleri ve mal çeşitlemesi olup olmadığı gibi faktörlere bağlıdır.

Serbest kur rejimleri dışsal şoklara karşı nispeten dirençlidir. Bunun nedeni kur istikrarının bir hedef olarak belirlenmemesi durumunda kurdaki artışın dışsal şokları emerek ekonomideki birimler üzerinde yaratması muhtemel tahribatı engellemesidir. Ayrıca serbest kur rejimleri bağımsız bir para politikaları uygulama konusunda para otoritelerinin elini serbest bıraktığı içinde dışsal şoklarda bir avantaj sağlar. Buna karşın eğer ekonomi daha çok içsel şoklara açıksa o zaman sabit kur rejimleri tercih edilmelidir. Ayarlanabilir sabit kur gibi esnek çıpa uygulamaları ise hem içsel, hem de dışsal şoklara karşı dayanıksız olduğu için genellikle önerilmemektedir. Ayarlanabilir sabit kurların hem içsel hem de dışsal şoklara açık olması ve devalüasyon beklentisini de kıramaması nedeniyle en kötü tercih olduğu belirtilir.¹⁰³

Tablo 9:Bölgesel Kırılganlık Farklılıkları (1970-1995)

"Normal Dışı" Davranış Gösterme Yüzdesi *	A. Para Krizlerinin Yüzdesi		
	Latin Amerika	Doğu Asya	Diğerleri
80-100	45	29	32
60-79	39	42	39
40-59	8	29	18
20-39	8	0	11
< 20	0	0	0
B. Bankacılık Krizlerinin Yüzdesi			
80-100	46	25	38
60-79	46	75	25
40-59	8	0	25
20-39	0	0	12
< 20	0	0	0

Kaynak : Graciela L. Kaminsky And Carmen M. Reinhart, "Asya ve Latin Amerika'da Yaşanan Finansal Krizler: Geçmiş ve Bugünü", **Çeviren:** Güven Delice, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir İ.İ.B.F., C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.351-359

¹⁰³ Emir, Ferhan, "Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

*Kriz öncesinde normal dışı davranış sergileyen göstergelerin yüzdesi

2.3. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

Ekonomide yarattığı sorunlar ve yüklediği maliyetler nedeniyle finansal krizlerin önceden tahmin edilebilmesi, sorun ve maliyetlerin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Krizlerin önceden tahmin edilebilmesi amacıyla, çeşitli ekonomik değişkenler kullanılmaktadır.

Tablo 10:Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
- Reel Döviz Kuru - Bankacılık Krizi - Hisse Senedi Fiyatları - İhracat - M2/Uluslararası Rezervler	- Reel Döviz Kuru - Hisse Senedi Fiyatları - M2 Çarpanı - Üretim - İhracat
Düşük Frekanslı Göstergeler	
- Cari İşlemler Açığı / GSYİH - Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar	- K.Vadeli Sermaye Girişleri / GSYİH - Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar

Kaynak : Mert Ural, Bankacılık ve Mali Kurumlar

Bu öncü göstergeler gerçekte krizlerin temel nedenleri değil, sadece yaklaşmakta olan krizin belirtileridir. Krizin şiddeti ve maliyeti, finansal sektördeki yapısal zayıflığın derinliğine bağlıdır.¹⁰⁴

Toronto Üniversitesinden Peter Pauly tarafından yapılan bir analizde, birçok ülkede finansal kriz öngörücüsü olarak ele alınabilecek makroekonomik ve finansal değişkenler Meksika ve Güneydoğu Asya ülkeleri bağlamında incelenmiş ve aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur.

¹⁰⁴ Ural, Mert, “Bankacılık ve Mali Kurumlar”, www.finansalyonetim.com

Tablo 11: Finansal Krizler Öncesinde Bazı Makroekonomik Göstergelerdeki Değişiklikler

ÜLKE	MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Meksika	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Endonezya	x		x			x			x				x
Kore			x	x		x			x	x	x	x	
Malezya	x			x	x				x	x			x
Filipinler	x		x	x	x		x	x	x	x			x
Tayland	x	x	x	x					x	x	x	x	x

Kaynak : Güven Delice, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, , 2003
NOT : X işreti kriz öncesinde söz konusu alanda problem yaşandığını göstermektedir.

Tablodaki numaralara karşılık gelen göstergeler şunlardır:

1. Reel döviz kuru baskısı
2. GSYİH artış oranındaki düşüş
3. Yüksek enflasyon oranı
4. Faiz oranı farklılığının yüksek olması
5. Faiz oranı farklılığındaki artış hızı
6. Yüksek reel faiz oranı
7. Düşük yurtiçi tasarruf oranı
8. Büyük ticari açık
9. Büyük cari hesap açığı
10. Yabancı portföy yatırımının dolaysız yatırımlara oranının yüksekliği
11. Kısa vadeli dış borcun yüksekliği
12. ABD Doları Cinsinden (korunmamış) borcun yüksekliği
13. Emlak alımlarının sabit yatırımlara oranının yüksekliği

Tablo 12:Finansal Krizler Öncesinde Bazı Finansal Sektör Göstergelerindeki Değişiklikler

ÜLKE	FİNANSAL SEKTÖR GÖSTERGELERİ											
	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
Meksika	x	x	x	x		x			x	x		
Endonezya	x	x	x	x	x			x	x	x	x	
Kore			x	x	x		x	x	x	x	x	
Malezya	x	x	x	x	x	x		x	x	x		
Filipinler			x							x		
Tayland	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		

Kaynak : Güven Delice, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, , 2003

Tablodaki numaralara karşılık gelen göstergeler şunlardır:

14. Yetersiz gözetim
15. Raporlama ve denetleme prosedürlerinin yetersizliği
16. Ciddi yapılmayan kredi risk değerlendirmesi
17. Sınırlı banka rezerv yeterlilikleri
18. Finansal sektör ve politikacılar arasındaki yakın bağ
19. Finansal sektörün bölünmüşlüğü
20. Yüksek oranda geri dönmeyen krediler
21. İsteksiz yapılan hesap kapamalar/ birleşmeler
22. Yabancı finansal kurumların sisteme girişleri üzerinde kısıtlamalar
23. Finansal araç portföylerinin gelişmemiş olması
24. Etkin olmayan kaynak dağılımı

IMF'nin özellikle para krizleri ortaya çıkmadan önce onları öngörmeye dönük çabalarında erken uyarı sistemleri (EWS) olarak bilinen ekonometrik modeller kullanılmaktadır. Dışsal oynaklıklar (volatility) üzerinde odaklaşan EWS modellerinde kullanılan değişkenler; kısa vadeli borcun döviz rezervlerine oranı, reel döviz kurunun uzun vadeli trend değerine kıyasla değerlendirme oranı ve cari hesap açığından oluşmaktadır. Hem teori, hem de ampirik kanıtlar göstermektedir ki, bu değişkenlerin her birinin değeri ne kadar yüksek olursa, bir kriz olasılığı o kadar yüksek olmaktadır.¹⁰⁵

1990'larda gelişmekte olan ülke krizleri konusunda yapılan birçok çalışmada aşağıdaki değişkenler önemli kriz göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu listeye elbette başka değişkenler de eklenebilir.

Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi, Cari Açık / Döviz Rezervi, Cari Açık / GSYİH, Toplam veya Kısa Vadeli Dış Borç / İhracat, Bankacılık Kesimi Açık Pozisyonu / Döviz Rezervi, Banka Kredisi / Döviz Rezervi, M2 / Döviz Rezervi, Yerli Paranın Değer Kazanması, Sermaye Hareketinde Dalgalanma – Volatilité, Kısa Vadeli Faizde Dalgalanma - Volatilité dir.

Türkiye'de kısa vadeli faizler program uygulaması başladıktan sonra şu tür haberler eşliğinde önemli dalgalanmalar göstermiştir: “Yurtdışından para girişi olmadığı için

---

¹⁰⁵Delice, Güven, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, Ss. 57-81

interbank piyasasında faizler sıçradı.” “Yurtdışından gelen para ile repo faizleri hızla düştü.” Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu durum Net İç Varlıklar kuralı ile ilgili idi ama, faizin dış kaynaklara ve dış şoklara bu kadar açık olması önemli bir belirsizlik kaynağı idi.

Dornbusch, “Bir ülke parasının reel olarak değerlendirilmesinde ve cari işlem açığında hangi oranlar sürdürülebilir oranlardır, hangi oranlar krize davetiye çıkarır? Şunu söyleyebiliriz; paranın hızlı ve %25’i bulan reel değerlendirilmesi ve Cari Açık / GSYİH oranının %4’ü bulması bir ülkeyi kriz bakımından kırmızı bölgeye taşır.” Dornbusch’un tanımına göre, Türkiye 2000 sonbaharından itibaren cari açık oranları bakımından kırmızı bölgeye girmiştir.¹⁰⁶

Tablo 13: Banka Krizlerinin Belirleyicileri

DEĞİŞKENLER	(1)	(2)	(3)	(4)
Büyüme	-067*** (.025)	-.136*** (.039)	-.252*** (.063)	-.228*** (.059)
Dış Ticaret Haddi	-030* (.019)	-.025 (.020)	-.043 (.027)	-.045 (.032)
TL/USD (% Artış)	.002 (.006)	-.001 (.007)	-.002 (.008)	-.012 (.012)
Reel Faiz	.088*** (.024)	.086*** (.025)	.131*** (.039)	.113*** (.035)
Enflasyon	.040*** (.016)	0.40*** (.018)	.053** (.023)	.079** (.035)
Bütçe fazlası/GSMH	.012 (.034)	.024 (.036)	.016 (.053)	.013 (.048)
Finansal Değişkenler M2/Rezerv	- -	.012** (.005)	.014** (.007)	.018** (.009)
Kredi/GSYİH	- -	.019* (.012)	.033** (.015)	.009 (.010)
Nakit/Banka Varlıkları	- -	.009 (.016)	.018 (.023)	-.049 (.039)
Kredi Büyüme (%) (t-2)	- -	.007 (.012)	.022** (.010)	-.003 (.020)
Kurumsal Değişkenler Kukla (a)	-.034 (.033)	-.090 (.055)	-0.158 (.079)	- -
Fert Başına GSYİH	- -	- -	1.415** (.738)	- -
Kanun (b)	- -	- -	- -	-.516** (.238)
Gözlem Sayısı	546	493	395	268

Kaynak : Yasemin Türker Kaya, “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997-2000”, BDDK MSDP Çalışma Raporları:2002/1, Haziran 2002

¹⁰⁶ Uygur, Ercan “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara,22 Mart, 2001

Demirgüç-Kunt-Detragece tarafından makro, finansal ve kukla (dummy) değişkenlerin dikkate alınmasıyla banka krizleri incelenmiş olup, bu değişkenlerin krizi hangi düzeyde haber verdiği, aşağıdaki tablo ile gösterilmektedir. Söz konusu değişkenler arasında, düşük GSYİH, büyüme hızı, bankacılık krizi olasılığını açıklayan en önemli göstergelerdir.

a- Mevduata devlet güvencesinin olduğu dönemler için kukla değişken

b- Kanunların yaptırım gücünü gösteren endeks

Bu araştırma, düşük GSYİH'nın, yüksek bankacılık krizi olasılığını açıklayan en kuvvetli gösterge olduğunu; reel faizlerdeki ani bir artışın her dört ülke grubunda da %99 güven aralığında banka krizlerine işaret ettiğini, yerel para birimi aşırı değerli hale geldikçe bankacılık sektöründe kriz ihtimalinin yükseldiğini ifade etmektedir. Ekonominin dış şoklar karşısında kırılganlığını ölçen M2/Döviz rezervi rasyosu teoride olduğu gibi banka krizlerinde de anlamlıdır. Mevduat güvencesi sınırlarının genişletilmesinin de bir bankacılık krizinin habercisi olarak yorumlanabileceği ispatlanmıştır. Özetle, bu değişkenler modelde hesaplanan katsayı işaretleri yönünde gelişme gösterdiğinde bankacılık sektörünün krize girme ihtimali de artmaktadır.

Yine Demirgüç vd. tarafından yapılan bir çalışmada, doğru alarm veren göstergelerden yarısının gerçekleşmesi halinde ekonominin; %45-50 oranında para krizine, %16-20 oranında da bankacılık krizine maruz kalabileceği ortaya konmaktadır. Bir diğer bakış açısıyla, doğrudan para krizine yol açan göstergelerin, bankacılık krizi oluşturma gücünün daha zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple bankacılık krizleri, genelde para krizlerini takip eder ve para krizlerinin makro ekonomik ortamı daha da kötüleştirdiği zamanlarda patlak verir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Çelik, Faik, Mehmet Behzat Ekinci, "Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım", www.akademiktisat.net, Active, Mart-Nisan 2002, s.14-20.

2.4.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİ VE MODELLER

2.4.1. Birinci-Nesil Modeller

Literatürde birinci-nesil modeller yada dışsal-politika modelleri olarak isimlendirilen bakış açısı döviz kuru krizlerini tutarsız yada başka bir ifadeyle sürdürülemez politikaların ve yapısal dengesizliklerin sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu görüşe göre, döviz kuru rejimi, uygulanacak politika paketinin sadece bir parçasıdır ve sürdürülebilirliği diğer para ve maliye politikası hedefleriyle çalışmamasına bağlıdır. Birinci-nesil modeller döviz kuru rejiminin yaşatılabilirliğini aynı zamanda cari açığı kapatmak için gelecekte gerekli olan yeterli ihracat gelirini yaratabilmeye bağlamaktadırlar.

Tutarsız politikaların ekonomiyi nasıl krize taşıdığını bir örnekle açıklamak amacıyla bütçe açığının parasal genişleme ile finanse edildiği bir para politikasını ve sabit döviz kuru rejimini benimsemiş bir ülkeyi örnek alabiliriz. Böyle bir ülkede döviz kurunun savunulması merkez bankası rezervlerinin erimesine neden olacaktır. Yurtiçi kredinin genişleme hızı, yerel para birimine olan talebin artış hızını aşacak, ekonomik birimler ellerindeki fazla likiditeyi yabancı para menkul kıymet yada yerli para cinsinden faiz getirili kıymetlere dönüştürmeyi tercih edeceklerdir. Birinci tercih doğrudan, ikinci tercihse dolaylı olarak (yerel parasal varlıklara olan talepte artış, fiyatlarda artış, getirilerde düşüş yaratarak getirisi daha yüksek olan yabancı para varlıkların tercih edilmesine neden olmaktadır) yerel para biriminin değer kaybetmesine sebep olacaktır. Merkez bankası taahhüt ettiği döviz kuruna sadık kalmak için yabancı paraya olan talebi rezervlerini tüketmek pahasına karşılamaya başlar

Bu modelin örnek aldığı krizi oluşturan faktörler mali yapıdaki dengesizlik ile birbiriyle tutarsız politikalarlardır. Bütçe açıklarını borçlanma ile finanse etmek mali yapıda dengesizliğe sebep olmaktadır. Sabit döviz kuru politikası ile monetizasyon içeren maliye politikalarının arasındaki tutarsızlık da buna eklenince ekonomi, döviz kuru krizlerine ve spekülatif saldırılara açık hale gelmektedir.

Spekülatif saldırıyı tetikleyen piyasanın gelecekle ilgili öngörüleridir. Bu nedenle, bir krizin çıkması için büyük bir bütçe açığının varlığı ön şart değildir. Örneğin, özel sektörü ve finansal sistemi tehdit eden şoklar devletin zor durumda olan kuruluşlara mali yardımda bulunmasını gerektirebilir. Piyasanın böyle bir mali yükün parasal genişleme ile finanse edilebileceğine dair düşüncesi, yerel paranın değer yitirmesi beklentisinin oluşmasına ve dolayısıyla spekülatif bir saldırıya zemin hazırlayabilir.

Döviz kuru krizlerinin oluşmasında etkili olan yapısal dengesizliklerden biri de kronikleşen cari açıklardır. Cari açık bir ülkenin yurtdışından net borçlanıcı durumda olduğunun göstergesidir. Dış ticaret hadlerinde olası bir kötüleşme ülkenin dış borç ödeme yeteneğine önemli ölçüde zarar verebilir. Yabancı yatırımcılar böyle bir durumda bu ülkeye borç vermemeyi tercih edeceklerdir. Bu tarz bir senaryonun benzer bir krizle sonuçlanmaması ancak döviz kurunun devalüe edilmesi ve böylece ülkenin ihracattaki rekabet gücünün artırılması yoluyla mümkün olabilir.

Cari açıkla ilgili ikinci bir soru ise cari açığın hangi şartlarla bir krizle sonuçlanmadan sürdürülebilir olduğudur. Cari açığın sürdürülebilirliği ülkenin gelecekte dış ticaret fazlası verme potansiyeline ve aldığı borçları gelecekte bu borçları ödemek için gerekli geliri yaratabileceği alanlara yapılacak yatırımlarda kullanılmasına bağlıdır. Gayrimenkul gibi dış ticarete konu olmayan sektörler veya düşük getirili projelere yapılan yatırımlarla borcun sürdürülebilirliği tehlikeye düşmektedir.

Birinci-nesil kriz modelinde spekülatif atağın büyüklüğüne paralel olarak parasal taban daralmaya başlar, yerel para faiz oranlarındaki artış nedeniyle yerel paraya olan talep azalır ve bu gelişmeler sonrasında rezervler sifıra ulaşır. Sabit döviz kuru rejiminin ne zaman çökeceği ise rezervlerin kriz öncesi miktarına ve yurtiçi kredi büyüme hızına bağlıdır.

Rezervlerin fazlalığı ve yurtiçi kredi büyüme hızının düşüklüğü döviz kuru rejiminin ömrünün daha uzun olmasını sağlamaktadır. Bu modelde para arzındaki düşüş, para talebindeki düşüğe eşit kabul edilmiştir. Oysa, 1990'larda yaşanan krizlerde para arzı yumuşak bir parasal genişlemeyi sağlayacak şekilde sterilize edilmiştir. Yukarıda temel unsurları açıklanan basit tipteki birinci-nesil modele göre para otoritesinin sterilizasyon yapması yada yapacağını spekülörlerce bilinmesi halinde sabit döviz kuru rejiminin sürdürülebilmesi imkansızdır. Çoğunlukla para otoritesinin yurtiçi kredi hacmini

genişletmesi ve ardından bunu devlet iç borçlanma senetleri satmak için kullanması şeklinde görülen sterilizasyon spekülasyon atağın etkilerini para piyasasından çekip, yurtiçi tahvil piyasasına aktarmaktadır.

Özetlemek gerekirse, dayanağını Meksika (1973-1982) ve Arjantin (1978-1981) döviz kuru krizlerinin oluşturduğu birinci-nesil modellerin vermek istediği ana mesaj, krizlerin tutarsız politikaların tahmin edilebilir bir sonucu oluşudur. Bu görüş günümüzde de hala uygulanabilir görünmektedir.¹⁰⁸

2.4.2. İkinci-Nesil Modeller

İkinci-nesil modelin temel özelliği birinci-nesil modeller tarafından yapılan doğrusal davranış varsayımına dayanmamasıdır. Bir yada daha çok ekonomik birimin doğrusal olmayan davranış göstermesi halinde modelin birden çok çözümü olacağı açıktır. İkinci-nesil model özellikle devletin doğrusal olmayan davranışlar göstermesi durumunda oluşabilecek “çoklu dengeler” (multiple equilibria) üzerinde durmaktadır.

1993 yılının Ağustos ayında yaşanan ve döviz kuru bantlarının genişletilmesiyle sonuçlanan Avrupa Döviz Kuru Sistemi (ERM) krizi, ekonomistleri mevcut kriz modellerini yeniden gözden geçirmeye yöneltmiştir. Krugman (1979)’ın ortaya koyduğu birinci-nesil modelde öngörülü spekülasyonlar döviz rezervleri tamamen tükenmeden er yada geç bir saldırıda bulunarak rezervin tümünü satın almaktadırlar. Obstfeld (1994) “The Logic of Currency Crises” ismiyle yapmış olduğu çalışmada, Avrupa’da yaşanan krizi birinci-nesil modeli kullanarak tam anlamıyla açıklamanın mümkün olmadığını belirterek, hükümetin önünde sabit kur rejimine son verme yada vermeme karar alternatiflerinin bulunduğu bir durumda spekülasyon beklentilerin kendi-kendini besleyen bir krizle sonuçlanma olasılığını ortaya koymuştur.

Obstfeld’in ikinci-nesil modelinde hükümet sabit döviz kurunu savunup savunmama kararını alırken aslında kısa vadeli makroekonomik politikalarda esneklik ile uzun vadeli kredibilite arasında bir tercih yapmaktadır. Eğer piyasa kur rejiminin eninde sonunda çökeceğine inanmaktaysa, kuru savunmanın maliyeti daha büyük olacaktır. Buna

---

¹⁰⁸ Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

göre, para birimini hedef alan spekülâtif bir saldırı, temel ekonomik değişkenlerde olası bir kötüleşme kadar, salt kendi-kendini besleyen beklentilerin bir sonucu da olabilmektedir.

İkinci-nesil modellerin temelinde piyasa beklentilerinin makroekonomik politika kararlarını doğrudan etkileyebileceği düşüncesi yatmaktadır. Dışsal-politika yaklaşımı olarak da anılan bu modellerde vurgulanan nokta, yatırımcı beklentileri ile politika uygulamalarının sonuçları arasındaki etkileşimin kendi-kendini besleyen krizlere sebep olabileceğidir. Bir örnekle açıklamak istersek, sabit döviz kuru politikası uygulayan bir ülkede yabancı yatırımcılar devalüasyon beklentisi içine girerek verdikleri kredilerde yüksek bir risk-primi talep etmeye başlarlar. Ülkenin borçlanma maliyeti artar, kredi olanakları kısıtlanır ve üretime dayalı büyümesi zarar görür. Bunun sonucunda ülke yöneticileri sabit kura bağlı kalmanın maliyetine katlanmaktan vazgeçip, bir devalüasyon gerçekleştirmeye karar verirler.

Böylece yatırımcıların beklentilerini doğrulayacak bir sona ulaşılmış olur. Başka bir deyişle beklentiler, ikinci-nesil modelde belirtildiği şekilde gerçeğe dönüşmektedir. Tam tersi durumda, yatırımcıların devalüasyonu olası görmediklerini ve bu nedenle risk-primi talep etmediklerini düşünelim. Borçlanma maliyetleri düşük kalacak, kur rejimi devam ettirilecek, devalüasyon gerçekleşmeyecek ve yatırımcıların beklentileri doğrulanmayacaktır. Bu örnek, modeli karakterize eden ve piyasa beklentilerinin birden çok sonucu olabileceğini ifade eden çoklu dengeleri net olarak açıklamaktadır.

Buna dayanarak döviz kuru krizlerine beklentilerin devalüasyon yönünde ani değişiminin sebep olduğunu düşünmek mümkündür. Çoklu denge teorisi döviz kuru krizlerinin açıklanmasında piyasa beklentilerinin rolünün önemini vurgulamakta; ancak, beklentilerdeki değişime ve dolayısıyla spekülâtif saldırıya hangi faktörlerin neden olduğunu ve piyasa oyuncuları arasında nasıl bir koordinasyon mekanizmasının işlediğini açıklamamaktadır.

Morris ve Shin çalışmalarında bazı durumlarda çoklu denge oluşmayabileceğini ve spekülâtif saldırının sadece bir tek sonucu olabileceğini belirtmişlerdir. Bir spekülâtor eğer diğer spekülâtorlerin de sabit döviz kur rejiminin sürdürülemez olduğuna inandıklarını düşünüyorsa ve eğer sabit kuru zorlayacak yönde pozisyon almanın maliyeti yüksek değilse, döviz kuru aleyhine spekülasyon yapmayı tercih edecektir. Çünkü tüm piyasanın aynı şekilde davranacağından emin olmaksızın yerel para cinsinden pozisyon almak riskli

bir davranış olacaktır. Diğer bir ifadeyle, sadece banka piyasa oyuncularının beklentileriyle ilgili endişeler bir krizin sebebi olabilir.

Piyasada sıralı karar alma mekanizmasının etkili olduğunu ve sırayla her yatırımcının alacağı döviz pozisyonuna kendi bilgileri ne yönde olursa olsun diğerinin kararına bakarak karar verdiğini söyleyen Banarjee (1992)'ye benzer bir şekilde, Calvo ve Mendoza (1995) çalışmalarında dünya sermaye piyasaları genişledikçe “sürü davranışları”nın (herd behavior) yaygınlaşmaya başladığını, globalizasyonun ülkelerle ilgili sağlıklı bilgi edinme gayretini azalttığını, fon yöneticilerinin bunun yerine performanslarını artırma güdüsüyle portföylerini benzeştirdiklerine değinmektedirler.

1990'larda yaşanan krizler, krizlerin birtakım erken uyarı sinyalleri yardımıyla öngörülebilmesinin mümkün olup olamayacağı yönünde sorular oluşmasına sebep olmuştur. Yapılan teorik çalışmalar krizleri öngörmeye kullanılabilecek değişkenlerin listesini sürekli genişletmektedir. Aslında, devletin sosyal refah hedefinin bir parçası olan ve döviz kuru ile ilişkisi olan her ekonomik hedef bu listeye dahil edilebilir. İşsizlik ve bankacılık sisteminin sağlamlığı gibi faktörlerin de dahil edildiği geniş bir göstergeler listesi bazı krizlerin tahminini kolaylaştırırken, elde edilen sonuçların genellenmesini daha zor hale getirmektedir. Bu zorluğun nedeni her göstergenin farklı ülkeler için farklı dönemlerde farklı şekilde değerlendirilmesi gereğidir. 1990'dan önce yaşanan krizlerin ortak özelliği standart birinci-nesil modellerle açıklanabilmesi idi. Buna göre, yurtiçi kredi genişlemesi ile finanse edilen bütçe açıkları spekülasyon saldırıların çıkış noktası olarak görülmekteydi. Bu dönemde yapılan çalışmaların çoğu belli bir dönem ve tek bir ülke üzerinde yoğunlaştıkları için sonuçların genellenebilirliği konusuna değinilmemiştir.

1990'ların spekülasyon saldırıları ise krizlerin devletin bütçe ve para disiplini sağlayamamasından kaynaklandığı fikrinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bir çok ülkede krizlerin çıkış sebebi aşırı genişletici politikalar değildir. Bu dönemde yapılan çalışmalar Eichengreen ve diğerleri (1995), Sachs ve diğerleri (1996) ve Kaminsky ve diğerleri (1998) yakın geçmişte yaşanan krizlerin nedenlerini geniş bir değişken yelpazesi kullanarak ampirik modellerle araştırmışlardır. Sözü edilen ilk çalışma endüstrileşmiş ülkeleri konu alırken, sonraki iki çalışma gelişmekte olan ülkeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırmalar yöntem ve bilgi kullanımı açısından farklılıklar içerse de gelişmekte olan ülke krizleri ile ilgili ulaştıkları iki temel bulgu mevcuttur:

1. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı para likidite seviyesinin uluslar arası rezervlere göre durumu krizlerin iyi bir göstergesidir.

2. Resesyon, bankacılık sisteminin sağlamlığı, para politikası ve uluslararası faiz oranları gibi ekonomik duruma ait temel göstergeler krizlerin öngörülmesinde önem taşımaktadır.

Krizlerin sınıflandırılmasında “birinci-nesil” ve “ikinci-nesil” kriz modelleri olarak ifade edilen bir terminolojinin varlığı yaşanacak her farklı krizin yeni bir modelle adlandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, önceki krizlerden farklı unsurlar taşıyan 1997 Asya krizi üçüncü bir neslin oluşturulmasına sebep olmuştur.¹⁰⁹

2.4.3. Üçüncü-Nesil Modeller

Krugman (1979) ile Flood ve Garber (1984) tarafından ortaya konulan birinci-nesil modeller, krizleri devletin bütçe açıklarını para basarak kapatma isteğinin ve sabit kur rejiminin çökmesi halinde sermaye kaybına uğramamayı (veya sermaye kazancı elde etmeyi) düşünen yatırımcıların uluslararası rezervler kritik bir seviyenin altına indiğinde başlattıkları spekülasyon saldırısının bir sonucu olarak görmektedirler. Obstfeld (1994) tarafından açıklanan ikinci-nesil modeller ise krizlerin sabit döviz kuru politikasına bağlılık ile genişletici bir para politikası uygulamak arasında yaşanan çatışma ve yatırımcıların devletin kuru dalgalanmaya bırakacağı yönünde duyduğu endişenin faiz oranları üzerinde yarattığı baskının ürünü olduğunu söylemektedirler.

Birinci ve ikinci-nesil modellerde çizilen tablolarla 1997-1998 yıllarında Asya ülkelerinde yaşanan kriz arasında güçlü bir bağlantı kurulamamaktadır. Kriz öncesinde söz konusu ülkelerin mali göstergeleri iyi olarak değerlendirilmiştir. Büyümedeki yavaşlama ve kapasite fazlasına ilişkin sinyallere karşın ülkelerin hiçbiri İngiltere'nin 5 yıl önce işsizlik ile döviz kuru istikrarı arasında yapmak zorunda olduğu tercihle karşı karşıya kalmamıştır. Bu krizde başka faktörlerin rol oynadığı açıktır. Öyleyse, gerek yaşanan krizi anlamak, gerekse gelecekte yaşanabilecek benzer krizlere karşı uyarılarda bulunmak açısından üçüncü-nesil bir kriz modeline gerek duyulmaktadır .

---

¹⁰⁹ Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

Asya krizi sonrasında bir üçüncü-nesil model oluşturmayı amaçlayan teorik çalışmaların çoğu problemin bankacılık sisteminden kaynaklandığına işaret etmektedir. Asya krizi sonrası literatürü olarak isimlendirilen bu çalışmalardan konuya ilişkin 3 önemli çıkarımda bulunulabilir.

İlk olarak, kurumsal karlılık oranları, “*Borç/Sermaye*” oranları gibi mikro ekonomik göstergeler standart makroekonomik göstergeler ile karşılaştırıldığında para krizlerini öngörme konusunda daha faydalı olmaktadır. “*Yatırım/Karlılık*” oranlarında düşme yaşayan şirketler dış finansmana mecbur kalırlar. Kısa vadeli dış borçlarda artış kurumsalların finansal kırılganlığını artıran bir faktördür. Bu olumsuz gelişme, bankacılık sektörüne karşılıksız kredilerde bir artış olarak yansımaktadır.

İkinci nokta ise, sermaye piyasalarında liberalizasyon süreci yaşanırken, finansal sektör düzenlemelerinin ve denetimlerinin etkinliğine önem verilmesi gerekliliğidir. Liberalizasyon yaşayan bir ülkede yetersiz denetim ülkenin mevcut zayıflıklarını belirgin hale getirerek dışsal krizlere karşı kırılganlığını artırmaktadır. Daha açık bir şekilde ortaya koymak gerekirse, denetimin yetersiz olduğu bir durumda finansal serbestleşme nedeniyle yurtdışından borçlanma maliyetlerinin azalması, şirketleri yabancı para cinsinden aşırı borçlanmaya yönlendirmekte ve dış borçlanmayla elde edilen bu fonlar yüksek risk taşıyan varlıklara yada düşük getirili yatırım projelerine aktarılmaktadır.

Üçüncü ve son olarak, özel sektöre yönelik açık veya üstü kapalı hükümet garantileri “ahlaki bozulma” (moral hazard) probleminin varlığını ortaya çıkarabilir. Şöyle ki, finansal bir kriz halinde hükümetin devreye gireceğini düşünen bankalar aşırı riskli borçlanma ve yatırımlara girme konusunda daha cesur davranmaktadırlar.

Asya krizini konu alan çalışmaların bir kısmı ahlaki bozulma etkisiyle yapılan borçlanmalara dikkat çekerken, başka bir kısım araştırmacı banka krizinin, bankaları yatırımlarını erken nakde dönüştürmeye zorlayan güven kaybının bir sonucu olduğu görüşü altında, döviz kuru krizinin banka krizinin bir “yan-ürünü” olduğunu ileri sürmektedirler. Finansal sektörün baş rolü oynadığı kriz modelleri ödeme gücü üzerinde yoğunlaşan eski kriz modellerinin aksine likidite problemlerine odaklanmıştır. Chang ve velasco (1998) kendi-kendini besleyen uluslararası likidite krizlerinin ve uluslar arası banka krizlerinin varlığına dikkati çekmiştir. Açık bir ekonomide yurtiçi bankalar gerek yurtiçi gerekse yurtdışı müşterilerinden ülke parası ya da yabancı para cinsinden mevduat kabul etmekte

serbesttirler. Ancak bankalar bu yükümlülüklerini kolayca nakde çevrilemeyen (“illikit”) uzun vadeli yatırımların finansmanında kullanmaktadırlar. Banka mudileri spekülative bir saldırı endişesi duymaya başladıklarında mevduatlarını geri isteyecek ve bu da bankaları yatırımlarını nakde dönüştürmek zorunda bırakacaktır. Ancak uzun vadeli aktiflerin oldukça düşük oranlarla iskontosu mümkün olmaktadır. Sistemik bağlantılar nedeniyle kriz bankacılık ve finansal sektörün bütününe yayılmakta, bu aşamada döviz kuru üzerinde ciddi bir baskı oluşmakta ve döviz rezervlerinde hızlı bir kayıp yaşanmaktadır.

Krugman (1999), bu görüşlere karşılık finansal sistemdeki problemin sadece bankacılık sistemini daha şeffaf hale getirerek, sermaye yapısını iyileştirerek, ya da bankaların aldıkları riskleri daha iyi denetleyerek çözülemeyeceğini belirterek, Asya krizinde rol oynayan iki temel faktörün altını çizmiştir: Transfer problemi ve bilanço problemi.

Transfer problemi, cari işlemler dengesinde yaşanan büyük tersine dönüşün ülke ekonomileri üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Asya ülkelerinde yaşanan büyük miktarda sermaye çıkışları ülkelere büyük cari açıklarını cari fazlaya dönüştürme zorunluluğu getirmiştir. Cari hesaplarda bu boyutta bir değişim kısmen reel kurda ciddi bir değer kaybı kısmen de ithalatı baskı altına alan büyük çapta bir resesyona mümkün olabilmiştir.

Bilanço problemi ise, yabancı para borçların yerel para cinsinden aşırı değerli hale gelmesi sonucu bilançolarda yaşanan bozulmayı ifade etmektedir. Satışlardaki düşüş, yükselen faiz oranları ve ülke para biriminin değer kaybı sonucu sermayelerini büyük ölçüde kaybeden firmaların zayıflayan yapıları kriz sonrası toparlanma sürecini zorlaştırmıştır. Bilançolardaki bozulmanın etkisi her ne kadar bankalarda karşılıksız krediler olarak görüldüyse de, sorunun sadece bankacılık probleminden ibaret olmadığı vurgulanmaktadır.

1990’larda yükselen piyasa ülkelerinde yaşanan krizler hem sabit döviz kuru rejimlerinin, hem de finansal sistemlerin çöküşü şeklinde görülmüştür. Bazı çevreler bu krizleri sadece para krizi olarak nitelendirirken, başka çevreler bunları sabit döviz kuru politikası ile bağlantısı olmayan bankacılık krizleri olarak tanımlamaktadır.

Üçüncü-nesil modeller spekülative atak ile kendi-kendini besleyen karamsarlık gibi unsurları içermelerine ve yoğun sermaye çıkışları sonucu çöken sabit kur rejimlerini konu

almalarına rağmen, finansal kırılganlıklar üzerinde yoğunlaşmakta ve bu anlamda finansal kriz modellerine yaklaşmaktadırlar.

Krizler konusunda yapılan çalışmaların tümü doğrudan ya da dolaylı olarak krizlerin özelliklerini tanıyarak öngörmeyi ve böylece dünya ekonomilerinin ve global finansal sistemin olası krizlerden korunmasını amaçlamaktadır. Sonuç olarak, bu görüş paralelinde dördüncü-nesil modelin ve bundan sonra yapılacak çalışmaların amacı Krugman (2001)'ın da altını çizdiği üzere yaşanmış krizlerin özelliklerini açıklamaktan çok gelecekte yaşanabilecek krizlere dair bir öngörü sağlamak olmalıdır.¹¹⁰

2.5. DÜNYADA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER

2.5.1. Meksika Krizi

1994 yılında Meksika'da yaşanan krizi yaratan faktörleri ve olayları anlamak günümüzde de döviz kuru krizlerinin işleyiş biçimini değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

2.5.1.1 Krizin Gelişimi

1994 yılında Meksika ile ilgili beklentiler uygulanan makroekonomik politikaların değişmeden devam edeceği yönündeydi. Örneğin, enflasyonun tek haneli rakamlarda kalması bekleniyordu. Ancak, önceden ilan edilen döviz kuru bandının tavanında, bandın yıl sonu itibariyle genişliği yüzde 14 olacak şekilde, yıllık yüzde 4 oranında bir artışa (devalüasyon) izin verildi. Ayrıca, 1993'te üretimde yaşanan yavaşlama ve yaklaşan seçimleri dikkate alarak maliye politikasında (vergilerde indirim ve sosyal harcamalarda artış sağlayacak şekilde) bir miktar gevşeme öngörülmüştür. Kasım 1993'te NAFTA'ya katılımın kesinleşmesi ile birlikte, yabancı yatırımların miktarı ile ihracat ve üretim büyümesinde artış beklentisi ortaya çıkmıştır. 1994 yılında Meksika ekonomisi başlangıç itibariyle iyileşme izlenimi vermektedir. Reel GSYİH büyümesi artmakta, enflasyon düşmekte ve toplam ihracatın içinde en büyük paya sahip olan imalat sanayi ihracatı

---

¹¹⁰ Hacıhasanoğlu, Burçin, "Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

büyümeye devam etmektedir. Bu olumlu gelişmeler yaşanırken, yıl boyunca genişleyen kredi hacmi özel harcama ve ithalatta büyümeyi yeniden canlandırmış; bunun sonucunda 1993 yılında zaten dünya standartlarına göre büyük olan (GSYİH'nın yüzde 6.5'i) ve kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilen cari açık daha da büyüyerek, 1994 yılında GSYİH'nın yüzde 8'ine ulaşmıştır.

1994 yılında Meksika ekonomisinin yaşadığı finansal çalkantılarda yurtiçi politik şoklar kadar yurtdışı ekonomik şokların da rolü büyüktür. Söz konusu dönemde gelişmiş ülkelerin çoğuna hakim olan güçlü büyüme dinamikleri bu ülkelerde yatırım fonlarına olan talebi arttırmış, gelişmiş ülkelerde sıkı para politikası uygulanmaya başlanması faiz oranlarında artışa ve dolayısıyla yatırımcıların portföylerinde Meksika'nın da aralarında bulunduğu yükselen piyasalara ayırdıkları payı yeniden gözden geçirmelerine sebep olmuştur. Ayrıca, 1994 yılında A.B.D. faiz oranlarındaki yükseliş, Meksika için hem borç servisinin hem de yeni ihraçların maliyetini artırmıştır.

Yurtdışında ekonomik şartlar Meksika ekonomisinin aleyhine işlerken yurtiçinde de olumsuz gelişmeler birbirini izlemiştir. Ocak ayındaki NAFTA aleyhtarı Chiapas ayaklanmasını, Mart ayında başkan adayı Colosio ve Eylül ayında iktidar partisi genel sekreterinin suikastları ve ardından da Aralık ayında ikinci bir Chiapas ayaklanması takip etmiştir. NAFTA'ya katılımın onaylanmasıyla başlayan büyük sermaye girişleri 23 Mart'taki Colosio suikastıyla birlikte keskin bir düşüşe geçmiştir. İki suikast sonrasında da büyük ölçülerde sermaye çıkışları olmuş, şubat ayında 30 milyar A.B.D. doları olan döviz rezervleri Nisan ayında 17 milyar A.B.D. dolarına düşmüştür. Döviz kuru bandı tavanına ulaşmış ve peso cinsinden kısa vadeli devlet kağıtlarının faiz oranları iki katına çıkmıştır.

Büyük sermaye çıkışlarını yaşanan olumsuz şokların kaçınılmaz bir sonucu olarak nitelendiren yaygın görüşün aksine, Krueger ve Tornell, sermayedeki kaçışı politik şoklar kadar, bu şoklar sonrasında uygulanan politikalara bağlamaktadır. Döviz kuru Colosio suikastı sonrasında bandın tavanına ulaştığında, yetkililer döviz kuru politikasına bağlı kalmayı ve yurtiçine verilen kredileri artırarak sermaye çıkışlarının etkisini sterilize etmeyi tercih etmişlerdir. Yazarlara göre bu politika, bankacılık sistemindeki hassasiyeti göz önüne alıyor ve faiz oranlarında derin bir resesyona öncülük edebilecek hızlı bir yükselişi önleme amacı güdüyordu.

Yurtiçi kredi hacminde genişlemeye ek olarak, yetkililer sermaye çıkışlarına bir tepki olarak A.B.D. doları cinsinden bono ihracı gerçekleştirmişlerdir. Büyük miktarda peso cinsinden kağıtlar, A.B.D. doları cinsinden kısa vadeli kağıtlara dönüştürülmüş, Bu borç takasının uluslar arası rezervlerde bir azalış ve kısa vadeli döviz borcunda bir artış yarattığını belirten Sachs ve diğerleri, bu uygulamanın sonucunda hükümetin “illikit” ve finansal açıdan kırılğan bir duruma düştüğüne dikkat çekmiştir. “İllikidite” ise Meksika’yı kendi-kendini besleyen bir paniğe sürüklemiştir. Yazarlara göre, her yatırımcı hükümetin vadesinde borçlarını ödeyemeyeceği beklentisiyle ülkedeki fonlarını çekmeye başlamış, bunu gören diğer yatırımcılar da aynı davranışı göstererek krizi yaratmışlardır.

Bankacılık sisteminin döviz cinsinden kullandığı kredilerin fazlalığı ve banka borçlularının devalüasyon sonrası içine düştükleri mali güçlükler nedeniyle karşılıksız krediler hızlı bir şekilde artmıştır. Döviz kuru politikasına bağlı kalınacağı yönünde yapılan bir çok açıklamanın tersine alınan döviz kurunu dalgalandırma kararı Meksika’nın finansal piyasalardaki konumunu son derece olumsuz etkilemiş ve ülkenin borçlarını ödeme yeteneği ciddi biçimde tartışılmaya başlanmıştır.

2.5.1.2. Krizde Etkili Olan Faktörler

2.5.1.2.1. Ters Şoklar Görüşü

Ters şoklar görüşüne göre Meksika’nın 1994 yılında yaşadığı yurtiçi politik ve yurtdışı ekonomik şokların büyüklüğünün yada tekrar etme özelliğinin yetkililer tarafından önceden tahmin edilmesine olanak yoktu. Bu nedenle yetkililer enflasyonist baskıların da azaldığı bir ortamda Mart ayında yaşanan olaylar karşısında aldıkları tedbirlerin döviz kuru rejimine olan güveni sağlamak için yeterli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu görüşte eleştiriye açık olan nokta ekonomide yaşanan şokların aslında geçici olmadığına dair ciddi gelişmelerin varlığıydı. Örnek vermek gerekirse yurtdışı faiz oranlarındaki ısrarlı yükselişin peso ve A.B.D. doları cinsinden devlet kağıtlarının faizlerini olumsuz etkileyeceği önceden tahmin edilebilirdi. Bu gelişmeye süregelen Cetes-Tesobonos değişimi ve Eylül’de hisse senetleri piyasasında yaşanan düşüş de eklendiğinde, yerel paraya olan talebin istikrarlılığı ve finansal derinleşmenin devam edeceği yönündeki varsayımların sorgulanmasına ve sıkı para politikalarının uygulanmaya başlanmasına sebep olmalıydı.

2.5.1.2.2. Sürdürülemez Dışı Pozisyon Görüşü

Bu görüş sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ülkede, döviz kuruna dayalı bir istikrar programı uygulanmasının reel faiz oranlarını düşürüp, toplam talebi artırarak kalıcı bir cari açık ve aşırı değerli bir reel kurla sonuçlanacağını söylemektedir. Finansal liberalizasyonun sağlanması amacıyla kredi kısıtlamalarının kaldırılması da bu sürece katkıda bulunmaktadır.

Cari açık ve reel olarak değerli kur belli bir noktada sürdürülemez hale gelmektedir. Bu noktaya gelindiğinde ekonominin eski rekabet gücünü yeniden yakalayabilmesi ve cari hesaplar dengesini sağlayabilmesi için döviz kurlarında bir ayarlama (devalüasyon) yapılması gerekmektedir. Görüşün savunucuları GSYİH'nın yaklaşık yüzde 7'si düzeyinde bir cari açık ve reel olarak aşırı değerli pesoyla, Meksika ekonomisini dış pozisyonun sürdürülemezliğine ve nominal kurlarda ayarlamının gerekliliğine örnek olarak göstermektedirler. Buna karşılık olarak büyük cari açıkların ve reel kurda değerlenmenin istikrar sürecinin ve yapısal reformların bir parçası olduğu, bu sürecin gelir ve servetlerde artış beklentisi yaratarak tüketimi canlandıracağı, verimlilikte artış sağlayarak rekabet gücünü ve dolayısıyla ihracatı olumlu etkileyeceği söylenmektedir. Bu karşıt görüşe göre, bozulan dış pozisyon, sayılan olumlu gelişmeler sonucu zaman içinde düzelecektir.

2.5.1.2.3. Yetersiz Politikalar Görüşü

Uygulanan politikaların yetersiz kaldığını öne süren görüşe göre, Meksika'nın 1994 yılında yaşadığı çok sayıda ters şok ve ekonominin dış pozisyondaki zayıflıktan kaynaklı kırılabilirliği daha sıkı bir para politikası uygulamasını ve döviz kuru bandında daha erken bir genişlemeye gidilmesini gerektirmekteydi. Yetkililer, ancak bu şekilde, piyasalara döviz kuruna bağlılıkları konusunda güven verebilirlerdi.

Faiz oranlarının davranışı, devletin kısa vadeli borç yönetim politikaları ve finansal sisteme açılan krediler bu görüşü destekler yöndedir. İzlenen sterilizasyon politikasının kısmen faizlerin davranışını açıkladığı söylenebilir. Yetkililerin krizin şiddetlendiği Kasım ve Aralık aylarında dahi, uluslararası rezervlerdeki 1 milyar A.B.D. dolarlık azalışa rağmen, faizleri artırma konusunda isteksiz davrandıkları gözlenmiştir. Kriz döneminde yetkililerin uyguladığı şu iki politika özellikle bu görüşün eleştirisine konu olmuştur:

1. Kısa vadeli borçların A.B.D. dolarına endekslenmesi: Bu karar kısa vadede faiz ödemelerini azaltmış, ancak borcun ülke parası cinsinden değerini artırarak krizin ekonomiye maliyetini derinleştirmiştir.

2. Ticari ve kalkınma bankalarının açılan kredilerin kontrol edilmemesi: Başkanlık seçimleri öncesinde hız kazanan denetimsiz kredi kullandırımı finansal kırılganlıkları ciddi biçimde artırmıştır

2.5.1.2.4. Sermaye Akımları, Reel Döviz Kuru ve Cari Açık

Meksika 1994 krizi büyük cari açıkların sürdürülebilirliği konusundaki endişeleri pekiştirmiş ve sermaye akımlarındaki ani yön değiştirmelerin risklerine dikkatleri çekmiştir.

Pozitif net dış yükümlülükleri olan ve kalıcı bir cari açık yada dış ticaret açığı taşıyan bir ülke için bu durumun sürdürülebilirliği açıkların fazlaya dönüştüğü bir dönüm noktasının varlığını gerektirmektedir. Bu dönüm noktası ekonomiye zarar vermeyecek yumuşak bir geçiş ile veya yatırımcı beklentileri ile uluslararası sermaye hareketlerinin yönünün değişmesi gibi faktörlerin zorlamasıyla ani ve sert bir şekilde aşılabilir. İkinci şekilde ülke tüketimin ve ekonomik faaliyetlerin daraldığı, ticaret dengesinin tersine döndüğü ve/veya dış borçlarını ödeme yeteneğini kaybettiği bir kriz süreci ile karşı karşıya kalmaktadır. Yabancı yatırımcıların beklentilerinde sözü edilen ani değişim ülkenin borçlarını ödeyemeyebileceği yada ödemeyeceğine dair algılamalarına dayanmaktadır.

Meksika'nın uygulamaya koyduğu, döviz kurunu nominal çapa olarak kullanan ve bu yolla enflasyonu düşürmeyi amaçlayan istikrar programının kurda ciddi bir reel değerlenmeye yol açması bekleniyordu. Endişe yaratan sorun ise hızla büyüyen dış ticaret açığını finanse etmek için yeterli döviz rezervine sahip olmayan Meksika ekonomisinin kurdaki bu reel değerlenmeyi nereye kadar taşıyabileceği idi. Ülkeye giren fonların özel nitelik taşınması yetkililer tarafından tamamıyla pozitif bir gelişme olarak nitelendirilmiş ve sermaye girişinin ölçüsü hiç bir şekilde endişe konusu olmamıştır. Ancak bir çok gözlemcinin pesunun süregelen reel değerlenmesinin ekonominin temellerine zarar verdiği ve bu durumun er yada geç bir krizle son bulacağına dair inançları devam etmiştir.

Sermaye hesabı liberalizasyonunun, 1989 yılı itibariyle sermaye kontrollerinin neredeyse tümünü kaldırmıştır. Kurun aşırı değerlenmesi Meksika'nın temel problemidir ve pesonun hızla değer kazanması dış ticaret dengesini bozmakla kalmayıp, ülkenin kredibilitesine de zarar vermektedir.

Dornbusch ve Werner (1994) çalışmalarında kurdaki reel değerlenmenin yapılan en büyük politika hatası olduğuna dair inançlarını dile getirmişlerdir. Buna göre, kurda aşırı değerlenme, büyümeyi engelleyerek, er yada geç döviz kurunu spekülatif bir saldırının hedefi haline getirmektedir.

Bu görüşlere karşılık, sermaye girişlerinin özel nitelik taşınması ve bütçenin fazla veriyor olması Meksikalı yetkililerin dayanak noktası olmuş, sermaye girişleri, reel kurda değerlenme ve cari açığın oluşturduğu üçlü tablonun ekonomi için aslında öne sürüldüğü gibi kötü olmadığını savunmuşlardır. Bu argümana göre,

a) Faiz oranlarının esnekliği ve döviz kurunun bant içinde sahip olduğu hareket serbestisi nedeniyle sistem olabilecek dengesizlikleri absorbe edebilecek niteliğe sahiptir.

b) verimlilikte yaşanacak hızlı artış ihracatta genişlemeyi ve cari hesabın dengelenmesini beraberinde getirecektir.

c) NAFTA'ya katılımın kesinleşmesi uzun dönemde ekonomik göstergeleri olumlu etkileyecektir.

Reel kurda aşırı bir değerlenmenin söz konusu olmadığı, sorunun denge reel kurundan kaynaklandığı ileri sürülmüş ve değerlenme uygulanan reform sürecinin doğal bir sonucu olarak nitelendirilmiştir.

Meksikalı otoritelerin görüşlerine karşılık, Ötker ve Pazarbaşıoğlu 'nun da çalışmalarında belirtildiği üzere kamu sektörü dengesizliklerinden çok, özel sektörün borçluluğu 1994 Meksika krizinin sorumlusu olarak kabul edilmektedir.

Teorik açıdan bakıldığında, sermaye girişlerinin reel kurda bir değerlenme yaratması doğal bir sürecin sonucu olarak gözükmekte, ancak Meksika'ya sermaye girişinin ölçüsü göz önüne alındığında, uzun vadede bu durumun sürdürülebilirliği ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu teoriye dayanarak, belli bir noktada sermaye girişinin

azalmaya başlayacağını ve bunun da reel kurda bir düzeltmeyi kaçınılmaz kılacağını söylemek mümkündür.

Edwards (1997), çalışmasında uzun vadede cari açığın sürdürülebilirliğini iki faktörle açıklamıştır:

1. Ülke kağıtlarına olan uluslararası talep,
2. Ülke ekonomisinin reel büyüme oranı.

Bu yaklaşıma göre, yatırımcıların portföylerinde tutmak istedikleri ülke yükümlülükleri toplamının o ülke GSYİH'sının yarısına eşit olduğu düşünülürse ve yıllık reel büyüme de yüzde 4 olarak alınır, uzun vadede sürdürülebilir cari açığın GSYİH'nın yüzde 2'sine eşit olacağı sonucuna varılmaktadır..

Bu çerçeveye Meksika örneği yerleştirilirse, cari açığın sürdürülebilirliği ile ilgili şu sonuca ulaşılabılır: Yabancı portföylerinde yer alan Meksika kıymetleri (varılan en uç noktada) ülke GSYİH'sının yüzde 50'sine denk gelmektedir. Büyümenin 1990'lar için ortalama yüzde 4'ün altında kaldığı gerçeğine dayanarak, Meksika için uzun vadede sürdürülebilir cari açığın GSYİH'nın yüzde 2-3'ü düzeyinde olduğu söylenebilir. Yüzde 7 ile 8 oranında gerçekleşen "Cari Açık/GSYİH" oranları bu modele göre sürdürülebilir seviyenin oldukça üstünde görünmektedir.

Sabit döviz kuru rejimi uygulanan bir ülkede, sermaye girişleri paranın hiç bir engelle karşılaşmaksızın reel olarak değerlendirilmesine sebep olurken, yabancı kaynağa ulaşım imkanının artması nominal fiyat ve ücretlerdeki katılığı azaltarak, sabit kur rejimi altında kurda gerekli olan reel devalüasyonun gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, Meksika'nın 1994 yılında yaşadığı ters şoklar ve yılın sonuna dek uyguladığı döviz kuru politikasına sadık kalması ülkenin yaşadığı sermaye çıkışlarının etkisini yumuşak bir şekilde atlatmasını neredeyse imkansız hale getirmiştir. Yaşanan iç ve dış gelişmelerin ülke kağıtlarına olan talebi azaltması bu durumu daha da kötüleştirmiştir.

Yeni denge seviyesine geçiş sürecinde sermaye hesabı ciddi bir biçimde daralmış, cari işlemler dengesi ise fazla vermiştir.¹¹¹

2.5.1.2.5. Finansal Sistemin Kırılganlığı ve Krizde Uygulanan Makroekonomik Politikaların Etkisi

1993 yılı sonunda Meksika’da iki temel dengesizlik dikkat çekmekteydi. Bunlardan biri pesonun aşırı değerlenmesi, ikincisi de kısmen tasarruflarda düşüşle açıklanabilen büyük bir cari açığı. Fakat ne paranın aşırı değerlenmesi, ne de cari açık 1994 yılının Aralık ayında Meksika’da yaşanan krizi tek başına açıklamaya yetmemektedir. Meksika’da yaşanan kriz, ödemeler dengesi krizlerinin sadece bütçe açıkları yada cari açık gibi sermaye akımlarından kaynaklı dengesizlikler sonucu değil, finansal kırılganlık gibi nedenlerden de kaynaklanabileceğini ortaya koymuştur.

Meksika krizinin nedenleri ile ilgili olarak ekonomistler arasında yoğun tartışmalar yaşanmış olmasına rağmen, Calvo’ya göre krizle bağlantısı şüphe götürmeyecek bazı faktörler mevcuttur. Bunlardan biri de, Merkez Bankası rezervlerini aşan boyuttaki Tesobono stoğudur. Aktif-pasifler arasındaki büyük vade uyumsuzluğu ülkeyi spekülative ataklara karşı kırılgan hale getirmiş, Tesobonoların, nakit getirisi için yatırım yapan mudiler yerine, ağırlıklı olarak, beklenen getirilerdeki değişimlere hassas olan kurumsal yatırımcıların elinde olması durumu daha da kötüleştirmiştir. 20 Aralık 1994 tarihinde yapılan peso devalüasyonu sonucunda bu borçların yeniden finansmanı neredeyse imkansızlaşmıştır.

Meksika’nın kriz öncesi finansal kırılganlığına dikkat çeken bir diğer gösterge ise “M2\$ (peso/A.B.D. doları kuru ile deflate edilen M2 büyüklüğü)/Uluslararası Rezervler” rasyosudur. 1989 yılını takip eden dönemde M2\$, banka faiz oranlarının serbestleştirildiği ve zorunlu karşılık oranlarının azaltılarak sıfıra indirildiği bankacılık reformunun etkisiyle hızlı bir biçimde yükselmiştir. Bu yükselişte etkili olan diğer bir faktör de 1989 sonrasında yaşanan büyük miktarda sermaye girişleridir. Sermaye girişleri parasal büyüklüklerde iki şekilde artışa sebep olmuştur:

---

¹¹¹ Hacıhasanoğlu, Burçin “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

a) Sermaye girişleri harcamalarda artış yaratmıştır.

b) Girişlerin bir bölümü uluslararası bankalara göre daha yüksek faizler sunan Meksika bankalarına sermaye akışı biçiminde yaşanmıştır.

20 Aralık devalüasyonu öncesinde M2\$, uluslararası rezervlerin 5 katını işaret etmektedir. Bu da Meksika'nın o dönemde içinde bulunduğu mali güçlükleri bir oranda açıklamaktadır.

Meksika'ya sermaye girişleri ile ters yönlü ilişkisi olduğu kabul edilen A.B.D. hazine bonusu faiz oranları, cari açık ve yurtiçi harcamalarla da bağlantısı bulunan önemli bir dış faktördür. A.B.D. hazine bonolarının faizleri düştükçe sermaye Meksika'ya kaymakta, faiz oranları yükseldikçe sermaye Meksika'yı terk etmektedir. Söz konusu faizlerdeki artış Meksika'nın parasal büyüklükleri üzerinde ekstra bir baskı yaratmıştır. Bazı görüşler ise, Meksika paniğini yaratan rezervlerdeki hızlı düşüşün, yaşanan negatif şokların kaçınılmaz sonucu olduğunu savunan yaygın görüşün aksine, bu düşüşü sermaye girişlerindeki azalışa ve yurtiçi faizlerdeki yükselişi sınırlamayı amaçlayan politik tedbirlere bağlamaktadır.

Meksika tecrübesi döviz kuruna dayalı programların sürdürülebilirliğinin ekonomik ve finansal sistemin kırılma düzeyi kadar ekonominin maruz kaldığı şoklar karşısında uygulanan politikaların yeterliliğine de bağlı olduğunu göstermiştir. Zayıf nitelikli banka portföyleri ve yüksek reel faizlerin varlığı Meksikalı otoriteleri bankacılık sistemine açılan krediler ve Cetes-Tesobonos değişimi nedeniyle oluşan rezerv kayıplarını sterilize etmek zorunda bırakmıştır. Bu da piyasalardaki gerginliği daha da artırmıştır.

Aralık 1994'teki finansal panik, devlete ve bankacılık sistemine ait kısa vadeli yükümlülüklerin likit rezervlere oranla çok yüksek seviyelere ulaşmasından kaynaklanmıştır. Kısa vadeli yükümlülüklerin artışında iki faktörün etkili olduğu düşünülmektedir:

1. Finansal derinleşme,
2. Sermaye hesabının liberalizasyonu.

Meksika için geniş anlamda finansal derinleşme iki gelişmenin sonucudur: istikrar programıyla ulaşılan düşük enflasyon seviyeleri ve bankalar için zorunlu karşılık oranını sifıra indiren ve para çarpanında artış yaratan finansal liberalizasyon uygulaması. 1987 yılı sonrasında Meksika ciddi bir parasallaşma ve finansal derinleşme sürecine girmiştir. Para tabanı ve diğer parasal büyüklükler GSYİH'ya oranla hızla yükselmeye başlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Meksika'da 1989 yılında yüzde 25 olarak kaydedilen finansal derinleşme, 1993 yıl sonunda yüzde 33'e yükselmiştir. "M2/GSYİH" ile ifade edilen ve genellikle finansal açıdan olgunluğun göstergesi olarak değerlendirilen finansal derinleşme, bazı durumlarda ülke ekonomisi için bir risk faktörü olabilir. Örneğin, döviz rezervleri erirken ve buna bağlı olarak yurtiçi likit varlıkların, yabancı para varlıklara oranı artarken finansal derinleşme finansal kırılganlığı da beraberinde getirmektedir. Daha açık olmak gerekirse, bankaların Merkez Bankası nezdinde rezerv tutma zorunluluğu olmadığı ve mevduatın sigortaya tabi olduğu ekonomilerde, banka mevduatları potansiyel olarak Merkez Bankası'nın yükümlülüğü sayılmaktadır. Aynı durum kamu iç borcu için de geçerlidir. Aslında kamu borcunun GSYİH'ya oranı çok yüksek olarak nitelendirilmemektedir. Ancak, rezervlerde yaşanan azalma "Kısa Vadeli Yükümlülükler/Likit Varlıklar" rasyosunun endişe verici boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur. Beklentiler terse döndüğünde söz konusu göstergeler önemli bir zayıflık olarak görülmüştür.

Bir ekonomide merkez bankasının likit varlıklarına oranla oldukça yüksek seviyede olan kısa vadeli yükümlülüklerin varlığı, olası bir banka krizini, bir döviz kuru krizine dönüştürebilmektedir. Kısa vadeli yükümlülüklerin ülke para birimi yerine döviz cinsinden olması yatırımcı paniği yaşanması riskini artıran bir unsurdur. Yabancı para borçlar için merkez bankasının son borç verme mercii fonksiyonunun önemi kalmamaktadır.

Meksika'da yürütülen sermaye hesabının liberalizasyonu çerçevesinde yabancı yatırımcıların portföylerinde Meksika devlet iç borçlanma senetlerine yer vermeleri serbest hale gelmiştir. Bu gelişme sonucunda ve Meksika'nın gerçekleştirdiği reformlarla edindiği kredibilite sayesinde ülkeye çok büyük miktarda kısa vadeli sermaye girişi yaşanmıştır.

Bu göstergeler Meksika ekonomisinin kriz öncesinde ve kriz sırasındaki finansal kırılganlığını açıkça ortaya koymaktadır. Hükümetin likidite pozisyonu zayıfladıkça kendi-kendini besleyen bir krizin yaşanması ihtimali artmaktadır. Normal şartlar dahilinde böyle

bir durumda, merkez bankasının hükümete kredi vererek bu sorunu çözmesi mümkün olabilir ancak Meksika gibi döviz kuru çapasına dayalı bir ekonomide bu yönde atılacak bir adımın döviz kuru rejiminin çökmesiyle sonuçlanması kaçınılmaz görülmektedir.¹¹²

2.5.1.3. Kriz Sonrasında Bankacılık Sistemine Yönelik Tedbirler ve Sonrasındaki Etkileri

Meksika’da bankalar genişleyici kredi politikaları nedeniyle devalüasyon sonrasında çok zor durumda kalmışlardır. Krizi bastırmak ve bankacılık sisteminde bir sistemik kriz oluşumunu önlemek amacıyla borçluları destekleyen ve banka bilançolarının iyileştirilmesine yönelik çeşitli önlemler alınmış ve programlar uygulanmıştır. Sistemik riskin önlenmesi için hükümetin uyguladığı kurtarma programı temel olarak dört unsurdan oluşmuştur, bunlar: a) bankaların acil dolar likidite ihtiyacının giderilmesi, b) tahsili gecikmiş alacakların bir kısmının hükümet tarafından karşılanması, c) bankaların yeniden sermayelendirilmesi, d) borçların yeniden yapılandırılmasıdır.

a) Meksika bankalarının yabancı para cinsinden borçlarının yaklaşık yüzde 75’inin kısa dönemli olması nedeniyle krizin hemen ardından bankalar yurtdışından sağladıkları kredilerini çevirmekte zorlanmışlardır.

b) Banka bilançolarındaki tahsili gecikmiş alacakların azaltılması için bankaların kredi portföylerinin bir kısmının, 10 yıl vadeli devredilemeyen hazine bonoları (Fobaproa bonoları) ile değiştirilmek üzere hükümete devredilmesi sağlanmıştır.

c) Bankalara, sermayelerini asgari yüzde 8 sermaye yeterliliğini karşılamaları için sermaye aktarmak üzere özel bir fon kurulmuştur . Fon tarafından zor durumdaki bankalara sağlanan kredilerin 5 yıl içinde geri dönmesi veya sermaye yeterliliğinin yüzde 8’in altına düşmesi ile eksilen sermayenin tamamlanmaması durumunda açılan krediye eşdeğer oranda banka hissesinin devralınması koşulu getirilmiştir.

d) Borçluların desteklenmesi programı çerçevesinde ise ipotek kredileri yeniden yapılandırılmıştır.

Alınan önlemlere rağmen kriz sonrasında bankacılık sisteminin sermayesi önemli ölçüde azalmıştır. Rekabet avantajını kaybetmek istemeyen bankaların çabalarının yanında, banka sermayesini güçlendirmek ve banka hissedarlarına ihtiyatlı banka yönetimi

---

¹¹² Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

konusunda teşvik vermek suretiyle yoğun çaba sarf eden finansal otoritelerin aldıkları önlemlerin bir sonucu olarak konsolidasyon süreci başlamıştır.¹¹³

Maalesef çok kısa bir sürede bu basit para programının enflasyonist beklentileri kırmak ve enflasyonun yükselmesini engellemek için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bunun başlıca sebepleri ise aşağıda sıralanmaktadır:

► Kriz senaryosunda paranın dolaşım hızı istikrarlı değildir. Bu nedenle para tabanı ile enflasyon arasındaki ilişki de istikrarlı olmayacaktır.

► Dış şoklar ve beklentilerdeki değişimler dolayısıyla döviz kurundaki ani değer kayıplarının önlenmesi ve enflasyonist beklentiler ile fiyat seviyesi üzerinde yeterli etkinin sağlanması açısından para tabanındaki büyüme kuramının uygulanması mümkün olamamıştır.

► Merkez bankası kısa dönemde para tabanını hemen hemen hiç kontrol edememiştir. Para tabanındaki gelişme kısa vadede çok az faiz oranı elastikiyeti olan dolaşımdaki kağıt ve madeni para talebine bağlı olarak sürdürülmüştür. Ayrıca, munzam karşılık oranının sıfır olarak uygulanması nedeniyle ticari bankalar merkez bankasında hiç rezerv fazlası bulundurmamışlardır.

Mart 1995’de piyasa katılımcıları enflasyonun düşürülmesi konusundaki niyetlerine güvenmek için otoritelerden daha güçlü açıklamalar beklemişlerdir.

Mayıs 1995’e gelindiğinde pezo yeniden değerlendirilmeye başlamış, nominal ve reel faiz oranları düşmüş ve enflasyonist beklentiler kırılmış, böylece ekonomik faaliyet ve bankacılık sistemindeki daha ileri bozulma önlenmiştir.¹¹⁴

1995 yılında bankacılık sistemindeki 32 bankadan sadece 22’si faaliyetini devam ettirebilmiştir. Kriz sonrasında bankalar arası birleşmeler, satın-almalar ve yeni katılımcıların sektöre gelmesiyle önemli değişimler yaşanmıştır.

Bu çerçevede mevduata tam güvence yerine sınırlı bir mevduat sigorta uygulamasına geçilmiş, yeni ve daha sıkı sermayelendirme kuralları kabul edilmiştir. Çok uzun zaman dış rekabete kapalı olarak korunan Meksika bankacılık sistemindeki bankaların kriz sonrasında yeniden sermayelendirilmesi için sektöre yabancı sermaye girişini önleyen düzenlemeler kaldırılmıştır. Bugün bankacılık sisteminde yabancı

---

¹¹³Hacıhasanoğlu, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

¹¹⁴ “1994 Yılı Krizi Sonrasında Meksika’da Uygulanan Para Politikası”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

bankaların lisans almasında, ulusal bankalar ile yabancı bankalar, yabancı banka şubeleri ve kıyı bankaları açısından yasal bir ayrım bulunmamaktadır. Yabancı bankaların Meksika’da temsilcilik açma hakları da bulunmaktadır.

Yabancı bankaların Meksika bankacılık sistemine girişinin en çabuk ve yararlı etkisi sektörün yeniden sermayelendirilmesine yaptığı katkı olmuştur.

Kriz sonrasında Meksika bankacılık sisteminin profilindeki en önemli değişiklik yabancıların sektör paylarındaki hızlı artış olmuştur. Yabancı bankaların toplam aktiflerdeki payı 1998 yılında yüzde 24 iken 2000 yılında yaklaşık yüzde 50’ye yükselmiştir.¹¹⁵

2.5.2. Güneydoğu Asya Krizi

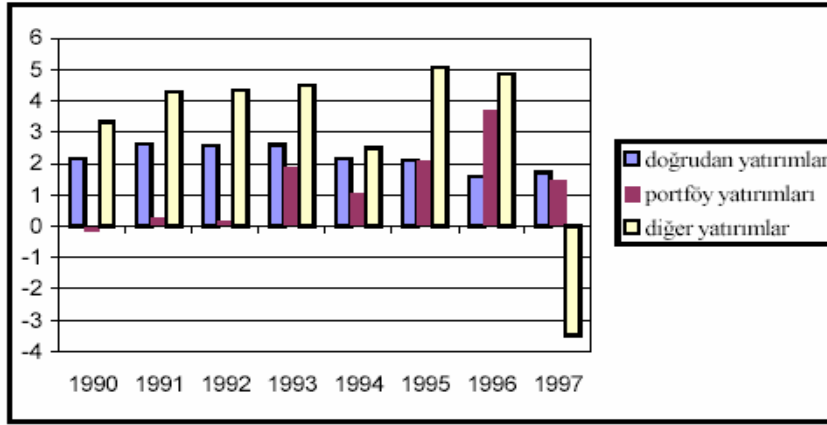
Asya ülkelerinin kriz öncesi dönemi incelendiğinde, önemli sayılabilecek makroekonomik dengesizliklerin olmadığı görülür. Gerçi bazı göstergeler [özel sektöre açılan kredilerdeki hızlı artış ve buna paralel olarak özel sektörün bankalara olan borçlarının artması, reel anlamda ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının yükselmesi ve benzeri] ekonomik gidişin yön değiştirmesi gerektiğini düşündürüyorsa da, bu göstergeler önemli bir krizi önceden kestirmek için yeterli değillerdi.

Krizden hemen önceki yıllarda Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland yoğun olarak sermaye akımına uğramışlardır. Yoğun sermaye girişleri özellikle de kısa dönemli sermaye hareketleri düzensiz finansal serbestleşmeye atfedilebilir.

---

¹¹⁵ “1995 Yılındaki Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu”, Nisan 2002

Grafik 3 : Asya ülkelerinin sermaye hareketleri (GSYİH'nın yüzdesi olarak)

Kaynak : International Financial Statistics , IMF, 1998

Dışa açılma süreci, öncelikli sektörlerle verilen izinlerle başlamış, bu da kısa dönem sermaye hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Yerleşik olmayanların borsada menkul kıymet alımlarına ve doğrudan yatırımlarına önemli sınırlamalar getirilmiş (özellikle Güney Kore de) ancak finansal serbestleşme yurtdışından kısa dönem borçlanma imkanlarını artırmıştır. Düzenli bir finansal serbestleşme kısa dönem borçların ilerlemesini önleyebilir ancak finansal serbestleşme doğru sırayla yapılmadığında, özellikle de etkin bir denetleme sistemi olmadığında finansal kırılganlık artar.¹¹⁶

Krizin nedenleri konusunda başlangıçta çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, krize, ABD'li spekülâtör Soros'un para ve sermaye piyasalarında yaptığı spekülâtif operasyonların neden olduğunu öne süren ve özellikle Malezya tarafından ısrarla savunulan görüştür. Ancak bugün krizin ilgili ülkelerdeki mali ve idari sistemlerin yapısal bozukluklarından ve buna bağlı olarak uygulanan yanlış politikalarından kaynaklandığı görüşü ağırlık kazanmış bulunmaktadır. Finans sisteminin denetimden ve şeffaflıktan uzak yapısı ve bu sisteme verilen devlet garantisi, bir taraftan aşırı borçlanmayı, diğer taraftan yanlış kredilendirmeyi adeta teşvik etmiştir. Alınan dış krediler, gayri menkule, borsaya ve verimsiz veya geri dönüşü uzun zaman alacak sınıai yatırımlarına harcanmış, ayrıca, idari sistemin bozukluğundan dolayı rüşvet veya eş-dost kayırmacılığı (corruption, cronyism)

¹¹⁶Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

* Endonezya, Filipinler, G.Kore, Malezya, Tayland

gibi nedenlerle dağıtılan kredilerin tahsili mümkün olmamıştır. Diğer taraftan, sabit kur uygulayarak parasını ABD Dolarına bağlayan ülkelerin paraları, ABD Dolarının son zamanlarda değer kazanması nedeniyle aşırı değerlenmiş ve bu durum, söz konusu ülkelerin ihracatında tıkanmaya yol açmıştır. ABD Dolarındaki yükselme aynı zamanda Dolar üzerinden dış kredi alan ülkelerin dış borç yükünü de artırmıştır.

İlgili ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık ve problemler yüzünden, hükümetler, piyasaların verdiği alarm işaretlerini algılayamamış veya bunları çözme imkanı bulamamışlardır. Kısacası krizin ortaya çıkması için bütün şartlar oluşmuştur. Soros ve diğer spekülörlerin operasyonları ise, tabiri caizse, 'fitili ateşleyen kıvılcım' olmuştur. Yani bu, krizin nedeni değil, bahanesi sayılabilir.¹¹⁷

Krizi doğuran nedenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz

► 1990'lar boyunca tüm Doğu Asya ülkelerinin reel döviz kurlarının aşırı değerlenmesi,

► Bankacılık sektörünün yeterince denetlenememesi,

► Dışardan alınan finans kaynaklarının optimal kullanılmaması,

► Piyasalarda oluşan güvensizlik ortamı ve bunun olumsuz sonuçları,

► Japonya başta olmak üzere bölge ekonomilerinin durgunluk içine girmesi

► Kriz yaşayan ülkelerin yeterli döviz rezervlerine sahip olmaması,

► Finans sektöründeki kötü muhasebeleşme sisteminin var olması ve finansal kırılganlık.¹¹⁸

► Finans ve reel kesimde dışarıdan borçlanmayı ve aşırı düzeyde kur riski taşıyan pozisyonları tutmayı cazip hale getiren sabit kur rejimlerinin uzun süre devam ettirilmesi,

► Bankaların borç portföylerinin yapısının hızla bozulmasına yol açan ticari olan mallardan, ticari olmayan mallara yönelik akım ve bu akımın neden olduğu geri ödenmeyen borçlar,

► Kurumsal inceleme ve denetim mekanizmalarının gevşemesi

► Başta Tayland olmak üzere bölgedeki pek çok ülkede görülen büyük dış açıklar, emlak ve menkul kıymet piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar,

---

¹¹⁷ "Güneydoğu Asya Krizinin Değerlendirmesi",DTM Singapur Ticaret Müşavirliği

¹¹⁸ Yıldırım, Oğuz, "Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları", Anadolu Üniversitesi, 2003

► Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli reformlarla ülkeye çok miktarda yabancı sermaye çekmesi (1990-1996 yılları arasında 217 milyar dolar), ülke içinde yatırıma dönüşen bu sermayenin ucuz işgücüyle harmanlanması ve bölgedeki diğer ülkelere nazaran, dört yıl önce yapılan devalüasyonla desteklenmesi sonucu Çin Halk Cumhuriyeti'nin rekabet gücünün artması, bu durumun da doğal olarak ihracata dayalı büyüme modelini benimseyen Asya ülkelerini zor durumda bırakması.¹¹⁹

1997'de Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan finans krizi ile söz konusu ülkelerin para birimleri spekülasyon davranışları karşısında hızla değer kaybetmiş, ithal mallarının fiyatları artmış, dış borçları giderek büyümüş, bankalar ve şirketler iflas noktasına gelmiş, yüksek büyüme hızları yerini durgunluğa bırakmış, işsizlikle birlikte enflasyondaki artış, yoksulluğun yaygınlaşmasına neden olmuştur.¹²⁰

Tablo 14: Krizin Gelişimi

Ocak 1997 Güney Kore'de Hanbo Steel isimli Holdingin 6 Milyon \$ borç bırakarak iflas etmesi
Şubat 1997 Tayland'da Somprasong isimli şirketin dış borç ödeme yükümlülüğünü yerine getiremeyerek iflas etmesi
Mart 1997 Güney Kore'de ülkenin en büyük çelik üreticisi Sammi Steel'in iflas etmesi
Tayland'da hükümetin finans kuruluşlarının borçlarını üstlenmesine rağmen edimini yerine getirememesi
Mayıs 1997 Tayland'ın en büyük finans kuruluşu olan (Finansmanın batması)
Haziran 1997 Tayland Bahtı'nın değer kaybetmesi, krizin Asya ülkelerine sıçraması

Kaynak : Ozan Başkol "İmkb İMKB Araştırma Müdürlüğü, Güney Doğu Asya Krizi: Türkiye Ekonomisi ve İMKB'ye Etkileri, 1998"

Tabloyu incelediğimizde; 1997 yılının başlarında yaşanan büyük holdinglerin ardı ardına iflas etmelerinin krizin ilk sinyalleri olduğunu görmekteyiz. Ancak hem uzun süredir hızla büyüyen ekonominin krize sürüklenebileceğine dair beklentilerin olmaması hem de ülkelerin politik açıdan istikrarsız bir ortamda bulunmaları krizin işaretlerinin algılanmamasına yol açmıştır.¹²¹

¹¹⁹ "Doğu Asya Krizi",DTM Ekonomik Araştırmalar Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü

¹²⁰ Yıldırım, Oğuz, "Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları", Anadolu Üniversitesi, 2003

¹²¹ Başkol , Ozan, "Asya Krizi", Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Krize uğrayan Asya ülkelerinde 1990'lı yılların ilk yarlarından itibaren bankacılık sistemini denetleme ve düzenleme mekanizmalarında iyileşmeler başlamakla birlikte, bu ilerlemeler yeterli olmamıştır. Bütün bunlara finansal kurumların risk yönetimindeki başarısızlıkları da eklenince kötü kredilerin oranında büyük artışlar görülmüştür. Ayrıca Asya ülkelerinde büyük sanayi kuruluşlarıyla bankalar ve politikacılar arasında yakın ilişkiler mevcuttu. Mevduata getirilen garantiler nedeniyle bankalar sorumsuz şekilde, ilişkide oldukları büyük sanayi kuruluşlarına krediler açmışlar ve böylece kötü krediler artmaya devam etmiştir. Bu tür kredilerin bankalar tarafından verilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de devletin batan bankaları mutlaka kurtaracağına olan hakim kanıydı.

Tablo 15: Özel Sektöre Açılan Krediler(GSYİH'nın % olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Meksika	20.6	26.5	33.2	37.3	46.3	35.0	16.2	12.7
G.Kore	56.8	56.8	56.8	57.9	60.6	60.8	65.7	73.9
Endonezya	50.6	50.7	47.9	40.5	52.6	53.7	55.8	61.1
Malezya	71.4	76.9	75.0	75.8	77.5	87.1	93.6	107.1
Filipinler	19.3	17.8	20.6	26.4	29.2	37.5	48.6	55.9
Tayland	64.3	67.7	72.9	79.9	91.7	84.2	84.3	116.3

Kaynak : International Financial Statistics, IMF, 1998

Sonuç olarak Malezya ve Tayland başta olmak üzere krize uğrayan beş Asya ülkesinde özel sektöre açılan krediler 1996 ve 1997 yıllarında GSYİH'dan daha hızlı artmıştır.

Asya ülkelerindeki ulusal faiz oranlarının, uluslararası faiz oranlarından farklı olmasından kaynaklanan büyük çaplı yabancı sermaye arzı, mali yada mali olmayan birçok kurumun uluslararası piyasalardan borç bulabilme yeteneğiyle birleşince, Asya bankalarının uluslararası ödemeler bankası (Bank of International Settlement) nezdinde ki yükümlülükleri önemli ölçüde artışlar göstermiştir. Böylelikle Asya ülkelerinin döviz stokları dış borçlarına oranla oldukça azalmıştır. Hatırlatalım ki kısa dönemli dış borçların döviz rezervlerine oranı artmaya başlayınca (özellikle bu oran 1'i aşınca), bütün kreditorler, nakit haldeki döviz rezervlerinin yeterli miktarda olmadığını düşünerek panik havası oluşturmaktadırlar.

Finansal serbestliğe sahip ekonomilerde, M2Y/rezervler oranı, finansal kırılganlığı gösteren en önemli göstergelerden biridir. Çünkü böyle bir durumda, devalüasyon korkusuna kapılan yabancı yatırımcılar, ellerinde yerli para cinsinden tuttıkları aktiflerini bozdurarak dövizde çevirmek istemektedirler.

Tablo 16: M2Y/Rezervler

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
G.Kore	6.56	8.33	7.20	6.91	6.47	6.11	6.51	10.50
Endonezya	6.16	5.51	5.61	6.09	6.55	7.09	6.50	n.d
Malezya	2.91	2.99	2.64	2.10	2.48	3.33	3.66	4.99
Filipinler	16.3	4.82	4.35	4.90	4.86	5.86	4.50	6.97
Tayland	4.58	4.11	4.10	4.04	3.85	3.66	3.88	4.08
Meksika	5.78	4.45	5.04	4.35	19.16	4.95	4.54	3.97

Kaynak : International Financial Statistics , IMF, 1998

Tablo'dan da görüleceği gibi 1997 krizinden etkilenen Asya ülkelerinin tamamında ve 1994 öncesi Meksika'da M2Y/rezervler oranı birden çok yüksek seviyelerdeydi. Meksika'da olduğu gibi Asya ülkelerinde de ulusal para birimlerinin reel anlamda değerlenmesi, kısa dönemli dış borçların artması, cari işlemler dengesinin bozulması döviz piyasasında büyük baskılara ve dengesizliklere neden olmuştur. Böyle bir durumda piyasalar Asya ülkelerinin uyguladıkları döviz kuru politikalarının uzun süre daha devam edemeyeceği kanısına varmışlar ve döviz kurlarına yönelik spekülasyon hareketleri hız kazanmıştır. Bütün bunlara, göreceli olarak pahalı hale gelen Asya ülkelerinin ihracat malları yüzünden ihracatın azalması, cari işlemler dengesinin büyük açıklar vermesi ve bankaların en çok kredi verdiği inşaat sektöründe fiyatların hızla düşmesi nedeniyle kötü kredilerin artması eklenince, Asya ülkeleri paralarını çok hızlı biçimde devalüe etmek zorunda kalmışlardır. Ulusal paralarının hızlı değer yitirmesini önlemek amacıyla faiz oranlarının yükseltilmesi ve uluslararası rezervlerin kullanılması da Asya ülkelerindeki döviz kuru politikalarının iflas etmesini önleyememiştir.

Hem Asya hem de Meksika krizi bölge ekonomilerini ve gelişmekte olan ekonomileri büyük ölçüde etkilemiştir. Arjantin, Brezilya ve Filipinler gibi Meksikayla benzer problemlere sahip olan ülkelerin ekonomileri krizden zarar görmüştür. Ülkeye has faktörler dışında, bu ülkeler üç ortak özelliğe sahiptir:

- ▶ Aşırı değerlenmiş ulusal para,
- ▶ Zayıf bir bankacılık sistemi ve

► Düşük bir Merkez Bankası döviz rezervleri/para arzı oranı.

Tayland'da başlayan Asya krizi diğer bölge ülkelerini hızla etkilemiştir. Endonezya, Güney Kore, Filipinler ve Malezya borsalarında hisse senetlerinin piyasa değerleri, fiyatları ve işlem hacimleri düşmüştür.¹²²

Tablo 17: Piyasa Değerleri ve İşlem Hacmi(GSYİH'nın yüzdesi olarak)

Piyasa Değerleri	1993	1994	1995	1996	1997
G.Kore	42	50	39	28	9
Endonezya	20	27	33	40	14
Filipinler	74	86	80	96	37
Malezya	347	282	261	309	93
Tayland	104	91	86	55	14
İşlem Hacmi	1993	1994	1995	1996	1997
G.Kore	63	75	40	36	35
Endonezya	6	7	7	14	19
Filipinler	12	21	19	30	37
Malezya	242	179	90	174	145
Tayland	69	55	34	24	16

Kaynak : Emerging Stock Markets Factbook, IFC, 998

Asya krizinin en muhtemel etkisi bu ülkelerde yaşanacak ekonomik daralma ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin yavaşlamasıdır. Küreselleşme sonucunda dünya ülkeleri birbirine bağımlı duruma gelmiştir. Bir ülke de hatta bir bölgede meydana gelen bir krizin dünyanın diğer bölgelerini de etkilemesi kaçınılmazdır. Daha şimdiden Asya krizinin Latin Amerika ülkelerini olumsuz etkileyebileceğinden korkulmaktadır. Dünya genelinde uzmanlar tarafından ülkeler için yapılan büyüme tahminleri aşağıya çekilmiştir. Asya ülkelerinde görülecek ilk etki devalüasyon sonucunda oluşabilecek ihracat artışıdır. Ancak bu artış ülkelerin J- Eğrisi'ne ve yeniden oluşturulması kuşkuğu üretim dengelerine bağlıdır. Üretimin ve ekonominin ithal girdilere ve yabancı sermayeye bağımlılığı, ülke genelinde yaşanan olumsuz hava ve sosyal huzursuzluklar bu ülkeler için dezavantaj oluşturmaktadır.

Kriz sonucunda IMF'in Asya ülkeleriyle yaptığı anlaşmalar artık sorgulanmaya başlanmıştır. IMF'in eleştirildiği temel nokta deflasyon yaşayan ülkelerde üretim

¹²² Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

düzeylelerini daha da azaltacak istikrar paketleri uygulamaya çalışmasıdır. Bu bir nevi ateşin üzerine benzinle gitmektir.¹²³

Bugüne kadar karşılaşılan ekonomik krizlerin aksine, Asya krizi IMF'nin işlevi ve kullandığı yöntem konusunda ciddi bir tartışmaya yol açmış, neredeyse örgütün geleceği sorgulanmaya başlanmıştır. Endonezya ve Tayland'da 1998 bütçelerinin GDP'lerinin %1'i kadar fazla vermesi şartı aşırı deflasyonist nitelik taşımakla kalmamakta, bu ülke paralarının yüksek oranda değer kaybetmiş olması nedeniyle borç ödemelerinde meydana gelen artış karşısında gerçekleştirilmesinin de imkansız olduğu öne sürülmektedir.

IMF, G.Kore hükümetinden finans piyasalarını daha da liberalleştirmesini ve yabancılara açmasını istemiş, % 5'lik bir enflasyon hedefi koymuştur. Oysa devalüasyon nedeniyle ithalat maliyeti artacak ve ekonomide % 5'lik enflasyon hedefi aşırı deflasyonist etki yaratacak, bu da borçlu şirketleri ve bankaları daha da zorlayacak gözükmektedir.

IMF'nin eleştirildiği bir diğer konu da, uygulamaya zorladığı reçetenin münhasıran bunalımdaki ülkelere yük getirmesi, buna karşılık, borç veren kişi ve özellikle (Batılı) banka ve finans kuruluşlarının aşırı kar peşinde koşarak, ihtiyatsız borç verme ve yatırım yapma sonunda girdikleri zararları karşılamayı amaçlar görülmesi ve böylece piyasa ekonomisinin risk alanının sonucuna katlanması yolundaki temel kuralını bizzat tahrip etmesidir.

Yöneltilen diğer bir eleştiri de, IMF ve bir ölçüde Dünya Bankasının, bunalım ortaya çıkana kadar hiç bir öngörüde bulunamamış olmaları, aksine son ana kadar, bölge ülkelerinin politikalarını yazılı ve sözlü biçimde övüp desteklemiş olmalarıdır.

Krizin sonuçlarını ise genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür.

Gayrimenkul sektöründe hızlı düşüş ve çöküşler yaşanmış, Finans sektöründe iflaslar yaşanmış, Borsa büyük düşüşlere sahne olmuş, Kredilerin hacmi düşmüş, İş güvencesi gerçek anlamda tehlikeye girmiş, Hane halkı harcamaları azalmıştır.

Kısacası, 5 yıllık bir durgunluk yaşanmıştır.¹²⁴

---

¹²³ “Doğu Asya Krizi”,DTM Ekonomik Araştırmalar Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü

¹²⁴ “Asya Krizi”, DTM Tokyo Ticaret Müşavirliği

2.5.3. Rusya Krizi

Rusya 1992'den itibaren piyasa ekonomisine geçiş ve özelleştirme çabalarını yavaşta olsa hayata geçirmeye başlamıştır. 1995te IMF ile görüşmelere başlayarak Mart 1996'da seçimlerden birkaç ay önce Stand-by anlaşması imzalamıştır. Buna göre yeni hükümet 1995'de %130 olan enflasyon oranını düşürmeyi, bütçe açıklarını azaltmayı ve bazı yapısal reformları yapmayı taahhüt etmiştir. Ancak seçimden sonraki iktidarın zayıf oluşu nedeniyle, sıkı bir para politikası ile döviz kuru bandı(1\$=Rb.4,3-Rb.4,9) uygulamaya konarak enflasyon 1996'da %22'ye düşürülmüş olsa da gevşek bütçe uygulaması değiştirilememiştir. Reformcu hükümet, sübvansiyonları azaltarak, vergi gelirlerini artırma hedeflerinde parlamentonun tutucu kararlarına takılarak başarılı olamamıştır. vergi gelirlerinin artırılamaması hükümeti iç borçlanmaya yöneltmiştir. Devlet kağıtlarının yıllık getirileri diğer ülkelere göre yüksek olduğundan (%23-30), yabancı sermaye akımları özellikle Meksika krizi sonrasında Rusya'ya yönelmiştir. Rusya'nın finans kurumları da portföylerinde devlet tahvillerini artırarak, dışarıdan döviz cinsinden borçlanmışlardır.¹²⁵

1997 Temmuz ayında Asya bölgesinde ortaya çıkan kriz dikkatleri Rusya gibi ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan ülkelere çevirmiştir. Rusya'nın 140 Milyar dolar civarında dış borç ve 70 Milyar Dolar civarında hazine bonosu olmak üzere 210 Milyar Dolar civarında borcu bulunmaktadır. Toplam borcun GSYİH'ye oranı %42'ler seviyesindedir. Borç stoku diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek değildir. Ancak sorun kısa vadeli borçların yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 70 Milyar Dolar civarındaki hazine bonosunun ortalama vade yapısı 11 aydır. Dolayısıyla Rus hükümeti her ay yaklaşık 6 Milyar Dolarlık yeni borçlanma yapmak durumundadır. Ayrıca bono stokunun yaklaşık 20 Milyar dolarlık kısmının yabancı yatırımcıların elinde olduğu tahmin edilmektedir. Bütçe gelirlerinin düşük olduğu ortamda söz konusu kısa vadeli borç stoku 1997 yılı sonundan beri Rusya Federasyonuna yönelik kaygıları artıran bir unsur olmuştur.

Eski borçları ve ücretleri ödeyebilmek için Rus Hükümeti 1995 yılından itibaren yoğun bir şekilde kısa vadeli borçlanmaya başlamıştır. Kısa vadeli hazine tahvilleri(GKO)

---

¹²⁵ Yay, Turan, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, "Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler", İstanbul: İTO Yayınları, aralık 2001, s.40

ve federal hükümet bonolarının(OFZ) faizleri %240'lara kadar yükselmiştir. 1996 yılının devlet başkanlığı seçimi öncesinde ücretlilere ödeme yapabilmek için faiz oranları daha da yükseltilmiştir. Bu dönemde uluslar arası kredilendirme kuruluşlarının Rusya'ya, Brezilya, Türkiye ve Arjantin gibi ülkelerden daha yüksek derece notu vermesi Rus hükümetinin borçlanmasını kolaylaştırmıştır.

Sermaye hareketlerinin serbestliği ve sabit kur politikalarının cesaretlendirdiği ülke içine doğru olan sermaye akımları, 1997'nin ortalarında tersine dönmüştür. Bunun başlıca nedeni, doğu Asya krizi ve petrol fiyatlarının düşmesi sonucunda Rusya'nın ihracat gelirlerinin azalması ve ödemeler dengesi üzerinde baskı yaratmış olmasıdır.¹²⁶

1998 yılında ham petrol fiyatlarının son yılların en düşük seviyesine inmesi büyük ölçüde ham petrol, doğal gaz ve maden ihracatçısı olan Rusya'da döviz gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Söz konusu gelişmelerin 1998 yılında Rusya'nın bir miktar cari işlemler açığı vermesine neden olacağı tahmin edilmekle beraber kriz öncesi ekonomik durum değerlendirildiğinde dış denge açısından ciddi bir sorun gözükmemektedir.

Tablo 18: Rusya Federasyonu, Büyüme ve Enflasyon

	1994	1995	1996	1997	1998 ^T	1999 ^T
Cari GSYİH, (Milyar US\$)	277	357	440	450	434	444
Reel GSYİH % Büyümesi	-12.6	-4.0	-2.8	0.8	-1.0	1.0
Enflasyon	224	131	22	11	6.8	5.0
İşsizlik Oranı	7.0	8.8	9.1	9.3	9.0	

Kaynak: IMF, Carnegie Endowment for international Peace, Russian and Eurasian Program June 8, 1998

1992 yılından beri uygulanan politikaların en önemli başarısı yüksek enflasyon oranının düşürülmesi olmuştur. 1991 yılında yaşanan kriz sırasında Rusya'da temel ihtiyaç maddelerinde kıtlık baş göstermiş ve 1992 yılı başında fiyatların serbest bırakılmasıyla beraber enflasyon oranı yıllık yüzde 2500'lere kadar yükselmiştir. Ancak dış ticaretin

¹²⁶ Emir, Ferhan, "Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

serbestleştirilmesi ve uygulan diğer ekonomik politikalar sonucu yıllık ortalama enflasyon oranı 1995 yılında yüzde 131'e, 1996 yılında yüzde 22'ye ve 1997 yılında yüzde 10'lar civarına düşürülmüştür.

Ancak dış ticaretin serbestleştirilmesinde ve enflasyon oranının düşürülmesinde sağlanan başarılarla rağmen ekonomideki üretimin küçülmesi ve yüksek bütçe açığının finansmanında karşılaşılan zorluklar sorun olmaya devam etmektedir. Rusya'da reel GSYİH 1991 yılı sonrasında ilk defa 1997 yılında yüzde 0.8 civarı artış göstermiştir. Ekonomik büyümenin sağlanamamış olması halkın giderek fakirleşmesine yol açmakta ve reformlara karşı direnci artırmaktadır.¹²⁷

Dışsal şok, Rusya'nın ödemeler dengesini vururken, bütçeyi borçlanmayla finanse eden hükümetin Rublenin istikrarını koruma çabası kamu kağıtlarının değerinin çok düşmesine neden olmuştur. Ocak 1998'den itibaren yabancı yatırımcılar, hem kamu kağıtlarını hem de Ruble satışlarını artırmışlardır. Haziran-Temmuz da dolara endeksli tahviller ihraç edilmiştir. Ayrıca kamu kağıtlarını kullanarak dış bankalardan borçlanan banklar, kamu kağıtlarının değeri düştükçe borçlarını döndüremez hale gelmişlerdir. 1998 de IMF'den alınan 4,8 milyar \$ yardım da yetersiz kalmıştır. Rus hükümeti 17 Ağustos 1998 de Rublenin bant aralığını düşürmüştür(1\$=Rb.6-Rb.9,5) ve özel dış borçları için 90 günlük moratoryum ilan etmiştir. Aralık sonunda 1\$=18,56Rb olmuş, ardından Rusya, 1999 da IMF ile tekrar anlaşma yapmıştır. Bugüne geldiğinde büyüme oranı artıp enflasyon düşmesine rağmen cari açıklar, yabancı sermaye ve rezerv birikimi enflasyonun artması yönünde baskı oluşturmuştur. Mali sorunlar ve yapısal problemleri ise hala yerli yerinde durmaktadır.

Ancak Asya krizi sonrasında dikkatle değerlendirilmeye başlanan önemli husus söz konusu kısa vadeli borçlanmanın üretken yatırımlara değil, maaş ve ücretler gibi cari harcamaları finanse etmek için kullanılmış olmasıdır. Mevcut durumda vergi ve sosyal güvenlik reformlarının yapılamamış olması ve dolayısıyla sağlam bütçe kaynaklarının oluşturulamamış olması yabancı yatırımcılarda Rusya'daki riskin giderek büyüdüğü endişesini oluşturmuştur.

Rusya'daki ekonomik krizin kaynağı, geniş mali açıklar ve Rusya'nın yerli ve yabancı yatırımcılara olan borçlarındaki büyük artışlardır. Bağımsız derecelendirme kuruluşlarının notları düşürüp Rusya'yı en iyi tahminlerle 6 aylık dönem için yatırım

---

¹²⁷ Mustafaoğlu, Zafer, "Rusya Krizi ve Türkiye üzerine muhtemel Etkileri", DPT-Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü

yapılabilir düzeyde görmeleri üzerine ülkeden yurt dışına sermaye çıkışı da hızlanmıştır. Bu gelişmeler Rusya'nın SSCB dağıldıktan sonra 1992 yılında uygulamaya koyduğu şok programın bir sonucu olarak da görülebilir. Bu program ile fiyatların serbest bırakılması amaçlanmış, ancak yüksek enflasyon ortamındaki Ruble'nin değer kaybı döviz, gayri menkul ve değerli madenlere talebi artırarak ekonomiyi spekülasyona açık hale getirmiştir. Makro istikrarın sağlanmasına yönelik tedbirler sanayideki daralmayı artırmış, piyasa sistemine geçme ve özelleştirme gayretleri ise sorunları gidermekten çok sistemin elitlerine yaramıştır.

Rusya'yı krize iten sebepler genel hatları ile şöyledir;

1. Kronik bütçe açığı ve buna bağlı olarak iç-dış borç stokunun giderek azalması
2. Merkez Bankasının uygulanan sıkı para politikalarının sonucu, Rublenin aşırı değerlenmesi
3. Yeterince gelişmemiş ve gerektiği gibi işlemeyen bankacılık sektörü
4. Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin yarıdan fazlasının kayıt dışı yapılması ve bu yüzden devletin yeterince vergi toplayamaması.
5. Devlet başkanı ile parlamento arasındaki iktidar mücadelesinin ülkeyi daimi bir siyasi gerginlikte tutması ve bunun reform çabalarının hızını kesmesi
6. Asya krizi etkisiyle dünyada düşen hammadde fiyatlarının Rusya'nın ihracatını olumsuz etkilemesi.
7. Yine Asya krizi'nden itibaren uluslar arası yatırımcıların finansal yatırımlarını Rusya'dan hızla çekmeleri, ülkenin döviz rezervlerinin hızla erimesi ve bu gelişmelerin hazinayı yüksek faiz politikasına zorlaması olarak sıralanabilir.¹²⁸
8. Dünya petrol fiyatlarının düşmesi (Rusya Dünya'da en çok petrol üreten ülkedir),
9. Ulusal bankalarda etkin bir denetimin kurulamaması,
10. Kötü bütçe yönetimi ve artan yolsuzluklar.

Sosyalist bir ekonomi düzeninden kapitalist piyasa sistemine geçiş süreci yaşayan Rusya ekonomisi bu krizle birlikte; sanayi ve tarım sektörlerinin çöküş içinde olduğu, yurtiçinde yatırım yerine sermayenin yurt dışına kaçırıldığı, kamu hizmetlerinin en alt

---

¹²⁸ Emir, Ferhan, "Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

düzeyine indiği, toplumun çoğunluğu açısından yaşam standardının sürekli gerilediği ve yolsuzlukların hayatın her alanına girdiği bir ekonomi haline gelmiştir.¹²⁹

2.5.4. Brezilya Krizi

Brezilya 1950'li yıllardan başlayarak 1970'li yılların sonlarına gelinceye kadar oldukça iyi bir ekonomik performans sergilemiştir. Bu dönem içinde Brezilya ekonomisi ortalama olarak yılda yüzde 7,1 oranında büyümüştür. Aynı dönemde nüfus artış hızı ortalamasının yıllık yüzde 2,7'lik bir düzeyde olması kişi başına milli gelirin neredeyse dörde katlanması anlamına gelmektedir. Bu yüksek büyüme hızlarına ulaşırken enflasyon oranının yıllık ortalama yüzde 30 dolaylarında seyrettiği Brezilya enflasyonla yaşamayı öğrenmiş bir toplum görüntüsü vermiştir. Yüksek büyüme hızlarının varlığı bu dönemde gelir dağılımı problemlerinin su üstüne çıkmasını engellemiştir. Kamu sektörünün lokomotif görevi gördüğü bir karma ekonomi düzeninin benimsendiği Brezilya'da altyapı yatırımlarının ve hizmetlerin pek çoğu devlet eliyle sağlanmış, sanayi ve tarım sektörleri yüksek oranda korunmuş ve büyümenin geniş iç pazara dayandırıldığı ithal ikamesine dayalı bir kalkınma stratejisi sözkonusu olmuştur.

1970'lerin ortalarında yüzde 40 olan enflasyon 1982 yılında yüzde 98'e fırlamıştır. Üstelik ücret ayarlamaların sıklığının bir yıldan altı aya düşürülmesi ve bunun da sağlam kaynaklara dayandırılmadan karşılanması enflasyonu daha da azdırmıştır. Bütçe açıkları 1980 yılında GSYİH'nın yüzde 3,6'sı, 1981'de yüzde 5,6'sı, 1982'de ise yüzde 8,3'ü olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak istikrarlı günler sona ermiş ve Brezilya yüksek enflasyon ve durgunluk dönemlerine adım atmıştır.¹³⁰

Dünyanın dokuzuncu büyük ekonomisi konumunda bulunan Brezilya da Türkiye gibi, uzun yıllar enflasyon sorunları yaşamış bir ülkedir. 1980'lerde borç krizi yaşamış, 1981-1994 arasında yıllık enflasyon oranı ortalama %100 ü aşmış, 1993-94'te hiper enflasyon (%2700) yaşamış, bu nedenle çok sayıda başarısızlıkla sonuçlanan istikrar programını (1986 Cruzado, 1989 Summer, 1990 Collar ve 1994 Real planı) devreye sokulmuştur.

1990-94 arasında kamu sektörünü bir bütün olarak yeniden yapılandıran, yoğun bir özelleştirme programını devreye sokan ve dış rekabete açılan Brezilya bir yandan da

---

¹²⁹ Yıldırım, Oğuz, "Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları", Anadolu Üniversitesi, 2003

¹³⁰ Günalp, Burak, "Brezilya'nın Reel Düşü", Hacettepe Üniversitesi Büyüteç Dergisi, 2005

ekonomideki endekslemeyi giderici pek çok önlem almış, borçları konusundaki moratoryum durumunu IMF görüşmeye başlamıştır. 1990-93 arasında faiz ödemelerini de içeren operasyonel açığı tamamen ortadan kaldırmış ve hatta 1994'te fazlaya çevirmiştir.

Krizin gelişimini şöyle takip etmek mümkündür.

13 Ocak Çarşamba; bir günde 1 Milyar dolara yakın paranın ülke dışına çıkması ile derinleşen kriz MB başkanı'nın istifasına yol açmış ve para birimi Real devalüe edilmiştir.

15 Ocak Cuma; Real serbest dalgalanmaya bırakılmış, ilk etaptaki fiyatı %9 oranında düşmüştür. Sao Paulo Borsasındaki düşüşü ise %10 dur.

18 Ocak Pazartesi; Brezilya yeni dönem politikası belirlenmiş, ancak Real'in serbest dalgalanmaya devam edeceği ve paranın değerini piyasa belirleyecektir.

19 Ocak Salı; MB'nin bankalara verdiği kredilerin faiz oranı %29'dan %41'e çıkarılmıştır.

21 Ocak Perşembe; Hükümet emekli maaşları konusunda yeni düzenleme yapmış ve kabul görmüştür.

26 Ocak Salı; Uluslar arası kredi dereceleme kuruluşu Fitch IBCA, Brezilya'nın uzun vadeli yabancı ve yerli para birimi notlarını alarm veren derece de negatif seviyeye indirmiştir. MB yatırımcıların yurtdışına çıkarmak istediği dolar miktarına sınırlama getirilmeyeceğini açıklamıştır.

29 Ocak Cuma; MB faiz oranlarını %35,5'ten %37'ye yükseltmiştir. Real 1,95 dolar seviyesinden 2,18 dolara çıkmıştır. Bu gelişmelerden sonra işsizlik oranlarının 1983'ten sonraki en yüksek seviyesi olan %7,6'ya çıktığı belirtilmiştir.

1 Şubat Pazartesi; IMF 1.Başkan Yardımcısı Stanley Fisher Brezilya'ya gitmiştir.

2 Şubat Salı; MB Başkanlığına George Soros'un adamı olan Arminio Fraga getirilmiş, bu durum piyasalara yeni bir güven sağlamıştır.

Sermaye hareketlerini cezp etmek için gerekli yüksek faiz oranları, kamu borçlarının GSMH'ye oranını 1995-1999 arasında iki katı artırdı ve bu oran %45'e ulaştı. Kamu açıkları, iç borçlarla finanse edilirken, cari açıklar da sermaye akımlarıyla finanse edilmiş, sermaye akımları, aşırı değerli para ve geniş cari açıklarla desteklenmiştir.

1990-94 arasında oluşturulan operasyonel denge, 1995'te kötüleşip GSMH'nin %5, 1996 ve 97 de ise %4 açığa dönüşmüştür. Bu artışta devlet bankalarının bütçe açığı benzeri açıklarının ve hazine'nin tarımı ve ihracatı destekleyen iki bankanın sermayelerini artırmasının payı büyüktür. 1995—1998 arasında ortalama reel döviz kuru, bir önceki 10 yıl ortalamasının %30 üzerindeydi. Paranın aşırı değerlenmesinin asıl delili, ihracat artış

hızının 1991-94 döneminde ortalama %11 olmasına karşılık, 1995-1998 arasında %4 olmasındır. Cari açıklar da GSMH'nin %5'ine ulaşmıştır.¹³¹

Brezilya'da bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması 1995 ortalarından 1998 yılına kadar olan 2,5 yıllık sürede yavaş, fakat devamlı bir süreç olarak gerçekleşmiştir.

Brezilya'da ekonomik istikrar, 1980'lerden 1990'ların başına kadar devam eden yüksek enflasyon dönemini takiben 1994'de uygulanmaya başlanan Real Plan'la sağlanmıştır.¹³² 1994 yılında uygulanmaya başlanan Real Plan'dan önce Brezilya'da hiper enflasyon yaşanmaktaydı ve bu hiper enflasyon ortamında nispeten düşük kalmış olan reel mevduat faiz oranları çok şubeli bir bankacılık yapısını teşvik etmiştir.

Önceki heterodoks programlarla kıyaslandığında, 1 Temmuz 1994 tarihinde yürürlüğe giren Real Planı'nın farklı olduğu görülmektedir. Program başlıca şu mali ölçüleri ayarlamayı sağlamaya çalışır; a) vergi gelirlerini yöneterek %5 artış sağlamak, b) Yeni bir sosyal tehlike fonu yaratmak, tüm vergilerin %15'ini burada toplamak ve geçici de olsa finansal bir düzenleme sağlamak, c) Hükümetin yapacağı yatırım ve kamu şirketlerindeki personel harcamalarında kesintiye gitmek. Bu kurulan fon geçici olacak ve bunu sorunun durumuna göre uzatma süresini hükümet ilan edecektir ve gerekli düzenlemeler hükümet ve belediyeler tarafından sağlanıp, eğitim, sağlık, barınma ihtiyacı, sulama ve hıfzısıhha gibi işleyişlerin de sorumlusu olacaklardır.¹³³ Real Planı enflasyonun dizginlenebilmesi konusunda 1980'li yıllarda ortaya atılan bir öneriye, paranın endekslenmesi fikrine dayanmaktadır. Esasında bu öneri daha önce uygulanmamış bir öneri değildir. İkinci Dünya Savaşından hemen sonra Macaristan'da uygulanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak işin ilginç yönü, paranın endekslenmesi fikrinin 50 yıl sonra, bu kez Brezilya için, tekrar gündeme gelmesidir. Real Planının temel taşlarından biri, eski istikrar programlarının tersine, döviz piyasasında, işgücü piyasasında, kamu mal ve hizmet fiyatlarında (akaryakıt fiyatları dahil olmak üzere) ve çeşitli alanlardaki sözleşmelerde (özellikle de sağlık sigortaları, özel okullar ve kiralara ait sözleşmelerde) geçerli olan endeksleme sisteminin kaldırılmasıdır. Gerçekten de, 1994 yılının Temmuz ayından sonra ücretlerin, kamu mal ve hizmetlerinin fiyatlarının ve yasal sözleşmelerle

---

¹³¹ Emir, Ferhan, "Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

¹³² Erdönmez, Pelin Ataman, "Brezilya'da Banka Yeniden Yapılandırması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000

¹³³ Edmund Aman, Werner Baer, "The Illusion of Stability: The Brazilian Economy Under Cardoso", University of Oxford, UK, University of Illinois, Urbana, USA, 7 February 2000

belirlenen fiyatların geçmiş enflasyon oranlarını yansıtacak şekilde arttırılması engellenmiş ve bir yıllık bir süre geçmeden herhangi bir artış yapılması yasaklanmıştır.¹³⁴

1994 yılında Real Plan uygulamaya konulduğunda döviz kuru sabitlenmiş ve hiper enflasyon hızla bu duruma uyum sağlamış, enflasyondaki gerileme bankacılık sisteminin enflasyon bazlı gelirlerini kaybetmesi sonucunu doğurmuştur. Bu gelirlerin 1990-1993 yılları arasında ortalama büyüklüğü milli gelirin yüzde 4'ü ve bankacılık kesimi katma değerinin yüzde 40'ı civarındadır. Real Plan uyarınca gerileyen enflasyon sürecinde bankacılık kesiminin mevduat hacminde reel olarak ciddi miktarda artış kaydedilmiş ve bu durum bankalar üzerinde kaynakların plase edilmesi yönünde ciddi bir baskı yaratmıştır. Hızla yükselen kredi hacmi bankaların enflasyon gelirlerinin kaybından uğradıkları zararı kısa vadede dengelemişse de bankacılık sisteminin uyum sağlama çabalarını geciktirmiştir. Ayrıca 1995 ortalarından itibaren ekonomide baş gösteren durgunluk bu kredilerin önemli bir kısmının batık kredi haline gelmesine neden olmuştur.¹³⁵

Real Planının ortaya koyduğu gelişmeler, bankacılık sektörü üzerinde önemli etkilerde bulunmuş ve bir krize neden olmuştur. Krizin en önemli nedeni giderek yükselen faiz oranları nedeniyle pek çok kişi ve firmanın borçlarını ödeyememesi olmuştur. Krizin diğer bir nedeni ise, genellikle vadesi kısa mevduatların oluşturduğu yükümlülüklerle vadesi daha uzun olan kazançlar arasındaki uyumsuzluk olmuştur. Kriz, zaten siyasi nedenlerle devleti sürekli desteklemek zorunda kaldığı için yüklü miktarda geri ödenmeyen borç biriktirmiş olan kamu bankalarını daha ciddi bir şekilde etkilemiştir. Sonuçta devlet, bankacılık sektörünün etkinliğini arttıracak (özellikle Merkez Bankası bankacılık sektörüne müdahale etmiş ve banka birleşmeleri teşvik edilmiştir) ve kamu sektörünün mali sektör içindeki rolünü azaltacak çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır.¹³⁶

Yüksek enflasyon dönemi Brezilya bankalarına üç yönden fayda sağlamıştır:

► Bankaların vadesiz mevduata negatif veya çok düşük faiz oranları vermeleri kaynak maliyetlerinin düşmesine neden olmuştur.

► Yükümlüklerinin gerçek değerini, dolayısıyla ödeyememe ihtimalini azaltmıştır.

► Enflasyonun, kredi alanların borçlarını geri ödemelerini kolaylaştırması bankaların likiditesini artırmıştır.

---

¹³⁴ Günalp, Burak, "Brezilya'nın Reel Düşü", Hacettepe Üniversitesi Büyüteç Dergisi, 2005

¹³⁵ Aydan Aydın-Pelin Ataman Erdönmez-Alpan İnan -Burçak Tulay, "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Ülkeleri Uygulamaları", Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2000

¹³⁶ Günalp, Burak, "Brezilya'nın Reel Düşü", Hacettepe Üniversitesi Büyüteç Dergisi, 2005

► Enflasyon oranlarının 1980 ve 1990'ların başında iyice yükselmesiyle hem kamu hem de özel banka sayısı hızla artmıştır. Kamu kağıtlarının enflasyona endekslenmesi yöntemlerinin iyice gelişmesi mali sistemin modernleşmesini sağlamakla birlikte, bu süreçte kamu ve özel bankalarının verdikleri riskli kredilerin oranı büyük oranda artmıştır.¹³⁷

Özellikle 1990-1994 yıllarında bankaların enflasyon dolayısıyla sağladıkları gelirlerde büyük artış yaşanmıştır. Bu dönemde bankaların gelirlerinin büyük bir kısmı Hazine operasyonlarından (faiz oranları ve kurlar üzerinde arbitraj yapılması) ve temel bankacılık hizmetlerine dayalı gelirlerden (ücret alınması ve vergi toplanması) oluşmaktadır.

Tablo 19: Brezilya Bankalarının Enflasyon Gelirleri (Toplam Gelirlerinin Yüzdesi Olarak)

Yıl	Enflasyon Gelirleri/GSYİH	Enflasyon Gelirleri/Toplam Gelirler
1990	4,0	35,7
1991	3,9	41,3
1992	4,0	41,9
1993	4,2	35,3
1994	2,0	20,4

Kaynak: The Quarterly Review of Economics and Finance 4, 2000

verilere göre ise enflasyon gelirleri 1990-1993 yılları arasında toplam bankacılık sisteminin faaliyet gelirlerinin üçte birini oluşturmaktadır. Yüksek enflasyon döneminin 1995 yılında sona ermesiyle enflasyon gelirleri bankaların bilançolarında önemsenmeyecek seviyelere inmiştir. 1994'lerin ortalarında ekonomide istikrarın sağlanmasıyla bankaların büyük ölçüde karlılıkları kredi faaliyetlerine ve komisyon oranlarından kaynaklanmaya başlamıştır. Enflasyonun düşmesiyle mali sistemin GSYİH'daki payı da hızlı bir şekilde düşmeye başlamıştır. Nitekim 1993 yılında mali sistemin GSYİH içinde yüzde 15,6 olan payı yarıdan fazla azalarak 1995 yılında yüzde 6,9 olarak gerçekleşmiştir.

¹³⁷ Erdönmez, Pelin Ataman "Brezilya'da Banka Yeniden Yapılandırması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000

Artan kredi talebi bankaların kısa dönemde enflasyon gelirlerinden uğradıkları zararları tazmin etmelerini sağlamışsa da, uzun dönemde bankacılık sistemi için zorluklar yaratmıştır. Düşük enflasyon ve kredi taleplerinin yoğun olduğu bu yeni ortam, bankaların kredi limitlerini ve riske maruz kalma durumlarını artırmıştır. Çünkü, yüksek enflasyon döneminde kolay enflasyon gelirlerinin olması, kamu bankalarının ve bir çok özel bankanın kredi kararlarını alırken sağlam risk analizleri yapmalarını gerektirmemiştir. İhtiyatlı risk analizlerinin ve yönetiminin gerektiği düşük enflasyonlu yeni ortamda faaliyet göstermek çoğu banka için zor olmuştur.

Bununla birlikte, ekonomide sağlanan istikrar ve düşük enflasyon ortamı bankacılık sisteminde ciddi kurumsal problemlere neden olmuştur. Kamu bankalarında bozulma süreci yaşanırken, büyük özel bankaların bazılarında yapısal zayıflıklar meydana gelmiştir. Hükümet bunun üzerine merkez bankası ile birlikte bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik ciddi tedbirler almıştır. Bu çerçevede kamu bankaları özelleştirilmiş ve sorunlu özel bankalara müdahale edilmiştir.¹³⁸

Önemli bir girişim olarak hükümet tarafından yerel yönetimlere ve belediyelere yapılan transferlerde yüzde 15'lik bir azalma sağlanmıştır. Daha ziyade gelir arttırıcı önlemlere ağırlık verilmiştir. Temel vergi oranları, özellikle de gelir vergisi önemli ölçüde arttırılmıştır. Ancak yine de (aşağıda tekrar değinileceği gibi) bu önlemler yeterli olmamış ve 1995 yılından başlayarak 1998 yılı sonlarına kadar sürekli olarak bütçe açıkları verilmiştir

Yüksek döviz kuru enflasyonun kontrol altında tutulmasına yardımcı olduysa da dış ticaret dengesinde ciddi bir bozulmaya neden olmuştur. Dış ticaret dengesi 10 yıldır fazla veriyorken 1995 yılının Ocak ayından başlayarak açık vermeye başlamıştır. Bu bozulmada ithalatın artması kadar ihracatın azalması da rol oynamıştır. Giderek artan dış ticaret açığını kapatabilmek için hükümet, özellikle otomotiv sektörü için geçerli olanlar olmak üzere bazı tarifeleri düşürme yoluna gitmiştir. 1994-1995 Meksika krizi, Real Planını tehdit etmiştir. Ancak Brezilya hükümeti 1995 yılının Mart ayında aldığı bir kararla real'i, takip eden dört ay boyunca devalüe etmiştir. Şubat ayında 0,84 olan real-dolar kuru Mart ayında 0,89'a, Haziran ayında ise 0,91'e yükseltilmiştir. Aynı dönemde sermaye girişlerini

---

¹³⁸ Erdönmez, Pelin Ataman, "Brezilya'da Banka Yeniden Yapılandırması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000

muhafaza edebilmek için zaten yüksek olan faiz oranları daha da arttırılmış, buna bağlı olarak ekonomik büyüme yavaşlamış ve devlet borçları artmıştır.¹³⁹

Real planının ilk olumlu sonuçları; enflasyon oranlarında aylık oranda oldukça düşüş olması ve 1994 Haziranın da %50,7 olan enflasyon sırasıyla Eylül de %0,96, Ekim ve kasımda ise %3,54 ve %3,01 ile Aralık ta da %2,37 olarak gerçekleşmiştir. 1995 de en yüksek oran %5,15 ile Haziran da ve en düşük oran ise %1,5 ile Aralık ayında gerçekleşmiştir. Toplam Enflasyon artışı ise 1994 de %1340 iken 1995 de bu rakam %46,18'e kadar düşmüştür.

Ekonomik büyüme oranı ilk iki çeyrekte zaten Real planına öncesi olan 1994'ün ilk yarısında %4,3 olarak gerçekleşmiştir, 94'ün ikinci çeyreğinde %5,1'e yükselen büyüme oranları, 1995 Mart'ında %7,3, Haziranda %7,8 ve Eylül ayında da %6,5 olarak gerçekleşmiştir. En çok büyümeyi ise 1995 Mart'ında %9,2 ve Haziranda %9,8 ile sanayi sektörü sağlamış olup, 1994 Temmuzun da %80 olan kapasite kullanım oranları, Ekim 94 de %83 ve 95 Nisan ayın da %86'ya çıkmıştır. Oldukça düşüş gösteren yatırım oranları da artış göstermiştir. 1994 ikinci çeyreğinden 95 ikinci çeyreğine kadar olan sürede tüketim artışı %16,3 olarak gerçekleşmiştir. Buna ek olarak nominal gelir 1994'ün ikinci çeyreğine göre de %18,9 artış göstermiştir.¹⁴⁰

Brezilya parasının güçlenmesi ve gümrük vergilerinde kademeli olarak düşüşün yaşanması nedeniyle iç tüketim daha çok ithal mallara yönelmiş, bu da cari açığı artırmıştır. Cari açığın finansmanı daha çok yabancı sermaye girişlerine dayanmıştır. 1994 Meksika Krizi ve bunun sonucunda 1995 yılında meydana gelen Tekila etkisiyle Brezilya'dan önemli miktarda yabancı sermaye çıkışı olmuştur. Bu durum etkisini en çok Brezilya parası ve bankacılık sistemi üzerinde göstermiştir. Bilindiği üzere esnek kur sisteminde yabancı sermaye girişinin tersine dönmesi, ülke parasının değer kaybetmesine, akabinde fiyatların artmasına ve bankacılık sisteminin aktif ve pasifinin reel değerinin düşmesine neden olmaktadır. Brezilya'daki gibi sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde ise bu tür şoklar ödemeler dengesi krizine yol açarak kredi maliyetlerinin artmasına ve banka finansman kaynaklarının kötüleşmesine neden olmaktadır. Bu durum Merkez Bankasının

---

¹³⁹ Günalp, Burak, "Brezilya'nın Reel Düşü", Hacettepe Üniversitesi Büyüteç Dergisi, 2005

¹⁴⁰ Edmund Aman, Werner Baer, "The Illusion of Stability: The Brazilian Economy Under Cardoso", University of Oxford, UK, University of Illinois, Urbana, USA, 7 February 2000

faiz oranlarını artırmasına neden olmuştur. Brezilya hükümetinin Brezilya parası reali artan kısa dönemli faiz oranlarına karşı koruma çabaları ekonomide önemli ölçüde daralmaya, kredilerin geri ödenememesine, iflaslara ve bankalar için güç bir döneme girilmesine neden olmuştur. Nitekim, 1994 yılında takipteki alacakların toplam krediler içindeki payı %5,75 iken bu oran 1995 yılında %17'ye sçramıştır.

Bankalar faize duyarlı yükümlülüklerinin arttığı ve acil olarak gelire ihtiyaç duyduklarından riskli kişi ve kurumlara kredi vermeye başlamışlardır. Yanlış seçim problemi (adverse selection problem) donuk kredilerin artmasına neden olarak ekonomide sıkışıklığa (credit crunch) neden olmuştur. İstikrar ortamı özellikle özel bankaların donuk alacaklarının büyük oranda artmasına neden olmuştur. Bütün bankacılık sisteminin donuk alacakları Eylül 1994'de yüzde 5 seviyesindeyken 1997'de yüzde 15'e ulaşmıştır.

Donuk alacakların artması özellikle kamu bankaları üzerinde istikrarı azaltıcı bir etki yaratmıştır. Brezilya'da kamu bankaları sağlam bankacılık, etkin kredi ve risk yönetimi becerilerini geliştirememişler veya siyasi nedenlerden dolayı bunu uygulayamamışlardır. Kamu bankaları ekonominin iyi işlediği zamanlarda dikkatli analiz etmeden kredi vermişler ve tüketim patlaması sona erdiğinde zor duruma düşmüşlerdir. Özellikle özel bankaların kamu bankalarından aldıkları kredileri ödeyememeleri nedeniyle kamu bankaları büyük güçlüğe düşmüştür.¹⁴¹

Real Planı'nın iki temel yan etkisi, kamu açıklarını ciddi bir şekilde arttıran çok yüksek faiz oranları ve dış ticaret açıklarına neden olan aşırı değerlenmiş döviz kuru olmuştur. Giderek artan dış ticaret ve kamu açıkları ile uzun süre yaşamak mümkün olmayacağı için bu aşamada kamu sektörünün ciddi bir şekilde yeniden yapılandırılması kaçınılmaz görülmekteydi. İşte Real Planının aksayan yönü bu noktada olmuştur. Mali ve parasal reformlar uzun süre ertelenmiş ve köklü düzenlemeler yapılamamıştır. Özelleştirme ile sağlanan önemli miktardaki gelirler de kamu açıklarının kapatılması için gerektiği ölçüde kullanılamamıştır. Devletin iç ve dış borçları arttıkça ve mali reformlar geciktikçe

---

¹⁴¹ Erdönmez, Pelin Ataman, "Brezilya'da Banka Yeniden Yapılandırması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000

hükümetin kredibilitesi zaman içinde azalmış ve 1998 yılındaki kriz Real Planının yarattığı tatlı düşün sonunu sadece hızlandırmıştır.¹⁴²

2.5.5. Arjantin Krizi

Arjantin’de 1982 ve 1989 yıllarında iki ayrı finansal kriz gerçekleşmiş ve her iki krizden sonra da finansal sistemde yeniden yapılandırma faaliyeti başlatılmıştır. Her iki krizin nedenleri ve kriz sırasında bankacılık kesiminin aldığı pozisyonlar farklı olmuştur. 1982 krizinin nedenlerini makro ekonomik ve finansal nedenler olarak iki grupta toplamak mümkündür.

Kriz, kuru çıpa olarak kullanan bir dezenflasyon programının faizleri hızla düşürmesi, fakat enflasyonun uzun süre bu düşüşe uyum sağlayamaması sonucu reel faizlerin negatif değerleri almasının ardından gelen hızlı bir sermaye kaçışıyla başlamıştır. Uygulanan sabit kur politikasının dış ticaret üzerinde yarattığı etki de büyük olmuş, hızla büyüyen cari açık, özellikle ihracat kesiminden başlayarak reel kesimi ve firmalar kesiminin geri ödeme gücünü olumsuz etkilemiştir.

Krizde bankaları olumsuz etkileyen bu makro ekonomik gelişmelerin yanı sıra finansal nedenler de rol oynamıştır. Krize yol açan finansal nedenlerin başında mevduatın vade yapısının enflasyonist süreç nedeniyle giderek kısılması ve tasarrufa getirilen yüzde 100 güvencenin yatırımcıları risk-nötr davranışlara iterek, mali yapısı zayıf bankalara yatırım yapmaya teşvik etmesidir. Bunun yanında 1980 öncesi hızla artan banka ve banka dışı finansal kuruluş sayısı nedeniyle denetim ve gözetim sisteminin yetersiz kalmasının bu gelişmelerde payı vardır.¹⁴³

1991-94 dönemi, Tekila krizi ve sonrası Hiperenflasyon ve finansal düzensizlik ortamının hakim olduğu dönemi takiben kabul edilen ve temelinde 1 Arjantin pezosunu 1 ABD dolarına eşitleyen konvertibilite ile ülke parasının ortadan kalkmış olan tasarruf fonksiyonu yeniden tesis edilmiş ve finansal derinleşme sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak

---

¹⁴² Günalp, Burak “Brezilya’nın Reel Düşü”, Hacettepe Üniversitesi Büyüteç Dergisi, 2005

¹⁴³ Aydan, Aydın, Pelin Ataman Erdönmez-Alpan İnan -Burçak Tulay, “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2000

banka mevduatları ve kredilerinde hızlı bir artış gözlenmiştir. 1991-94 yıllarında Konvertibilite Programının oldukça önemli başarıları olmuştur. Kamu sektörü reformlarıyla kamu maliyesinde bir ölçüde rahatlatma sağlanmış; konvertibilite kanunu ile desteklenen para politikası sayesinde programa olan güven tesis edilmiştir. Bu olumlu gelişmeler sonucunda, 1990 yılında %1343 olan tüketici fiyatları enflasyonu, 1994 yılında %3.9 olarak gerçekleşmiştir. Ülke riski algılamalarındaki azalma ve uluslararası finansal ortamdaki iyileşmeye bağlı olarak ekonomik büyümeyi harekete geçiren sermaye girişleri yaşanmaya başlanmıştır. 1991- 1994 yılları arasında GSYİH reel olarak yılda ortalama yüzde 7.7 oranında büyümüştür. Planın ilk iki yılında dikkati çeken tüketime bağlı büyüme 1993 ve 1994 yıllarında yerini ihracat ve yatırıma bağlı bir büyüme bırakmıştır. 1993-94 döneminde ihracat %14.8, yatırımlar %19 oranında artış göstermiştir. İhracatın pezdaki %20 oranında reel değerlenmeye rağmen artması verimlilikteki iyileşmeye bağlanmaktadır.¹⁴⁴

Arjantin'de finansal sistemde yeniden yapılandırma faaliyetleri 1981 yılında başlamış ve 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. 1981'de başlayan yeniden yapılandırmada yapılan hatalar, 1989 yılındaki finansal krize neden olmuştur.

Yeniden yapılandırma Arjantin Merkez Bankası'nın öncülüğü ve kontrolünde gerçekleşmiştir. Önce ülkedeki finansal kuruluşların tamamının yönetimine Merkez Bankası tarafından el konulmuş, ardından en kötü durumda olan bankalar likide edilmiştir. Bunun için GSYİH'nin yüzde 5'i oranında bir kaynak ayrılmıştır. Çoğu güvence altında olan mevduatların ödenmesi de para basılarak yapılmıştır. Bu önlemler banka iflaslarını önleyememiş ve 1982 yılında 83 banka ve banka dışı finansal kuruluş daha iflas etmiştir. Bunun üzerine hükümet bankaların yabancı kuruluşlara olan borcunu üstlenmiş ve bunları (çok düşük bir kurdan) pesoya çevirip zaman içinde ödemiştir. Ayrıca bu ödeme de para basılarak karşılanmıştır.

Alınan önlemlerin iflasları durduramaması üzerine Merkez Bankası bankaların reel sektörden alacaklarını konsolide ederek 5 yıl vadeli hale getirmiştir. (Bu sırada mevduatların ortalama vadesi üç ay civarındadır.) Kendi garantisinde bulunan mevduatları

---

¹⁴⁴ Hacıhasanoğlu, Burçin "Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

da piyasanın çok altında faiz oranlarından hesaplayarak ödemiştir. Bütün bu ‘önlem’lerden sonra yerleşikler portföy tercihlerini hızla dövize çevirmişler, ekonomide çok hızlı bir dolarizasyon süreci başlamış ve 1981-82 krizi bir süre için durmuş görünmüştür.

1989 krizinin üç temel nedeninden biri 1981-82 krizinin yukarıda anlatıldığı şekilde bir dizi hata sonucu çözümsüz kalmış olmasıdır. Diğer ikisi ise 1985 sonlarında uygulamaya geçirilen Austral Planı ile 1987’deki genel seçimlerdir. Austral Planı yine kuru çıpa olarak kullanan, fakat kamu maliyesi önlemleri ile desteklenmemiş bir plandı. Üstelik 1987 yılındaki seçimlerden önce kamu maliyesinin ciddi boyutta bozulmasıyla oluşan parasal genişleme karşılık oranlarının önemli ölçüde yükseltilmesiyle emilmeye çalışılmış, bunun sonucu olarak yatırımlar düşmüş, faizler yükselmiş ve reel sektörün geri ödeme yeteneği hızla azalmıştır.

Zorunlu karşılıkların hızla yükselmesi (1988 sonunda tüm mevduatın yüzde 65’i yada tüm aktiflerin yüzde 25’i zorunlu karşılık olarak Merkez Bankası’nda bulunmaktaydı.) ve reel kesimin zayıflaması bankaları zor duruma düşürmüştür.

Tablo 20: Arjantin Bankacılık Sistemi Konsolidasyonu

	1994	1998	2000
Toplam Banka Sayısı	166	104	89
Yabancı Banka Sayısı	31	39	39
Yabancı Banka Aktiflerinin Bankacılık Sistemi Toplam Aktiflerine Oranı (%)	15	55	73
Kamu Bankası Sayısı	32	16	15

Kaynak : Burçin Hacıhasanoğlu, 2005

1988 sonunda Merkez Bankası’nın elinde bulunan 84 kuruluşa ilave olarak 122 kuruluşa daha el konmuş ve toplam rakam 206’ya ulaşmıştır. Enflasyon hızlanmış, yerel paradan kaçış başlamıştır.

Bunun dışında bankaların dış borçlarının devlet garantisine alınması ve diğer maliyetler GSYİH’nın yüzde 7’sine ulaşmıştır. Ayrıca zorunlu karşılıkların görülmemiş düzeyde artması, yerel paradan kaçış, iç borç piyasasının ve kredi talebinin fiilen

sıfırlanması, yüzlerce finansal kuruluşun (yeniden yapılandırılanlar hariç) iflas etmesi gibi ek ekonomik maliyetler de söz konusu olmuştur.¹⁴⁵

Bouzas (1996), Meksika krizi öncesinde dahi Arjantin ekonomisinde mevcut olan üç temel soruna işaret etmiştir. Bunlardan ilki fiyatlar ile ilgilidir. Yurtiçi talepteki hızlı artış, yurtiçi ve yurtdışı enflasyon arasındaki uyumu geciktirmiştir. Sabit döviz kurunun programın temelinde yatan unsur olması bu dengesizliği daha da artırmıştır. Hükümet üretim faaliyetlerini azaltarak ticarete konu olan malların görelî fiyatlarını iyileştirmeye çalışmış ancak, vergilerin kaldırılması ve söz konusu sektörlere doğrudan teşvikler sağlanması (ihracat teşvikleri) mali yükü artırıcı bir etki yapmıştır. 1991-94 yılları arasında toplam TÜFE artışı %58.8 olarak gerçekleşirken, TEFE aynı dönemde sadece %12.4 oranında artmıştır. 1994'den itibaren bu durumun değişmeye başlaması yeterli olmamış, fiyatların görelî yapısı kaynak dağılımının ticarete konu olmayan malların üretimini destekler şekilde gerçekleşmesine sebep olmuştur.

İkinci olarak, mali disiplin sorunu gelmektedir. 1991-93 dönemi sonunda kamu dengesi sağlanmıştır. Ancak bunun temelinde mali disiplinin sağlanmasından çok, artan vergi gelirleri ve büyük ölçekli özelleştirmeler yatmaktadır. Bölge yönetimlerinin harcamalarını kontrol etme ve sosyal güvenlik sisteminin oluşturduğu yükü ortadan kaldırma konusunda başarı sağlanamamıştır. Arjantin Hükümeti 1992 yılında IMF ile üç yıl için imzalamış olduğu anlaşmayı konulan mali hedeflerin gerçekleştirilememesi ve arz yönlü politikalarından vazgeçme konusundaki isteksiz yaklaşımı nedeniyle Eylül 1994'de sonlandırmış ve yine aynı yıl kamu dengesi açık vermiştir.

Üçüncü sorun ise dış ticaret dengesi ve cari dengede gözlenen kötüleşmedir. 1990 yılında 8.3 milyar A.B.D. doları fazla veren dış ticaret dengesi ithalatın ihracata oranla çok hızlı bir şekilde büyümesi sonucu 1994 yılında 5.8 milyar A.B.D. doları açık vermiştir. Cari açık ise 1994 yılı itibarıyla 10 milyar A.B.D. doları olarak gerçekleşmiştir. İthalatta aşırı büyüme ve dış ticaret açığı dış ticaretin serbestleşmesinin, ülke parasının reel olarak değerlendirilmesinin ve yurtiçi talepteki hızlı artışın doğal sonuçları olarak değerlendirilmekte ancak, bunlarla birlikte görülen yurtdışı finansmana aşırı bağımlılık Arjantin'deki

---

¹⁴⁵ Aydan Aydın, Pelin Ataman Erdönmez-Alpan İnan , Burçak Tulay, "Bankacılıkta Mali Bütçe Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları", Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2000

dengelesizliğin temelinde yatan unsur olarak görülmektedir. Yabancı sermaye girişleri cari açığı finanse etmenin yanında 1989 yılında 4.8 milyar A.B.D. doları olan uluslararası rezerv miktarını 1994 yılı itibariyle 16 milyar A.B.D. dolarına çıkaracak düzeye ulaşmıştır.

Şubat 1994'ten sonra yükselen A.B.D. faiz oranlarının etkisiyle dış finansman olanakları azalmış ve borçlanma maliyetleri artmıştır. Buna bağlı olarak, 1994 yılı içinde net sermaye girişleri %36 oranında azalış göstermiştir. Konvertibilite Programı ile sağlanan ekonomik başarının sürdürülebilirliği 1994-95 Meksika krizi sırasında geçici olarak ancak ciddi bir biçimde sorgulanmıştır. Meksika'da yaşanan kriz Arjantin'den sermaye çıkışlarına neden olmuştur. Aralık 1994 - Mayıs 1995 döneminde banka mevduatlarında 8 milyar A.B.D. doları, uluslar arası rezervlerde 4.8 milyar A.B.D. doları düşüş yaşanmış ve bu da gerek finansal sistemin, gerekse uygulanan programın varlığını tehlikeye sokmuştur.

Arjantin 1990'larda yaşanan krizlerden alınan derslerin bir çoğunu uygulamasına rağmen, bazı hataların tekrarı ile yeni hatalar birleşerek ekonomiyi yeni bir krize sürüklemiştir. 1999 yılındaki ekonomik yavaşlamadan Latin Amerika ülkelerinin çoğu hız kazanarak çıkarken Arjantin 4 yıl sürecek bir durgunluğa sürüklenmiştir. Ekonomik stratejinin temellerinde çöküş yaşanmış; döviz kuru çapası uygulaması terk edilmiş, banka mevduatları dondurulmuş ve dış borç ödemeleri geçici olarak askıya alınmıştır. Arjantin krizinin çok yakın bir geçmişte yaşanmış olması ve Arjantin'le ilgili gelişmelerin hala ilgiyle izleniyor olması Arjantin krizini açıklayan alternatif görüşlerin sahipleri arasında gerek krizin nedenleri gerekse geleceğe dönük öneriler konusundaki tartışmaların oldukça yoğun bir şekilde yaşanmasına sebep olmaktadır.

Feldstein (2002), Arjantin krizinin iki temel nedenini aşırı değerli kur ve yüksek dış borç olarak nitelendirmektedir. Aşırı değerli kur ihracatı azaltıcı, ithalatı artırıcı etki yaparak dış ticaret dengesini bozmuş ve ülkeyi dış borcun faizini ödemek için bile borçlanır hale getirmiştir. 2002 yılı sonlarında Arjantin'in dış borcu, 30 milyar A.B.D. doları 2002'de geri ödenmek üzere, GSYİH'nin yüzde 50'sine ulaşmıştır. Arjantin borcunu döndürebilmek ve borcunun faizini ödeyebilmek için gerekli olan borcu temin edemediğinde öncelikle temerrüde sürüklenmiş ardından da pezoyu devalüe etmek zorunda kalmıştır.

Konvertibilite programının veya diğer adıyla para kurulu rejiminin çöküşüne ilişkin yaygın bir görüş, sabit döviz kuru ve büyük bütçe açıkları bileşiminin kamu borcunda hızlı

bir artışa yol açtığını söylemekte, bu borçların çevrilebilirliğinin endişe konusu olmaya başladığına ve sonunda da Arjantin'in uluslararası kredi piyasalarına erişimini kaybettiğine dikkat çekmektedir. Diğer bir yaygın görüş ise sabit döviz kuru uygulaması ile Arjantin'in önemli ticaret ortaklarının para birimlerinin devalüe olması sonucu kurda oluş an reel dengesizliğin ülkenin öncelikle dış ticaretini ardından da yatırımlarını olumsuz etkilediğinin ve ekonomiyi durgunluğa ve devalüasyon sürüklediğinin üzerinde durmuştur.

Calvo ve diğerleri (2002) ise çalışmalarında Konvertibilite programının çöküşünü farklı bir açıdan yorumlamakta, yukarıda sözü geçen görüşlerin altını çizdiği mali problemleri ve reel kur dengesizliğini kabul etmekle beraber, reel kurdaki dengesizliğin rekabet gücünü etkilemekten çok daha öte bir rol oynadığını savunmaktadırlar. Savlarına göre reel kurdaki dengesizliğin Arjantin'in karşı karşıya kaldığı tüm finansal ve mali problemler ile önemli bir ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle sermaye girişlerinin ani kesilişinin etkisi üzerinde durmuştur.

Perry ve Serven (2003), krizin ne ölçüde Arjantin ekonomisinin kırılmalıklarına ve hangi ölçüde uygulanan hatalı politikalara bağlanabileceğini araştırmışlardır. Araştırmada Arjantin'in dış şoklardan diğer Latin Amerika ülkelerinden çok daha kötü bir şekilde etkilenmesine sebep olduğu düşünülen kırılmalıklar 3 başlık altında incelenmiştir:

1. Şoklar karşısında sabit kur rejimi altında yapılan deflasyonist ayarlamaların sebep olduğu kırılmalıklar,
2. Kamu borcunun yüksekliğinden kaynaklı mali kırılmalıklar ve
3. Bankacılık sisteminin güçlü görüntüsü altındaki kırılmalıklar.

Çalışmada, bu üç faktörden hiçbirinin tek başına etkili olmadığı, ancak birbirleri ile etkileşimlerinin Arjantin ekonomisini ters dış şokların etkisi karşısında çok daha zayıf bir konuma getirdiği vurgulanmaktadır.

Mussa (2002) "From Triumph to Tragedy" isimli çalışmasında 1997-98 yıllarında ekonomik istikrar ve reformun kusursuz örneği olarak gösterilen Arjantin'i trajediye sürükleyen faktörleri açıklamıştır. Mussa, çalışmasında "Neler olmasaydı yada yapılmısaydı Arjantin'in başarısı devam edecekti?" sorusuna cevap aramaktadır.

1. Arjantin ekonomisi özellikle işgücü piyasaları açısından daha esnek bir ekonomi olsaydı, Konvertibilite Planının katı prensiplerine daha kolay uyum sağlanması mümkün

olabilirdi. Aynı varsayıma dayanarak işsizlik daha düşük, büyüme daha güçlü, bütçe açıkları daha küçük ve yatırımcılarca talep edilen faizler daha düşük olacaktır.

2. A.B.D. doları bu kadar güçlü olmasaydı, Arjantin'in rekabet gücü bu denli olumsuz etkilenmeyecek ve bunun sonucunda güçlü bir büyüme ve güçlü ödemeler dengesi söz konusu olabilecekti.

3. Brezilya'daki döviz kuru rejiminin çöküşü bu kadar olumsuz bir dış şok etkisi iş olsaydı, 1999-2001'de Arjantin durgunluğa girmeyecekti.

4. 1997-1998 yıllarında Programın görevini tamamladığına karar verilerek daha esnek bir kur ve para politikası uygulamasına geçilmiş olsaydı, 1999-2001 yıllarında yaşanan zorlukları başarıyla atlatmak mümkün olabilecekti.

Yukarıda sıralanan iç ve dış faktörlerin Arjantin krizini oluşturmadaki etkisi yadsınamaz. Ancak bunları göz önünde tutarken, asıl problemin kalıcı bir bütçe disiplininin sağlanamamasından kaynaklandığı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.¹⁴⁶

Krueger (2004), yükselen ülke ekonomilerinin tecrübelerini değerlendirdiği bir konuşmada, Konvertibilite Programının uygulaması sırasında Arjantin'in herkes tarafından etkileyici olarak görülen ekonomik performansının arkasında var olmaya devam eden önemli yapısal zayıflıklara işaret etmiştir:

1. Özel sermaye girişleri artan bir şekilde devlet harcamalarını finanse eder hale gelmiş ve maliye yönetimi kısa vadeli sermaye girişlerine bağımlılığı önleme konusunda zayıf kalmıştır. Bütçe dışı harcamalar engellenememiş ve bu da devlet için yılda ortalama GSYİH'nın %3'ü oranında yeni borçlanma ihtiyacı yaratmıştır. Büyüme performansının iyi olduğu dönemlerde daha zor bir ekonomik döneme hazırlık olması açısından bir mali emniyet marjı bırakılması ihmal edilmiştir.

2. Ekonominin büyüme potansiyeli üzerinde aşırı iyimser tahminler yapılması mali disiplini daha da bozucu bir etki yapmıştır.

3. Devlet yönetiminin bölgeselleşmiş yapısı, bölgelerin gelirlerini artırma yada harcamalarını kısma yolunda gösterdikleri çabanın azlığı nedeniyle Arjantin'de mali disiplinin sağlanmasını daha da güçleştirmiştir. Mali yapıdaki bu önemli zayıflık giderilememiştir.

4. İhracatta ithalattaki artış düzeyinde bir büyüme sağlanamamış, borçların ihracata oranı rahatsız edici bir seviyeye yükselmiştir (1998 ve 1999'da sırasıyla % 455 ve % 530).

---

¹⁴⁶ Hacıhasanoğlu, Burçin, "Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

5. Kriz öncesinde Latin Amerika'nın en sağlam bankacılık sistemi olarak nitelendirilen Arjantin 1990'larda gerçekleştirdiği reformlarla finansal derinleşme ve bankacılık sistemini güçlendirme konusunda başarılı adımlar atmış olsa da, bankalar düşük karlılık düzeyleri ve yoğun finansal varlık dolarizasyonuna bağlı olarak devalüasyon olması durumunda yüksek kredi riski taşımaktaydılar.

6. 1990'ların ortasında yapısal reformların hızı azalmış ve bazı kazanımlar da geri çevrilmiştir. Katı kurallara son derece bağlı ve işçilere aşırı koruma sağlayan işgücü piyasasını daha esnek hale getirme çabaları başarısız olmuş ve yükselen işsizlik seviyesi (1994'de yüzde 12) ve 1990'ların ikinci yarısında sıfırlanan verimlilik artışı ile bu konu Arjantin'in sahip olduğu en önemli zayıflıklardan biri olarak kalmıştır.

7. 1990'lar boyunca yarı-para kurulu şeklinde çalışan sabit döviz kuru sisteminin başarılı işleyebilmesi için uygulanan bütçe kontrolü yetersiz kalmıştır.¹⁴⁷

2.6. TÜRKİYE'DE YAŞANAN MALİ KRİZLER

Özellikle 1990 sonrası dönemde çok sayıda ülkede ciddi finansal krizler yaşandı. Finansal sistemleri zayıflatan ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan bu krizler birçok farklı şekilde ortaya çıktı. Bu krizlerin çoğunun toplam maliyeti hem bankacılık sistemini yeniden sağlığına kavuşturmanın finansal maliyeti açısından, hem de etkilenen ülkelerdeki hasıla kaybı ve yüksek işsizlik açısından önemli boyutlara ulaşır. Bütün bunlara ilaveten krizlerin büyük bir çoğunluğu para ve sermaye piyasaları üzerinden ve ticari bozulmalar kanalıyla diğer ülkelere de yayıldılar.

Bu krizlere daha yakından bakıldığında bazı stilize olgular görülebilmektedir. Her bir krizin ülkeye has özellikleri olmakla birlikte bazı ortak unsurlara işaret eden kanıtların sayısı giderek artmaktadır. Bir çok ülkede kriz öncesinde kredi arzında hızlı bir genişleme olduğu ve bu durumun finansal sistemin liberalize edilme çabalarıyla birlikte gerçekleştiği görülmektedir.

Krizin hemen arkasından bankacılık sistemine bir göz atıldığında, bankaların kredi değerlendirmelerinde zayıf bir yapı sergiledikleri, spekülatif faaliyetlerle uğraştıkları,

---

¹⁴⁷Krueger , IMF, 2004

yüksek kaldıraç oranlarına sahip oldukları ve düzenleyici ve denetim otoritesinin kontrollerinin zayıfladığı görülür.¹⁴⁸

Türkiye’de 1978, 1994 ve 2001 yıllarında önemli sayılabilecek finansal krizler görülmüştür. Ayrıca Asya ve Rusya krizi de Türkiye’yi önemli ölçüde etkilemiştir. 1978 yılında yaşanan, daha doğrusu 1980 öncesi Türkiye’de yaşanan krizler daha çok Türkiye’de mal ve emek piyasalarının gelişmediği, döviz piyasası ile para piyasalarının mevcut olmadığı ortamlarda doğmuş olan krizlerdi. Bu yapılarıyla da finansal liberalleşmeye bağlı veya küresel kaynaklı olmaktan uzaktılar.¹⁴⁹

Ülkemizdeki krizlerin gelişim süreci incelendiğinde görülecektir ki Türkiye’de 1978’den itibaren iyice su yüzüne çıkan, devletin tüm asli fonksiyonlarının yerine getirilmesinde görülen tıkanmanın yani, “devletin yetmezliği”nin temelinde, ekonomik ve mali sektörlerde yaşanan mali krizin mevcudiyeti yatmaktadır. Bir başka deyişle, kamu hizmetlerindeki tıkanıklığın temelinde, çözüme kavuşturulmamış bir finansman problemi vardır. Bu tıkanma sürecinde, genel bir sosyoekonomik kriz yaşanırken, devlet maliyesi de zaafa uğramaktadır. Krizin tek başına bir mali kriz olarak algılanması da ayrıca bizi yanılgıya götürecek temel faktörlerden biridir, öyle ki; mali kriz, ekonomik ve siyasal konjonktürdeki ve yapılarıdaki olumsuzlukların yansımalarının bir bileşkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye gibi karma ekonomik sistem uyguladığını söyleyen ve 1980’li yıllardan itibaren denetimsiz bir liberalleşme süreci yaşamakta olan bir ülkede, ekonomide devletin varlığının giderek artmasına engel olunamamış bir ekonomik ve siyasal yapılanma ve konjonktür, mali yapıyı ve sorunlarını belirleyici olarak kendini göstermektedir. Nitekim, genel iktisat politikası literatüründe devlet maliyesinde kriz, piyasa mekanizmasında görülen aksaklıklar sonucu ortaya çıkar ve piyasa mekanizması yerine sosyal seçim mekanizmasını ikame ederek bu yetersizlikleri çözmeye çalışır. Bu nedenle kamu maliyesi tahsis, istikrar ve bölüşüm işlevlerini üstlenmektedir. Bu üç fonksiyona karşılık, kamu maliyesinin asıl fonksiyonu, sosyal malların (kamu hizmetlerinin) sağlanması ve bunların finansmanıdır (vergi ve vergi benzeri gelirleri toplama).

---

¹⁴⁸ Delice, Güven Adem Doğan, A. Meral Uzun, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1*

¹⁴⁹ Akdiş, Muhammet, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2001

İşte Türkiye’de uzun yıllardan beri yaşanan ve bu gidişle daha uzun süre yaşanması kaçınılmaz olan mali kriz bu noktada başlamaktadır.¹⁵⁰

Bu çalışma da 1980 sonrası ülkemizde karşılaşılan yerel ve küresel kaynaklı finansal krizler üzerinde durulacaktır.

2.6.1. 1994 Nisan Finansal Krizi

Türkiye’nin 1980 öncesindeki durumu birçok yönden Latin Amerika ülkeleriyle benzerlik taşıyordu. Bu ülkelerin çoğunda olduğu gibi, Türkiye’de yüksek enflasyon ve dış borç (özellikle kısa vadeli), işsizlik, ithalat tıkanıkları ve ihracat durgunluğuyla karşı karşıya bulunmaktaydı. 1980 öncesinde uygulanan finansal baskı politikaları, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de finansal piyasaların gelişmemesine ve tasarruf oranlarının düşmesine yol açmıştır. Bunlara ek olarak, ülkede büyük çapta siyasi istikrarsızlık mevcuttu.

Türkiye içinde bulunduğu kriz ortamından kurtulabilmek için 24 Ocak 1980’de IMF ile yapılan anlaşma gereği büyük çapta reformlar içeren istikrar programını yürürlüğe koymuştur. Bu programın temel amaçları kısa dönemde enflasyonu kontrol altına almak ve ödemeler dengesinin açıklarını gidermek, uzun dönemde ise dış ticareti serbest bırakmak, döviz kuru rejimini esnek hale getirmek, kamu işletmelerini özelleştirmek ve finansal reformları (mevduat munzam karşılık oranlarının düşürülmesi, dispoñibilite oranlarının azaltılması, faiz tavanlarının kaldırılması, selektif kredi politikalarından vazgeçilmesi vb...) yürürlüğe koymak olmuştur. Finansal serbestleşme politikalarını tamamlar nitelikte, 1989 yılında sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır.¹⁵¹

Türkiye’de 1989 yılında sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesiyle birlikte artan sermaye girişleri, Türkiye’nin iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunları geçici olarak bertaraf etmeyi başarmış ancak uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir. Nitekim 1990 sonrası dönemde patlak veren iki büyük krizde, Türkiye’deki

---

¹⁵⁰ Özbilen, Şevki, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi”, ADÜ. İİBF Öğretim Üyesi, 2002

¹⁵¹ Güloğlu., Bülent A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002’

finansal serbestleşme ile yakından ilgilidir. Dış sermaye hareketleri üzerindeki tüm kontrolleri ve denetimleri kaldıran 32 sayılı Kararname ile birlikte, Türk finans piyasaları kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Ulusal piyasalarda merkez bankası, döviz, kur ve faiz oranlarını birbirinden bağımsız birer politika aracı olarak kullanabilme olanağını kaybetmiş ve finans piyasaları kısa vadeli spekülatif yabancı sermaye hareketlerinin denetimi altına girmiştir.¹⁵²

Türkiye’de finansal serbestleşme sürecinin en belirgin özelliği; programın, makroekonomik istikrar sağlanmadan uygulamaya konulmuş olmasıdır. Mali açıklar ve onun kısmi olarak parasallaştırılması makroekonomik durumu kötüleştirmeye devam ederken, finansal serbestleşme ekonomi yönetimini ve istikrar çabalarını büsbütün karmaşık hale getirmiştir. Özellikle 1990’lı yılların başında, mali açığın finansmanı kontrol edilemez bir hal almış ve ilk finansal kriz 1994 yılı Ocak ayında meydana gelmiştir.

Bu kriz Finans sektöründe başlayıp daha sonra reel sektöre yayılmıştır. 1994 yılı sonunda, Türkiye ekonomisi %6 küçülmüş ve enflasyon oranı üç basamaklı seviyelere ulaşmıştır. Sonuç olarak, ABD Doları TL karşısında yaklaşık iki kat değer kazanmış ve Merkez Bankası rezervlerinin yarısından fazlası bu krizin finansmanı sürecinde erimiştir. Finans sektörünün önemli bir bölümünü oluşturan ticari bankalar, yükümlülüklerinin neredeyse yarısı döviz cinsinden olduğundan krizden en fazla etkilenen kesim olmuştur.¹⁵³

24 Ocak kararlarıyla birlikte ihracat patlaması yaşanmış ve ödemeler dengesi açıkları küçülmüştür. Değerlenmemiş kur ve düşük ücret politikaları da ihracat artışında önemli yer oynamıştır. Ayrıca 1988 yılına kadar fiyatlar kontrol altına alınabilmiş, enerji sıkıntılarının giderilmesiyle üretim kapasitesi artmış ve ekonomik büyüme hızlanmıştır. 1988 yılında ücret artışlarının enflasyon artışından düşük tutulması politikasından vazgeçilmiş ve değerli kur politikası benimsenmiştir. Sonuçta iç talep ve ithalat’ta büyük miktarlarda artış kaydedilmiştir. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte TL reel anlamda değer kazanmaya başlamış, kur değerli tutulduğundan, kısa vadeli sermaye hareketlerini yurtiçine çekebilmek için faiz oranları yüksek tutulmuştur. Bu dönemde reel faizler yükselmeye başlamıştır. Ayrıca 1984-1990 döneminde dış borç geri

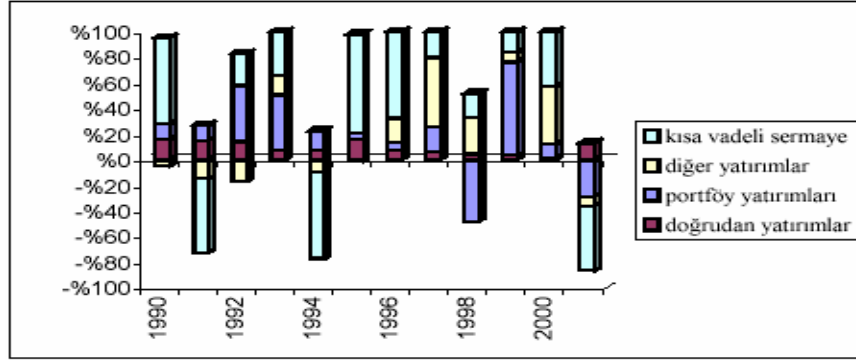
---

¹⁵² Kar, Muhsin, M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

¹⁵³ Kasman, Adnan, “Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği”, İMKB Dergisi, Cilt:7, Sayı:25-26, Ocak-Haziran 2003

ödemeleri yoğunlaştığından, bu dönemde dış borç ödemeleri genelde iç borçlanmaya başvurularak yapılmıştır. Bu da faiz oranlarının yükselmesini teşvik etmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi sonucu kısa vadeli sermaye hareketleri hızlanmış ve 1990 yılında doruk noktaya ulaşmıştır. Kısa vadeli sermaye girişleri, ithalatın finansmanı ve aynı zamanda kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla kapatılması için kullanılmıştır.

Grafik 4 : Türkiye'deki sermaye hareketlerinin yüzdesel dağılımı

Kaynak : Bülent Güloğlu, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, Ekim 2002

Kamu kesimi borçlanma gereği 1988 yılından itibaren sürekli artarak, 1988- 1993 döneminde GSMH'nin %4.8'inden %12'sine ulaşmıştır. TL'nin reel anlamda değer kazanması ve iç talebin artması, ihracatçıları iç piyasa için üretim yapmaya teşvik etmiş ve bunun sonucunda da ihracat azalmıştır. İhracattaki duraksama ve ithalattaki artışlar sonucu cari işlemler açığı 1993 yılında 6 milyar 433 milyon dolara ulaşarak GSYİH'nin %3.3'üne erişmiştir.¹⁵⁴

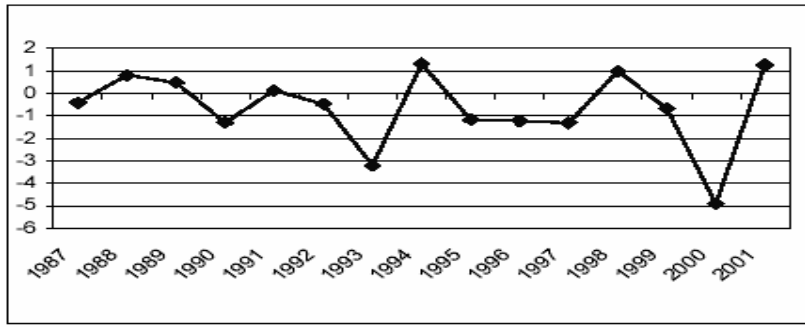
Finansal dengeleri bozuk, finansal kurumları zayıf ve piyasaları sığ, sanayi ile tarımı düşük verimli Türkiye ekonomisinin yeni döneme tepkisi ise sık sık ortaya çıkan krizler şeklinde olmuştur.

1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin altında yatan mantık ise; 1986 yılından itibaren artan mali açıklar yurt içi borçlanmalarla giderilmeye çalışılmış, ancak bu durum özel yatırımları dışlayıcı bir etki yaratmıştır. Bu açıkların kapatılmasında

Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

ikinci bir alternatif olarak görülen yabancı fonların ülkeye girişini sağlamak amacıyla sermaye hesabı serbestleştirilmiş ve 1990'lı yıllardan itibaren yabancı sermaye girişleri, özellikle de kısa vadeli sermaye girişlerinde artışlar olmuştur. Sermaye girişleriyle birlikte T.L.'sı aşırı değerlenmiş, bu değerlenme ise bankaların uluslararası finans piyasalarından uygun koşullarda borçlanmasını ve toplanan bu fonların yüksek getirili kamu menkul değerlerine yatırılmasını yada yurt içi piyasalara kredi olarak verilmesini cazip hale getirmiştir. Artan kredilerle birlikte iç pazarın canlanması, tüketim ve hammadde malları ithalatını artırır iken, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması da ihracatı zorlaştıran, ithalatı kolaylaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu dış ticaret açığı 1993 yılında 6.4 milyar dolara yükselmiş ve bu açıkların finansmanında da sermaye hareketleri önem kazanmıştır.

Grafik 5 : Türkiye'nin Cari İşlemler Dengesi(GSYİH'nin yüzdesi olarak)

Kaynak : Bülent Güloğlu, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", Ekim 2002

Söz konusu dönemde Türk bankacılık sisteminin dövizdeki açık pozisyonu da artmış ve 4.9 milyar dolara yükselmiştir. Diğer yandan faiz oranlarının idari kararlarla indirilmeye çalışılması, sisteme çok büyük miktarda likidite sürülmesi ve kamu kağıtlarına vergi getirilmesi döviz talebi artırmış ve Türk Lirasının değer kaybı yönündeki beklentiler yaygınlaşmıştır. Baskı altında tutulan döviz kurları serbest piyasada yükselir iken, yabancı sermaye çıkışlarıyla birlikte de döviz rezervleri hızla erimeye başlamıştır. Kasım 1993 tarihinde resmi rezervler 7.2 milyar dolar seviyesindeyken, 8 nisan 1994

tarihine kadar resmi rezervlerdeki azalış devam etmiş ve bu tarihte 3 milyar düzeyine inmiştir.¹⁵⁵

1993 yılında, KİT açıkları, altyapı yatırımları, ücret ve maaşlardaki hızlı artışlar, Körfez savaşı ve terörle mücadele nedeniyle artan ve faizler üzerinde büyük baskı yaratan kamu açıklarının finansman maliyeti düşürülmek istenmiştir. Bu amaçla, borçlanma miktarına sınırlamalar getirilerek faiz oranları düşürülmeye başlanmış ancak yüksek enflasyon, yüksek cari işlemler ve bütçe açıkları gibi iç ve dış dengesizliklerden dolayı TL'ye güven azaldığından, TL tutmanın çekiciliği kalmamıştır. Ayrıca 1994 yılından geçerli olmak üzere tahvil ve bonolardan elde edilecek gelire %5 oranında gelir vergisi stopajı konulacağı ilan edilmiştir. Zaten dış kaynak bulmakta zorlanan hazine, iç piyasadan da borçlanmayı azaltma yoluna gidince, zorunlu olarak Merkez Bankası kaynaklarını yoğun olarak kullanmaya (parasallaşma) başlamıştır. 1993'de çıkarılan iki yasayla Hazine'nin Merkez Bankasından kullanabileceği avans miktarı artırılmıştır. Faiz oranlarını düşürme hedefi gereği Merkez Bankası İnterbank faiz oranlarını yükseltmemiştir.

Sonuç olarak piyasadaki likidite fazlası devalüasyon beklentisiyle 1994 yılının başlarında dövize yönelmiştir. Kurlar hızlanmaya başlamış ve 1994 yılı başında resmi kur ile serbest kur arasındaki fark %23'ü geçmiştir

Bütün bu gelişmelere Ocak 1994'de Moodys ve Standart and Poors isimli iki uluslararası rating kuruluşunun Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi ve üç küçük bankanın kapatılması eklenince Türk Ekonomisi krize sürüklenmiş ve 5 Nisana gelinmiştir.¹⁵⁶

Türkiye ekonomisinde 1994 yılında meydana gelen kriz ile birlikte hükümetin 5 Nisan kararı olarak bilinen kararları almasını gerektiren kriz, başlangıçta bir mali kriz olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, kriz kendisini ilk önce borsa ve döviz piyasalarında hissettirmiştir. Şubat ayının son günleri itibariyle İMKB endeksinde günde %20'lere varan düşüşü ile birlikte döviz piyasalarında hareketlenme başlamış, döviz piyasalarında TL den kaçış ve yabancı paralara talep şeklinde başlayan panik süresince, MB piyasalara Dolar satarak müdahale etmeye çalışmış ve bu çerçevede Bankanın rezervleri hızla erirken

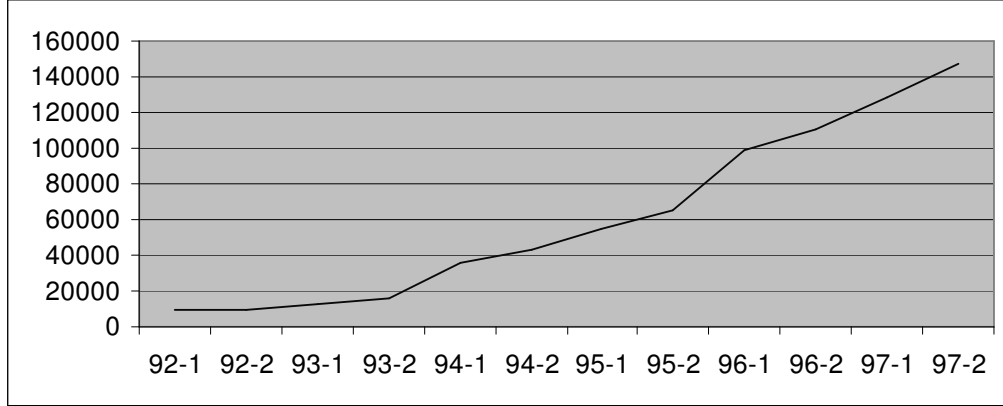
---

¹⁵⁵ Kar, Muhsin, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

¹⁵⁶ Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

dövizdeki hızlı yükseliş engellenememiş ve nihayet döviz kurlarına müdahaleden vazgeçilmiştir.¹⁵⁷

Grafik 6 : 1992-1997 Yılları Arasında Döviz Kuru Değişimi

Kaynak : TCMB verilerinden yararlanarak düzenlenmiştir

Türkiye ekonomisinin yapısal problemleri 1994 başlarında yüksek bir döviz talebi ortaya çıkarmış ve baskı altında tutulan döviz kurları serbest piyasada büyük bir yükseliş trendine girmiştir. 19 Ocak ve takip eden günlerde serbest piyasada dolar 1\$=15.000 TL.'den 22.000 TL'ye yükselmiş, sonrasındaki gelişmeler ve tedaviye yönelik düzenlemelerin gecikmesi sebebiyle de 5 Nisan kararları olarak da bilinen bir dizi istikrar tedbirinin alınmasına yol açmıştır. Bu kararlar sonrasında bir ara 1\$=42.000 TL. düzeyine yükselmişse de daha sonra 32-34 bin lira değerine geri dönmüştür.

Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı krizde de uluslararası sıcak paranın etkilerini görmek mümkündür. Son on yılda Türkiye'ye giren sermaye 32 milyar dolardır. Bu miktarın 14 milyar doları cari işlemler ve net hata noksanın telafi edilmesinde kullanılmıştır. Geriye kalan 18 milyar doların da ödemeler dengesi dışındaki faaliyetleri finanse ettiği düşünülebilir. 18 milyarın 7 milyar dolarını merkez bankası kendi borçlanması ile sağlamıştır. Bu durumda Türkiye'ye merkez bankasının borçlanması ve ödemeler dengesinin finansmanı amacı dışında 11 milyar dolarlık bir sermaye girişi gerçekleşmiş olmaktadır. Türkiye'nin 1994'te krize uğramasının sebeplerinden biri, tabii ki

¹⁵⁷ Emir, Ferhan, "Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

o günlerde hatta daha önceden başlayan birtakım spekülâtif girişimlerdir. Türkiye 1994'te, bu 11 milyar doların teşekkülüne katkıda bulunan ve orada aşırı değerlenmiş olan bir Türk Lirasına yakalanmış, bunun da bedelini ödemiştir.¹⁵⁸

5 Nisan 1994 tarihinden itibaren hükümet tarafından alınan bazı önlemler, kısa vadede toparlanma sürecine katkıda bulunmuş olsalar da bunun sağlıklı bir iyileşme olduğu sonradan anlaşılmıştır. Nitekim bu dönemde görülen iyileşme süreci daha sonra yaşanan krizlerinde temellerini oluşturmuştur. Özellikle hükümetin izlediği politikalarda iki önemli nokta dikkati çekmektedir. İlki kısa vadeli yabancı sermaye girişlerinin teşvik edilmesi ve yurt dışına sermaye kaçışlarının önlenmesi amacıyla faiz oranlarının çok yüksek tutulması, yurt içi borçlanmanın hızlı bir şekilde artmasına neden olmuş ve bunun olumsuz sonuçları da 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. ikincisi ise, krizin ortaya çıkmasıyla birlikte mevduat hesaplarının tam sigorta kapsamına alınması, bankacılık sektörünü daha sonraki dönemlerde olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık düzenlemeleri, istikrarsızlığın önemli nedenlerinden birini oluşturur iken ülkemizde yaşanan son krizde anahtar rol oynamıştır.¹⁵⁹

5 Nisan krizini Meksika ve Asya krizleriyle karşılaştırdığımızda, aşırı değerlenmiş döviz kurunun, kısa vadeli sermaye girişlerinin ve yurtiçi faiz oranlarıyla yurtdışı faiz oranları arasındaki farklılıklardan dolayı, bankaların yurtdışından döviz cinsinden krediler alıp yurtiçinde yerli paraya çevirerek borç vermelerinin Türkiye, Meksika ve Asya ülkelerinde ortak noktaları teşkil ettiği görülmektedir.

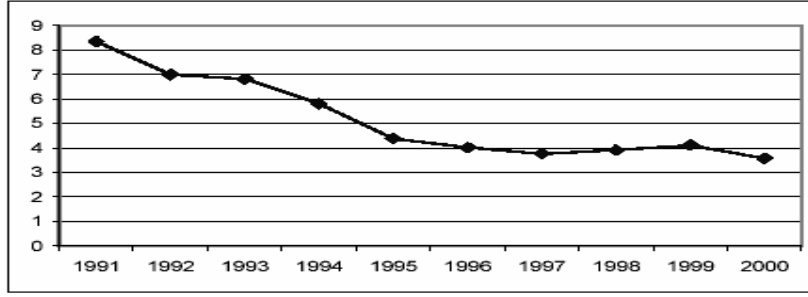
Kriz göstergelerine bakıldığında 1994 yılında Türkiye'nin cari işlemler açığının GSYİH'ya oranının %3.3, M2Y/rezervler oranının yaklaşık %6 , özel sektöre açılan kredilerin GSYİH içindeki payının ise % 15'ler civarında olduğu görülmektedir. Ayrıca sermaye hareketlerinin(özellikle kısa vadeli) 1993 yılında hızlı bir artış kaydettiği görülmektedir.

---

¹⁵⁸ Akdiş, Muhammet "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler", Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2001

¹⁵⁹ Kar, Muhsin, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

Grafik 7: Türkiye’de özel sektöre açılan krediler(GSYİH’nin yüzdesi olarak)

Kaynak : Bülent Güloğlu, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestle^aMe Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, Ekim 2002

Bu göstergeler Asya ülkeleri ve Meksika’nın göstergeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye’nin cari işlemler/GSYİH ve M2Y/rezervler oranlarının kriz ülkelerindeki seviyelere yaklaştığı, sermaye hareketlerinin tıpkı kriz ülkelerinde olduğu gibi krizden önceki yıllarda hızlı arttığı görülmektedir. Son olarak özel sektöre açılan kredilerin GSYİH içindeki payının Türkiye’de kriz teşkil edebilecek seviyeden çok uzaklarda olduğu görülmektedir.

1994 krizinden sonra ünlü 5 Nisan kararları alınmıştır. Bu kararların genel amaçları enflasyonu hızlı biçimde düşürmek, ihracatı artırıp ithalatı azaltmak, dış borçları sınırlamak, kamu gelirlerini artırıp kamu harcamalarını kısmak, tarım sosyal güvenlik ve özelleştirme alanlarında reformlar yapmak şeklinde özetlenebilir.

Kısa vadede bozulan dış denge ve döviz piyasasında yeniden istikrarın sağlanması, orta vadede kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek, uzun vadede ise ihracatı özendirilecek tedbirler almak, özelleştirmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilir büyümeyi mümkün kılmak hedeflenmiştir.

5 Nisan kararlarıyla döviz kuru serbest bırakılmış ve “Merkez Bankasının 1ABD doları resmi döviz satış kuru, Reuters sisteminin Bankalar arası Döviz Piyasası sayfalarında 1 ABD doları karşılığında TL alış-satış kotasyonu veren bankalar arasından seçilen 10 bankanın, saat 15:00’deki döviz alış-satış fiyatlarının ortalaması esas alınarak tespit edilmeye başlanmıştır”. Bu şekilde belirlenen döviz kurları 13 Ağustos dan itibaren, o tarihte belirlenen Gösterge niteliğindeki Merkez Bankası

kurları başlığı altında ilan edilmeye başlanmıştır. Bir gün sonraki resmi döviz kuru bir gün önceden ilan edilerek döviz kurunda istikrar sağlanmak istenmiştir.

5 Nisan kararları kısa vadeli hedeflerine ulaşmış, orta ve uzun vadeli hedefler gerçekleştirilememiştir. Bunun başlıca nedeni ise düşürülen reel ücretler nedeniyle sosyal çalkantıların artması ve koalisyon hükümetinin bozularak genel seçimlere gidilmek zorunda kalınmasıdır.¹⁶⁰

2.6.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

1990'ların ikinci yarısında çok sayıda gelişmekte olan ülke finansal kriz yaşamıştır. 1995 Meksika krizi ile başlayan, 1997 Güneydoğu Asya krizi ile devam eden ve nihayet 2001 Türkiye ve 2002 Arjantin krizleri ile şimdilik sona eren bu finansal krizler dizisi diğer krizlerden farklı bir grup olarak ele alınmayı gerektiren bir özelliğe sahiptirler. Bu krizlerin sonuçları ve onların incelenmesi ile elde edilen bilgiler 1980'lerin başından bu yana devam eden bir paradigmayı yıkmışlardır. Bu paradigma, ana unsuru döviz kurlarının baskılanması olan bir politikalar demetiyle yurtdışı kaynak sağlamada bir avantaj sağlamak ve sağlanan yurtdışı kaynakla hızlı bir şekilde büyüme anlayışına dayanıyordu.¹⁶¹

Güneydoğu Asya ülkelerinde uygulanan olan sıcak para politikalarının oluşturduğu finansal risk genellikle reel kesim firmalar üzerinde kalmış ve bu durum dış kaynak kullanımı azalırken ekonomik faaliyetteki yavaşlama eğilimini hızlandırmıştır. Türkiye de ise söz konusu finansal risk genellikle bankacılık sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşın, ekonomik aktivitede yavaşlama anlamında Türkiye de ortaya çıkan sonuçlar; Güneydoğu Asya ülkelerinden farklı olmayacaktır. Çünkü Türkiye de finans kesiminden başlayan bir krizin parasal aktarım mekanizmalar kanalıyla reel kesimi etkilediği malumdur. Bu durum; yani mekanizması farklı olsa dahi dış tasarruflardaki azalmanın büyüme üzerindeki güçlü olumsuz etkisi de benzer yönlerden biridir.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

¹⁶¹ İnan, E. Alpan, "Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme", Bankacılar Dergisi, 2002, s.51-66

¹⁶² İnan, E. Alpan, "Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme", Bankacılar Dergisi, S.41, 2002, s.51-66

Türkiye 2000 yılında IMF ve Dünya bankasının desteğini alarak üç haneli rakamlara ulaşan enflasyonu düşürmek için bir dezenflasyon programını uygulamaya koymuştur. 1999 yılının Aralık ayında IMF'e verilen niyet mektubunda 2000 enflasyonu düşürme programının genel çerçevesi şöyle belirlenmiştir: a) Faiz dışı bütçe dengesinin fazla vermesi b) Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi c) Sosyal güvenlik, özelleştirme, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi.

Böylelikle enflasyonun temel kaynağının kamu açıkları olduğu ve bununda kamu kesimi finansman yönetiminden kaynaklandığı kabul ediliyor ve bu açıkların kapatılması için tedbir alınmıyordu. Bu amaçla bir yandan kamu harcamalarının kısılması, diğer taraftan da vergi gelirlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, IMF ve Dünya Bankasından sağlanacak uzun vadeli ve düşük maliyetli kredilerle, yüksek reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmanın azaltılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda faiz dışı bütçe fazlasının 7,5 milyar dolar fazla vermesi temel hedef olarak ortaya konulmuştur.

Enflasyonla mücadele programının ikinci önemli ayağını döviz kuru ve para politikalarındaki değişiklikler oluşturuyordu. Döviz kurlarının nominal çıpa olarak kullanılması kararlaştırılmış ve bu şekilde oluşturulan kur sepetinin (1 Dolar + 0,77 Euro) 2000 yılı sonuna kadar beklenen enflasyon oranı kadar(% 20 TEFİ'e göre) artırılması planlanmıştır. Ayrıca kurlardaki değişimin çapraz kurlardaki hareketliliğe göre belirlenmesi ve aylık olarak kurun sabit kalması planlanmış ve 2001 Haziranında kademeli olarak kurun dalgalanmaya bırakılması kararlaştırılmıştır.

Para politikası alanında ise Merkez bankasının net iç varlıklarına sınırlama getirilmiştir. Net iç varlıklar sınırı 1.2 katrilyon TL olarak belirlenmiş ve net iç varlıkların döviz girişi oranında artırılması kararlaştırılmıştır. Böylece Merkez Bankasının para basımı sınırlandırılmış ve bankanın para kurulu(currency board) gibi çalışması hedeflenmiştir.

1999 yılında, Meksika ve Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesindeki durumundan farklı olarak, Türkiye'de enflasyon (TÜFE) %65 'e, büyüme oranı %-6'ya, iç

borç stokunun GSMH'ya oranı % 29'a, cari işlemler açığı ise 1,36 milyar dolara(GSMH'nın yaklaşık % 0,7'sine) ulaşmıştı.¹⁶³

2000 yılının ilk on ayı içinde, IMF ile imzalanan stand-by anlaşmasının desteği, nominal döviz kuru çıpasının inandırıcılığı ve sıcak para için pozitif arbitraj getirisinin düşen faizlere rağmen süregelmesi sayesinde net yabancı sermaye girişi hızla artar ve 15.2 milyar dolara ulaşır. Sermaye girişleriyle başlayan sürecin, TCMB'nın pasif (daha doğrusu "namevcut") para politikasının katkısıyla reel faizleri sıfıra düşürdüğü; iç talepteki genişlemenin (reel olarak değerlendirilen yerli paranın da katkısıyla) cari işlem açığını hızla büyüttüğü biliniyor ve Tablo da görülmektedir.

Tablo 21: 2000 - 2001 Krizi Öncesinde ve Kriz İçinde Sıcak Para Hareketleri

	Kriz Öncesi: Ocak 2000-Ekim 2000	Kriz Dönemi: Kasım 2000- Haziran 2001
Yabancı Kökenli Sıcak Para	+4204	-10984
*Portföy, menkul değer	835	-8586
*Yerli bankalara kısa vadeli kredi	3639	-1688
*Diğer kısa vadeli krediler(a)	84	224
*Mevduat ve diğer yükümlülükler	-354	-934
Yerli Kökenli Sıcak Para	-3498	-1012
*Portföy, menkul değer	-730	949
*Yerli bankalardan kısa vadeli kredi	59	-44
*Diğer kısa vadeli varlıklar(b)	-277	-234
*Kayıt-dışı (NHN)	-2550	-1683

Kaynak : Korkut Boratav, "2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri" TCMB verileri

Yabancı sermaye girişlerinin alt-dökümüne göre, toplamın %82'sini üç ana kalem oluşturmaktadır. Bunlar, hazinenin tahvil ihracı ile borçlandığı 5.7 milyar dolar, yerli bankaların yabancı bankalara kısa vadeli borçlarında gerçekleşen 3.6 milyar dolarlık artış (net ek borçlanma) ve 3.2 milyar dolarlık uzun vadeli borçlanmadır. Aşağıda da vurgulanacağı gibi, 2000 yılının ilk on ayındaki yabancı sermaye girişlerinde "sıcak olmayan" ve uzun vadeli öğeler başta görünmektedir.

¹⁶³ Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002'

Kriz öncesi dönemde yabancı kökenli sıcak para girişleri, Ocak-Ekim 2000 döneminde net yabancı sermaye girişinin %28'ini oluşturuyor. Buna karşılık yerli sıcak para, yerli aktörlerden kaynaklanan sermaye çıkışlarının üçte ikisini (3.5 milyar doları) oluşturuyor. Bu süre içinde yabancı sıcak para girişleriyle yerli sıcak para çıkışları arasındaki fark sadece 500 milyon dolardır. “Arbitraj getirileri aynı değişkenlere bağlı olduğuna göre, yabancı ve yerli aktörler neden farklı doğrultularda (biri içeri, diğeri dışarı) hareket ediyorlar?” Bu önemli soruyu tartışmak için, sözü geçen akımların ana öğelerine bakmak gerekiyor.¹⁶⁴

Türkiye’ye 2000 yılındaki hızlı dış kaynak girişinin hemen tümü borçlanma şeklinde olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin hızla borçlanması genellikle (a) finansal serbestleşme programı sonrasında veya (b) nominal döviz kurunun belli bir kurala, bir çizelgeye göre belirlenmesi sonrasında olmaktadır. Yabancı para girişi, Türkiye’de olduğu gibi sterilize edilmemişse, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun yükselmesine, yerli paranın reel değer kazanmasına ve ithalat talebinde tırmanışa neden olmaktadır. Yabancı kaynak girişinin-dış borçlanmanın sürdürülmesi, uygulanan programın sürdürülebilirliğine bağlıdır. Ancak bu konuda şüpheler ortaya çıktığında, artık kriz ortamına girilmiş demektir. Bu ortamda herhangi bir kıvılcım, krizi başlatabilir.

2000 sonbaharında Türkiye’nin dış (euro) piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primi yükselmeye başlamıştı ve kriz ortamına doğru yol alınıyordu. Genel kaniya göre, krizi ateşleyen olay, hem kamu bankalarının hem de büyük ölçüde DİBS taşıyan Demirbank gibi bazı özel bankaların iç piyasada kısa vadeli borçlanma telaşına girmeleridir. Bu sırada bazı bankalar da yıl sonunda kapatmaları gereken açık pozisyonlarını kapatma telaşına düşmüşlerdir. Böylece bankaların dış borçlanması daha da zora girmiştir.

Burada iki noktayı vurgulamak gerekir. Birincisi, Dornbusch Türkiye’de Kasım krizini ateşleyen olayın farklı olduğunu açıklıyor. Dolayısıyla krizin ateşlenmesi farklı olaylara bağlanabilir. Önemli olan krizin ateşlenme biçimi değil, 2000 sonbaharından itibaren krizin ortamına girilmesidir. İkincisi, faizdeki sıçramanın döviz talebinde tırmanışı

---

¹⁶⁴ Boratav, Korkut, “2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”

engelleyememiştir. Bu nokta daha sonrası için, özellikle Şubat krizi için önemli olmalıydı.¹⁶⁵

Uygulanan sabit kur rejimi dolayısıyla YP yükümlülükleri TL yükümlülüklerine göre daha fazla artması, bankaların kısa vadeli kaynakları uzun vadeye plase etmeleri vade uyumsuzluğu sorunu doğurmuştur, YP para borçlanması ve açık pozisyon kur riskini, kredilerin uzun vadeli olması ve kısa vadeli mevduatlarla karşılanması kredi riski artırmış ve likidite riskini tetiklemiştir, kamu özel ve yabancı bankaların bilançolarının ve ilgili risk rasyolarının gelişimi kriz için temel nedenler olarak gösterilebilir.¹⁶⁶

Krizin somut göstergelerine kısaca bakalım. 1990’larda gelişmekte olan ülke krizleri konusunda yapılan birçok çalışmada aşağıdaki değişkenler önemli kriz göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır.

- ▶ Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi
- ▶ Cari Açık / Döviz Rezervi
- ▶ Cari Açık / GSYİH
- ▶ Toplam veya Kısa Vadeli Dış Borç / İhracat
- ▶ Bankacılık Kesimi Açık Pozisyonu / Döviz Rezervi
- ▶ Banka Kredisi / Döviz Rezervi
- ▶ M2 / Döviz Rezervi
- ▶ Yerli Paranın Değer Kazanması
- ▶ Sermaye Hareketinde Dalgalanma - Volatilité
- ▶ Kısa Vadeli Faizde Dalgalanma - Volatilité

Önce kısa vadeli faizin volatilitésini ele alalım, çünkü bu değişken uygulanan para politikasının yarattığı belirsizliği somut olarak ve anında yansıtmaktadır. Haziranda, sonra Ağustos ve Eylülde önemli sıçramalar gösterdi. Programın başlamasından sonra gecelik faizdeki dalgalanma. Faizdeki volatilitenin daha sonra özellikle döviz giriş-çıkışındaki volatilité ile birlikte çok yükseklere gidebileceği belli idi. Bu konuda çanlar çalmıştı.

---

¹⁶⁵ Uygur, Ercan, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 22 Mart, 2001

¹⁶⁶ Aloglu, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2005

Tablo 22: Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi Oranı

Tarih	Kısa Vadeli Borç / Rezerv	Kısa Vadeli Borç / İhracat
1999 IV	1,01	0,88
2000 I	1,08	0,92
II	1,02	0,90
III	1,10	0,95
(T)IV*	1,44	1,04

Kaynak:TCMB, “Ercan Uygur, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, 2001”

2000 yılında Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi oranında da önemli bir artış görüldü. 1999 sonunda 1.01 olan bu oranın, dış borç verileri kesin belli olmamakla birlikte, 2000 sonunda 1.44 düzeyine çıktığını tahmin ettik. Asya krizi öncesinde de bu oranın yükseldiği ve Malezya’da 0.61’e, Filipinlerde 0.85’e, krizin ilk başladığı Tayland’da ise 1.45’e ulaştığı bilinmektedir. Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi oranının Türkiye’de Malezya ve Filipinlere göre oldukça yüksek seyrettiğini ve 2000 sonunda Tayland düzeyine vardığını vurgulamamız gerekir.¹⁶⁷

1994 krizi olası başka krizlerin de habercisi olmuş ve nitekim 2001’in Şubat ayında ikinci büyük Finansal kriz meydana gelmiştir. Sorun 1999 yılında uygulamaya konulan dezenflasyon programı ile başlamıştır. Kasım 2000’deki göreceli küçük krizin ardından Türk finansal sistemi krizin gittikçe derinleştiği bir sürece girmiştir ve 2001 Şubat’ında askılı döviz kuru rejimi uygulamasından vazgeçilmesiyle birlikte kriz en yüksek seviyesine ulaşmıştır.¹⁶⁸

Finansal krizler teoride iki farklı nitelikte olabilir. Birincisi, spekülâtif amaçlı ataklar, ikincisi ise piyasanın likidite ihtiyacından doğan atakların yarattığı döviz talebi

---

¹⁶⁷ Uygur, Ercan, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara,22 Mart, 2001

¹⁶⁸ Kasman, Adnan, “Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği”, İMKB Dergisi, Cilt:7, Sayı:25-26, Ocak-Haziran 2003

genişlemesiyle oluşan finansal krizler. Türkiye ekonomisinde 22 Kasım–5 Aralık 2000 tarihleri arasında yaşanan finansal krizin ikinci türden bir kriz olduğu söylenebilir.¹⁶⁹

Bu tarihte bankalar arası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a fırladı. Burada iki noktanın altını çizmek gerekir. Birincisi, bankalar arası piyasada ortalama faiz 13 Kasımdan itibaren önceki aylara göre yükselmekteydi. Örneğin 15 Kasım tarihinde ortalama gecelik faiz %81.45 olmuştu. Faiz sonraki günlerde düşmüş ve sıçrama kamu kesimi maaş ödemesine bağlanmıştı ama, daha önceki aylarda böyle bir sıçrama yoktu. Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının 15'inde gecelik faiz sırasıyla %37.3, 44.5 ve 38.5 idi.

İkincisi, 2000 başından itibaren program uygulaması ile birlikte gecelik faizde zaten artan dalgalanma-volatilite, Tablo 1'deki standart sapma sütununda görüldüğü gibi, Ağustos ve Eylül'de önemli ölçüde yükseldi. Faizde volatilite yükselmesi ile gelen artış, finansal piyasalarda baskı ve gerginlik olduğu anlamına geliyordu. Diğer bir ifade ile, 22 Kasımdaki kriz öyle bir günde patlamamıştı. Bir kriz ortamına doğru gidildiğinin göstergeleri vardı.¹⁷⁰

Kasım uyarı krizi, 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nın ilk bunalım deneyimidir. On aylık başarılı uygulamalar sonucunda, mali piyasaların hiç öngörülmeyen bir anda karşılaştığı bir para krizine sürüklenmesi ve faiz hedeflerinin bir anda anlamını yitirmiş olması, programın geleceği konusunda da haklı kuşku uyandırmıştır.

Kasım sonunda ortaya çıkan kriz, temelinde bankacılık kesiminde likidite sorununun bir parçasıdır. Bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması, yurt dışına sermaye çıkışlarının biraz hareketlendiği bir ortamda, piyasalarda güvensizliğin yaygınlaşarak, doğrudan bir panik havasına dönüşmüştür. Kasım 2000'de yaşanan likidite krizinin nedeni, sadece piyasaların nakit talebine cevap vermeyişi değil, aynı zamanda likidite talebindeki olağanüstü artışlardır.

---

¹⁶⁹ Yıldırım, Oğuz, "Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları", Anadolu Üniversitesi, 2003

¹⁷⁰ Uygur, Ercan, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 22 Mart, 2001

Uluslararası kuruluşların mali desteği ve uygulanmakta olan programın güçlendirilmesinin etkisiyle, mali piyasalardaki tedirginlik kısmen giderilmiş, kısa vadeli günlük çözümler üretilmiş ve krizin derinleşmesi bu sayede önlenmiştir.¹⁷¹

Türkiye de hızlı nüfus artışı nedeni ile kamu harcamalarında meydana gelen büyüme, bütçede meydana gelen açıklar ve bu açıkların normal vergi gelirleri ile finansmanının mümkün olamaması, mali açıkların ekonomik nedenlerinin başında gelmektedir. Türkiye’ de kalkınma hızının nüfus artış hızının itişiyile yıllık ortalama olarak %5’in üzerinde planlanması iç tasarruf oranının %30’lara çıkması gerekliliğini doğurmaktadır ki bu finans yükünün ağırlaşması sonucunu doğurmaktadır. Ancak Türkiye’deki iç tasarruf oranı yıllık ortalama %21-22 arasında sınırlı kalmaktadır. Planlanan aşırı büyüme hızına bağlı olarak, kamu yatırımlarının yüksek seviyelerde seyretmesi de bu krizin büyümesinin temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önemlisi, kamu maliyesinin kalkınma fonksiyonunu da yüklenmesiyle birlikte, enflasyon vergisi ve mali sürüklenme gibi, halkın gücünü azaltan bir olumsuzluk yaratmaktadır.

Türkiye’de henüz sağlam bir bankacılık sisteminin kurulamamış olması da krizin bir diğer nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Programla birlikte, para politikalarının etkinliği tamamen veya kısmen devre dışı bırakılması ve nihai kreditorlüğün kaldırılması ile Merkez Bankası’nın mali piyasalara müdahalesi sınırlandırıldığından, sağlam bir alt yapısı olmayan mali sistemimizin krize girmesine neden olmuştur. Mali sistemde yaşanan likidite sıkıntısının Merkez Bankası tarafından finanse edilememesi ve interbank piyasalarının genişlememesi nedeniyle de bankaların piyasadan yüksek faizle borçlanması bir bankacılık krizini doğurmuştur. Bankacılık krizi bir mali paniğe neden olmuş, bu da tasarruf sahiplerinin finansal araçların işlemleri hacmindeki asimetrik bilgileri ile birleşince, ticari bankaların işlemleri bilançolarına zarar vermiştir. Yaşanan mali panik, tüm piyasalara yayılarak yeni bir finansal krize ve reel sektörün zarar görmesine neden olmuştur.¹⁷²

---

¹⁷¹ Yıldırım, Oğuz “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, Anadolu Üniversitesi, 2003

¹⁷² Özbilen, Şevki, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi”, ADÜ. İİBF Öğretim Üyesi, 2002

Türkiye’de Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesi durumuna benzer bir durum bankacılık sektöründe yaşanıyordu. Özel bankaların birçoğu yapı itibariyle Asya ülkelerindeki holding bankalarını anımsatıyordu. 1998-2000 yılları arasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na(TMSF) devredilen bankaların birçoğu büyük grupların elindeydi (Yaşarbank- Yaşar grubu, Demirbank,Ulusal bank- Cingilloğlu Grubu, EGS bank-EGS holding, Bank kapital- Ceylan grubu, Sümerbank-Garipoğlu grubu ve benzeri). Tasarruf mevduatına verilen garantiler yüzünden holding bankalarının birçoğu halktan topladıkları mevduatın büyük bölümünü kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktarmışlar ve batık kredi olarak göstermişlerdir. Döviz kurunun çırpaya bağlanması ve ulusal ve uluslararası faiz oranlarındaki farklılıklar nedeniyle, tıpkı Asya bankaları gibi Türk bankaları da döviz kurunda olabilecek değişimlere karşı koruma almadan(hedging yapmadan) uluslar arası piyasalardan ucuza aldıkları borçları Türkiye’de TL cinsinden yüksek faiz oranlarından kredi olarak vermişlerdir. Asya ülkelerindeki bankalardan farklı olarak Türk bankaları yurtdışından elde ettikleri kredileri özellikle kamu kesimine borç olarak vermişlerdir. Faizlerin aşırı derecede yükselmesi sonucunda bünyesinde çok fazla DİBS bulunduran Demirbank’a el konulmuş ve TMSF’na devredilmiştir. Diğer bankalara el konulacağı kaygısı paniğe yol açmıştır.

Panik havasını dağıtmak isteyen Merkez Bankası sonuçta piyasaya para sürmek zorunda kalmıştır. 17 Kasım 2000 tarihinde 24 milyar 433 milyon dolar olan Merkez Bankası brüt döviz rezervi 1 Aralıkta 18 milyar 942 milyona inmiştir.

Kasım krizinin derinleşmesini İMF’nin 7.5 milyar dolar tutarında ek kredi vermesi ve halkın her şeye rağmen TL’den dövize geçmemesi önlemiştir. Kasım krizinden sonra, IMF’nin de uyarılarına rağmen kur çıpasına devam edilmiştir. IMF kredisi ek rezerv kolaylığı(Supplemental Reserve Facility) şeklinde verildiğinden vadesi çok kısa ve maliyeti yüksek olmuştur. Kur çıpası yüksek bir maliyet ödenerek savunulmuştur.¹⁷³

Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısını (a) çok yüksek faiz ile, (b) önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve, önemlisi, (c) 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile geri püskürtebilmiş ve döviz kuru çizelgesini yüksek

---

¹⁷³ Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002’

bir maliyetle savunabilmişti. Ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştı.

Türkiye Kasım krizinden kurtuldu derken, tam üç ay sonra 19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırısını başlattı ve bu kez döviz krizi başladı. 21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6200'e kadar çıktı ve ortalama %4018.6 oldu. 16 Şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara indi ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolar oldu. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmıştı, Şubat krizinde yerlilerin de dövize saldırdığı görüldü. Dövize yapılan saldırıya dayanma gücü kalmayınca, 21 Şubat gecesi kur dalgalanmaya bırakıldı. Kasım ayında yara alan enflasyonu düşürme programının da sonu gelmiş oldu.¹⁷⁴

2000 Kasım Krizi'nin ardından, 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nın performans kriter değerleri gözden geçirilmiş olmasına rağmen, bankacılık sisteminin kırılma yapısı devam etmiştir.

Özellikle, faizlerdeki hızlı yükseliş kamu bankaları ve bazı özel bankaların mali yapılarını bozmuş ve bankacılık sisteminin mevcut yapısal sorunlarını daha da ağırlaştırmıştır. Şubat 2001'e gelindiğinde Hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler, uygulanan 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'na olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve Kasım ayından sonra artan mali kırılmanın da etkisiyle doğrudan Türk Lirası'na karşı ciddi bir atak meydana gelmiştir. Ekonomide yaşanan likidite sıkışıklığı, özellikle kamu bankalarının aşırı düzeydeki günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlemesine neden olmuştur

Bu ortamda, uygulanmakta olan döviz kuru sisteminin sürdürülmesinin bankacılık sisteminin sorunlarını daha da ağırlaştıracağı ve ekonomi üzerine ek yükler getireceği göz önüne alınarak, 22 Şubat 2001'de Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır.

Böylelikle 2000 yılı başında uygulamaya konulan Enflasyonu Düşürme Programı, döviz kurlarının 2001 yılı ortasında bir bant içinde seyretmesini ve üçüncü yılın sonunda

---

¹⁷⁴ Uygur, Ercan, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 22 Mart, 2001

da enflasyonun tek haneye indirilmesi ile birlikte, kurların tamamen dalgalanmaya bırakılmasını hedeflemektedir. Ancak, mali piyasalara olan güvenin kaybolması sonucunda, mevcut döviz kuru sisteminin terk edilmesi ve kurların dalgalanmaya bırakılması zorunlu hale gelmiştir.¹⁷⁵

1994 krizine benzer olarak 2001 krizi de önce finans sektöründe başlamış ve daha sonra reel sektöre yayılmıştır. 2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde, %9,4 ile, o tarihe kadar ki en büyük küçülme süreci yaşanmıştır. TL ABD Doları karşısında %100'den fazla devalüe edilmiş ve Merkez Bankası rezervlerinin büyük bir bölümü krizin finansmanında kullanılmıştır. Krizden en çok etkilenen kesim ise çok yüksek oranda yabancı para cinsinden yükümlülüklerle sahip olan bankacılık kesimi olmuştur. 2001'de bankalar yüksek miktarda mevduat çıkışlarıyla karşı karşıya kalmışlar, portföy risklerini azaltıp kısa dönemli dış borçlarını ödeme çabasına girmişlerdir. Bu süreçte sektörün toplam varlıkları, ABD Doları cinsinden yaklaşık %30 düzeyinde gerilemiş; pek çok banka ödeme güçlüğüne düşmüş ve sonuç olarak sekiz özel banka (Ulusal Bank, İktisat Bankası, Bayındırbank, EGS Bank, Kentbank, Tarihbank, Sitebank ve Toprakbank) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiştir.¹⁷⁶

Likidite ve döviz talebi krizi olarak adlandırılabilir olan bu krizlerin daha önceki krizlerden farkı kapsamlı bir istikrar programının uygulandığı dönemlere rastlamış olmasıdır.

Her iki krizde de milli piyasaların tepkileri kadar uluslararası sıcak paranın hareketleri de dikkat çekici özellikler göstermiştir. 22 Kasım krizinde yaklaşık 1,5 milyar dolarlık sıcak para hemen yurtdışına çıkmış, krizi takip eden günlerde de bu çıkış devam etmiştir. 6 Aralık tarihi itibarıyla yurtdışına çıkan yabancı sermaye miktarı 7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Sıcak paranın yurtdışına çıkış isteği ise hem döviz talebi ve döviz fiyatları üzerinde baskı oluşturmuş hem de likidite talebini üst seviyelere çıkararak faiz oranlarının olağanüstü yükselmesine sebep olmuştur. Sıcak paradaki bu çıkışın 22 Kasım tarihinden önceki aylarda başladığı ve bu tür hareketlenmenin krizi oluşturan süreci

---

¹⁷⁵ Yıldırım, Oğuz, "Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları", Anadolu Üniversitesi, 2003

¹⁷⁶ Kasman, Adnan, "Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği", İMKB Dergisi, Cilt:7, Sayı:25-26, Ocak-Haziran 2003

hazırladığı da ayrıca tartışılmaktadır. 21 Şubat krizinde ise ilk günlerde 4.9 milyar dolarlık kısa süreli sermaye yurtdışına çıkmıştır. Bu süreçte ülkeden çıkan toplam yabancı sermayenin ise yaklaşık 7,5 milyar dolarlık bir hacme ulaştığı tahmin edilmektedir. Dövizde olan aşırı talep borsayı çökertirken gecelik faizlerin %7500'ler gibi astronomik yüksekliklere ulaşmasına sebep olmuştur.

Elbette her iki kriz de ekonomi politika ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmışlardır. Ancak gerek 22 Kasım 2000 ve gerekse 21 Şubat 2001 krizlerinde uluslararası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan panik havasını yaygınlaştırdığı ve piyasa şoklarının büyümesine katkıda bulunduğu söylenebilecektir.¹⁷⁷

Kriz öncesinin on ayını, sonraki sekiz ay ile karşılaştırsak, Türkiye ekonomisinin net sermaye çıkışları nedeniyle karşılaştığı şokun büyüklüğü ortaya çıkmaktadır: Ocak-Ekim döneminde yabancı kökenli net sermaye akımları +15.2 milyar dolar, Kasım 2000-Haziran 2001 süresinde -10.4 milyar dolardır. İki büyüklük arasındaki fark, yani 25.6 milyar dolar, bu iki dönem arasında ekonominin yabancı sermaye hareketleri dolayısıyla karşılaştığı negatif şokun büyüklüğünü ifade eder. Karşılaştırmayı yerli aktörleri de katarak, sermaye hareketlerinin net bilançosu açısından yaparsak, kriz öncesindeki +9.9 milyar dolarlık net sermaye akımı, krizi içeren sekiz ay boyunca -13.5 milyara dönüşmüş; canlanma dönemindeki büyük boyutlu net sermaye girişlerini aşan miktarda net çıkış izlemiştir. Yerli ve yabancı aktörlerin net sermaye hareketlerinin yön değiştirmesi yoluyla ekonomiye taşıdığı negatif şokun büyüklüğü 23.4 milyar dolardır.¹⁷⁸

Cari açığın sürdürülemeyeceği dolayısıyla döviz kuru hedeflerinin inandırıcı olmaktan çıktığını algılayan yabancı yatırımcıların ülkeyi terketmesiyle beraber Kasım 2000-Haziran 2001 döneminde çıkan net sermaye 10.4 milyar dolar olmuştur. Giriş yapan 15.2 milyar dolarla çıkış yapan -10.4 milyar dolar arasındaki fark da ekonominin yabancı sermaye hareketleri dolayısıyla karşılaştığı negatif şokun büyüklüğünü ifade etmektedir.¹⁷⁹

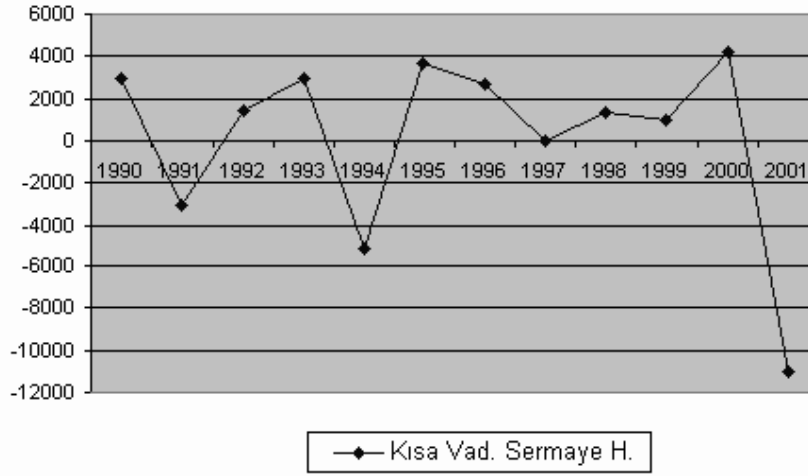
---

¹⁷⁷ Akdiş, Muhammet, “Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin vergisi”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Denizli, 2004

¹⁷⁸ Boratav, Korkut, “2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”

¹⁷⁹ Kar, Muhsin M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

Grafik 8: Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

Kaynak : Muhsin Kar, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan mali kriz kamu sektöründen başlayarak mali sektör ve reel sektör firmalarında derin izler bırakmıştır. Krizden tüm firmalar etkilenmekle birlikte mikro kuruluşlar ve küçük ölçekli işletmeler, büyük ölçekli işletmelerden daha önce ve daha derinden etkilenmiştir. Birçok firma öz sermayesinin tamamını kaybetme riski ile karşı karşıya gelmiştir. Krizden en çok otomotiv, tüketici malları, gıda ve içecek, elektronik ve telekom, medya ve perakendecilik sektörlerinin etkilendiği görülmektedir.

Firmalar kriz sonrasında üretim maliyetlerini düşürmek amacıyla, üretimde kullandıkları ithal mallarını değiştirmişler, istihdamı daraltma ve personel ücretlerini azaltma yoluna gitmişlerdir. 2001'in ilk çeyreğinde hem büyük hem küçük ölçekli firmalarda işten çıkarmalar yaşanmıştır. Şirketler, aynı zamanda işletme sermayesi yönetimini de geliştirmeye çalışmışlardır.

Şirketler, planladıkları sermaye yatırımlarını da büyük ölçüde kısmışlardır. Özel sektör sabit yatırımları, yıllık bazda 2001 yılının ilk çeyreğinde üçte bir oranında, 2001 yılı genelinde ise yüzde 30 oranında azalmıştır. Bu dönemde borsa fiyatları da öz sermaye finansmanını olumsuz etkilemiştir.

2001 krizi sonrasında hemen tüm sektörlerde tüketici talebinde ciddi daralma yaşanmıştır. Bunun sonunca üretimdeki daralma 2001'in birinci çeyreğindeki yüzde 1,3 seviyesinden, ikinci çeyrekte yüzde 8,5 seviyesine yükselmiştir. Gayri safi milli hasıla (GSMH) 2001 yılında yüzde 9,4 azalmıştır. Krizin hemen sonrasında Mart 2001'de özel sektör imalat sanayi kapasite kullanım oranı da bir önceki yıla göre yüzde 72'den yüzde 62'ye düşmüştür. Bu dönemde BDDK tarafından uygulanan üçlü denetim, kredi talebinde azalma ve Fona alınan bankaların kredilerinin sistem dışına çıkması yüzünden bankaların reel sektör firmalarına açtıkları kredi oranlarında ciddi daralmalar meydana gelmiştir.

Kriz sonrasında iflas eden firma sayısı da artmıştır. 2001 yılında firma kapanışları yüzde 13,7 artarken, firma açılışları ise yüzde 10,5 oranında düşmüştür.¹⁸⁰

Tablo 23: 2000-2001 Yıllarında Açılan Kapanan Firma Sayısı

Kategori	2000		2001		Yüzde Değişme	
	Aralık	Ocak-Aralık	Aralık	Ocak-Aralık	Aralık	Ocak-Aralık
Yeni açılan şirket ve kooperatifler	3.472	33.161	2.140	29.665	-30,6	-10,5
Kapanan firma ve kooperatifler	225	1.887	298	2.464	32,4	30,5
Yeni firmalar	1.863	21.404	1.415	16.171	-24,1	-24,4
Kapanan firmalar	1.135	12.055	866	13.707	-23,7	13,7

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez, "Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma", 2003

Türkiye'deki finansal krizlerin ortak nedenlerini ise; makroekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, bankacılık sisteminin kırılganlığı ve idari bakımdan zayıflıklar oluşturmaktadır.¹⁸¹

Finansal kriz geçiren ülkelerde yapılan araştırmalar yabancı bankaların kriz dönemlerinde sektörde çok az etkileri olduğunu göstermiştir. Bunun en önemli nedeni yabancı bankaların ağırlığının fazla olmamasıdır. Tschoegly, (2003)'de;

Yabancı bankaların bankacılık sektörüne girişine imkan tanıyan düzenlemelerin daha esnek olduğu ülkelerin krizlere daha seyrek maruz kaldıkları, Yabancı bankaların girişine imkan tanıyan gelişmekte olan ülkelerin yerel bankalarının daha etkin faaliyet gösterdikleri , Krizlerin, yabancı bankaların sektörde faaliyet göstermelerinden değil, bu

¹⁸⁰ Erdönmez, Pelin Ataman, "Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma", Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

¹⁸¹ Kasman, Adnan, "Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği", İMKB Dergisi, Cilt:7, Sayı:25-26, Ocak-Haziran 2003

bankaların sektöre girişini engelleyen düzenlemelerden kaynaklandığı belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda yabancı bankaların ekonomideki varlıkları oranında istikrarı sağladıkları belirtilmektedir. Yabancı bankalar kredi politikalarında daha tutucu davrandıkları için krizlerden çok etkilenmemektedirler. Arjantin ve Meksika’da 1994-1999 yıllarını inceleyen araştırmalarda yabancı bankaların daha az değişken ve daha güçlü bir kredi portföyüne sahip oldukları ortaya konulmuştur. Yabancı bankaların şubeleri de benzer kredi politikaları uygulamaktadır. Ayrıca, yabancı bankalar kriz döneminde ana şirketin desteğinden yararlanmaktadır. Bu nedenle, yabancı bankalar krizden yerel bankalardan daha az etkilenmektedirler. Ancak, yabancı bankaların men’e ülkedeki olumsuz ekonomik koşullardan etkilenmeleri mümkündür. Bu durumda ana şirketin sermaye yeterliliği şubelerin kredi verme gücünü etkilemekte, ancak ev sahibi ülkedeki iştiraklerin durumu etkilenmemektedir.¹⁸²

Gelişmemiş kredi kültürü ve risk yönetimi denetleme yetkisini kullanmayan devletle birleştiğinde kötü kredilerin ve banka bilançolarında “parlayan” risklerin yakalanması imkansız hale gelmektedir. Birçok banka kredi limitlerini aşmak için türev ürünler kullanmaktadır. İktidarda olan siyasi güçler çok zaman sağduyulu denetleme görevlerini yerine getirmek yerine kredi kararlarında taraf olmayı yeğlemektedirler. ve doğal olarak bunun maliyeti her zaman çok daha yüksek olmaktadır. Yapılan bir çalışmada uluslararası standartlara uygun bir yapı kurup bunu işletmenin maliyetinin böyle bir kriz sonrasında ödenen faturanın yüzde biri civarında olacağı hesaplanmıştır.

Bu tür mali piyasaların en önemli özelliklerinden biri de özel sektör borçlanmasının açık ara bir şekilde bankalarca kredi olarak sağlanmasıdır. Özel sektör borç yapıları incelendiğinde banka kredisi ile finansmanın toplam finansman tutarı içindeki payı Meksika’da %48, Kolombiya’da %71, Güney Kore’de %62, Tayland’da %89 olarak hesaplanmaktadır. Bu oran ABD’de sadece %25’tir. İlginçlikler ülkesi Türkiye’de ise bu oran %98 - %99 yüksekliğinde “uçmaktadır.”¹⁸³

Faiz oranları bir yana bırakıldığında, enflasyonu düşürmek için kullanılabilir üç nominal çıpa vardır; para miktarı, döviz kuru ve enflasyonun kendisi. Türkiye 1990’lar başında para çıpasını denemiş ve bir çok ülke gibi başarılı olamamıştır. 1994 ve 2000’de

---

¹⁸² Erdönmez, Pelin Ataman, “Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu. Bankacılar Dergisi, Sayı 51,s.21-36, 2004

¹⁸³ Yeniay, Özer T., “Gelişmekte Olan Piyasalarda Mali Piyasa Krizleri”,

uygulamaya konulan istikrar programlarında ise döviz kuru çıpası denenmiş fakat yine başarılı olunamamıştır.

Bu durumda tek seçenek enflasyon hedeflemesi kalmaktadır. Bu çerçevede yürütölen yeni program çalışmaları sonrasında 14 Nisan 2001’de, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kamuoyuna açıklanmıştır.

Bu program 1999 sonunda IMF ile yapılan Stand-By anlaşmasının bir uzantısı olmakla beraber, yeni programda enflasyonla mücadele öncelikli hedef olmaktan çıkmış, mali istikrarın sağlanması daha öncelikli hedef haline gelmiştir.

Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın temel hedefi; sabit döviz kuru sisteminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırarak, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapının oluşturulması çerçevesinde, kamu borçlarının sürdürülemez boyutlara varmasına neden olan “borç dinamiğini kırmak” olarak açıklanmıştır. Bu hedeflerin üçlü bir yaklaşıma dayandırılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar;

Bankacılık sektöründeki bozulmalar başta olmak üzere, son finansal krizin doğrudan temelinde yatan bozulmaların düzeltilmesi ve ekonomi yönetiminin şeffaflığının ve özel sektörün ekonominin yeniden yapılandırılması sürecindeki rolünün geliştirilmesine yönelik yapısal politikalar,

Finansal istikrarı sağlamaya ve enflasyonla mücadeleye devam edilmesine ilişkin maliye ve para politikaları, Makroekonomik istikrar, büyüme ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen ücret ve maaş politikaları oluşturulması yönünde geliştirilmiş sosyal diyalog.

Ana hedef itibariyle, öncelikle parasal sermayenin krizden çıkış programı niteliğinde olmakla birlikte, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın temel felsefesi, Türkiye’nin gerekli yapısal reformları yapması durumunda, küreselleşme sürecine daha sağlıklı bir biçimde uyum sağlayabileceği, dünya ekonomisinin sunduğu fırsatlardan daha etkin bir biçimde yararlanabileceği, daha hızlı büyüyebileceği ve gelişebileceğidir.

Sonuç olarak, zayıf sermaye yapısına rağmen, aşırı açık pozisyon taşıyan bankacılık sektörü, görev zararları nedeniyle işlerliğini kaybetmiş kamu bankaları, özelleştirme, yapısal ve hukuki reformlarda gecikmeler, Türk Lirası’nın aşırı değerlenmesi ve cari açığın kritik sınırı aşması karşısında döviz kuru band uygulamasının öne alınarak gerekli

müdahalelerin zamanında yapılamaması, başarılı olabilecek bir programın başarısızlığa uğramasına neden olmuştur.¹⁸⁴

Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan mali krizin, kamu sektöründen başlayarak mali sektöre yayılan ve sonucunda reel sektör üzerinde büyük sıkıntılar doğuran etkileri olmuştur.

Yaşanan krizin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar sağlanması amacıyla Mayıs 2001 tarihinde “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır.¹⁸⁵

Daha önceki ülke uygulamaları göz önüne alındığında; enflasyon hedeflemesinin orta dönemli bir para politikası olarak sahip olduğu temel avantajlar şunlardır: Enflasyon hedeflemesi; Para politikasının uygulanmasında şeffaflığı arttırmaktadır, Alternatif politikalara göre daha anlaşılır bir uygulamadır, Merkez bankalarının belirlenen enflasyon hedefine ulaşabilmesi için, güvenilirliklerini ve hesap verilebilirliğini arttırmaktadır, Para otoritelerinin fiyat istikrarı hedefine ulaşmaları için gerekli tüm bilgiyi kullanmalarını sağlamaktadır, Para politikasının ulusal ekonomideki şoklara ağırlık vermesini sağlamaktadır, Merkez bankalarının para politikası araçlarını kullanmalarında ve kontrol etmelerinde bağımsız olmalarını sağlamaktadır, Para politikasının operasyonel olarak uygulanmasına yardımcı olmaktadır, Politika tartışmalarının merkez bankasının para politikası ile gerçekleştirilebileceği hususlar üzerinde odaklanmasını sağlamaktadır.

Enflasyon hedeflemesi sisteminin avantajları yanında bir takım dezavantajları da bulunmaktadır. Enflasyon hedeflemesi sistemi; Çok katı ve tavizsiz olarak uygulanması gerekli bir politikadır.

Diğer para politikası sistemleriyle karşılaştırıldığında etkin olmayan bir üretim dengesine yol açmaktadır. Bu durum özellikle önemli arz şoklarında (petrol fiyatlarındaki ani değişiklikler gibi) kendini göstermektedir.

Kısa dönemde ekonomik büyümeyi sınırlandırabilir.

Maliye politikalarının para politikalarına göre üstünlük sağlamasını engelleyemez.

Sistemin uygulanması için gerekli olan esnek döviz kuru sistemi mali istikrarsızlığa sebep olabilir.

---

¹⁸⁴ Yıldırım, Oğuz, “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, Anadolu Üniversitesi, 2003

¹⁸⁵ Erdönmez, Pelin Ataman, “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

Enflasyon hedeflemesi sisteminin başarısı, fiyat istikrarı konusunda güçlü bir kurumsal taahhüdün bulunmasına bağlıdır. Bu kurumsal taahhüt; politik mücadelelerden arındırılmış, elindeki para politikası araçları üzerinde tam bir kontrol sağlamış ve temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak olan bir merkez bankasına sahip olmaktan geçmektedir.

Bu sistem bir çok ülkede başarıyla uygulanmıştır. Bu ülkeler arasında, Yeni Zelanda, Kanada, İngiltere, İsveç, Finlandiya, Avustralya, İspanya gibi sanayileşmiş ülkeler bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin hepsinde de, benzer deneyimler yaşanmıştır.¹⁸⁶

Önce Kasım 2000’de bir uyarı şeklinde gelişen, daha sonra Şubat 2001’de patlak veren kriz, medyada “Türkiye’nin üzerine düşen görevleri yeterince yerine getirmemesi neticesinde piyasaların rahatsız olduğu ve böylece uluslararası sermayenin Türkiye’yi terk etmesi sonucunda çıktığı” şeklinde açıklanmaktadır.

Bu görüşe göre “2000-yılı istikrar programı son derece iyi düşünülmüş ve tutarlı bir program olmasına karşın, Türkiye programda çizilen hedefleri tutturamamıştır”. Dolayısıyla, “kriz programın yeterince uygulanamamış olmasının bir sonucudur”; yani mesele bir *ödev* sorunudur ve Türkiye “ödevini yapmamış olmanın cezasını çekmektedir”. Bu görüş Şubat 2001 krizi sonrasında şekillenen “resmî” iktisat siyasetlerine da yansımış ve Türkiye’nin son dönemdeki tüm yapısal dönüşümlerinin ideolojik söylemini oluşturmuştur.

Bu söylemin en çarpıcı örneği olarak, Şubat 2001’de Dünya Bankası başkan yardımcılığı görevinden ayrılarak Türkiye’ye çağrılan ve Devlet Bakanı olarak görev alan Kemal Derviş, krizin birinci yıl dönümü nedeniyle 27 Şubat 2002’de ODTÜ’de düzenlenen bir panelde şu sözleri söylemekteydi.

“...Daha sıkı bir maliye politikasının devreye girmesiyle kriz belki ertelenebilirdi. Maalesef, maliye politikası yeterince güçlenmedi, cari açık büyüdü”.

Bu tespite göre krizin iktisadi olarak ana nedeni cari açığın büyümesidir. Bu tespit, rakamsal sonuçları bakımından doğru bir gözlemdir. Nitekim, 1999’de –1.3 milyar dolar düzeyinde olan cari işlemler dengesi, 2000 yılı sonunda –9.8 milyar dolar ile çok yüksek düzeyde bir açık vermiştir.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Yıldırım, Oğuz, “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, Anadolu Üniversitesi, 2003

¹⁸⁷ Yeldan, Erinç, “İstikrar, Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler”, *Bilkent Üniversitesi, Birikim, Kasım 2002*

Kamuoyundaki yaygın kanı, ‘Türk insanının kriz sonunda, önceki döneme göre fakirleştiğidir.’ Bu yanlıştır. Biz kriz öncesi bugünkü kadar fakirdik. Ama kendimizi zengin sanıyorduk.

Üretmediğimiz geliri harcıyorduk. Merkez Bankası ile hükümet, Türk lirasını gerçek olmayan biçimde değerli tutuyor, döviz ucuz satıyordu. Ucuz döviz, Türkiye’de her alanda üretimi caydırıyordu, insanların gerçek gelirlerinin üzerinde harcama yapmalarına yol açıyordu. İthal mallar karşısında yerli üretici, üretimi bırakıyordu.¹⁸⁸

Gerek 1980’li yıllarda Latin Amerika ülkelerindeki, gerekse 1990’lı yıllarda Meksika ve Güney Doğu Asya’da ve son olarak Türkiye’deki krizler, finansal sistemin kırılma olduğu ülkelerde döviz kuru çıpası uygulamasının spekülasyon ataklarına karşı sürdürülmesinin oldukça zor olduğunu göstermiştir. Faiz oranlarını yükselterek döviz talebini bastırma çabalarının finansal sisteme çok büyük zararlar verdiği ve krize neden olduğu incelenen krizlerden çıkarılması gereken önemli derslerden birisidir.

Ayrıca döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başladığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik etmektedir. Döviz kuru çıpaya bağlanınca yatırımcılar konvertibilite garantisinin uluslararası rezervlerle sınırlı olduğunu ve ülkenin dışarıdan borçlanabildiği müddetçe kur politikasını sürdürebileceğini bilmektedirler. Bu durumda, döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güven azalmaya başlayınca, ülkeye kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişi hızlanmaktadır. Merkez bankasının sterilizasyona gitmemesi durumunda ülkeye giren yabancı sermaye, tüketim ve ithalatta büyük artışlara neden olarak ödemeler dengesini olumsuz etkileyebilmektedir.

İncelenen ülkelerde görülen ortak noktalardan bazıları ulusal paraların reel anlamda aşırı değer kazanmaları, kısa vadeli dış borçların artması, cari işlemler dengesinin önemli ölçülerde bozulmasıdır. Bütün bunlar döviz kurları üzerindeki baskıyı artırarak devalüasyon beklentisine neden olmaktadır. Kısa dönemli dış borçların döviz rezervlerine oranı yükselmeye başlayınca ve ihracatta rekabet gücü zayıfladığında, izlenen döviz kuru rejimini devam ettirmek imkansız hale gelmektedir.

Latin Amerika ülkelerinde 1980’li yılların başlarındaki, daha sonra Asya ülkelerindeki ve ülkemizdeki krizler, finansal sistemin zayıf olduğu ve makroekonomik istikrarın olmadığı ülkelerde, finans sektörünün tamamen serbestleştirilmesinin topyekün

---

¹⁸⁸ Uras, Güngör, “Eski Güzel Günler’ Geri Gelmeyecek”, www.milliyet.com.tr, 2005

intiharla eşdeğer olduğunu göstermiştir. Finansal sektörün güçlendirilmesi için gözetim ve denetim mekanizmaların etkili biçimde işletilmesi şarttır.

Yaşanılan krizlerde makroekonomik istikrar ön plana çıkmıştır. Büyük miktarlardaki bütçe ve cari işlem açıkları, yüksek enflasyon ve aşırı değerlenmiş ulusal para ve benzeri makroekonomik dengesizlikler, izlenen istikrar programını baltalayabilmekte ve belirsizliği artırarak krize yol açabilmektedir.¹⁸⁹

Gelişmekte olan ülkelerin artan sermaye girişleri karşısında alması gereken tedbirler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Finansal entegrasyon sürecinde gelişmekte olan ülkeler global sermaye hareketlerinden, kendilerine fayda sağlayacak politikaları sürdürmeli ve bu süreçteki tehlikelerden kaçınmalıdırlar. Bu bağlamda, makro ekonomik yapı güçlendirilmeli, finansal yapı iyileştirilmeli, bankacılık denetim ve gözetim düzenlemeleri yapılmalıdır.

Bu ülkelerde bankacılık sistemindeki zayıflık bilinse de sermaye girişleriyle ilişkili olarak kredi artışlarının kontrol edilmesi önem kazanmaktadır.

İyi işleyen sermaye piyasalarının varlığı, artan portföy yatırımlarını çekerek potansiyel istikrarsızlık riskini azaltabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik istikrarsızlıklara açık bir yapıya sahip olmalarından dolayı, istikrarsızlıklara tepki gösterecek mekanizmaları geliştirmeli ve şokları ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir.

Bütün bu düzenlemeleri yapanlar ve bilginin tam yayılmasını sağlayıcı birimler arasındaki işbirliği, güvenli ve etkin piyasalar için son derece önem arz edebilmektedir.

Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin uluslararası fonlardan yeterince pay alması, bu fonların ülke ekonomileri üzerinde olumlu etkiler yaratması ve yine ülke üzerinde oluşabilecek muhtemel olumsuzlukların giderilmesi amacıyla bu fonların yönetilmesi, esas itibarıyla bu ülkelerin rekabetçi bir serbest piyasa ekonomisi oluşturmuş olmalarına bağlıdır. Rekabetçi bir serbest piyasa ve rasyonel makroekonomik politikalar, enflasyonun düşük tutulmasını ve verimli yatırımların artmasını sağlayacak ve sonuçta gerek yurt içi gerekse yurt dışı işlemlerdeki riskler minimize edilmiş olacaktır. Kısaca bu ülkeler kendilerine yönelik fonların olumlu yönlerini çıkarabilmek ve olumsuz etkilerini giderebilmek amacıyla, bu fonlarla ilgili kısıtlayıcı ve müdahaleci politikalar yerine siyasi

---

¹⁸⁹ Güloğlu, Bülent, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002’

ve ekonomik istikrarı sağlayıcı, piyasaları geliştirici politikaları ön plana çıkarmaları gerekmektedir.¹⁹⁰

2.7. BANKACILIK SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2.7.1. Krize Giren Ülkelerin Krizleri Aşmada İzledikleri Yöntemler

1997 yılı Temmuz ayında Tayland'da meydana gelen ve kısa sürede diğer Asya ülkelerine de sıçrayan ve Asya Krizi olarak adlandırılan kriz özünde mali kriz niteliği taşımaktadır. Bu sebeple krizin aşılması amacıyla mali sistemin yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmıştır. IMF tarafından önerilen çeşitli mali sektör reformları doğrultusunda :

Bankacılık sektörü denetim altına alınmış,

Bazı bankalar kamu kaynaklarından yüksek maliyetle sermaye desteği sağlanarak ancak bu şekilde hızlı bir şekilde kurtarılmış,

Bazı bankalar yeniden yapılandırma amacıyla geçici olarak devlet kurumlarına devredilmiş,

Bazı bankalara düşük maliyetle likidite aktarılması yoluyla durumları düzeltilerek satışa çıkarılmış,

Kurtarılması olası görülmeyen bankalar tasfiye edilerek aktifleri açık artırma ile satılmış,

Zor durumdaki bazı bankaların problemleri devralınarak banka birleşmeleri teşvik edilmiş,

Zor durumdaki bazı bankalara sermaye girişi sağlayabilmek amacıyla yabancı sermaye üzerindeki sınırlamalar azaltılmış,

İflas Kanunlarında yenilikler yapılmıştır.

Asya krizinde yurtdışına çıkan sermayenin tekrar yurtiçine çekilebilmesi amacıyla faizlerin yükseltilmesi önlemi mevcut borç oranlarının yüksekliği ve mali kurumların zayıflığı nedeniyle bu önlem ekonominin daha da zayıflamasına yol açmıştır. Örneğin, Endonezya'da şirketlerin yüzde 75'i iflas etmiştir. Yine Endonezya'da sermaye yeterlik oranı yüzde 4'ün altında olan bankalardan yeniden yapılandırma programı sunmaları

---

¹⁹⁰ Kar, Muhsin, M. Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

istenmiş, uygun bulunan 9 bankaya merkez bankası tarafından likidite desteği sağlanmıştır. Yeniden yapılandırma programı uygun bulunmayan 38 banka ise kapatılmıştır.

Asya'da yaşanan kriz esnasında ABD'nin son 25 yılın en düşük işsizlik rakamlarına sahip olması ve güçlü bir ekonomik dönem geçiriyor olması krizle mücadeleyi kolaylaştıran bir faktör olmuştur.

Malezya ise sabit kur sistemine geçme, sermaye giriş çıkışlarına sınırlamalar getirme, yurtdışına ulusal veya yabancı para çıkarılmasını yasaklama, yurtdışına kaçan yerli sermayenin ülkeye geri dönüşü amacıyla çeşitli zorunluluklar getirme, hisse senetlerini satanların elde ettikleri nakitleri bir yıl süre ile dövize çevirmelerine engel olma gibi özünde IMF'in onay vermediği türden politikalar uygulamış olmasına rağmen iyileşme dönemine girebilmiştir.

Rusya'da enflasyonun düşürülmesine yönelik politikalar üzerinde odaklanılmış, artan finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla IMF, Dünya Bankası ve Japonya'nın da aralarında bulunduğu çeşitli ülke ve kuruluşlardan finansman taahhüdü sağlanmıştır. Rusya krizinin küresel bir nitelik kazanmasının en önemli nedeni Rusya hükümetinin tüm beklentilerin aksine 90 günlük moratoryum ilan ederek yatırımcının güvenini kaybetmesi olmuştur. Bu nedenle krizden bu yana Rusya'nın almış olduğu önlemler ülkeyi henüz düzlüğe çıkaramamıştır.¹⁹¹

Tablo 24:Asya Ülkeleri Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Programlarına Ait Bazı veriler

	Maliyet (Milyar dolar)	Maliyet/ GSYİH (%)	Takipteki Krediler/ T.Krediler (%)	Batık Krediler/ GSYİH(%)
Endonezya	40	29.0	36.0	31.3
Kore	60	17.0	7.0	12.9
Malezya	13	18.0	9.0	-
Tayland	43	32.0	48.0	23.7
Japonya	601	15.0	-	15.4

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez - Burçak Tulay, "Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

¹⁹¹ Burçak, Tulay, Pelin Ataman Erdönmez, "Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar", Eylül 1999, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu

Bankacılık krizleri sonrasında faiz oranlarının artması ve yerel para biriminin değerinin düşmesi, borç yükünün ve riskten korunmayan borçluların riskinin artmasına ve batık kredilerin hızla çoğalmasına yol açmaktadır. Batık kredilere bağlı zararların ekonominin hemen her kesimi üzerinde olumsuz etkileri olması sektörde yeniden yapılanması gereğini doğurmaktadır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik alınan önlemler mali, operasyonel ve yapısal olarak üç bölümde incelenebilir. Merkez bankasının likidite desteği, yeni sermaye enjeksiyonu, faiz oranlarının düşürülmesi gibi önlemleri içeren mali önlemler, kredi zararlarının milli gelirin yüzde 2,5'inden daha az olduğu durumlarda başarılı sonuç verirken, zararın daha yüksek olduğu durumlarda, sorunlu aktiflerin yönetimi ve borçların yeniden yapılandırılması gibi yapısal önlemlere başvurulmaktadır. Yapısal önlemlerin şeffaflık, daha açık mali piyasalar, daha etkin düzenlemeler ve bağımsız yargı süreci gibi tamamlayıcı adımlarla desteklenmesi gerekmektedir.¹⁹²

Tablo 25:Sistemik Banka Yeniden Yapılandırılmasında Kullanılan Yöntemler

Yöntemler	Örnekleri
<i>Mali</i> Bankalara acil mali desteğin sağlanması	Merkez Bankası Likidite Desteği Devlet Garantileri Devlet Desteği (tahvil, kredi, bağış v.b) Özel hisse senedi ve tahvil enjeksiyonu
<i>Operasyonel</i> Yönetim ve etkinliğin geliştirilmesi	Ek Sermaye Yeni yönetim Daha etkin personel kadrosu Güçlü yabancı bankaların sisteme girmesine izin verilmesi
<i>Yapısal</i> Rekabetin yeniden sağlanması	Tasfiye Birleşme/ayırma ve küçülme Aktif yönetimi; borç yeniden yapılandırılması Özelleştirme Kurumların yeniden yapılandırılması

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez - Burçak Tulay, “Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

¹⁹² Erdönmez , Pelin Ataman, Burçak Tulay, “Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

2.7.2 Bankacılık Sistemine Güvenin Yeniden Sağlanması

Sistemik banka yeniden yapılandırması için gerekli yasal çerçeve 4 temel unsura dayandırılabilir:

- ▶ Bankacılık sistemine güvenin yeniden sağlanması,
- ▶ Devlet müdahalesi için yasal bir sürecin oluşturulması,
- ▶ İflas eden bankalar için müdahale mekanizmasının oluşturulması,
- ▶ Banka yeniden yapılandırması için yapısal önlemlerin alınması.

Devletin bankacılık sistemine güvenini tekrar sağlamak için alacağı önlemlerin başında bankaların mevduatları geri ödeyeceklerine dair güvence vererek kamuoyunun güvenini tekrar kazanılması gelir. Garanti kapsamı değişebilir. Küçük mevduat sahipleri mevduat sigortasının olmadığı ve düşük düzeyde olduğu durumlarda, bankanın tasfiyesi halinde açık bir şekilde korunabilir. Garantiler aynı zamanda özellikle yabancı alacaklıları veya bütün bankaları da kapsayabilir. Garantilerin sistemde yarattığı ahlaki risk (moral hazard) etkileri ise uygun vade ve koşullarla hafifletilebilir.

Sistemik krizlerde merkez bankaları genellikle ödemeler sistemini desteklemek için reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi, veya bankalara döviz kredileri verilmesi yönünde baskılarla karşılaşmaktadır¹. Merkez bankası sistemik krizin ortaya çıkmasıyla sistemin akışını sağlamak için kısa dönemli likidite kredilerini, orta ve uzun vadeli kredilere dönüştürmeyi gerekli bulabilir.¹⁹³

2.7.3. Devlet Müdahalesi İçin Yasal Bir Sürecin Oluşturulması

Bankacılık krizlerinin çözümlenmesinde en önemli adımlardan birisi, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir.

Bu çerçevede yeni yasal düzenlemeler banka denetim kurumlarının;

---

¹⁹³ Erdönmez, Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

- ▶ Basle sermaye standartlarını uygulamalarını,
- ▶ Periyodik olarak yerinde ve uzaktan izleme sistemi kurmalarını,
- ▶ Kendi risklerini izlemek üzere iç denetim sistemlerini kurmalarını,
- ▶ Kredi sınıflandırması ve sorunlu krediler için karşılık ayrılmasında uluslararası kabul gören standartları benimsemelerini,
- ▶ Mali performansları hakkında yeterli düzeyde kamuoyu bilgilendirmesi yapmalarını, gerektirmektedir

Sistemik banka krizleri, kamu ve özel sektör yetkilileri ile banka denetiminden sorumlu otoritelerin denetim ve gözetim etkinliklerini analiz etmelerine neden olmaktadır. Denetim işlevinde alınacak tedbirler üç ana gruba ayrılmaktadır:

- a) Yeni banka girişlerine izin verilmesi, mevcut olanların lisansının iptal edilmesi,
- b) Mevcut bankaların yeni faaliyetleri için izin verilmesi, bu bankaların denetiminde cezai yaptırımların uygulanması ve banka lisanslarının tavsiyesi veya iptali,
- c) Banka mevduatlarının korunması amacıyla mevduat sigorta fonunun veya bununla ilgili diğer kurumların faaliyet göstermesinin sağlanması.

Banka yeniden yapılandırma sürecinde ikinci önemli unsur devletin iflas eden bankalara müdahale sürecidir. Banka yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturulabilmesi için, bu sürecin mevcut yasal çerçeveye olan uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması yada mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ödeme güçlüğü içinde olan kurumlara müdahale için gerekli yasal prensipler, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayanmalıdır.

▶ Mevduat sigorta sisteminin krizin üstesinden gelmek için yeterli fona sahip olduğu güvencesini vermek ve bu fonu çabuk ve etkin bir şekilde kullanmak için gerekli otoriteye sahip olmak.

▶ Devletin iflas etmiş bankalara gerekli müdahaleyi yapması için yasal yetkisinin güvence altına alınması

▶ Bankaların Ödeme Güçlerinin Sağlanması İçin Bir Süreç Oluşturulması¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Erdönmez, Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

2.7.4. İflas Eden Bankalar İçin Müdahale Mekanizmasının Oluşturulması

Devletin Bankalara Mali Destek Sağlaması Devlet banka yeniden yapılandırma sürecinde sorunlu bankalara dört şekilde mali yardım sağlayabilmektedir:

► Devlet bankaların sermaye yapılarını yeni hisseler olarak iyileştirebilir veya sorunlu bankalara uzun dönemli krediler açabilir

► Devlet bankalara kamu kağıdı ihraç etmek ve bankaları, bilançolarının aktif tarafını artırmak suretiyle yeniden sermayelendirebilir.

► Bazı ülkelerde bankalara tahvil yerine düşük faizli krediler veya belli ödenekler verilmektedir.

► Devlet yardımları aynı zamanda zayıf bankalara mevduat transferi şeklinde de olabilmektedir.¹⁹⁵

2.7.5. Banka Yeniden Yapılandırması İçin Yapısal Önlemlerin Alınması

Tasfiye; Genel bir kural olarak ödeme güçlüğü içinde olan bankalar kapatılmalı veya tasfiye edilmelidir. Ödeme güçlüğü içinde olan bankalar ters teşvikler altında faaliyet göstermekte, böylelikle sorunların derinleşmesine neden olmaktadır. Bir firma çıkış stratejisi bütün bankaların banka yeniden yapılandırmasında aktif şekilde yer almalarını teşvik ettiğinden, söz konusu strateji sistemik banka yeniden yapılandırmasında merkezi rol oynamaktadır.

Birleşme/Küçülme; Birleşmeler banka yeniden devralmalarında etkin şekilde kullanılan yöntemlerden birisidir. Bankalar kanunun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan sıkı kurallar birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Diğer yandan, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmesi her zaman etkin bir çözüm olmamaktadır. Özellikle kamu ve özel bankaların birleşmesi halinde, bu bankaların farklı kurumsal kültürlerinin olması ve aralarındaki teknik sorunların çözülmesi çok maliyetli olmaktadır

Özelleştirme, Etkin çalışmayan ve ödeme güçlüğü içinde olan kamu bankaları sistemik bankacılık sorunlarının en önemli kaynağıdır. Sistemik banka krizlerinde kamu bankaları kamuoyunun gözünde en güvenli bankalar olarak görüldüğünden, mevduat sahipleri mevduatlarını bu bankalarda değerlendirme eğilimindedirler. Kamu bankalarının

---

¹⁹⁵ Erdönmez, Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

sistemik krizlere neden olduğu ülkelerde yeniden yapılandırma sürecinde özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir. Özelleştirme, ilk aşamada kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesi çabalarının bir parçası olarak başlamaktadır. Bu durum diğer bankaların sistemde adil şekilde faaliyet göstermelerini sağlayacağından, bütün bankaların yararına olacaktır. Neticede bu durumdan bütün bankacılık sistemi faydalanacaktır.¹⁹⁶

Borç Yeniden Yapılandırılması ve Kötü Aktiflerin Yönetilmesi, Sistemik banka yeniden yapılandırma programlarında iflas etmiş bankaların takipteki kredilerinin yönetilmesinde iki yöntem izlenmektedir:

Banka içinde aktif iyileştirmesinden sorumlu ayrı bir birim kurulması (Bunun en başarılı örnekleri 1980'lerde İspanya'da kurulan "banka hastaneleri" ile 1990'larda İsveç ve Norveç'te yeniden yapılandırma programları kapsamında "iyi banka/kötü banka" uygulamalarıdır.)

Bankanın kötü aktiflerinin mevduat sigorta fonu gibi mevcut bir devlet kurumuna aktarılması (bunun en başarılı örneği ise S&L kriz nedeniyle iflas eden bankaların aktiflerinin Amerikan Federal Mevduat Sigorta Kurumu'na devredilmesi ile Japonya, Meksika ve İspanya'daki uygulamalardır) veya kötü aktiflerin alınması, yönetilmesi ve satılması için yeni bir kamu kuruluşu (aktif yönetim şirketi) kurulmasıdır.

Aktif Yönetim Şirketleri, Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanan bir diğer yöntem bu aktiflerin yönetilmesi için merkezi bir aktif yönetim şirketinin kurulmasıdır. Bu yöntemin uygulanmasındaki amaç asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır.

Aktif yönetim şirketlerinin üç temel işlevi bulunmaktadır:

► Ödeme güçlüğü içinde olup varlığını sürdüremeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek.

► Sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak

► Kamu sermayeli ve devletin müdahale ettiği bankaların özelleştirmesini kolaylaştırmak.

Kurumların Yeniden Yapılandırılması, Bazı ülkelerde takipteki kredilerin sadece ödeme güçlüğü içinde olan kurumların sorunu olduğu görüşü kabul edilmektedir. Bu

---

¹⁹⁶ Küçükbaşakçı, Ramazan, "Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004

durum daha çok geçiş sürecindeki ülkelerde söz konusudur. Kore gibi büyük mali ortaklıkların sistemde büyük sorunlar yarattığı bazı Asya lkelerinde ödeme güçlüğü içindeki kamu kurumlarının takipteki kredileri toplam takipteki kredilerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kurumsal yeniden yapılandırma banka yeniden yapılandırmasının tamamlayıcı unsurlarından birisidir. Ancak banka yeniden yapılandırmasının yerini alması düşünülemez.¹⁹⁷

2.7.6. Banka Yeniden Yapılandırma Teknikleri

Yeniden yapılandırma uygulamaları kamu ve bankacılık kesimi tarafından ancak başka çare kalmadığında kabul edilmektedir. Gerek kamu kesimi, gerekse bankalar çeşitli nedenlerle yeniden yapılandırma faaliyetlerine girişme konusunda isteksizdirler.

Kamu kesiminin isteksizliği; bankaların yeniden yapılandırılmasının büyük bir maliyete yol açması, hukuki altyapıda geniş düzenlemeler gerektirmesi ve dikkatsiz müdahalelerin finansal sisteme güveni büyük ölçüde sarsıp bankalara hücumu yol açma ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Bankacılık kesimi ise kamu müdahalesi ve bankalara hücumdan çekindikleri için zararlarını gizleme eğilimindedir. Karlı çalışmak için zaten bir teşvike sahip olmayan kamu bankaları ise devlet desteğiyle zararlarını uzun süre devam ettirebilmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerle, finans sisteminin yeniden yapılandırılması ele alınan örnek ülkelerin çoğunda finansal krizler ortaya çıkıp banka iflasları başlayana kadar uygulamaya geçirilememiştir.

Bir yeniden yapılandırma hareketine girişmeden önce kamunun yapması gereken bir dizi eylem vardır. Bu eylemler, önce iflasın sonra iflas etmiş/edecek olan bankaların tespiti, zararların miktar ve nedenlerinin araştırılması, hatalı banka yönetimlerinin mi, yoksa ekonomi politikalarının mı ortaya çıkan durumda daha etkili olduğunun belirlenmesi ve nihayet ortaya çıkacak olan faturayı kimin/kimlerin ödeyeceğine ve müdahale yöntemine karar verilmesidir.

---

¹⁹⁷ Erdönmez, Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

İflas; Yeniden yapılandırma faaliyetinin en önemli adımlarından birisi yapılandırılacak olan bankanın seçimidir. Bunun için bir bankanın finansal anlamda iflas etmiş olması veya öngörülebilen bir gelecekte iflas edecek duruma düşmesi gerekmektedir.

Bu konuda iki kriter kullanılabilir. Bir finansal kuruluş ;

- Aktiflerinin piyasa değeri pasiflerinin piyasa değerinin altına düşmüş ise,
- Genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre net sermaye ve rezervleri negatif ise iflas etmiş sayılmalıdır.

Zararın Nedenleri: Bankalarda ve banka dışı finans kuruluşlarında iflasa kadar gidebilen zararların başlıca nedenleri kötü yönetim ve onun sonucu olarak düşük aktif kalitesi, ekonomik konjonktür, yüksek operasyon maliyetleri, yüksek vergi ve harçlar ile ahlaki risktir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nedenler değişmemekle beraber nedenlerin önem sırası değişmektedir.

Zararın Tazmini: Finans kuruluşları iflas etmeye başladığında, bu durum herhangi bir firma iflası gibi değerlendirilemez. Özellikle vatandaşların mevduatını ve finans sisteminin bütününe koruma söz konusu olduğunda, kamu kesimi zararı tazmin etme zorunda kalmaktadır.

Müdahale Yöntemleri: Yeniden yapılandırma mekanizmaları genellikle kamu müdahalesini gerektirmesine rağmen, piyasanın bu konuda kendi çözümleri de vardır. Bu çözümler sermaye artırımını, satış ya da birleşme ve mevduat koruması olmadan iflastır.

Kamu müdahalesine karar verilmesi durumunda, kamunun elinde kamulaştırma, mevduat sigortalı likidasyon, banka hastanesi, bölme-birleştirme, bonoya çevirme ve arz yanlı çözümler gibi araç ve yöntemler mevcuttur.

Kamulaştırma: Sorunlu bankanın yönetimine Merkez Bankası, mevduat sigorta fonu vb bir kuruluş tarafından el konularak bankanın sorunlu aktifleri kamu desteğiyle tasfiye edilmektedir.

Mevduat Sigortalı Likidasyon: Sorunlu banka tamamen tasfiye edilerek tasarruf sahiplerinin mevduatları korunmakta ve kamu oluşan ek yükü karşılamaktadır.

Banka Hastanesi: Sorunlu bankanın yönetimine kamu tarafından el konularak, sorunlu aktif ve pasifler zaman içinde tasfiye edilmeye çalışılmaktadır. Yeni ve sorun doğurabilecek nitelikte aktif ve pasifler mümkün olduğunca yaratılmamaya, banka sağlıklı bir şekilde küçültülmeye çalışılmaktadır.

Bölme-Birleştirme: Sorunlu bir bankanın bölünmesi genellikle bir iyi, bir de kötü banka şeklinde olmaktadır. Kötü banka bütün sorunlu aktif ve pasifleri (mevduat hariç)

almakta; iyi banka ise bütün iyi aktiflerle iyi pasifleri ve niteliği ne olursa olsun bütün mevduatları almaktadır. Birleştirmede aynı işlem küçük sorunlu bankalar için ters yönde uygulanmaktadır.

Bonoya Çevirme: Bonoya çevirme yönteminde sorunlu bankaların kötü aktiflerini getirisiz yada düşük getirili kamu kağıtlarıyla satın almak ve bu kötü aktifleri deyim yerindeyse konsolide etmek esastır. Bu yöntemle bankaların batık kredileri uzun vadeli bonolara çevrilmiş olur ve genellikle borçları satın alan Merkez Bankası'nda- bu borçlar 'Aktif Yönetim Birimi' adı altında oluşturulan bir komite aracılığı ile tahsile çalışılmaktadır.

Arz Yönlü Çözümler: Arz yönlü çözümler olarak tabir edilen yöntemler iki esasa dayanmaktadır. Bunlardan bir tanesi bankacılık sisteminin sermaye yeterlik oranlarını yükseltmek ve sektöre yeni giriş yapacak olan bankalar için koşulları ağırlaştırarak bankaların güvenliğini 'baştan' garantiye almaktır. Diğeri ise bankacılık sisteminde sorun ortaya çıktıktan sonra, reel kesime yönelik teşviklerin ve genelde ekonomik büyümeyi hızlandıracak önlemlerin alınmasıdır. Canlanan ekonomi ve artan iç talep doğrultusunda geri ödeme güçleri yükselen firmalar kesimi bankalar kesimine borcunu ödeyebilecek ve batık kredilerin oranı azalacaktır.¹⁹⁸

2.7.7. Yeniden Yapılandırmanın Başarı Şansı

Finans sisteminin yeniden yapılandırılmasında hangi yöntemlerin seçileceği ve seçilenler arasında hangisinin daha ağırlıklı uygulanacağı gibi sorunlar ülkenin ekonomik koşulları, finans sisteminin görece büyüklüğü, batık kredilerin büyüklüğü, kamu maliyesinin durumu gibi çeşitli faktörlere bağlıdır.

Buna karşın yukarıda sayılan faktörlerden bağımsız olarak yeniden yapılandırma faaliyetinin başarılı olabilmesi için gerekli ve ülkeden ülkeye değişmeyen bir dizi koşul daha vardır. Bu koşullar ;

- Siyasi destek ve istikrar, istikrarlı bir makroekonomik konjonktür, uluslararası kabul görmüş muhasebe standartları, şeffaflık, uygun hukuki altyapı, etkin bir denetim ve

---

¹⁹⁸ Küçükbaşakçı, Ramazan, "Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004

gözetim mekanizması, etkin bir yeniden yapılandırma birimi, yetişmiş insan gücü, reel sektörde büyüme ve rekabet için gerekli koşulların varlığı olarak sıralanabilir.

Bu koşullar bir bütün olarak ele alındığında ise yeniden yapılandırma faaliyetinin bir 'normalleştirme' faaliyeti gibi düşünüldüğü; sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gerekli koşulların oluşturulamadığı durumlarda alınan yeniden yapılandırma tedbirlerinin de başarılı ve kalıcı olmayacağını düşünülüyor anlaşılmaktadır. Yukarıda sayılan koşulların herhangi birinin eksikliği zaten bankacılık sisteminde sorunların ortaya çıkması için yeterlidir.¹⁹⁹

Tablo 26: Ülkelere Göre Banka Yeniden Yapılandırma Yöntemleri

	Devletten Bankalara Sermaye Aktarımı	Aktif Yönetim Kurumu (ları)	Banka Birleşmeleri	Yabancı Banka Devralmaları
Çin	x	x	x	
Hindistan	x	İnceleme aşamasında	x	İzin verilmiştir.
Hong Kong (1980lerde)	x		x	
Endonezya	x	x	x	Teklif aşamasında.
Kore	x	x	x	İzin verilmiştir.
Malezya	x	x	x	
Filipinler(1980lerde)		x	x	X
Tayland	x	x	x	X
Arjantin			x	X
Brezilya			x	X
Şili (1980lerde)	x	x	x	
Kolombiya	x	x	x	İzin verilmiştir.
Meksika	x	x	x	X
venezuela	x	x		
Çek Cumhuriyeti		x	x	İzin verilmiştir.
Macaristan	x	x	x	
Polonya	x		x	İzin verilmiştir.
Rusya	x		x	
Suudi Arabistan (1970'ler&80'ler)	x		x	
Finlandiya (1990'ların başında)	x	x	x	
Norveç (1988-93)	x		x	
İsveç (1990'ların başında)	x	x		
Japonya	x	x		
Amerika	x		x	
İspanya	x		x	X

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez - Burçak Tulay, "Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları", TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

¹⁹⁹ Aydan Aydın-Pelin Ataman Erdönmez-Alpan İnan -Burçak Tulay, "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları", Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2000

2.7.8. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı

Bankacılık sektörünün sağlığı ve etkinliği hem uygulanan ekonomik program hem de ekonomik istikrar ve büyüme için çok önemlidir.

Bankacılık sektörü kriz sonrası 3 yıl içinde toparlanma sürecinde olmakla birlikte;

- ▶ Sektörde uygulanan reformlar gecikmekte ve etkinliğini yitirmekte
- ▶ Sektör büyümemekte ve reel sektöre kaynak aktaramamakta
- ▶ Sektör halen hassas dengeler üzerinde bulunmaktadır.

Bu nedenle yeni bir döneme girilmekte olan bankacılık sektöründe hassas ve zayıf yönlerin tespit edilerek, sektördeki reform çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir. Bu ihtiyaç, sektörden kaynak kullanan (kullanmayan) reel kesim için daha acil hale gelmiştir.²⁰⁰

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan finansal kriz sonrasında finansal darboğaz yaşamakta olup, yeniden yapılandırılmaları halinde yaşaması mümkün olan ve katma değer yaratma kabiliyetini haiz mal ve hizmet üreten gerçek ve tüzel kişi borçlulara (firmalar), faaliyetlerini verimli bir şekilde sürdürebilecekleri bir ortamın sağlanması amacıyla Finansal Yeniden Yapılandırma Programı (FYYP) başlatılmıştır. FYYP kapsamındaki temel düzenlemeler 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile FYYP Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmelik’tir. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması (Çerçeve Anlaşması) hazırlanmış ve Mayıs 2002’de alacaklı kuruluşların imzasına açılmıştır. Üç yıl süre ile geçerli olmak üzere hazırlanan Çerçeve Anlaşması BDDK’nın 4 Haziran 2002 tarihli ve 718 sayılı Karar’ı ile onaylanmıştır.²⁰¹

Mayıs 2001 tarihinde “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır. Programın beş temel unsuru: a) dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kararlı biri biçimde sürdürülmesi, b) bankacılık sektörünün, kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması, c) kamu finansman dengesinin bir daha bozulmayacak şekilde

---

²⁰⁰ “Kriz Sonrası Yeniden Yapılanma ve Bankacılık Sektörü İçin Değerlendirme”, TBB, Şubat 2004

²⁰¹ “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi”, TBB, Mart 2005

güçlendirilmesi, d) enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasının sürdürülmesi, e) bütün bunların etkin, esnek ve şeffaf bir yapıda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması şeklinde belirlenmiştir.

Programda reel sektör için ise şu önlemlerin alınması öngörülmüştür:

1. İhracatın artırılmasına yönelik olarak;

- Eximbank'ın kredi kaynaklarının artırılması
- İhracatlar üzerinden alınan KDV ödemelerinin hızlandırılması
- İhracat işlemlerindeki bürokratik işlemlerin azaltılması

2. Yabancı doğrudan yatırımların artırılmasına yönelik olarak;

- Uluslararası tahkim imkanı ile ilgili Kanun'un çıkarılması

• Doğrudan yabancı yatırımlardaki bürokrasinin azaltılmasını teminen Eylem Planı hazırlanması için çalışmalara başlanması. Ayrıca esnaf, sanatkar, KOBİ ve tarım kesiminin krizden etkilenmelerini önlemek için, bunların Ziraat Bankası ve Halk Bankası'ndan kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak amacıyla bütçeye 400 trilyon lira tutarında ödenek konulmuştur.

Program sonrasında mali sektöre yönelik düzenlemeler hızla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından Mayıs 2001'de "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" uygulamaya konulmuştur.

Program, a) kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması b) TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması c) yaşanan krizler-den olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması d) bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olarak dört temel unsura dayandırılmıştır. Öte yandan mali sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak detaylarına bu çalışmada yer verilmeyecek olan bir çok düzenleme de yapılmıştır.

Kurumsal sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenlemeler ise eş zamanlı olarak gerçekleştirilememiştir. Bu alanda atılan en somut adım kamuoyunda "İstanbul Yaklaşımı" olarak bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı'nın Haziran 2002'de uygulamaya konulması olmuştur. Kurumsal yönetimin iyileştirilmesi, reel sektör firma bilançolarının uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu hale getirilmesi, vergi düzenlemelerin yapılması, İcra ve İflas Kanunu'nda hem borçlu hem de alacaklı lehine

düzenlemeler getirilmesine yönelik çalışmaların bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı ise halen sürdürülmektedir.²⁰²

Tablo 27: Aralık 2003 İtibariyle FYYP Kapsamına Alınan Firmalar

	Başvuran Firma Sayısı	Başvuran Borç Tutarı (milyon dolar)	FYYS İmzalanan Firma Sayısı	Bağtlanan Borç Tutarı (milyon dolar)
Büyük Ölçekli Firmalar	208	5.415	184	4.944
Küçük Ölçekli Firmalar	103	688	72	564
Toplam	311	6.103	256	5.508

Kaynak : Pelin Ataman Erdönmez, “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

Şubat 2005 itibariyle 219’u (35 grup) büyük ölçekli firma, 110’u da küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 329 firma FYYP kapsamına alınmıştır. Kapsama alınan firmalardan büyük ölçekli 210 (27 grup) ve küçük ölçekli 101 firma olmak üzere toplam 311 firma ile Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmesi (FYYS) bağtlanmıştır. Yeniden yapılandırılan borç tutarı 5,738 milyon ABD dolarıdır.²⁰³

1980 yılında 43 olan banka sayısı, 1990 yılında 64’e, 1999 yılında ise en yüksek değeri olan 81’e yükselmiştir. 1999-2002 arasında ise yaşanan krize bağlı olarak tasfiye ve birleşmelerle banka sayısında hızlı bir azalma görülmüştür. Eylül 2002 itibariyle banka sayısı 55’e düşmüştür.²⁰⁴

Aslında bankacılık sisteminin sorunları da kamu kesiminin finansmanındaki çarpıklıklardan kaynaklanmış ve bu sorun henüz çözümlenememiştir. Bu çarpıklığın en akıl-dışı sonuçlarından biri olan, kamu bankalarının görev zararları, devlet borçlanma senetleri ile ödenmiş, iki devlet bankası birleştirilmiş, BDDK kurulmuş, özel bankaların da yeni bir kanun çerçevesinde yeniden yapılandırılması düşünülmüştür. Bu kanunun ve bağlı yönetmeliklerin etkili ve tarafsız biçimde uygulanması, uzun sürede, bankacılık sistemimize bir iyileştirme getirecektir. Alınan önlemler iyidir; ama yaşama geçirilmeleri zaman alacaktır. Kanundan yararlanmak isteyen bankalar, yönetmeliklerin yarattığı çok

---

²⁰² Erdönmez, Pelin Ataman, “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

²⁰³ “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi”, TBB, Mart 2005

²⁰⁴ Köne, Aylin Çiğdem, “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması :Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, *Dogus Üniversitesi Dergisi*, 2003, 233-246

ağır formalitelere razı olmak yerine kendi olanaklarıyla, yüksek devalüasyonun yarattığı zararların kötü etkilerini gidermeye çalışmaları, belki de daha etkili bir yoldur.

Bu konuda pek çok olanak bulunmaktadır:

1) Küçük bankalar, devlet yardımı ve müdahalesi beklemeden, birleşme çalışmalarına başlamalıdır.

2) Sermaye eksiği bulunan bankalarımız, kendi olanaklarıyla, sermayelerini artırmak için tüm olanaklarını kullanmalıdırlar. Aksi halde, yeni kanun devlet yardımıyla birlikte, devlet müdahalesini ve sonunda bankanın devlet mülkiyetine geçmesi sonucunu doğuracaktır. 3) Bankalarımız, devlet kâğıtları üzerinde işlem yaparak para kazanma alışkanlığını terk etmelidir. Bankacılıktan, kredilerden ve kredi müşterileri ile işbirliğinden para kazanmanın yollarını bulabilmelidirler; kredi müşterisi şirketlerle birlikte bunalımdan çıkış projeleri geliştirerek, onlarla birlikte para kazanmaya başlamalıdırlar. 2001 yılının büyük dalgalanmalarından sonra ekonomimiz, göreli bir istikrar (durgunluk) içine girmektedir. Hazirana kadar, dolar fiyatının 1,5 milyon TL.'nin altında kalacağı, yıllık yüzde 100 düzeyine yaklaşmış enflasyonun, daha fazla yükselmeyeceği, hatta haziran sonuna kadar bir parça aşağıya (belki yüzde 60-70 düzeyine) ineceği, iş hayatının bir parça canlılık kazanacağı ve Anadolu'nun mal çekmeye başlayacağı anlaşılmaktadır. Bankacılarımız, bu gelişmeler içinde, ekonominin bunalımdan çıkış yollarını 'reel sektörle birlikte' bulabilmeli, orta ve uzun vadeli kredilerle, küçük işletmelerle ortaklıklar geliştirerek para kazanabilmelidirler, bunu devletten yardım beklemeden yapabilecek yetenek ve güçtedirler.²⁰⁵

Türkiye'de aşırı dalgalı olan İMKB'deki işlemler üzerine de düşük oranlı bir işlem vergisi getirilmesi düşüncesi tartışılmış olmakla birlikte, halihazırda uygulanan bir işlem vergisi bulunmamaktadır. Ancak lkemizde 2000 yılının son aylarından itibaren yaşanılan finansal kriz sırasında TMSF'ye devredilen bazı bankalar tarafından, mülkiyet değişikliği nedeniyle paniğe kapılarak mevduatını başka bankalara aktarmak isteyen müşterileri caydırmak ve mevduat kaçışını bir ölçüde engellemek amacıyla, başka bankalara yapılan EFT işlemlerinden %0,2-%0.3 gibi oranlarda daha önce alınmayan "EFT masrafı" tahakkuk ettirilmesi şeklinde, bir nevi cezalandırıcı işlem masrafı uygulaması yapılmıştır

---

²⁰⁵ Aysan, Mustafa, "Bankalar Nereye?", Radikal Gazetesi, 06.02.2002, arşamba

(Yılmaz, 2002: 6). Dolayısı ile Türkiye’de döviz işlemleri ve döviz transferleri uygulamalarında ciddi veya engelleyici bir vergilemenin olmadığı görülmektedir.²⁰⁶

Türkiye’de kurumsal yönetim alanında özellikle son yıllarda uluslararası piyasalarda yaşanan finansal krizler ile Amerika’da meydana gelen firma iflasları sonrasında dünyadaki gelişmelerin dışında kalmamak ve sermaye piyasalarının, ekonomik kalkınmaya olan katkısının artırılmasını teminen bir takım düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmektedir.

SPK tarafından finansal raporlama standartlarının uluslar arası standartlarla tam uyumunu sağlamak amacıyla 2002 yılı itibari ile bir proje başlatılmıştır. Nisan 2002’de sekreteryaya hizmetleri SPK tarafından yürütülen ve Maliye Bakanlığı ile ilgilendirilen Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu oluşturulmuştur. Değişik gruplardan 9 kişiden oluşan ve hukuki bir niteliğe sahip olan bu kurul TİMÜDESK’in yerine geçmiştir. İMKB, bağımsız denetim kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve akademisyenlerin de katılımı sağlanarak geniş kapsamlı bir tebliğ taslağı hazırlanmıştır.

Kamuoyunda enflasyon muhasebesi olarak bilinen “vergi Usul Kanunu, Gelir vergisi Kanunu ve Kurumlar vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 30 Aralık 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

“Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” 17 Haziran 2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı ve kapsamı “Doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslar arası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımlara uygulanacak muameleyi kapsar” şeklinde öngörülmüştür.²⁰⁷

Bankacılık sektörü 1 ocak 2004 tarihinden itibaren 3 yıllık bir geçiş süreci içinde tüm dünya bankaları tarafından uygulanacak olan Yeni Sermaye Yeterliliği düzenlemesine uyum sağlayacaktır.

---

²⁰⁶ Akdiş, Muhammet, “Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin vergisi”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Denizli-2004

²⁰⁷ Erdönmez, Pelin Ataman, “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

Bankaların sermaye yeterlilikleri halen Basel I uygulaması çerçevesinde risk ağırlıklı hesaplanmaktadır. Yeni düzenleme ile birlikte ise bankaların sermaye yeterliliği hesaplamasında risk ağırlıklıları genişletilmektedir. Bankacılık sisteminde bankalar risk odaklı yönetime geçecekler, sistem ise risk odaklı gözetlenecektir. Riskler; kredi riski, piyasa riskli ve operasyonel riskler olarak ayrı ayrı tanımlanacak ve ölçülecek, bankalar da sahip oldukları bu risklerin her biri için ayrı ayrı ve toplamı için yeterli sermaye bulunduracaklardır. Bankacılık sektörü yeni uygulamaya 31 Aralık 2006 tarihine kadar uyum sağlamak için bir geçiş sürecine sahip olup, ara tarihlere dağıtılmış yükümlülükler getirilmektedir. Buna göre;

31 Aralık 2004 tarihine kadar bankalar risk ölçüm ve izleme sistemlerini kuracaklardır. Kamu otoritesi ise denetim ve gözetim sistemini yeni uygulamaya göre değiştirecektir. 31 Aralık 2004 tarihine kadar kamu otoritesi ve bankalar ile birlikte Türkiye’de kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risklerin tanımı ayrıntılı olarak yapılacaktır. 31 Aralık 2005 tarihinde bankaların sermaye yeterlilikleri yeni yöntemle göre hesaplanacak, yeni uygulama sadece test edilecektir. 31 Aralık 2006 tarihinde ise bankaların sermaye yeterlilikleri yeni yöntemle göre hesaplanacak ve bankalardan büyüme ve sermaye planları istenecektir.

Bankacılık sektörünün işlemleri, aktifleri ve portföyü yeniden yapılacaktır. Bankaların ilave sermaye ihtiyacı olacaktır. Sektöre yabancı sermaye girişi ile bankalar arası birleşme ve satın almalar olacaktır. Piyasa riski olarak tarif edilen reel sektör şirketlerinin risk durumları bağımsız kredi derecelendirme şirketleri tarafından ölçülecektir. Reel sektörde de ciddi bir değişim ve şeffaflaşma gerekecektir. Reel sektöre yönelik kredi portföyünde önemli değişim olacaktır.²⁰⁸

Bankalarımızın sermaye yeterlilik rasyoları %8 den az olmamakla birlikte, 2005 yılı sonu itibarıyla %17,3 gibi yüksek bir seviyeye çıkarılmıştır.

---

²⁰⁸ “Kriz Sonrası Yeniden Yapılanma ve Bankacılık Sektörü İçin Değerlendirme”, TBB, Şubat 2004

2.8. FİNANSAL KRİZLERİN ETKİLERİ, SONUÇLARI VE ETKİLERİNİN SINIRLANDIRILMASI

2.8.1. Finansal Krizleri Etki ve Sonuçları

Finansal krizlerin sonuç ve etkileri oldukça çeşitli ve etkili olmakta hem finansal kesimi hem de reel kesimi etkilemektedir.

Finansal krizle birlikte piyasa etkinlikten uzaklaşır ve bununla birlikte faizlerde yükselir. Faizlerin yükselmesi kredi talebinin düşmesine neden olur. Bununla birlikte yüksek faize rağmen kredi talep edenlerse, yüksek riskli yatırımları yapan kesimdir.

Yine finansal krizler, likiditenin azalması, kredi arzının kesik bir biçimde düşmesi ve geçerli faiz haddinde kredi talebinin kredi arzını geçmesi sonucunu doğurur. Böyle bir durum ise likidite sıkışıklığı içinde bulunan bir çok işletmenin de iflas etmesi sonucunu doğurmaktadır. Kriz anında kredi maliyetleri artmakta kredi bulmak zorlaşmaktadır. İflas haline gelen firmanın “bulaşma etkisi” ile diğer firmaları da etkilemesi söz konusudur.²⁰⁹

Yeni yatırım yapmanın güçleşmesi ve işletme iflaslarıyla birlikte azalan ekonomik aktivite, kredi tayinlanması ve banka iflaslarının bir sonucu olan para arzındaki düşüş ile de iyice azalmaktadır. 1994 krizinde mali sistemdeki daralma GSMH’ deki daralmadan daha fazladır.

Mevduat sigortası kamu tarafından fonlanırsa, iflas eden bankaların mudilerine yapılan ödemeler daha yüksek vergi oranlarına sebep olacaktır. İflas eden firmalardaki çalışanlar işsiz kalacak ve sosyal problemler doğuracaktır. İşsizler için ödenen işsizlik sigortaları kamu harcamalarını da artıracaktır.

Hane halkı tüketimlerini kısıabilir, bunun gibi firmalarda yatırımlarını azaltırlar. Çünkü, üretim ve yatırım kararları iflas riski olasılığından etkilenmektedir. Firmaların yüksek faiz oranları dolayısıyla borçlanmak yerine temettü dağıtmayarak öz sermayelerini güçlendirme yoluna gitmek istemeleri ve buda şirketten kar payı beklentisi olan yatırımcının yeni yatırım kararları almasını engeller veya ertelemesine sebebiyet verir. Borsadaki ani düşüşler küçük yatırımcı aleyhine olduğundan, borsadan kaçışlar olur ve borsada sığınma yaşanır.²¹⁰

---

²⁰⁹ E.Philips Davis, Debt, Financial Fragility and Sistemik Risk, 2nd.Ed., Oxford University Pres, 1995,s.101

²¹⁰ Emir, Ferhan, “Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

Finansal Krizlerin Makroekonomik Etkileri

1. Krediler Üzerine Etkileri
2. Faiz Oranları Üzerine Etkileri
3. Para Arzı ve Dolanım Hızı Üzerine Etkileri
4. Kamu Maliyesi Üzerine Etkileri
5. Tüketim Üzerine Etkileri
6. Yatırım ve İşsizlik Üzerine Etkileri
7. Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Etkileri

Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri

Bankacılık krizlerinin en önemli nedenleri; makroekonomik istikrarsızlık ve bankacılık sektöründeki kurumsal kalite, dışsal faktörler ve döviz kuru rejimleri, finansal liberalizasyon ve mevduat sigortası uygulamalarıdır.

Bankacılık krizleri, finansal maliyetler ve üretim kayıplarına neden olmaktadır. Finansal maliyetler, yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankalara yönelik likidite desteğini, kamu güvencesi içeren garantileri ve bankanın alacaklılarına sağlanan ekonomik destekleri kapsamaktadır. Finansal maliyetler, yatırıma dönüştürülebilir kaynakların yanlış kullanımına ve kur sisteminin çökmesine neden olurken, vergi mükelleflerinden mevduat sahiplerine doğru kaynak transferine yol açmaktadır.²¹¹

1. Bankalara Hücum
2. Zararına Satışlar (Fire-Sale Losses)
3. Diğer Bankalara Mevduat Kaçışı
4. Kaliteye Yöneliş
5. Nakde Yöneliş

Finansal Krizlerin Makroekonomik Etkileri

Finansal piyasalarda ortaya çıkan bir krizin yaratacağı makroekonomik etkiler;

- kredi hacminde daralma,
- faizlerde yükselme,
- emisyonda artma, dolanım hızında düşme
- vergi gelirlerinde düşme, harcamalarda artma,

---

²¹¹ Altıntaş, Halil, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61

- tüketim talebinde düşme,
- üretim ve istihdamda azalma,
- tasarruf ve yatırımlarda azalma olarak sıralanabilmektedir.²¹²

Asya-Pasifik krizinin yaşandığı ülkelerde krizin yaşandığı yıl GSYİH'da yaklaşık yüzde 5 ila 16 arasında bir azalma söz konusu olmuştur. Krizin ortaya çıktığı yıl içerisinde negatif büyüme oranı Güney Kore'de yüzde 5, Malezya'da yüzde 6, Tayland'da yüzde 7, Endonezya'da ise yüzde 16 olmuştur.

Gevşek denetim ve mevzuat sistemiyle beslenen bu durum, bankaların borçlara karşı yeterli karşılık ayırmasına yada yeterli düzeyde sermaye buldurmasına mani olmuştur. Şirketlerin borçlarının öz sermayelerine oranı kriz ülkelerinin tamamında % 100'ü aşmış ve hatta söz konusu oran, Tayland'da % 236'ya, Güney Kore'de % 355'e ulaşmıştır. Aşırı risk yüklenmeyle başlayan durum, sonunda yerini finansal sistemin çöküşüne bırakmıştır.²¹³

2.8.2. Uluslararası Finansal Krizlerin Etkilerinin Sınırlandırılması

2.8.2.1. Piyasaya Giriş Üzerindeki Etkinin Sınırlandırılması

1980'lere oranla yeni enstrümanlar geliştiren ve daha geniş bir kreditor potansiyeline sahip olan 1990'lar uluslararası piyasalarında, bankaların piyasaya yeniden girişlerini eskiye oranla daha hızlı yapmaları mümkün olacaktır. Ödemelerin tarihçesi bir borçlu için yeni kaynağa ulaşılabilirliği ve bu kaynağın maliyetini etkilese de artık piyasalar geçmiş kadar gelecekteki ödeyebilme gücünü de dikkate almaktadır. Dolayısıyla güçlü politika düzenlemeleriyle desteklenmiş bir borç yeniden yapılanması bir ülkenin borçlanabilirliğini düşürmek yerine artırmaktadır. Yakın geçmişte de bunu gerçekleştiren ülkelerin örneklerini bulmak mümkündür. Ancak elbette yapılacak ertelemenin, düzenlemenin piyasaları kesintiye uğratmayacak, piyasaya yeniden girişleri hızlandıracak şekilde dikkatle hazırlanmış olması gereklidir.

---

²¹²Ural, Mert, "Bankacılık ve Mali Kurumlar", www.finansalyonetim.com

²¹³ Aktan, Coşkun Can, İstiklal Y. Vural, "1990'lı Yıllarda Global Ekonomik Krizler: Etkileri ve Sonuçları", www.canaktan.org.tr

2.8.2.2. Bulaşmanın Önlenmesi

Bir ülkede meydana gelen bir ödemeler krizi bazı mekanizmalar aracılığıyla başka ülkeleri de etkileyebilmektedir. Bir ülke rezervleri ve döviz kuru üzerindeki baskılar başka ülkelere yansiyabilir, ya da gelişmekte olan piyasalarda işlem yapanlar, ülkeler arası farklılıkları göz önünde bulundurmadan tüm piyasalara aynı yaklaşımı gösterebilirler. Düşen fiyatlar bulaşmaya neden olabilir ya da bir piyasada düşen fiyatlar nedeniyle bir ülkede yatırımcı durumunda olan bir başka ülkenin finansal kuruluşları fiyat baskısını bir ülkeden diğerine taşıyabilir. Sonuç olarak ciddi ekonomik daralmalar, döviz kuru düşüşleri ya da ürün fiyatlarında keskin düşüşler; gelişmekte olan piyasalarda ihracat gelirleri, cari işlemler dengesi ve reel ekonomi üzerinde baskı yaratabilir.

Şeffaflığın, bilgi dağıtımının ve etkin kullanımının geliştirilmesiyle; ülkelerin piyasaları arasındaki farklılıklar daha çok göz önünde bulundurulacak ve bulaşma önlenecektir. Bulaşma riskinin yoğun olduğu olağanüstü istikrarsızlık durumlarında uluslararası toplum; sistemik bir riski önlemekten elde edilebilecek faydanın; diğer fayda ve amaçların üzerinde olduğuna karar verebilecektir.²¹⁴

---

²¹⁴ “Uluslararası Mali Krizler”, TBB Çalışma Grubu Raporu, Ekim 1998

3. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ, SORUNLARI VE SEKTÖREL VERİLER VE MAKRO EKONOMİK GÖSTERLER

3.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE YASAL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

3.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı, Özellikleri

Bankacılık sektörünün yapısı denilince, kurumsal ve ekonomik olmak üzere iki yapıdan söz etmek mümkündür. Kurumsal yapı, bankaların türüne göre ayrımını ve sahiplik yapısını içine almaktadır. Ekonomik yapı ise, bankacılık sektöründe rekabet eksikliğini gösteren oligopolistik yapı ve sektörün içinde faaliyet gösterdiği finans sisteminin yapısını ifade etmektedir.

1980'li yıllarda ekonomide yaşanan dışa açılma ve liberalizasyonun ardından bankacılık sisteminde banka sayısı artmış, yabancı bankalar kurulmuş veya şube açmış, bankalar dışa açılarak ve gelişen teknolojileri kullanarak daha rekabetçi bir konuma gelmiştir. Ancak, 1980 ve 1990'larda yaşanan hızlı gelişmelere rağmen, Türk bankacılık

sektörü hala oligopolistik yapıdadır ve kamu kesiminin sektördeki ağırlığı devam etmektedir.²¹⁵

1980 öncesi dönemde Türk mali sisteminin temel özellikleri, mevduat-kredi faiz oranlarının merkezi otorite kararlarıyla belirlenmesi ve negatif faiz uygulaması, sermaye piyasasının gelişmemişliğine bağlı olarak yetersiz kredi hacmi, merkezi otoritenin belirlediği döviz kuru çerçevesinde merkezi kontrol altında gelişen döviz işlemleri ve uluslar arası mali piyasalardan büyük ölçüde kopup içe dönük bir mali sistem olarak özetlenebilir.

Bu yapı içinde bankalar, para ve sermaye piyasalarının gelişmemişliğine bağlı olarak bu piyasalardan yeterince yararlanabilme ve kaynak sağlayabilme olanağına sahip olmamış, sermaye kaynağı ise bankalar için marjinal bir kaynak olarak görülmüştür. Dolayısıyla, mevduat bu bankalar için ana kaynak olmuş ve bankalar faaliyetlerini bu kaynaktan daha fazla pay almak üzerinde yoğunlaştırarak mevduat bankacılığı yapmışlardır. Bu anlamda TBS'nin en önemli özelliklerinden biri Türk bankacılığının temelde mevduat bankacılığı ağırlıklı bir yapıda gelişme göstermesidir.

Kalkınma ve yatırım bankaları gelişmemiştir. Özel yasalarla ve belli konularda ihtisas bankacılığı yapmak üzere kurulan bankaların bir çoğu artıca ticaret bankacılığı da yapmaktadır. Ticaret bankaları geleneksel görevleri yanında orta ve uzun vadeli kredi verebilmekte, portföylerinde tahvil ve hisse senedi bulundurabilmekte ve iş bankacılığının konusunu oluşturan iştirakçilik uygulamasına girebilmektedirler.

Türkiye'de ticaret bankaları evrensel banka niteliğindedir. Ticaret ve yatırım bankacılığını birleştirerek müşterilerine her türlü hizmeti sunan bankalar "evrensel bankalar" olarak tanımlanmaktadır. Evrensel bankacılık uygulaması bankacılıkta büyümenin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ticaret bankalarının bu özellikleri nedeniyle Türkiye'de kalkınma ve yatırım bankacılığının gelişmesi engellenmiştir.

Türk bankacılık sisteminde bankalar sanayi firmalarının sermayelerine iştirak ederek, bu firmaların bizzat kurucusu ve yöneticisi olabilmektedirler. Bankaların sanayi

---

²¹⁵ Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

işletmelerine kurucu olarak iştirak edebilmeleri, Türkiye’de holding bankacılığının gelişmesine yol açmıştır.

Türkiye’de şube bankacılığı sistemi geçerlidir. Çok şubeli yapı mevduat bankacılığının gelişimi ile birlikte ortaya çıkan bir olgu olmuştur. Çok şubeli bir yapıda gelişimin en önemli nedeni faiz oranlarının sistem dışında belirlenmesi ve bu oranların zorunlu olarak uygulanması gereğinin bulunmasıdır. 1980-1990 döneminde tasarrufları teşvik etmek ve mali sisteme çekebilmek amacıyla faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeyde kalması yönünde alınan kararlar Türk bankacılığını önemli ölçüde etkilemiştir.²¹⁶

3.1.2. Bankaların Yasal Yükümlülükleri

Türkiye’de bankalar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Hazine ve TCMB’nin İsteddiği tüm bilgileri verme yükümlülüğünün yanı sıra, hukuki düzenlemeler çerçevesinde bazı yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Bu yükümlülükler; mevduat munzam karşılık oranı, disponibillite oranı, sermaye yeterliliği oranı, kur riski oranı, yabancı para net pozisyon/sermaye tabanı oranı ve şüpheli alacaklar için karşılık ayırma gibi yükümlülüklerdir.

3.1.2.1. Mevduat Munzam Karşılık Oranı

1211 Sayılı TCMB Kanunu’nun 40. Maddesinin II. Paragrafının (a) bendi uyarınca, bankalar TCMB nezdinde açılacak hususi bloke birer hesapta nakden munzam karşılık tesis etmekle mükelleftirler. Mevduat munzam karşılıkları ile ilgili esas ve şartlar ile gerektiğinde uygulanacak faiz oranlarını belirleme yetkisi TCMB’ye verilmiştir.

3.1.2.2. Disponibilite Oranı

Bankaların taahhütlerine karşı bulduracakları umumi disponibilitenin nitelik ve oranı gerektiğinde TCMB tarafından tespit edilir. TCMB ayrıca, disponibilite oranını eksik tesis eden bankalara eksik tesis olunan disponibil değerler üzerinden bu hususta belirleyeceği esas ve şartlara göre cezai faiz tahakkuk ettirir. Cezai faizlerin tahsil ve ilgili

---

²¹⁶ Dölcübaş, A, “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı ve 1980 Sonrası Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Performans Gelişimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir, 1998

fonlara devrinde, önceki bölümde belirtilen munzam karşılıklara uygulanan hükümler geçerlidir.

Bankaların taahhütlerine karşılık bulduracakları disponibil, yani kolay nakde çevrilebilir değerlerin oranı olarak ifade edilebilecek olan disponibilite oranının bir para politikası olarak kullanılması oranların veya taahhüt tanımının değiştirilmesi şeklinde olmaktadır.

Disponibil değerlerin hesaplanma süresi bir aydan, bir haftaya İndirilmiştir. Bundan da önemlisi, disponibil değerler birinci ve ikinci kategori olarak ikiye ayrılmıştır. Birinci kategori kasa mevcudu ve/veya TCMB nezdindeki mevduat, ikinci kategori ise DİBS' lerdir. Buna göre, söz konusu tarihte % 15 olan disponibilite oranının % 12'lik kısmının DİBS olarak tutulması gerekmektedir. Bu bankaların Hazine'ye doğrudan kredi sağlaması demektir. Aslında, DİBS faiz getirisi sağladığı için mevduat munzam karşılıkları gibi bankaların fon maliyetini artırmamaktadır. Ancak, DİBS getirisinin düştüğü durumlarda maliyet artacaktır. Ayrıca, bankaların serbest imkanları kısıtlanmakta ve istedikleri şekilde değerlendirebilecekleri kaynakları azalmaktadır.

3.1.2.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Sermaye Tabanı Standart Rasyosu

Net pozisyon/sermaye tabanı oranına da % 30'u aşamaz. Tebliğ'e göre, "bankaların net genel pozisyonunun sermaye tabanına oranının hiç bir zaman % 50'yi geçemeyeceği" belirtilmiştir. Bu tebliğle getirilen yeni oran aslında kur riski oranını tamamlayıcı nitelikteydi. Bu yeni tebliğin amacı bankaları pozisyon açıklarını azaltmaya veya özkaynaklarını bu riskleri karşılayacak düzeye getirmeye zorlamaktır. Böylece, yurtdışından döviz kredisi alıp, TL'ye çevirerek faiz-kur marjından yararlanmak için DİBS'lere yatırma işleminin artmasının getirdiği riskler azaltılmaya çalışılmıştır. Bu oranların konulması para politikası açısından önemlidir. Çünkü, bankalardan birinin veya birkaçının bu açık pozisyonlardan dolayı kötü duruma düşmesi bankacılık sistemini ve ekonominin genelini etkileyecektir.

3.1.2.4. Krediler ve Alacaklar İçin Ayrılacak Karşılıklar

1999 sonunda Karşılık Kararnamesi denilen Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır. Karar'ın amacı, "bankaların nakdi ve gayri nakdi kredileri ile diğer alacaklarının

niteliklerini ve bunlar için ayrılacak karşılıklara ilişkin esas ve usulleri belirlemek, bu suretle kredilerin ve diğer alacakların mahiyetlerine uygun bir şekilde tasnif edilerek muhasebeleştirilmesini ve mali tabloların açıklık ve doğruluk ilkelerine göre hazırlanmasını sağlamaktır." Karar bankaların kredilerini ve diğer alacaklarını 5 grup halinde tasnif etmesini ve buna göre karşılık ayırmasını öngörmektedir.

3.1.2.5. Diğer Yükümlülükler: Sermaye Yeterliliği Oranı, Kur Riski Oranı ve Zorunlu Döviz Devir Oranı

"Sermaye tabanı/risk ağırlıklı varlıklar, nakit olmayan kredi ve taahhütler" oranı olarak ifade edilen sermaye yeterliliği oranı, 1989'da % 5 İken, her yıl bir puan yükseltilerek 1992'de % 8'e çıkarılmıştır. Dolar, Euro ve diğer döviz kurları için Dolar karşılığı olarak hesaplanan kur riski oranı ise, döviz varlıklarının döviz yükümlülüklerine oranı olup, her kategori için minimum % 75, maksimum % 115, toplam dolar olarak ise % 80-110'dur. Bankaların daha önceleri satın aldıkları dövizlerin belli bir kısmını TCMB'ye satmak belli bir kısmını da TCMB nezdindeki Döviz-Efektif Piyasası'nda, TCMB'nin belirlediği kurdan satmak zorundaydılar. Ancak, bu uygulamaya 1998 yılının ikinci yarısında son verilmiştir.

Kısacası, bankaların yerine getirmek zorunda oldukları bir çok yükümlülük vardır. Ancak, bankalar bir taraftan bu yükümlülükleri yerine getirmeye çalışırken, öte taraftan, bu yükümlülüklerin getirdiği maliyetleri azaltabilmek için yeni yöntem ve yeni araç arayışlarını sürdürmekte ve karlılıklarını artırmaya çalışmaktadırlar. Bu çabalar, teknolojik gelişmelerle birleşince hem bankaların kurumsal yapısı değişmekte hem de TCMB'nin para politikası uygulamaları zorlaşmakta ve birinci önceliği piyasalarda istikrarın sağlanması almaktadır.²¹⁷

3.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI

Kuşkusuz son yıllarda ülkemiz, dış politikada, iç politikada ve ekonomik yönden çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Ekonomik hayatımıza güvensizlik, bilgisizlik, istikrarsızlık ve yolsuzluklar hâkim oldu. Türkiye'de bankacılık sektöründeki yolsuzluk ve usulsüzlükler ise medyanın da etkisiyle daha çok 90'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya

---

²¹⁷ Günal, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

başladı. Giderek, bu yolsuzluk, hırsızlık ve soygunlar, bir kısım medya, bürokrat, siyaset ve mafya dörtgeninde ülke için en önemli sorun haline geldi.

Bankacılık sektörü 10 yılı aşkındır çıkmazda. Sektördeki batmalar, usulsüz krediler, kapanmalar çok sık yaşandı bu dönemde. ve bir çok kişi mağdur duruma düştü. Hem vatandaş hem de devlet zarara sokuldu. Bu gibi durumların yaşanmaması için ise soruna köklü bir çözüm getirilemedi.

Böylece, aslında malî sektörün lokomotifi olması gereken bankacılığımız, genelde, yetersiz özkaynak sorunları, aktiflerindeki sağlıksız gelişmeler, özellikle de kredi borç batakları ve yanlış uygulamalarla tam tersine geçtiğimiz 10 yıllık süreçte maalesef ülkemizi ağır ekonomik krizlere sokan başlıca kara deliklerden biri haline gelmiş oldu.²¹⁸

Sektörün makro ekonomi, kendi yapısından ve yönetsel anlamda sorunları bulunmaktadır. Aşağıda genel hatları ile bu konular ele alınmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türkiye'deki kronik enflasyon durumu, TL'ye olan güveni sarsmakta ve ülke vatandaşlarını, enflasyon vergisinden kaçınmak için varlık ikamesine girişmesine ve yabancı ülke para cinsinden finansal varlıkları değer saklama aracı olarak tutmasına sevk etmektedir. Bu ise TL tasarruf mevduatların vadesini kısaltıcı etki yapmakta ve döviz mevduatlarının payını yükseltmektedir. Bu ise olası bir devalüasyon durumunda, bankacılık sektörü yükümlülüklerini şişirmekte ve bankacılık sektöründe istikrarsızlığa neden olmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik büyüme hızındaki aşırı dalgalanmalar, gelecekle ilgili stratejilerin geliştirilmesini engellemekte ve kredi portföyünün kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir. Makroekonomik dengesizlikler ile bankacılık sektörü istikrarsızlığı arasında ilişki çift yönlüdür. Bir taraftan, yukarıda belirttiğimiz dinamikler çerçevesinde, makroekonomik dengesizlikler bankacılık sektörünün istikrarsızlığına yol açmaktadır. Bankacılık sektörü istikrarsızlığı ise negatif gelir ve servet etkisi yaratarak, reel sektör

---

²¹⁸ Dağcıoğlu, M.Ergün, "Suçlu Ayağa Kalk ", BDDK Raporu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı, Ankara, 21.03.2003

yatırımlarını engellemekte ve kamu kesiminin pahalı transferler yapmasını gerektirmektedir.²¹⁹

Yüksek enflasyon ortamında bankaların işlemleri ve stratejileri, normal ortama göre daha farklı olmaktadır. Bir yandan bankalar enflasyonun zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmakta, diğer yandan ise, belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirmektedirler. Daha da önemlisi, “dışlama etkisi”ne neden olan kamu borçlanması artarak devam ettikçe, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmektedirler. Bu durum onların en temel görevleri olan ve kaynakların etkin dağılımı için gereken fonlara aracılık etme işlevinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları, reel olarak azalmakta ve bunun sonucunda özkaynakların reel büyüklüğü düşmektedir. Ayrıca bu olumsuz makroekonomik koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve diğer işletme giderlerini arttırmakta, bu etki sonucunda artan kredi faizleri ise, özellikle piyasaya yönelik düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorunda, problemlili kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir.²²⁰

Son 20 yıldır devletin toplumumuzda yadırganan tefeciliği teşvik ederek kamu açıklarını kapatmak için bankalar aracılığıyla yüksek faizlerle tasarrufları emmesi sonucu malî piyasalar ile üretim sektörü arasındaki dengeler bozulmuş, siyasî irade âdeta rant sektörünün baskısı altına sürüklenmiştir.

Bu konuda çarpıcı örnek, İstanbul Sanayi Odasının yapmış olduğu 500 büyük Türk kuruluşunun bilançolarının incelenmesidir. 1997 yılında net kârlar içinde üretim dışı gelirler yüzde 55 iken, 1998 yılında yüzde 87,7'ye, 1999 yılında ise ibret verici bir rakama,

---

²¹⁹ Alövsat, Müslümov, Mübariz Hasanov, Cenktan Özyıldırım, “Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, 2002

²²⁰ Oğuz Yıldırım, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi, 2002

yüzde 219'a yükselmiştir. Anlaşıyor ki, ülkemiz adım adım krize giderken sermaye, yatırım ve üretimden kaçarak, risksiz, yüksek gelir sağlayan ranta yönelmiştir.²²¹

Kamu kesiminin yüksek boyutlara erişen açıklarını finanse edebilmek için yüksek reel faiz oranı ile borçlanması ve kamu borçlanmasını özel kesim borçlanmasına göre daha cazip hale getirebilmek için geniş vergi muafiyetleri ve istisnaları uygulanması, banka kaynaklarını özel kesim finansmanına değil, kamu kesimi açıklarının finansmanına yönlendirmiştir. Yüksek kamu kesimi borçlanma ihtiyacının doğal sonucu olan yüksek reel faiz oranları, Türkiye finansal piyasalarında dengesizlikler ve Türkiye’de son dönemde uygulanan sürünen çapa kur rejimi ile birleştiğinde, Ertuna’nın risk ve getiri asimetrisi olarak tanımladığı durumun oluşumuna yol açmaktadır.

Bankacılık sektörü, sistem içerisinde devletin aşırı borçlanma ihtiyacı ve makroekonomik dengesizlik sonucu oluşan bu asimetrik durumdan faydalanmak için sürünen çapa kur rejimi altında, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması nedeniyle, yurtdışından borçlandıkları fonları yüksek reel faiz oranları sağlayan kamu iç borçlanma senetlerine yatırmakta ve yüksek getiriler elde etmekteydi. Fakat, alınan kur riski, Şubat devalüasyonundan sonra Türk bankacılık sektörü için bir felakete dönüşmüştür.²²²

2000 yılının son üç aylık döneminde yaşanan sıkıntılar, Kasım likidite ve Şubat döviz krizine bağlı olarak ekonomik faaliyet 2001 yılında hızla daralmıştır, Gayri safi milli hasıla TL bazında yüzde 9 oranında, dolar bazında ise yüzde 27 oranında küçülmüştür. Programın revize edilmesinden sonra Uluslararası Para Fonu’ndan sağlanan ek desteğin etkisiyle küçülme durmuş, 2002 yılında reel bir büyüme sağlanmıştır. Yaşanan krizler ve istikrarsız büyüme performansı ekonomik birimlerin beklentilerini, güvenini ve kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyon 2000 yılı sonunda geriledikten sonra 2001 yılında yeniden hızlı bir turmanış göstermiştir. İç talebin kontrolüne ağırlık veren politikalara bağlı olarak enflasyon 2002 yılında yeniden düşüş göstermiştir.²²³ Aynı programın yeni hükümet

---

²²¹ Dağcıoğlu, M.Ergün, “Suçlu Ayağa Kalk”, BDDK Raporu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı, Ankara, 21.03.2003

²²² Alövsat, Müslümov, Mübariz Hasanov, Cenktan Özyıldırım, “Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, 2002

²²³ “Ekonomi ve Bankacılık Sektörü”, Türkiye Bankalar Birliği Değerlendirme Raporu, 2002

tarafından kararlıkla sürdürülmüş olması ekonomideki büyüme ve enflasyondaki düşüşünde tek haneli rakamlara inmesini sağlamıştır.

Türk bankacılık sektörü makro ekonomide yaşanan dezenflasyon sürecinde davranış biçimini değiştirmek durumundadır. Önümüzdeki dönemde yaşanması beklenen düşük enflasyon ortamında bankaların karlılıklarını sürdürebilmeleri için daha yoğun bir şekilde temel aracılık fonksiyonlarına yönelmeleri beklenmektedir. Bankaların kendilerinden beklenen aracılık işlevini etkin bir yapıda gerçekleştirebilmelerinde ise düşük aracılık maliyetleri belirleyici olacaktır.

Bankacılık sektöründe maliyetleri aşağı çekme yönündeki çabaların bankaları çeşitli alanlarda işbirliğine gitmeye teşvik edeceği düşünülmektedir. Sektörde artan rekabetin, bankaların ürün ve hizmet çeşitliliğine giderek müşteri nezdinde farklılık yaratma çabalarını artırması beklenmektedir. Bununla birlikte, aracılık maliyetlerinin düşmesi yönünde bankaların kendi çabaları dışında otorite tarafından konulan sektör üzerindeki kamusal yükümlülüklerin -bütçe dengeleri de dikkate alınarak- gözden geçirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu alandaki çabalara sektör üzerindeki bozucu etkileri dikkate alınarak işlem vergilerinden başlanması ve kaldırılacak yada azaltılacak aracılık maliyetleri belirlenirken, onshore-offshore ayırımına neden olarak bankaların faaliyetlerini yurtdışına taşımalarına yol açan arbitraj imkanlarının engellenmesi önem taşımaktadır. Sektörün nihai aşamadaki kazançlarının vergilendirilmesi aracılık fonksiyonunun daha etkili bir şekilde yerine getirilmesine katkı sağlayacaktır.²²⁴

3.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Kaynak maliyeti kavramı, mevduatın yansıra bankacılık sisteminin diğer fon kaynakları; repo, kullanılan krediler, bankalar arası para piyasasından sağlanan kaynaklar ve diğer pasifleri içeren bir havuzun maliyeti anlamına gelmektedir. Bankacılık sisteminde etkinlik, bankaların fon kullananlardan sağladığı gelir ile fonun gerçek sahiplerine ödediği arasındaki pozitif farkın sifira yakınlığı ile doğru orantılıdır.²²⁵

---

²²⁴ Kaya, Yasemin Türker, Ela Doğan, “Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri”, BDDK ARD Çalışma Raporları , Kasım 2005

²²⁵ Eroğlu, Zeynep Ada, “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”,MSPD Çalışma Raporları Mali Sektör Politikaları Dairesi, Temmuz 2001

1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.

Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980’li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, bir çok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu’ya yayılmasıyla birlikte, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden artırma politikası izlemelerine neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.²²⁶

Türk bankacılık sistemine yöneltilen temel eleştirilerden biri kaynak aktarma maliyetlerinin yüksekliğidir. “Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi” adlı Çalışma Raporunda, görelî derinleşme ve ürün ve hizmet çeşitlenmesine rağmen, faiz marjlarının yüksek seyrettiği tespit edilmiş ve bankacılık sektöründe karlılık ve etkinlik artışının eşanlı olarak sağlanmasına yönelik politikalar üretilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak aktarma maliyetlerini bankaların fon maliyetinin yanı sıra aktif yapısı da önemli ölçüde etkilemektedir. Tahsili gecikmiş alacakların ve getirisi düşük diğer aktiflerin büyüklüğü, bankaların kaynak aktarma maliyetlerini doğrudan etkileyen unsurlardır.

Disponibilite ve munzam karşılık yükümlülüğü kaynak maliyetini toplanan kaynakların plase edilebilecek miktarını düşürmek suretiyle etkilerken, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primi (TMSF), Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi (KKDF), Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi (BSMV), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu giderlerine katılma payı (BDDK) doğrudan gider kalemi niteliğindedir.²²⁷

---

²²⁶ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi, 2002

²²⁷ Eroğlu, Zeynep Ada, “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”, MSPD Çalışma Raporları Mali Sektör Politikaları Dairesi, Temmuz 2001

Bankacılık faaliyetleri üzerindeki kamusal yükümlülükler hem bankalar hem de müşteriler açısından fon maliyetlerini artırmakta ve söz konusu kuruluşların aracılık işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirmelerine engel olmaktadır. Dezenflasyon ve bunu takip etmesi beklenen düşük enflasyon sürecinde bankaların temel aracılık fonksiyonlarına odaklanarak karlılıklarını sürdürmeleri için bahsedilen kamusal yükümlülüklerin azaltılması önem taşımaktadır.²²⁸

Kaynak maliyetlerinin düşürülebilmesi ve bu suretle bankacılıkta etkinliğin sağlanmasının ön şartının, sağlıklı bir ekonomik yapıya sahip olmaktan geçtiği ortaya çıkmaktadır. Makroekonomik yapıda istikrarın sağlanmasıyla birlikte, bankacılık işlemleri üzerindeki kamu paylarının azaltılması önem kazanmaktadır. Aksi halde, kaynak aktarım sürecinde bankacılık sektörü üzerinden alınan kamu paylarının azaltılmaması; Türk bankacılık sektörünün uluslararası rekabet açısından dezavantajlı konumda olmasına ve uluslar arası piyasalarla bütünleşemeyen Türk mali sektörünün görece olarak sıkı kalmasına yol açabilecektir. Kaynak aktarma maliyetini etkileyen bir diğer unsur da faaliyet giderlerinin büyüklüğüdür. Personel ve işletme giderlerinin azaltılabilmesi, bankaların pazar paylarını artırmak için yeni örgütlenmelere gitmeleri, ileri teknoloji kullanımı ve mali piyasalardaki gelişmelere uyum sağlayabilecek donanıma sahip personel istihdamı, bankacılık hizmetlerinin kalitesini artırıp, en düşük maliyetle sunumuna olanak sağlayabilecek ve yukarıda sıralanan gelişmeler Türk bankacılık sisteminde etkinliğin ve verimliliğin artmasına katkıda bulunacaktır.²²⁹

3.2.3. Haksız Rekabet Koşulları ve Denetim Eksikliği

Bankacılık sektöründe rekabet, doğrudan doğruya fiyatları etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Günümüzde finansal piyasalarda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Yeni düzenlemelerin ve teknolojiye ileri adımların bir sonucu olarak, uluslararası piyasalar ile yerli piyasalar arasında engeller ortadan kalkmakta ve dünya finansal piyasaları küreselleşmektedir. Bunun sonucunda da, sektörün rekabet gücünü kullanma yeteneği her geçen gün önem kazanmaktadır.

---

²²⁸ Kaya, Yasemin Türker, Ela Doğan, “Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri”, BDDK ARD Çalışma Raporları , Kasım 2005

²²⁹ Eroğlu, Zeynep Ada “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”,MSPD Çalışma Raporları Mali Sektör Politikaları Dairesi, Temmuz 2001

Mali piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskısını da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir.

Son yıllarda dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi, bankacılık sektörü yalnız kendi içinde değil, banka dışı kurumlardan gelen çok ciddi bir rekabet ortamı içerisinde varlığını sürdürme çabası içinde olmuştur.²³⁰

Türk bankacılık sistemi oligopolistik bir yapıya sahiptir. Türk bankacılık sisteminin piyasa yapısı, banka sayısının çok, ancak bunlardan birkaç bankanın piyasayı etkileyebilecek büyüklükte olduğu, piyasaya giriş ve çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve fiyat dışı rekabetin var olduğu bir yapı olarak, tam anlamıyla olmasa da eksik rekabetin daha çok oligopolistik piyasa yapısına uygun özellikleri gösteren bir piyasadır.

Türk banka sisteminde çok sayıda banka olmasına rağmen, bankaların sisteme giriş ve çıkışlarıyla ilgili pek çok kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu kısıtlamaların önemli bir bölümü yasal nitelik taşımaktadır. Oligopol piyasa yapısına sahip olan sistemde bu yapıyı güçlendiren bir diğer önemli nokta, birer ticari işletme olarak düşünüldüğünde bankalar arasındaki yoğunlaşma ve ölçekleri arasındaki farklılaşma olmaktadır.

Türk banka sisteminde yer alan bankaların çoğunun optimal büyüklük açısından etkinliklerden uzak olmaları da sistemin bir diğer özelliğini oluşturmaktadır.²³¹

Sektördeki piyasa yapıcılığının bu şekilde kamu bankaları ve özel ilk beş büyük bankanın elinde olması, kamu bankalarının hükümetlerin müdahalelerine açık olması ve küçük bankaların taşıdıkları dezavantajlar sektörde etkin bir rekabetin doğmasını engellemektedir. Bunun yerine, eğer özel büyük banka sayısı 5 adet değil de 15 adet

---

²³⁰ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi, 2002

²³¹ Dölcübaşı, A, “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı ve 1980 Sonrası Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Performans Gelişimi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir, 1998

olsaydı, belki daha etkin bir rekabet ortamı doğabilir ve bankacılık sektörü bugün olduğundan daha güçlü ve daha etkin olabilirdi.²³²

Bazı yazarlar Oligopolistik yapıdan da öte, sektördeki bankaların bütün olarak bir monopol gibi davrandıkları, yani bir kartel oluşturdukları sonucuna varmıştır. Piyasaya giriş ve çıkışın sınırlı olması da rekabeti engelleyen bir başka husustur. Ancak, yoğunlaşma yurtiçi rekabet açısından engelleyici olmakla birlikte, uluslararası rekabet ve ölçek ekonomisi için gereklidir.

Bankaların kendi aralarındaki yatay rekabet eksikliği olmasına rağmen, son yıllarda bankaların diğer mali kurumlarla olan dikey rekabeti artmaktadır. Bu çerçevede, ticaret bankalarıyla, kalkınma ve yatırım bankaları, özel finans kurumları ve aracı kurumlar gibi diğer mali kurumların finansal piyasalardaki payı ve etkisi artmaya başlamıştır. Özellikle, son yıllarda bir çok şirketin, kredi almak yerine halka arz yoluyla sermaye piyasasından fon temin etmeye yöneldiği gözlenmektedir. Kısacası, bankacılık sektöründe yatay rekabet eksik olup, oligopolistik bir yapı hakimdir. Ancak, bankaların diğer mali kurumlarla rekabeti, yani dikey rekabet yeterli olmamakla birlikte, son yıllarda hızlanmıştır.²³³

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün artırılması” kavramına önemli katkıları olmuştur. Yabancı bankaların, Türk bankacılık sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlardaki katkıları göz ardı edilemez. Yabancı sermaye, arttırdığı rekabet ortamı sayesinde “şeffaflık” ilkesinin bir kavram olarak sektöre empoze edilmesini sağlamış, bunun bir sonucu olarak da, kuvvetli mali yapı ve güçlü mali standartlar kavramının benimsenmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Yabancı bankalar, ölçek ekonomilerinden, farklılaştırma ve riski yayma özelliklerinden ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantılarından dolayı, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini teşvik ettiği için, yoğunlaşma oranını azaltarak fiyat rekabetine neden olmaktadır. Bu özelliğe sahip yabancı bankalar, artan rekabet yoluyla ulusal bankacılık sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bankacılık sektöründeki rekabetin devamı yada

---

²³²Toprak, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

²³³Günel, Mehmet, “Türk Bankacılık Sistemi”, Ankara, Mayıs 2001

artışı, teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine yada, hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.²³⁴

Kamu bankalarının yüksek görev zararları ve BDDK'nın bazı özel bankalara el koymak zorunda kalması bu sektörde ciddi bir denetim eksikliği sorunu olduğunu göstermektedir. Genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinin uygulanmaması ve mali tabloların bağımsız dış denetim firmalarınca denetlenmemesi sektörde yayınlanan mali tabloların şeffaflığını kuşkulu kılmaktadır. Dolayısıyla, bazen bankalarca yayınlanan ile dış denetim sonucu elde edilen mali tablolar arasında önemli farklar olmaktadır.

Sektörde etkin bir denetimin olması için; denetim elemanlarının bilgi, teknik donanım ve sayıca yeterli olması, denetim için gerekli veri tabanının oluşturulması, denetimi etkisizleştirecek yasal ve siyasal engellerin kaldırılması ve yolsuzluklara yönelik cezaların caydırıcı olması gerekir. Etkin bir denetimin olmadığı bir ortamda cezaların ve ahlâk kurallarının caydırıcılığı azalır, yolsuzluklar daha hızlı yayılır. Ortaya çıkarılması halinde yolsuzluk yapanın göreceği zarar, ortaya çıkarılmaması halinde elde edeceği yarardan küçük kaldıkça yolsuzluk eğilimi güçlü olacaktır.²³⁵

Nitekim, yıllardır ihmale uğrayan bu ortamda, yargıya intikal eden olaylardan anlaşıldığına göre, çeşitli reklamlarla halk aldatılarak toplanan tasarruflar, ya Hazine kâğıtlarına yatırılarak yüksek faizlerle devlete borç verilip büyük rantlar elde edilmiş yada toplanan mevduatlar çeşitli yöntemlerle kendi kuruluşlarına yada yandaşlarına aktarılmıştı.

Örneğin, bankacılıkta back to back diye adlandırılan al gülüm ver gülüm metoduyla, karşılıklı anlaşım teminatsız ve usulsüz olarak birbirlerine yüksek krediler sağlanmış, çoğunu kendilerinin kurdurdukları off-shore bankalar -ki, bunların 37 tanesi Kıbrıs'ta idi- aracılığıyla, halka daha fazla faiz vaat ederek, mevduat toplayıp parayı özel işlerinde kullanmışlardı. Ayrıca bazı grupların vergi cenneti olarak bilinen Virgin, Seylan gibi adalarda posta kutusu adresleriyle kurdurdukları sözde şirketler aracılığıyla paraları dışarıya kaçırdıkları da bugün açıkça ortaya çıkmıştır.

---

²³⁴ Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi, 2002

²³⁵ Toprak, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

Toplanan mevduatlar, Bankalar Kanununda belirlenen limitler hiçe sayarak, usulsüz olarak kendi şirketlerine aktarılmış veya kurdurdukları paravan şirketlere kullanılmıştır.

Sonunda da kendilerine devletin içindeki köstebeklerin verdiği bilgiyle, bir gece ansızın bankayı basarak, değerli eşyalarla beraber kasaları boşaltıvermişlerdir.²³⁶

Bankaların denetim ve gözetiminin dört temel amacı vardır:

1) Banka iflaslarının gerçek maliyetlerini sınırlamak ve aynı zamanda bankaların fonksiyonlarını icra etmelerine izin vermek,

2) İlgili kuruluşlara bir güvenlik ağının sağlanması ile ilgili olarak hükümetin kayıplarını sınırlamak,

3) "Moral hazard" problemini sınırlamak, yani güvenlik ağının kötüye kullanılmasını önlemek,

4) Finansal sistemde bir darboğaza veya makro ekonomiye olan güvenin sarsılmasına yol açacak bir sistem krizinin çıkmasını önleyerek, makroekonomik istikrarı sağlamak.

Bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması bu amaçlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Ancak, bankaların hiçbir zaman iflas etmemesini sağlayacak bir sistem oluşturmak mümkün değildir.

Türkiye'de bankaların gözetimi ve denetimi aslında çok yetersiz değildir. Eksiklikler olmakla birlikte mevcut kuralların tam olarak uygulanması ve denetim sonuçlarının gerektirdiği önlemlerin alınması bankacılık sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır.

Türkiye'deki Özel bankaların tamamına yakını yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrol ündedir. Hatta bazı grupların iki veya daha fazla bankası vardır. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, bankaların bu yapısı, son yıllarda birçok bankanın içinin boşaltılmasına da İmkan

---

²³⁶ Dağcıoğlu, M.Ergün, "Suçlu Ayağa Kalk ", BDDK Raporu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı, Ankara, 21.03.2003

tanımıştır. Bankaların sermayelerinin geniş tabana yayılmaması, yönetim ve denetimin etkinliğini azaltmaktadır. Bankalardan bazıları halka açılmakla birlikte, açıklık oranları çok düşüktür.²³⁷

3.2.4. Teknolojideki Gelişmelerin Geç Takibi ve Kamunun Etkisinin Halen Devam Etmesi

Hızlı teknolojik gelişme ve dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecinde Türk bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmesine karşın, mevzuata ilişkin altyapının zayıflığı ve ekonomik istikrarsızlıklar bu teknik ve ürünlerden yararlanmayı zorlaştırmıştır. Örneğin, uluslar arası sermaye hareketlerini serbestleştiren 32 sayılı karar 1989'da yürürlüğe girdiği halde, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ancak 18 Haziran 1999'da yürürlüğe girebilmiş; BDDK, 31 Ağustos 2000'de fiilen göreve başlayabilmiştir.²³⁸

Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla "Çağrı Merkezleri", "İnternet Bankacılığı", "Müşteri İlişkileri Yönetimi" gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar. Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer

---

²³⁷Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

²³⁸Toprak, Metin, Osman Demir, "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biride, nakit-yöntem sistemidir. Bankalar bu sistemi daha önce sadece büyük müşterileri için uygulamaktaydılar, ancak son zamanlar da, küçük ve orta boy firma müşterilerinin likidite yönetimi ve finansman durumuna ilişkin sorunlara da, çözüm getirmektedirler. Hatta bazı bankaların bu alandaki hizmetleri sadece likidite ve finansman ile sınırlı kalmayıp, proforma bilanço, kar-zarar planı, yatırımlar, satış, üretim ve personel planlaması içerecek şekilde yaygınlaşmaktadır.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır.²³⁹

BDDK (2002), kamu bankalarının mali bünyelerinin bozulmasının esas nedenleri arasında, kamu bankalarına, kamu kesiminin ekonomik etkinliğe ters düşen sürekli müdahaleleri, yönetim zafiyeti, asli fonksiyonları dışında verilen görevler, görev zararlarının zamanında ödenmemesi gibi faktörleri saymıştır. Kamu bankalarının mali bünyelerinin bozulması, bir bütün olarak bankacılık sisteminin etkin çalışmasını engellemiş ve ekonomi üzerinde ağır mali yük oluşturmuştur. 2000 yılı sonu itibariyle, kamu bankalarının görev zararı Türkiye GSYİH'sının %9,5'ine, 2001 yılında oluşan görev zararı artışı GSYİH'nın %4,3'üne, 2001 yılında sağlanan sermaye desteği ise GSYİH'nın %2,0'na eşit olmuştur. Dolayısıyla, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması için aktarılan kaynaklar, toplam olarak ülke GSYİH'sının %11,9'na ulaşmıştır.²⁴⁰

---

²³⁹Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, Anadolu Üniversitesi, 2002

²⁴⁰ Alövsat, Müslümov, Mübariz Hasanov, Cenktan Özyıldırım, “Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, 2002

Kamunun finans piyasalarındaki belirleyiciliği sadece finansman ihtiyacından kaynaklanmamaktadır. Ziraat Bankası, Halkbank, ve Vakıfbank 'tan oluşan kamu bankaları grubu, bankacılık sektöründe belirleyici konumundadır. Sektördeki toplam aktiflerin % 34'ü, toplam kredilerin % 27'si, toplam mevduatın ise % 40'ı kamu bankalarına aittir.²⁴¹

Özel bankaların temel amacı kâr maksimizasyonu olmasına karşın, kamu bankalarının birbiriyle çelişebilen, kârlılık, sektörün gelişmesi, para arzının denetimi, stratejik sektörlerde ucuz kredi temini gibi başka amaçları da vardır. Dolayısıyla bu bankalar, çoğu zaman ticari amaç dışında kamu hizmet yükümlülüklerini yerine getirmekte, özel bankaların taşımadıkları ekstra maliyetleri yüklenmekte ve kâr amaçlı bir banka açısından rasyonel olmayan işleri yapmaktadırlar.

Diğer yandan, kamu kesiminde çalışanların, özel sektörde çalışanlara oranla, verimli çalışma, yenilik yapma ve maliyet düşürmeye yönelik teşvikleri daha zayıftır.

Politikacıyla olan bağ, bir yandan kamu bankalarındaki yöneticilerin hareket esnekliğini azaltır, diğer yandan sorumluluktan kaçmayı sağlayan uygun bir alan oluşturur.²⁴²

Ayrıcalıklara sahip kamu bankaları bankacılık sektöründe rekabeti olumsuz etkilemektedir. Örneğin etkin şekilde çalışmayan ve önemli ölçüde görev zararları bulunan kamu bankaları sübvansede edilmektedir. Bu bankalar çoğunlukla kuruluş amaçları dışında kamu açıklarının finansmanı için de kullanılabilmekte ve Devlet İç Borçlanma Senetleri satın almaya zorlanmaktadır. Bu bankaların siyasi nedenlerle nitelsiz elemanlarla doldurulması da performanslarını etkileyen bir başka husustur. Tüm bu nedenlerden dolayı kamu bankaları bankacılık sisteminde yapısal bozukluklara yol açmaktadır.

Yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde üç banka için ortak yönetim kurulu atanmış ve bu bankaların görev zararları karşılığı olarak Hazine kağıdı verilmiştir. Ayrıca, bundan sonra zarar doğuracak görevlerin verilmesi de yasaklanmıştır.²⁴³

---

²⁴¹Günel, Mehmet, “Türk Bankacılık Sistemi”, Ankara, Mayıs 2001

²⁴²Toprak, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

²⁴³Günel, Mehmet, Türk Bankacılık Sistemi, Ankara, Mayıs 2001

Bu çalışmalar sonuç vermeye başlamış ve kamu bankaları karlı duruma gelmeye başlamıştır.

Orta ve küçük ölçekli bankalarda pay senetleri bir ya da birkaç ailenin elinde toplandığından kararlar genellikle onların arzularını yansıtır. Bu bankaların özkaynakları yetersiz, mali güçleri zayıftır. Uygun yönetimi gerçekleştirecek kadro çeşitliliğine sahip olma şansları azdır. Teknik donanımları zayıf, kapasite kullanımları eksiktir. Yeterli Ar-Ge faaliyetlerini yapamazlar, gerekli bilgileri toplayamazlar ve işleyemezler. İşbölümü ve uzmanlaşmaları eksiktir. Yönetim ve kontrol işlevleri genellikle aynı personelde toplanmıştır. Şube sayıları sınırlı, müşteri ve hizmet çeşitliliği az, risk dağıtımları zayıftır. Dalgalanmalara karşı yeterince direnç gösteremezler. Büyük bankaların belirlediği piyasa koşullarını kabul etmek zorundadırlar. Teçhizat satın alımlarında düzenlilik, fiyat indirimi ve fiyat istikrarı gibi koşullardan yeterince yararlanamazlar. İstihdam güvencesi sağlama, etkin reklam yapma ve risk üstlenme yetenekleri zayıf olduğundan bazı yüksek kazançlı işlere girişemezler. Devletin sektöre yönelik politikalarını şekillendirme ve onlara karşı direnme güçleri az olmaktadır.²⁴⁴

3.2.5. Öz Kaynakların Yetersizliği

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülükler düşüldükten sonraki kısmı özkaynağı verir. Özkaynak; ödenmiş sermaye, yedek akçe, dağıtılmayan kâr ve varlıkların (menkul, gayrimenkul) değer artışından oluşur. Özkaynağı güçlü olan bankanın piyasa risklerine karşı direnci de yüksek olur.²⁴⁵

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da, özkaynaklarının yetersizliğidir. Özkaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Küçük ölçekli

---

²⁴⁴Toprak, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

²⁴⁵Toprak, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle özkaynaklarının artırılması mümkün olabilir.

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektördeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.²⁴⁶

2000 yılı itibariyle konsolide banka bilançolarının millî gelire oranı yüzde 58 civarındaydı. Oysa bu oranın, Avrupa Birliği ülkelerinde yüzde 200'ün üzerinde olduğunu da bilinmekteydi. Aynı dönemde bütün bankalarımızın özkaynaklarının toplamı ise sadece, Avrupa Birliğinde 37'nci sırada yer alan bir İspanyol bankasının özkaynağına eşit durumdaydı.²⁴⁷

Türkiye'de bankalar uluslararası bankacılık ölçeği dikkate alındığında, aktif büyüklüğü ve özkaynaklar bakımından çok küçük miktarlarla faaliyet göstermektedirler. Japonya'da Industria! Bank of Japan (IBJ), Dai-ichi Kangyo Bank (DKB) ve Fuji Bank (FUJI) birleşmesiyle birlikte,, 1,241 milyar dolarlık bir aktif büyüklüğüne sahip ve dünyanın en büyük bankası kurulmuş olacaktır. Dresdner Bank ile birleşme görüşmeleri yapan Deutsche Bank'm aktif büyüklüğü ise 732.5 milyar dolardır. Türk bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin 133 milyar dolar, toplam özkaynaklarının ise 3.6 milyar dolar civarında olduğu dikkate alınır, ölçeğin ne kadar yetersiz olduğu açıkça görülecektir.²⁴⁸

---

²⁴⁶Yıldırım, Oğuz, "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler", Anadolu Üniversitesi, 2002

²⁴⁷Dağcıoğlu, M.Ergün, "Suçlu Ayağa Kalk ", BDDK Raporu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı, Ankara, 21.03.2003

²⁴⁸ Günel, Mehmet, "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara, Mayıs 2001

3.3. 2000 VE 2004 YILLARI ARASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN GÖSTERGELER

Çalışmamızın kapsamı dahilinde analize tabi tutulacak yıllara ait Türk bankacılık sistemine ait 2000-2004 yılları arası veriler, Türkiye Bankalar Birliği ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun yıllık faaliyet raporları ile Merkez Bankası ve Hazine müsteşarlığı verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

1999 yılında başlayan mali sorunlar doğrudan ve dolaylı kamu desteğine karşın bankacılık sektöründe sorunlar tamamen çözümlenememiştir. Özellikle Şubat 2001 krizinden sonra bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı başlığı altında bankacılık sektörüne banka sermayelerinin güçlendirilmesi ve TMSF (Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna) ye devredilen bankaların yeniden yapılandırılması amacıyla bankalara kamu fonları doğrudan aktarıldığı gibi TCMB’ce bankalara zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi, takas işlemi ile özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarının kapatılması, yabancı para kur riskinin Hazinece üstlenilmesi gibi destekler de sağlanmıştır. Hatta devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) lere ödenen yüksek faizler, söz konusu menkul değerlerin başlıca alıcıları bankalar olduğundan, bankalara dolaylı olarak bir tür fon aktarımı olarak dikkate alınabilir.

Bankalar mevduat toplama izni olan (ticaret bankaları) ve mevduat kabul etmeyen bankalar olmak üzere 2 ana gruba ayrılabilir. Ayrıca, her bir grup sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır. Ticaret bankaları mevduat toplama lisansına sahiptir. Bu bankalar sermaye piyasası işlemleri yanı sıra yatırım bankacılığı alanında da faaliyet göstermektedir. Günümüzde hızla gelişen teknolojinin de yardımıyla geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine sahiptirler.

Mevduat kabul etmeyen bankalar, tasarruf sahibine dönük bireysel hizmetler değil, daha çok sermaye piyasası işlemleri, portföy yönetimi ve danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler. Ayrıca, kaynak olarak kullanabildikleri bazı özel fonlardan kredi de verebilirler.

3.3.1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Yaşadığı önemli krizlere karşın, Finans sektöründeki ağırlığı baskın bir şekilde devam eden Türk bankaları sistemin temel taşı olma özelliğini sürdürmektedir. 1999 da başlayıp 2003 sonuna kadar devam eden sektördeki daralma yaşanan ekonomik gelişme ve güven ortamı sayesinde ülkemize giren yabancı sermaye sayesinde atlatılmış olup, 2004 ve 2005 yıllarında oldukça gelişim sağlamış ve oldukça karlı bir dönem geçirmiş ve geçirmeye devam etmektedir. Sektördeki bu gelişmeler bankalarımıza yabancı ilgisini artırmış yeni satın almalar ve birleşmeler gerçekleşmiştir.

Tablo 28: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı

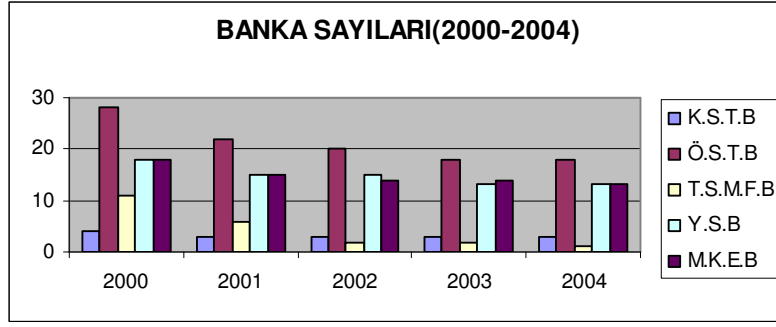
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Banka sayısı	79	61	54	50	48	47
<i>Mevduat(Ticaret) Bankaları</i>	61	46	40	36	35	34
Kamu sermayeli	4	3	3	3	3	3
Özel sermayeli	28	22	20	18	18	17
TMSF bankaları	11	6	2	2	1	1
Yabancı sermayeli	18	15	15	13	13	13
<i>Mv. Kabul etmeyen</i>	18	15	14	14	13	13
Kamu sermayeli	3	3	3	3	3	3
Özel sermayeli	12	9	8	8	8	8
Yabancı sermayeli	3	3	3	3	2	2

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr

2004 yılı itibariyle, Ticaret bankalarının sayısı 35’dir. Bunlardan 3 tanesi kamusal sermayeli, 18’i özel sermayeli, 13’ü ise yabancı sermayeli bankalardır. Kamusal sermayeli ticaret bankaları yurt genelinde yaygın şube ağına sahiptir. Ticari bankacılık işlemlerinin yanı sıra, tarım sektörü ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında ihtisas sahibidirler.

Türkiye de faaliyette bulunan banka sayısı 1999 yılında 81 olarak en yüksek düzeyine yükselmiş iken, bu sayı 2005 yılı Eylül ayı itibariyle ayrıntısı tablo 1 de verildiği üzere 47’ye inmiştir.

Grafik 9: Yıllar İtibariyle Banka Sayıları

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr ve tablo verilerinden düzenlenmiştir

Yaşanan krizlerin etkisiyle hızla azalan banka sayıları en büyük azalışı 2000 yılında TMSF'ye devredilenler ve 2001 ile 2002 yıllarındaki tasfiye ve birleşmelerle yaşamış olup, diğer yıllardaki azalışlar yavaşlayarak devam etmiştir.

1999-2002 döneminde 20 banka TMSF (Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna) devredilmiştir. Bu bankalardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital, Ulusal Bank, Sümerbank çatısı altında birleştirildikten sonra birleşik Sümerbank, OYAK grubuna satılmış ve Sümerbank'ın Oyakbank'a devri 2002 yılında tescil edilmiştir. İnterbank, Esbank, Etibank'la birleştirildikten sonra Etibank da 2002 yılında Bayındırbank'la birleştirilmiştir.

Mevduat toplama ve bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış, başka bir deyişle bankacılık lisansları iptal edilmiş olan İktisat Bankası, Kentbank, EGS Bank ve Toprakbank 2002 yılında Bayındırbank'la birleştirilmiştir.²⁴⁹

Özel sermayeli ticaret bankaları arasında, yurt genelinde yaygın şube ağına sahip olan ve her türlü bankacılık hizmetini sunan büyük ölçekli ticaret bankaları ile daha çok büyük şehirlerde faaliyetlerini yoğunlaştırmış olan, toptancı bankacılık yapan küçük ve orta ölçekli ticaret bankaları yer almaktadır.

Yabancı bankalar, Türkiye'de şube açmış ve kurulmuş bankalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu bankalar, diğer ticaret bankaları ile aynı düzenlemelere tabidirler.

²⁴⁹ "Bankacılık", Almanak 2002, Türkiye Bankalar Birliği 2002, www.tbb.org.tr

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde 2005 yılı itibariyle alacakların tahsili amacıyla 1 banka(Bayındırbank) faaliyette bulunmaktadır.

2004 sonu itibariyle mevduat kabul etmeyen banka sayısı 13'dür. Bunların 3 tanesi kamusal sermayeli, 8 tanesi özel sermayeli, 2 tanesi yabancı sermayelidir.

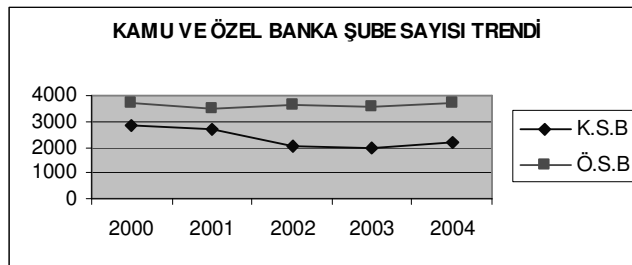
Tablo 29: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Yıllar İtibariyle Şube Sayıları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Şube Sayısı	7837	6908	6106	5966	6106	6136
<i>Mevduat(Tic) bankaları</i>	7807	6889	6087	5949	6088	6117
Kamu sermayeli	2834	2725	2019	1971	2149	2026
Özel sermayeli	3738	3523	3659	3594	3729	3698
TMSF bankaları	1073	408	203	175	1	1
Yabancı sermayeli	117	233	206	209	209	382
<i>Mv. Kabl Etmeyn(Kalk. ve Yat)</i>	30	19	19	17	18	19
Kamu sermayeli	11	4	4	4	4	4
Özel sermayeli	16	12	12	10	12	13
Yabancı sermayeli	3	3	3	3	2	2

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr *Eylül ayı itibariyle. ** K.K.T.C. ve Yabancı ülkelerdeki şubeler dahil

2000 yılında 7837 olan şube sayısı 2003 yılına kadar ciddi bir düşüş kaydederek 5966 olmuştur. Şube sayısında tekrar başlayan artışla birlikte 2004 yılı sonu itibariyle bankacılık sisteminde yurtdışındaki şubeler de dahil olmak üzere 6.106 şubeye ulaşılmış ve bu artış devam ederek 2005 yılı Eylül’ü itibariyle 6136 ya ulaşılmış bulunmaktadır. Bunların 2.149 tanesi kamusal sermayeli ticaret bankalarına aittir. Özel sermayeli ticaret bankalarının şube sayısı ise 3.729 tanedir. 18 adet mevduat kabul etmeyen banka şubesi bulunmaktadır ve bunların 12 tanesi özel sermayeli iken sadece 4 tanesi kamu sermayelidir.

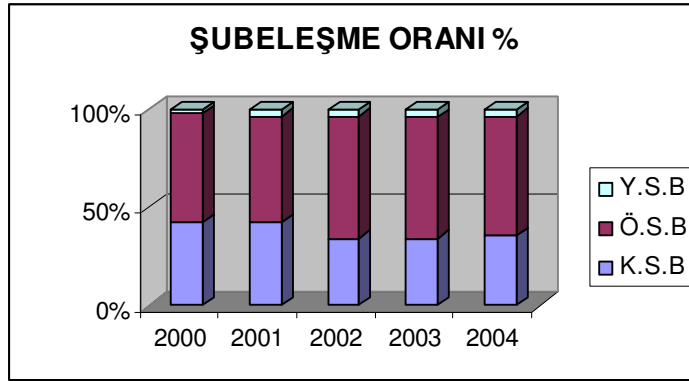
Grafik 10: Kamu ve Özel Banka Sayıları Gelişim Trendi

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr ve tablo verilerinden düzenlenmiştir

2000 yılından beri azalan şubeleşme eğilimi 2004 de artmaya başlamış ve 2005 yılında da artmaya devam etmiştir. Kamu sermayeli bankaların şube sayısı azalmaya devam ederken özel sermayeli bankaların şube sayılarında sınırlı sayıda da olsa artış yaşanmaktadır. Şube sayısındaki artışı sektördeki iyileşme ile açıklarken; artışın sınırlı kalmasını ise teknolojik gelişmeye paralel olarak ATM ve internetten işlem yapılabilmesi ile açıklanabilir.

Grafik 11: Yıllar İtibariyle Kamu, Özel ve Yabancı Sermayeli Bankaların Şubeleşme Oranları % Dağılımı

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr ve tablo verilerinden düzenlenmiştir

Grafikten de görüldüğü gibi 2002 yılında kamu bankalarındaki şube sayısında ciddi bir azalış yaşanmıştır. Bu azalışta Emlak bankasının tavsiye edilmesinin de payı olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 30: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Yıllar İtibariyle Çalışan Sayısı

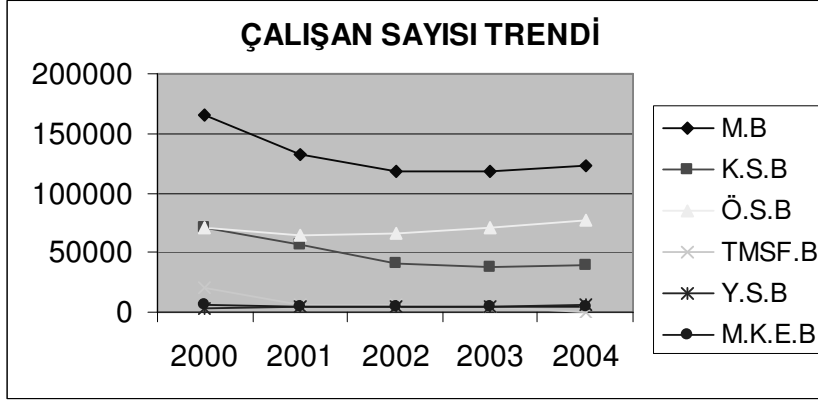
	2000	2001	2002	2003	2004
Personel sayısı	170401	137495	123271	123249	127163
<i>Mevduat bankaları</i>	<i>164845</i>	<i>132274</i>	<i>118329</i>	<i>118607</i>	<i>122630</i>
Kamu sermayeli	70191	56108	40158	37994	39467
Özel sermayeli	70954	64380	66869	70614	76880
TMSF bankaları	19815	6391	5886	4518	403
Yabancı sermayeli	3805	5395	5416	5481	5880
<i>M. Kabul etmeyen</i>	<i>5556</i>	<i>5221</i>	<i>4942</i>	<i>4642</i>	<i>4533</i>
Kamu sermayeli		4322	4174	3882	3800
Özel sermayeli		822	691	683	681
Yabancı sermayeli		77	77	77	52

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr verilerinden düzenlenmiştir

Sektörde istihdam edilen kişi sayısı 2004 sonu itibariyle 127.163'dür. Bankacılık sektöründe çalışanların yaklaşık %31'i kamusal sermayeli ticaret bankalarında, yüzde 60'ı ise özel sermayeli ticaret bankalarında çalışmaktadır.

Yine şube sayısına paralel olarak 2002 de duran personeldeki azalış sayısı 2003 ten itibaren artmaya başlamış ve 2004 de bayağı artış göstermiştir.

Grafik 12: Çalışan Sayısındaki Değişimler

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr ve tablo verilerinden düzenlenmiştir

2001 yılındaki yaklaşık 6500 kişilik çalışan azalmasından sonra özel sermayeli bankaların çalışan sayısı belli bir trend izleyerek artış göstermiştir. Kamu sektöründe ise 2001 de başlayan çok sayıda çalışan azalışı ancak 2003 de hız kesmiş ve 2004 ten sonra bir miktar artış göstermeye başlamıştır.

2000-2003 döneminde sektörde çalışan personel sayısı toplam 50.739 kişi azalmıştır. 2004 yılında ise, çalışan sayısı Fon bankaları hariç, tüm ticaret bankası gruplarında artmıştır.

3.3.2. Türk Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı

Bu alt başlık içerisinde çalışmamızın sınırlılıkları içinde bulunan dönemde bankaların mali verileri incelenecek ve analizde kullanılabilir hale getirilecektir.

3.3.2.1. Toplam Aktifler

Tablo 31: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Aktif Büyüklüğü(milyar TL)

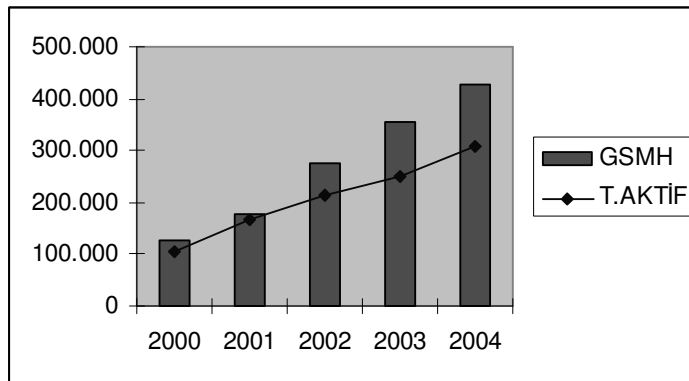
	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam Aktif	104.283	166.202	212.675	249.693	306.464
<i>Mevduat bankaları</i>	<i>99.452</i>	<i>158.589</i>	<i>203.237</i>	<i>239.423</i>	<i>295.138</i>
Kamu sermayeli	35.707	53.831	67.831	83.134	106.932
Özel sermayeli	49.402	93.673	119.471	142.270	175.910
TMSF bankaları	8.698	6.031	9.310	7.075	1.940
Yabancı sermayeli	5.645	5.054	6.624	6.944	10.356
<i>M.Kabul etmeyen</i>	<i>4.831</i>	<i>7.613</i>	<i>9.438</i>	<i>10.270</i>	<i>11.327</i>

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir

Sektör kriz yaşamasına karşın toplam aktifler 2002 deki azalış dışında artış göstermiştir. Bu dönemlerde kamu sermayeli banka aktiflerinde(2002) çok az bir azalış yaşanırken, özel sermayeli bankaların aktiflerinde hiç azalış yaşanmamıştır.

2004 sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam aktifleri 306 katrilyon TL (229 milyar ABD doları) olmuştur. Toplam aktiflerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise yüzde 75 düzeyindedir.

Grafik 13: Toplam Aktifler ve GSMH’deki Gelişmeler

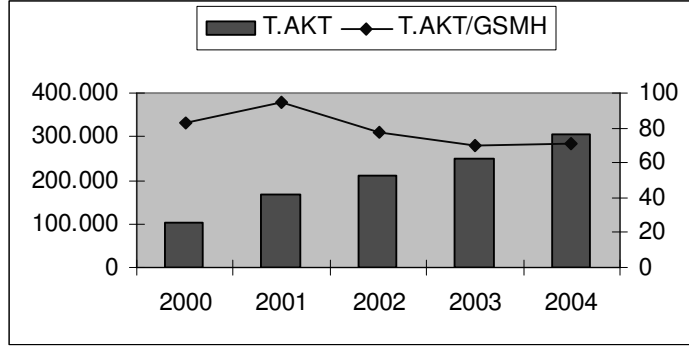

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez bankası, www.tcmb.gov.tr verilerinden düzenlenmiştir

Toplam aktiflerdeki gelişme GSMH’deki gelişmeye paralel olarak artmakla birlikte, 2000 yılında Toplam Aktif / GSMH oranı %83 olarak gerçekleşmiş ve 2001 yılında artış hızı olarak GSMH’den daha fazla artış göstermiş ve Toplam aktiflerin GSMH’ye oranı %94 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından sonra ise GSMH’deki artış Toplam aktif

artışından daha fazla olmuş ve Toplam Aktiflerin oranı sırasıyla 2002’de %77, 2003 yılında %70 ve 2004 yılında ise biraz artışla %71 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 14: Toplam Aktifler ve Toplam Aktifler GSMH’ye Oranı

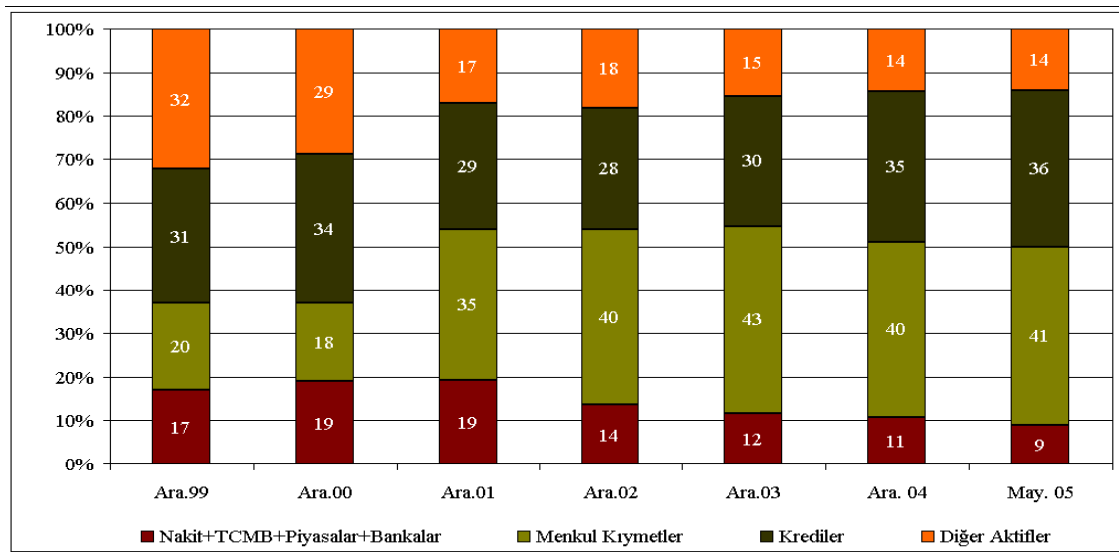

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez bankası, www.tcmb.gov.tr ve tablo verilerinden düzenlenmiştir

Toplam aktifler içinde, mevduat bankalarının payı yüzde 96, mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise yüzde 4’dür. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının toplam aktifler içindeki payı yüzde 35, özel sermayeli bankaların ise yüzde 57’dir.

Bankacılık sisteminin toplam aktifleri 2004 yılı sonu itibariyle 229 milyar dolara(306 trilyon TL) ulaşırken, gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 71 ile yaklaşık aynı düzeyde kalmıştır. Kişi başına banka aktifi 3.212 dolar olmuştur.

Grafik 14: Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısı

Kaynak : Bankacılık Sektörü, TCMB, 2005

2002 yılında siyasi istikrarsızlık ve belirsizliğin ortadan kalkması, 2003 ve 2004 yıllarında artarak devam eden ekonomik istikrar ve olumlu beklentiler, sektörün bilançosunu yeniden yapılandırma ihtiyacını desteklemiştir. Yurt içi ve yurt dışında sektöre olan güvenin artması ve kaynak temin imkânlarındaki gelişmelerin de etkisiyle bankacılık sektörü, özellikle Türk parası bazında nakit ve nakit benzeri değerlerini azaltarak plasmanlarını artırmaya yönelmiştir.²⁵⁰

2004 Aralık sonu itibariyle sektörün nakit ve nakit benzeri değerlerinin bilanço içerisindeki payı, 2001 yılı sonuna göre 8 puan gerileyerek yüzde 11 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca aynı eğilimin 2005 yılı Mayıs ayı itibariyle artarak devam ettiği görülmektedir.

2003 yılında mali yapısı güçlenmeye başlayan bankacılık sektörünün kredi hacmi genişlemeye başlamıştır. Makroekonomik göstergelerdeki olumlu gelişmeler ve piyasalardaki pozitif beklentiler sonucunda, 2003 yılında yüzde 30 olan aktifler içerisindeki kredilerin payı, 2004 yılında yüzde 35'e, Mayıs 2005'de yüzde 36'ya yükselmiştir. Bu gelişmede, bankaların özellikle bireysel bankacılık hizmetlerine yönelmeleri ve tüketici kredileri ve kredi kartları ile kredi hacimlerini artırmaları etkili olmuştur.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, nakit değerler, menkul değerler cüzdanı ve krediler dışındaki diğer aktiflerde de dönemsel olarak belirgin bir azalış sağlamıştır. 1999 yılında bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin yüzde 32'sini oluşturan diğer aktifler, 2004 yılında yüzde 14'e gerilemiştir. Mayıs 2005 döneminde aynı seviyesini korumuştur. 1999 yılında diğer aktifler kaleminin toplam aktifler içerisindeki payının yüksek olmasında, kamu bankalarının özel görev zararlarının bu kalem altında tutulması etkili olmuştur.²⁵¹

---

²⁵⁰ “Bankacılık Sektörü”, TCMB, 2005

²⁵¹ “Bankacılık Sektörü”, TCMB, 2005

3.3.2.2. Öz Kaynaklar

Özellikle kriz dönemine kadar çok ciddi özkaynak açığı bulunan sektör, krizden sonra gerek zorunluluktan, gerekse de denetimlerin artırılmasından dolayı özsermaye oranlarında artış yönünde bir çalışmanın içine girmişlerdir.

Tablo 32: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Öz kaynak Yapısı

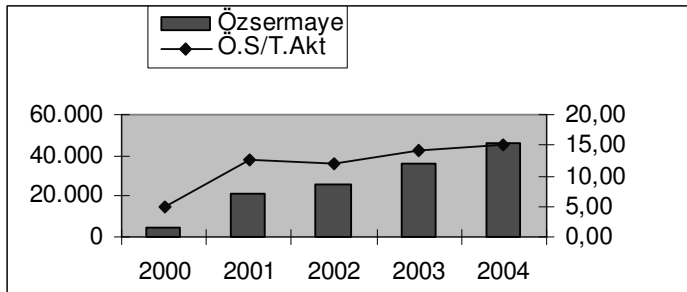
	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam Öz kaynak	5.048	21.101	25.695	35.540	45.976
<i>Mevduat bankaları</i>	4.133	18.800	22.703	31.351	40.836
Kamu sermayeli	973	6.249	6.747	9.574	10.076
Özel sermayeli	5.285	12.670	15.194	20.958	27.403
TMSF bankaları	-2.493	1.625	-626	-847	1.273
Yabancı sermayeli	367	1.506	1.388	1.666	2.084
<i>M.Kabul etmeyen</i>	915	2.301	2.992	4.189	5.140

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr

2003 yılına göre Öz kaynaklar dolar bazında yüzde 35 artarak 34,4 milyar dolara yükselmiştir. Öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise yüzde 15 olmuştur. Öz kaynakların artmasında geçmiş yıl zararlarının küçülmesi önemli rol oynamıştır. Öz kaynaklardan duran aktifler çıkarıldıktan sonra ulaşılan serbest sermaye yüzde 59 artarak 17,4 milyar dolara ve toplam aktiflerin 7,6’sına ulaşmıştır.

Kar hacmi sektör genelinde yüzde 15 oranında büyümüştür. Kamu bankalarının karları yüzde 50 oranında artarken özel sektör bankalarında dönem karında yüzde 3 azalma olmuştur. Öz kaynak karlılığı sektör genelinde yüzde 14, kamu bankalarında yüzde 26,6, özel bankalarda ise yüzde 10,3 düzeyinde oluşmuştur.

Grafik 16: Öz Sermayedeki Gelişme ve Özsermaye / T.Aktif Oranı

Kaynak : TBB verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır

Toplam özkaynaklar 2001 yılında bir önceki yıla göre 4 kattan fazla artarak 5 katrilyondan 21 katrilyon TL'ye yükselmiş ve artış bu yıldan sonra belli bir trend izleyerek artmış ve 2004 sonu itibariyle yaklaşık 46 katrilyon'a yükselmiştir. Özkaynakların toplam aktiflere oranı da 2001 de 4,84 den 12,7 ye ve 2004 itibariyle de yüzde 15'e yükselmiştir. Özkaynaklardaki iyileşmeye en önemli katkı, yedek akçeler ve ödenmiş sermayedeki artış ile geçmiş yıllar zararının azalmasından gelmiştir. Bir kamu bankasına sermaye olarak verilen kamu kağıtlarının bir kısmının itfa edilmesi, kamu bankalarının özkaynak artışını sınırlandırmıştır.

3.3.2.3. Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (%)

Monopolcü bir yapıya sahip Türk bankacılık sistemin de gerek toplam aktifler, gerekse de mevduat ve krediler bakımından ilk beş banka piyasanın yarısından fazlasına hakim durumdadır.

Tablo 33: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma İlk Beş ve On Bankada

	2000	2001	2002	2003	2004
İlk beş banka					
T. aktif	48	56	58	60	60
T. mevduat	51	55	61	62	64
T. krediler	42	49	55	54	48
İlk on banka					
T. aktif	69	80	81	82	84
T. mevduat	72	81	86	86	88
T. krediler	71	80	74	75	77

Kaynak : Türkiye bankalar birliği, www.tbb.org.tr

Toplam aktif açısından ilk beş ve on bankanın payı 2000 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. Aynı durum toplam mevduatta da gözlenirken, krediler içinde ise ilk beş bankanın payı 2002 sonuna kadar artmış ve daha sonra biraz gerilemiştir. İlk on bankanın durumunu incelediğimizde ise 2002 yılındaki düşüşten sonra tekrar artışa geçmiştir.

2004 yılı toplam aktif büyüklüğüne göre, ilk beş banka arasında 2 kamu sermayeli, 3 özel sermayeli, ilk on banka arasında ise 3 kamu sermayeli, 7 özel sermayeli banka bulunmaktadır. Aktif büyüklüğü 10-20 milyar dolar arasında 4 banka (2'si kamu sermayeli, 2'si özel sermayeli), 20-30 milyar dolar arasında 2 özel sermayeli, 30 milyar doların üzerinde ise 1 kamu sermayeli banka bulunmaktadır.

Tablo 34: Banka Büyüklükleri

Milyar dolar	+0-1		1-2		2-5		5-10		10-20		20-40		40+
	99	04	99	04	99	04	99	04	99	04	99	04	04
Sayı													
Mevd. b.	37	16	10	4	7	4	6	4	4	4	1	2	1
Kamu					1		1		1	2	1		1
Özel	15	5	6	2	5	3	5	4	3	2		2	
Yabancı	17	11	1	1	1	1							
Fon	5		3	1	1								
Mev. kab. etm. ban.	17	10	1	1	1	2							
Toplam	54	26	11	5	8	6	6	4	4	4	1	2	1

Bankacılık sektörünün bilanço büyüklükleri yoğunlaşması AB15 ülkeleri ile karşılaştırıldığında, en büyük beş bankanın toplamının sektördeki konsantrasyonunun, AB ortalaması ve bazı gelişmiş ülkelerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.3.2.4. Grupların Sektör Payları

Toplam aktiflerin ticaret bankaları ve mevduat kabul etmeyen bankalar arasındaki dağılımı üç yıl boyunca da değişmemiştir. Ticaret bankalarının payı yüzde 96 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık ticaret bankaları grubunda yer alan kamu sermayeli bankaların payı önce yüzde 32'ye, sonra da yüzde 33'den yüzde 35'e yükselmiş, Fondaki bankaların payı ise yüzde 4'den yüzde 3'e ve sonra da yüzde 1'e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalar ile özel sermayeli bankaların payları aynı kalmıştır.

Tablo 35: Grupların Sektör Payları %

	T. aktifler			T. mevduat			T. krediler		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
<i>Ticaret Bankaları</i>	96	96	96	100	100	100	89	91	93
Kamu Bankaları	32	33	35	34	38	42	17	18	21
Özel Bankalar	56	57	57	58	57	55	65	67	67
Fon Bankaları	4	3	1	5	3	0	3	1	0
Yab. Bankalar	4	3	3	2	2	3	4	4	5
M.K. Etm. Bank	4	4	4	-	-	-	11	9	7

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr

Toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı 2003 de 1, 2004 dede 2 puan azalarak yüzde 55'e, Fon'a devredilen bankaların payı ise yaklaşık 3 puan azalarak yüzde 0,1'e gerilemiştir. Kamu sermayeli bankaların payı ise iki yıl üst üste 4 puan artarak yüzde 42'ye kadar yükselmiştir. Toplam mevduatın dağılımında, yabancı sermayeli bankaların payı yüzde 2 düzeyinde sabit kalmıştır. Kamu sermayeli ticaret bankalarının toplam aktif ve mevduat paylarındaki 2004 yılındaki artışta T. İmar Bankası T.A.Ş mudilerine dönük olarak TC Ziraat Bankası A.Ş üzerinden yapılan işlemler, Pamukbank T.A.Ş'nin T.Halk Bankası A.Ş'ye devredilmesi ve kamu sermayeli bankaların toplam mevduatları içinde TL mevduatın daha yüksek paya sahip olması etkili olmuştur.

Toplam krediler içinde kamu sermayeli bankaların payı ilk yıl 1 sonraki yıl ise 3 puan artarak yüzde 21'e, yabancı sermayeli bankaların payı ise 1 puan artarak yüzde 5'e yükselmiştir. Özel sermayeli bankaların payı ise ilk yıl 2 puan artıştan sonra yüzde 67 düzeyinde aynı kalmıştır. Mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise her iki yılda da 2 puan azalarak yüzde 7'ye gerilemiştir.

3.3.2.5. Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler

Tablo 36: Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler İle Yüzdesele Değişimleri

Yıllar	Top Aktif (Trilyon TL)	Top Kredi (Trilyon TL)	Top Mevd (Trilyon TL)	Top Akt % Değişim	Top kred % Değişim	Top mevd % Değişim
2000	104.283.106	34.213.480	68.442.406	44,59	57,56	41,81
2001	166.392.917	40.982.498	117.121.185	59,56	19,78	71,12
2002	212.675.488	56.370.271	142.387.988	27,82	37,55	21,57
2003	249.749.773	69.990.148	160.812.250	17,43	24,16	12,94
2004	306.451.565	103.241.145	197.393.862	22,7	47,51	22,75

Kaynak : TBB, www.tbb.org.tr, verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır

Çalışmanın konusunu teşkil eden yıllar itibariyle toplam aktif, mevduat ve krediler hep artış göstermiştir. Bu durum bankacılık sektörünün büyüme ve gelişme trendinde olduğunu göstermektedir.

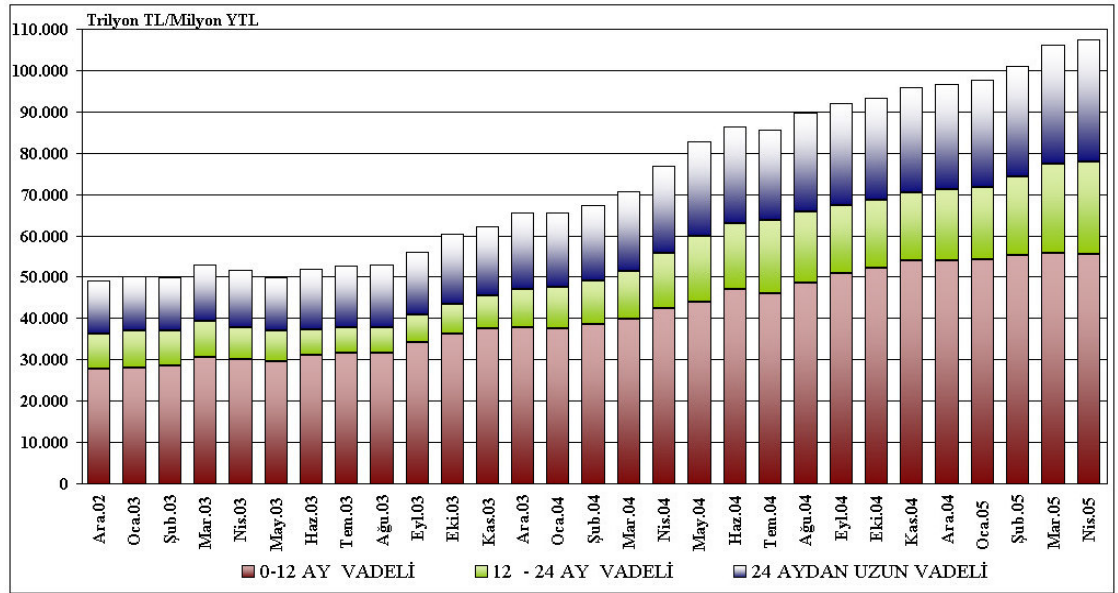
Bankaların kullandığı kredilerin Türk parası ve yabancı para kompozisyonunda, Türk parasının lehine bir artış gözlemlenmektedir. Nitekim, 2001 yılı sonu itibariyle yüzde 48,8-51,2 olan Türk parası yabancı para kredi payı, 2003 yılı sonunda yüzde 54,6-45,4, 2004 yılı sonunda yüzde 64,8-35,2 olarak Türk parası lehine gerçekleşmiştir. Mayıs 2005 itibariyle ise, söz konusu oranın yüzde 67,1-32,9 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türk

parası kredilerdeki bu artışta, bireysel kredilerin tamamına yakınının Türk parası olarak kullanılması da etkili olduğu görülmektedir.

Türk parası kredi kullandırmalarında, büyük oranda tüketici kredisi kaynaklı artışlar, kredi riskine olumlu etki etmiştir. Ancak, tüketici kredilerinin sabit faizli olusu, bankacılık sektörünün sabit faizli kredilerinin artmasına sebep olmuştur.

Nitekim 2002 yılı sonu itibariyle yüzde 70,2 olan sabit faizli kredilerin payı, gerek tüketici kredilerindeki artışın gerekse faiz oranlarındaki düşüşün etkisiyle 2004 yılı sonu itibariyle yüzde 86,2'ye, Mayıs 2005'te ise 90,8'e yükselmiştir. Bu durum, bankacılık sektörü açısından kredi portföyünün taşıdığı faiz riski yönetiminin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, tüketici kredileri kullandırmalarında değişken faiz seçeneğinin, sabit faizli tüketici kredisi seçeneği ile birlikte uygulanabilmesi için yeni düzenlemeler yapılmasının, tüketici kredilerinden kaynaklanan faiz riskinin azaltılması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Grafik 17: Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Vade Dağılımı

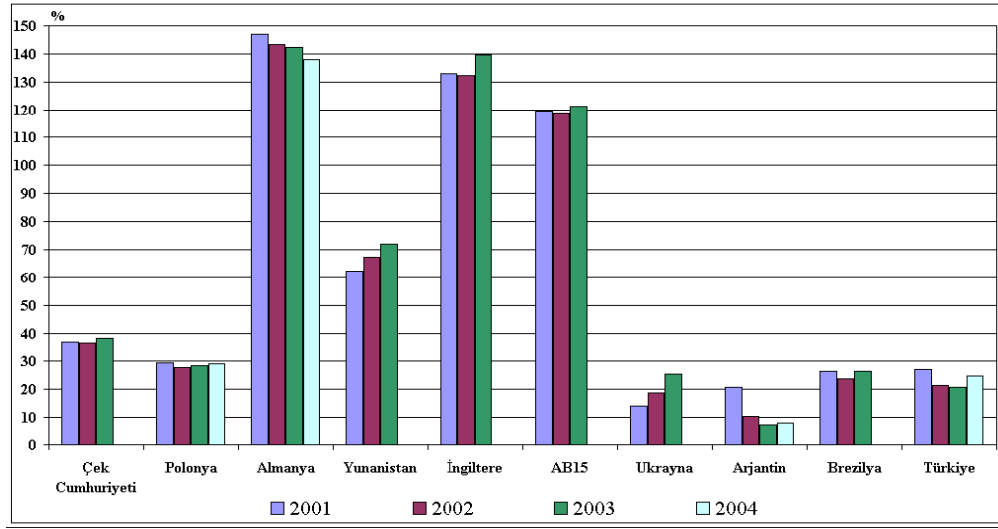

Kaynak : "Bankacılık Sektörü", TCMB, 2005

Bankacılık sektörünün kullandırmış olduğu kredilerin, başlangıç vadesinin gelişimi incelendiğinde; daha çok kısa vadenin (0-12 ay) ağırlıkta olduğu ancak, söz konusu grubun toplam krediler içindeki payının azaldığı görülmektedir. 2001 yılı sonunda kısa vadeli

kredilerin, tahsili gecikmiş alacaklar hariç toplam krediler içerisindeki payı, yüzde 64 iken, bu pay 2003 yılı sonunda yüzde 57,6'ya, 2004 yılı sonunda yüzde 55,7'ye, Nisan 2005 itibariyle ise, yüzde 51,8'e gerilemiştir. Uzun vadeli kredilerin payındaki bu artışta, özellikle tüketici kredilerinin 1 yıldan uzun vadede yoğunlaşması etkili olmuştur.

Grafik 18: Seçilmiş Ülkelerde Kredilerin GSYİ Hasılaya Oranı

Kaynak : "Bankacılık Sektörü", TCMB, 2005

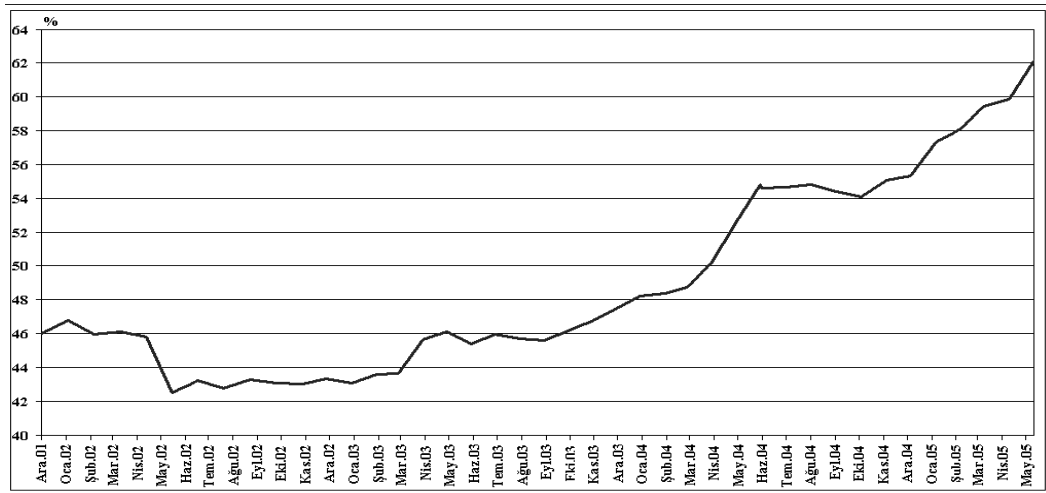
1990'lı yıllardan itibaren yaşanan kronik enflasyon süreci ve kamu açıklarının yüksek seyretmesi nedeniyle devletin yüksek borçlanma ihtiyacı, yurt içi kaynakların devlet tarafından çekilmesine ve yatırım maliyetlerinin yükselmesine yol açarak, kredilerin GSYİH'ye oranının düşük olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. 2003 yılından itibaren kredilerde görülen genişlemeyle söz konusu oran yükseliş eğilimine girse de, bankaların kullandığı kredilerin GSYİH'ye oranının, Arjantin hariç diğer seçilmiş ülkelere göre hâlen düşük seyrettiği görülmektedir.

Kullandırılan kredilerin büyüklüklerine göre dağılımı incelendiğinde; 1 milyon Yeni Türk lirasından büyük kredilerin toplam krediler içerisindeki payının, 2003 yılı sonunda yüzde 56,3 iken, 2004 yılı sonunda yüzde 43,6'ya düştüğü gözlemlenmektedir. Büyük kredilerde görülen bu düşüşe karşılık 50 bin Yeni Türk lirasından küçük kredilerin payının, 2003 yılı sonunda yüzde 28,2 iken, 2004 yılı sonu itibariyle tüketici kredileri ve kredi kartlarının artması nedeniyle yüzde 38'e yükseldiği görülmektedir. Mayıs 2005 itibariyle de; söz konusu dağılımın fazla değişmeden devam ettiği görülmektedir.

Bankaların kullandıkları kredilerin miktar olarak yoğunlaşmasındaki azalış, kredi kullanımının tabana yayılmasına neden olmaktadır. Bu durumun da kredi riski açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ekonomide tasarrufların yatırımlara dönüşümünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilen kredi/mevduat oranı, 2001 ve 2002 yıllarında kredilerde yaşanan daralmanın yanı sıra, toplam mevduatta görülen yükselmenin sonucunda oldukça düşük seyretmiştir. Nitekim 2001 yılı sonunda yüzde 46 olan oranın, 2002 yılında yüzde 43,2'ye gerilediği, 2003 yılı sonunda ise yüzde 48,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 19: Kredi Mevduat Oranı Gelişimi

Kaynak : Bankacılık Sektörü, TCMB, 2005

Özellikle 2003 yılının son çeyreğinden itibaren hızlı bir artış eğilimine giren kredi/mevduat oranının, 2004 yılı sonu itibariyle yüzde 55,3'e, Mayıs 2005 itibariyle ise yüzde 62,1'e ulaştığı görülmektedir.

Kredi/mevduat oranının, AB15 ortalaması ve seçilmiş bazı ülkelerin oranlarıyla karşılaştırıldığında düşük kaldığı görülmektedir

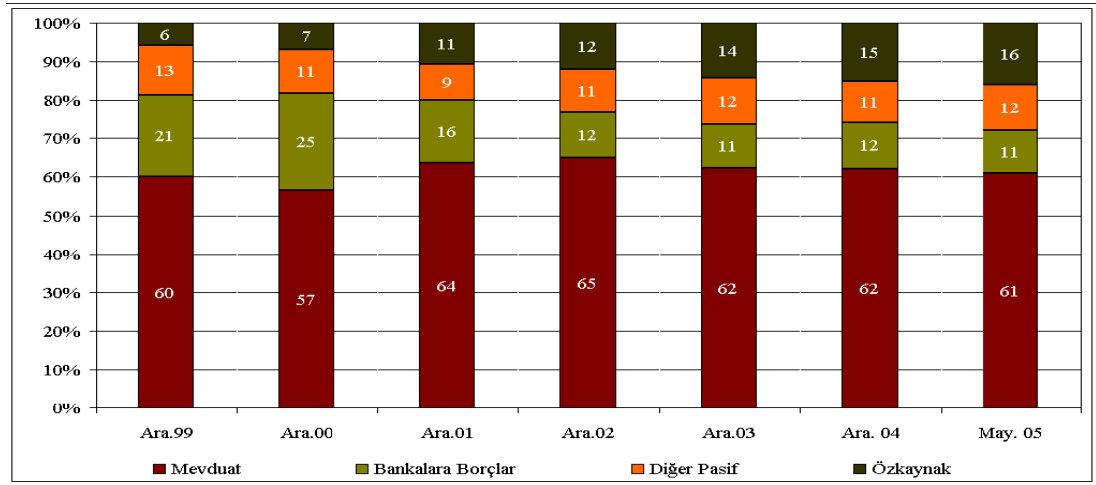
3.3.2.6. Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı

2003 yılında mali yapısı güçlenmeye başlayan bankacılık sektörünün kredi hacmi genişlemeye başlamıştır. Makroekonomik göstergelerdeki olumlu gelişmeler ve piyasalardaki pozitif beklentiler sonucunda, 2003 yılında yüzde 30 olan aktifler içerisindeki kredilerin payı, 2004 yılında yüzde 35'e, Mayıs 2005'de yüzde 36'ya yükselmiştir.

Bu gelişmede, bankaların özellikle bireysel bankacılık hizmetlerine yönelmeleri ve tüketici kredileri ve kredi kartları ile kredi hacimlerini artırmaları etkili olmuştur.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, nakit değerler, menkul değerler cüzdanı ve krediler dışındaki diğer aktiflerde de dönemsel olarak belirgin bir azalış sağlamıştır. 1999 yılında bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin yüzde 32'sini oluşturan diğer aktifler, 2004 yılında yüzde 14'e gerilemiştir. Mayıs 2005 döneminde aynı seviyesini korumuştur. 1999 yılında diğer aktifler kaleminin toplam aktifler içerisindeki payının yüksek olmasında, kamu bankalarının özel görev zararlarının bu kalem altında tutulması etkili olmuştur.

Grafik 20: Bankacılık Sektörünün Pasif Yapısı

Kaynak : "Bankacılık Sektörü", TCMB, 2005

2004 yılında Türk bankacılık sektörünün pasif yapısının yüzde 85'ini yabancı kaynaklar, yüzde 15'ini ise özkaynaklar oluşturmaktadır. Toplam pasiflerin yüzde 62'si

oranındaki 191,1 milyar Yeni Türk lirası tutarındaki kısmı mevduattır. 2004 yılında ekonomideki olumlu gelişmelerin etkisiyle, Türk parasına olan güvenin artması sonucunda, Türk parası mevduatın toplam mevduat içerisindeki payı, bir önceki yıla göre 4 puan artarak, yüzde 55'e yükselirken, yabancı para mevduatın payı yüzde 45'e düşmüştür. Mayıs 2005'de pasiflerin yüzde 61'ini mevduat oluşturmaktadır. 2000 yılında bankalara borçların toplam pasifler içerisindeki payı yüzde 25'e ulaşmış, 2001 yılının sonundan itibaren azalma eğilimi göstererek, 2003 yılında yüzde 11'e kadar gerilemiş ve 2004 yılında yüzde 12 olarak gerçekleşmiştir. Bankalara borçların toplam pasifler içindeki payı Mayıs 2005'de 1 puan gerilemiştir.

2004 yılında 45,9 milyar Yeni Türk lirası olan toplam özkaynaklar, 2003 yılına göre yüzde 29 artmış, toplam pasifler içerisindeki payı da yüzde 14'den yüzde 15'e yükselmiştir. 2004 yılında özkaynakların toplam pasifler içerisindeki payının yükselmesinde ödenmiş sermaye ile dönem kârının artması etkili olmuştur. Mayıs 2005 itibariyle özkaynakların pasifler içindeki payı yüzde 16'ya yükselmiştir.²⁵²

3.3.2.7. Gelir-Gider Yapısı ve Kârlılık

Net faiz gelirlerinin operasyon gelirlerine katkısı artmaktadır. Bu gelişmede aktiflerin pasiflere göre daha uzun vadeli olması dikkate alındığında faiz oranlarındaki düşüş önemli rol oynamıştır. Faiz gelirleri içinde kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin payı artma eğilimindedir.

Tablo 37: Bankacılık Sektörünün Gelir-Gider Yapısı

	2000	2001	2002	2003	2004
Faiz gelirleri	30.852	28.972	44.338	39.255	40.307
Faiz giderleri	24.153	19.952	31.539	27.997	22.708
Net Faiz Geliri	6.699	9.020	12.799	11.258	17.599
Net Ticari Kar – Zarar			892	6.726	2.193
Sermaye Piy. İşlm Karl.(Net)	458	-314	3.262	5.095	1.819
Kambiyo Kar- Zarar (Net)	-3.018	-4.621	-2.370	1.631	374
Diğer Faaliyet gelirleri	3.261	1.577	3.863	2.870	2.276
vergi öncesi Kar – Zarar	-3.610	-2.971	3.522	8.135	8.987
vergi karşılığı	1.078	598	1.152	2.458	2.657
Net Kar – Zarar	-4.689	-3.570	2.357	5.677	6.330

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr

²⁵² Bankacılık Sektörü, TCMB, 2005

Sektörde 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan zarar, 2002 yılından itibaren kara dönüşmeye başlamış ve Aralık 2004 itibariyle sektörün toplam net dönem kârı bir önceki yıl sonuna göre, yüzde 11,5 artarak, 6,33 Katrilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılının ilk üç aylık döneminde ise sektör, 2,1 milyar Yeni Türk lirası net dönem kârı elde etmiştir.

3.4. 2000 VE 2004 YILLARI ARASI TÜRKİYE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

3.4.1. Fiyat Hareketleri ve Enflasyon

2004 yılında enflasyon, 1980 yılında piyasa ekonomisine geçildikten sonraki en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir. 2001 yılından itibaren düşüş eğilimine geçmiş ve 2004 yılında tek haneli rakamlara gerilemiştir. 12 aylık fiyat artışı, toptan eşya fiyatları endeksinde (TEFE) yüzde 13,8, tüketici fiyatları endeksinde (TÜFE) ise yüzde 9,3 olmuştur. Enflasyon TÜFE için öngörülen yüzde 12 hedefinin altında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama fiyat artışı ise, TEFE ve TÜFE için sırasıyla yüzde 11,1 ve yüzde 10,6 olmuştur.

Tablo 38: Enflasyon verileri

	2000	2001	2002	2003	2004
Yıllık ortalama					
Toptan eşya	51	62	50	26	11
Kamu	69	71	49	25	11
Özel	46	58	51	26	11
Tüketici	56	54	45	25	11
12 aylık					
Toptan eşya	32,7	88,6	30,8	13,9	13,8
Kamu	25	100	32	11	20
Özel	36	85	30	15	12
Tüketici	39,0	68,5	29,7	18,4	9,3

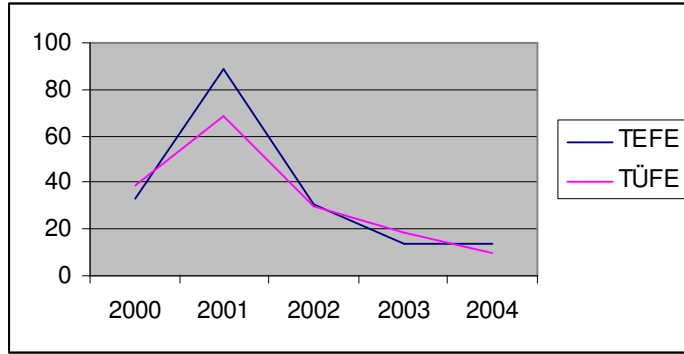
Kaynak : TCMB ve Hazine verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Hükümetin enflasyon ile mücadele programının sürdürülmesi yönündeki yaklaşımı, sıkı maliye politikası ve Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını hedefleyen para politikası

uygulamasý, beklentileri ve davranýþları olumlu yönde etkilemiþtir. Artan petrol fiyatları yanında ABD’de faiz oranlarının yükselme eğilimi beklentiler üzerinde kısa dönemde çok olumsuz bir etki yaratmamıştır.

TL'nin başlıca yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanmasına bağlı olarak ithalat görelisi olarak ucuzlamıştır. Nominal faizlerdeki hızlı gerilemeye rağmen, reel faizlerdeki gerileme sınırlı kalmıştır.

Grafik 21: TEFE ve TÜFE Değişim Grafiği

Kaynak : TCMB ve Hazine müsteşarlığının verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu iki unsur fiyat artışlarını sınırlandırmıştır. Buna karşılık, önceki yılın telafisi nedeniyle, 12 aylık dönemde kamuda fiyatlar, ortalamasının oldukça üzerinde artmıştır. Toptan eşya fiyat endeksi, yıl sonu itibariyle bir önceki yıla göre, kamuda yüzde 19,5, özel kesimde ise yüzde 11,7 oranında artmıştır. Fiyat artışları, imalat sanayinde, genel olarak yüzde 14,8, kamuda yüzde 24,3, özel sektörde ise yüzde 10,6 düzeyinde olmuştur. Enflasyon tarımda yüzde 14,1 oranında gerçekleşirken, enerji sektöründe ise yüzde 0,6 gerilemiştir.

3.4.2. Büyüme ve GSMH Göstergeleri

Büyüme performansında 2002 yılında başlayan iyileşme 2004 yılında da hızlanarak devam etmiştir. Türkiye ekonomisi öngörülerin çok üzerinde büyümüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, sabit fiyatlarla, gayri safi milli hasıla yüzde 9,9, gayri safi yurtiçi hasıla ise yüzde 8,9 oranında artmıştır. Cari fiyatlarla yüzde 20,3 oranında büyüyen gayri safi milli hasıla 428,9 katrilyon TL’ye ulaşmıştır. Gayri safi milli hasıla deflatörü yüzde 22,5’ten yüzde 9,4’e gerilemiştir. Hızlı büyüme rakamları 2005 yılında da devam etmiştir.

Tablo 39: Büyüme ve GSMH Gelişmeleri

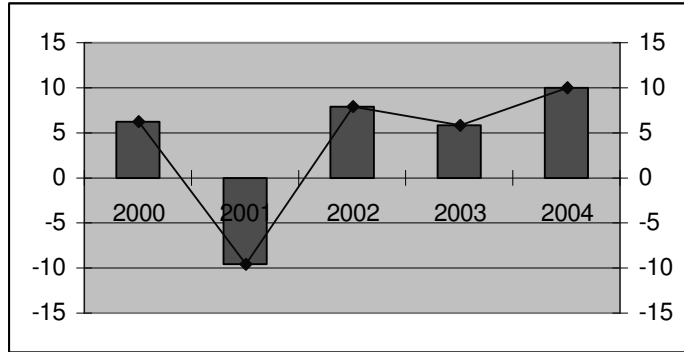
	2000	2001	2002	2003	2004
Büyüme (%)					
Cari fiyatlarla	60,4	40,5	55,8	29,7	20,3
Sabit fiyatlarla	6,3	-9,5	7,9	5,9	9,9
Deflatör	51,7	56,3	43,8	22,5	9,4
GSMH					
(1987 fiyatlarıyla,milyar TL)	119.15	107.78	116.17	123.17	135.31
Trilyon TL	125.60	176.48	275.03	356.68	428.93
Milyar dolar	201	148	180	239	300
Kişi başına gelir (\$)	2.965	2.146	2.598	3.383	4.172

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr

2003 yılından itibaren Türk lirasının dolar karşısında reel olarak değer kazanmasının da etkisiyle, gayri safi milli hasıla dolar bazında % 32,8 oranında artarak 239(356,8) milyar dolara ulaşmıştır. Buna göre, kişi başına gelir cari fiyatlarla yüzde 27,7, dolar bazında yüzde 30,2 büyüyerek 3.383 dolara ulaşmıştır. Böylece, dolar bazında kişi başına gelir, 1998 yılında gerçekleştirilen 3.255 dolarlık düzeyi aşan, en yüksek düzey olan 3.833 dolara ulaşmıştır. 2004 yılında ise TL'deki değerlenme devam etmiş ve kişi başına gelir 4.172 dolara ulaşmıştır. Aynı durumun 2005 yılında da devam etmesiyle cumhuriyet tarihinin rekoru kırılarak kişi başına gelir 5008 dolar olarak açıklanmıştır.

Türk ekonomisi 2001 yılındaki 9,5 puanlık küçülmeden sonra arka arkaya oldukça yüksek bir büyüme gerçekleştirmiş.

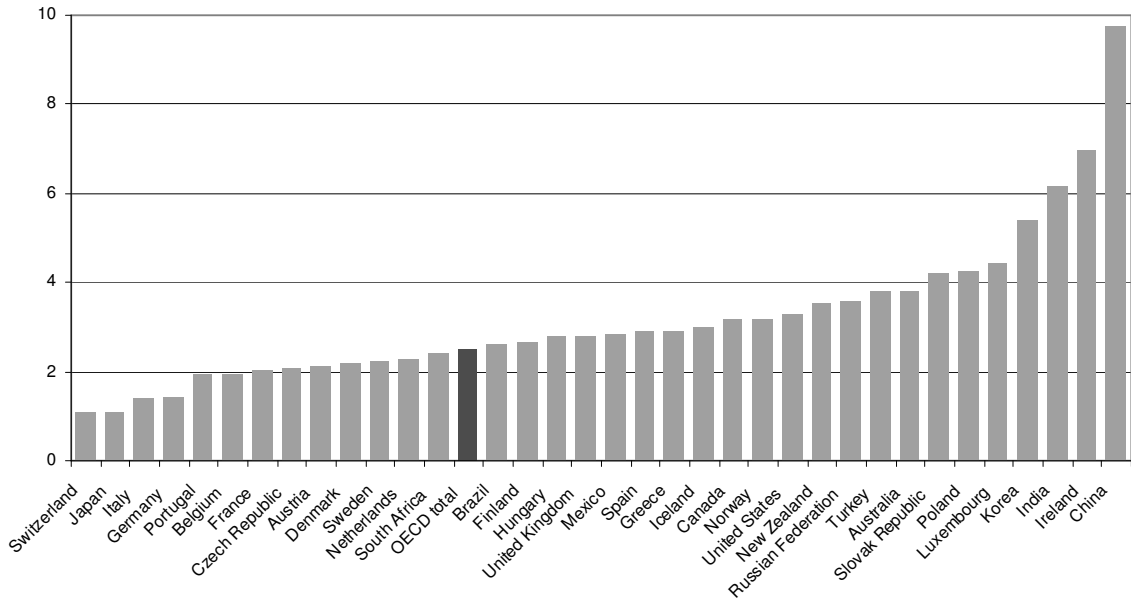
Grafik 22: Gayri Safi Milli Hasıla Yüzde Değişimi (Sabit Fiyatlarla)

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr den yararlanılmıştır.

İktisadi faaliyet kolları itibariyle tarım hariç tüm ana sektörlerde hızlı büyüme yaşanmıştır. Tarım sektörü yüzde 2 büyürken; sanayi sektörü yüzde 9,4, hizmetler sektörü ise yüzde 11,7 oranında büyümüştür. Hizmetler sektöründe, özellikle ticaret ve serbest meslek alt sektörleri hızla büyümüştür. İnşaat sektöründe yavaş da olsa büyüme başlamıştır. Mali kuruluşlar, devlet hizmetleri ve konut sahipliği alt sektörlerinde büyüme sınırlı kalmıştır. Cari fiyatlarla tarım sektörünün gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı 1 puan azalışla yüzde 12'ye gerilerken; hizmetler sektörünün payı 1 puan artarak, yüzde 58'e yükselmiştir. Sanayi sektörünün yüzde 30 olan payı değişmemiştir.

Grafik 23: Yıllık Ortalama Büyüme Oranları 1991-2004 (Seçilmiş Ülkeler)

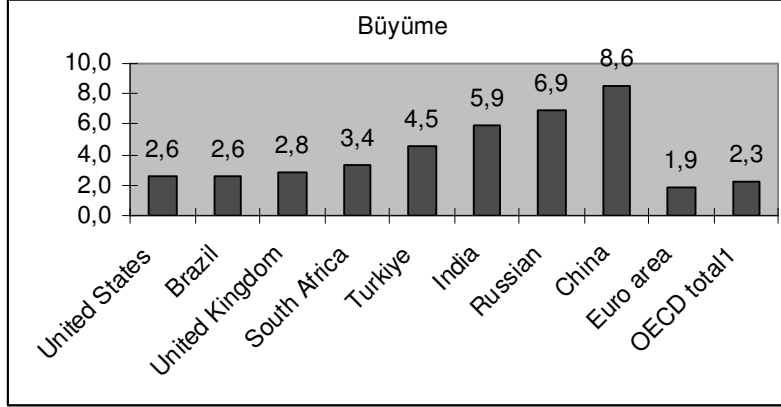

Kaynak : OECD Ülkelerin İstatistiksel Görünümü 2006

36 ayrı ülke ve OECD ortalamasının da karşılaştırıldığı bu çalışma ve grafikte 1991 ve 2004 yılları toplam ortalama büyüme oranları dikkate alınmıştır. Tablo ve grafiğe bakıldığında Türkiye bu yıllar arasında ortalama %3,8 büyüme gerçekleştirerek birçok ülkeyi geride bırakmış ve %2,5 ortalama büyüme gerçekleştiren OECD ülkelerini geride bırakmıştır. Dikkate alınan yıllarda ülkemiz bazı yıllar %9'lara varan ciddi küçülmeler yaşamıştır. Türk ekonomisinin çalışmamıza konu olan dönemini dikkate aldığımızda ise yıllık ortalama %4,1 büyüme gerçekleştirmiştir. 2001 yılındaki kriz yılı çıkarıldığında

(2005 yılını da hesaba katarsak) dört yıl üst üste oldukça iyi büyümüş ve ortalama % 7,73'lük bir büyüme oranı gerçekleştirmiştir. Türk ekonomisinin son 4 yıllık büyüme performansı dikkate alındığında Çin, Hindistan, İrlanda, Kore gibi ülkelere yakın bir büyüme oranı gerçekleştirdiği görülmektedir.

Grafik 24: Seçilmiş Ülkelerde 2000-2004 Büyüme Oranları

Kaynak : www.oecd.com'dan Yararlanılarak Düzenlenmiştir

Son beş yılda Türk ekonomisi AB ortalamasının 2,5 katı oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir.

3.4.3. Ödemeler Dengesi ve Borçlanma Göstergeleri

Yurt içi talepteki canlılık, uluslararası enerji fiyatlarındaki hızlı yükselme ve Türk Lirasının özellikle dolar karşısında reel olarak yüksek oranda değer kazanması, 2001 yılı dışında cari işlemler dengesinin şekillenmesinde temel belirleyici faktörler olmuştur.

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yabancı ülkelerle yaptıkları iktisadi işlemlerin sistematik kayıtlar olarak tutulmasıdır. İktisadi işlem tanımı geniş kapsamlıdır. Mal ve hizmetlerin yanısıra üretim faktörlerine ilişkin işlemler de kapsam dahilindedir. Bu nedenle ülkeler arası mal ve hizmet ticareti, ülkeler arası kısa ve uzun vadeli sermaye akımları, ülkeler arası emek piyasası hareketleri ve teknoloji transferleri ödemeler bilançosunu oluşturan rakamların adresleridir.

Tablo 40: Ödemeler Dengesi

(Milyon ABD Dolar)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
CARİ İŞLEMLER HESABI	-9821	3392	-1524	-8036	-15604	-23007
İhracat f.o.b.	30721	34373	40124	51206	67047	76748
İthalat f.o.b.	-52680	-38106	-47407	-65216	-90925	-109467
Mal Dengesi	-21959	-3733	-7283	-14010	-23878	-32719
Hizmet Gelirleri	19454	15199	14025	17945	22928	25858
Hizmet Giderleri	-8088	-6067	-6146	-7441	-10144	-11868
Mal ve Hizmet Dengesi	-10593	5399	596	-3506	-11094	-18729
Yatırım Gelirleri	2836	2753	2486	2246	2651	3684
Yatırım Giderleri	-6838	-7753	-7042	-7803	-8288	-9430
Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengs	-14595	399	-3960	-9063	-16731	-24475
Cari Transferler	4774	2993	2436	1027	1127	1468
FİNANS HESABI	9584	-14557	1194	7192	17679	44098
Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-870	-497	-175	-499	-859	-1047
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	982	3352	1137	1752	2847	9673
Portföy Hesabı-Varlıklar	-593	-788	-2096	-1386	-1388	-961
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	1615	-3727	1503	3851	9411	14670
Hisse Senetleri	489	-79	-16	905	1427	5669
Borç Senetleri	1126	-3648	1519	2946	7984	9001
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-1939	-601	-777	-986	-6955	301
Merkez Bankası	1	-39	-30	-28	-24	-16
Bankalar	-1574	233	643	348	-5324	-203
Diğer Sektörler	-366	-795	-1390	-1306	-1607	520
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	10389	-12296	1602	4460	14623	21462
Merkez Bankası	619	735	1336	497	-209	-787
Genel Hükümet	117	-1977	-669	-2194	-1163	-2165
Bankalar	3736	-9644	-2016	2846	6564	10391
Diğer Sektörler	5917	-1410	2951	3311	9431	14023
Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	-237	-11165	-330	-844	2075	21091
NET HATA VE NOKSAN	-2760	-1759	118	4941	2267	2109
GENEL DENGE	-2997	-12924	-212	4097	4342	23200
REZERV VARLIKLAR (*)	2997	12924	212	-4097	-4342	-23200

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odemelerdengesi.xls>' den düzenlenmiştir

Cari İşlemler Hesabı; ihracat- ithalat gelir ve giderleri ile (dış ticaret bilançosu'da denir) görünmez kalemler olarak adlandırılan (hizmetler bilançosu yada görünmez işlemler bilançosu olarak da adlandırılan) turizm, bankacılık ve sigortacılık hizmet

komisyonları, yabancı yatırım kar ve faiz transferleri gibi gelir ve gider alt kalemlerini kapsamaktadır.

Sermaye Hesabı; ülkenin yabancı ülkelerle yaptığı finansal ve dolaysız sermaye yatırımlarını kapsamaktadır. Doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları, uzun vadeli sermaye yatırımları, kısa vadeli sermaye yatırımları gelir ve gider nitelikleriyle alt kalemler olarak hesaba dahil edilirler.

Tablo 41: İhracat ve İthalat

Milyon \$	YILLIK					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
İHRACAT	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.275
İTHALAT	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.352
DIŞ TİCARET HACMİ	82.278	72.733	87.613	116.593	160.707	189.627
DIŞ TİCARET AÇIĞI	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.373	-43.076
İHRACAT / İTHALAT	51,0	75,7	69,9	68,1	64,8	63,0
İHRACAT / GSMH	13,9	21,5	19,9	19,8	21,1	...
İTHALAT / GSMH	27,3	28,4	28,5	29,0	32,6	...

Kaynak : <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko01.xls>

2000 yılından beri süregelen bir ihracat artışı konu edilen 6 yıllık dönem içinde yaklaşık 2,64 kat artış göstererek 27.775 Milyon dolardan, 73.275 Milyon dolara yükselmiş, aynı dönem için 2001 yılı hariç artış gösteren ithalat ise 2,13 kat

Rezerv Hesabı; resmi rezervler Merkez Bankası tarafından müdahale durumları için tutulan yabancı para rezervinden oluşur. Rezerv farklı yabancı para cinslerinden oluşmaktadır.

Net Hata Noksan Hesabı; ödemeler bilançosu'ndaki cari ve sermaye hesabı işlemleri otonom nitelikli olup denkleştirici işlem niteliğindeki rezerv hesaplar ile aralarında miktar olarak eşit, yön olarak ters dengenin olmasını sağlayan istatistiksel fark hesaplanmasını kapsamaktadır. İthalat ve ihracatla ilgili bilgi gümrük bildirim beyannamelerinden elde edilir.

Ödemeler bilançosu kalemlerinin tanıtılması, Türkiye'nin yabancılarla yapılan işlemlerinin bir bakıma karnesi olan ödemeler bilançosu'ndaki ödemeler dengesizliği

Tablo 43: Yabancı sermaye gelişimleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Toplam (Net)	982	3.352	1.137	1.752	2.847	9.673
Doğrudan Yabancı Sermaye	982	3.352	1.137	754	1.504	7.843
Sermaye (Net)	982	3.352	617	737	1.145	8.086
Giriş	1.707	3.374	622	745	1.245	8.432
Çıkış	-725	-22	-5	-8	-100	-346
Diğer Sermaye	--	--	520	17	359	-243
Gayrimenkul (Net)	--	--	--	998	1.343	1.830
Yurt Dışına Sermaye İhracı	1.190	1.459	426	411	856	.....

Kaynak : http://www.hazine.gov.tr/TABLolar/site_13_03_06.xls'den düzenlenmiştir

Ekonomik büyüklüğüne göre yeteri kadar yabancı sermaye – özellikle doğrudan-Türkiye ekonomisi 2005 yılında 9.673 YTL'ye ulaşarak Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmıştır. 2000 – 2001 yıllarında yaşanan yurt dışına sermaye ihracımız ise 2002 – 2003 yıllarından azalmış ancak 2004 yılında tekrar artış göstermiştir.

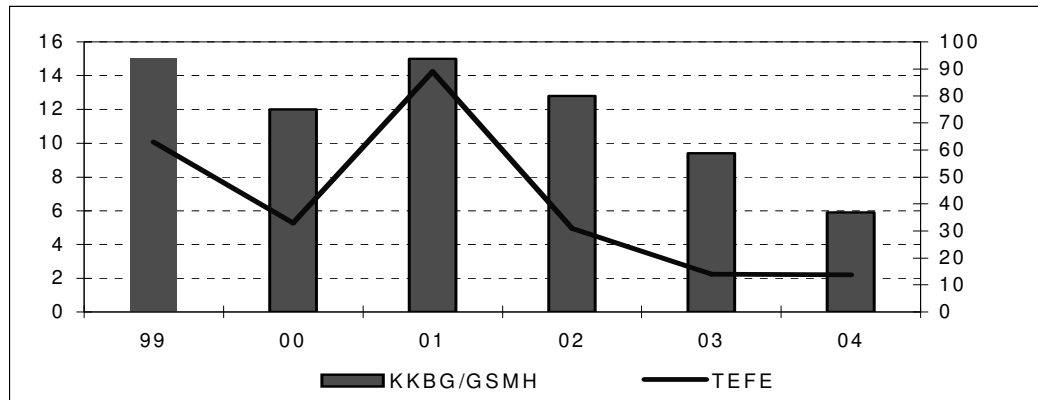
Kamu kesimi dengesini 2004 yılında olumlu yönde etkileyen başlıca gelişmeler, gelir artırıcı düzenlemeler, harcamalarda disiplini öngören uygulamalar, ekonomideki hızlı büyüme, kamu iktisadi teşebbüsleri dengesinin kamu kaynak dengesine olumlu katkılarının devam etmesi, ithalattaki hızlı büyüme nedeniyle ithalattan alınan katma değer vergisi hasılatının artması, kamu borçlanmasında faizlerin düşmeye devam etmesi, borçlanma vadesinin uzaması, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması nedeniyle döviz cinsinden ve/veya dövize endekli iç borçlardan kaynaklanan faiz giderleri ile dış borç faiz giderlerinin sınırlı kalması olmuştur. Sosyal güvenlik kuruluşlarındaki açığın büyümesi yanında özelleştirme gelirlerinin hedefin oldukça gerisinde kalması, kamu kesimi açığındaki iyileşmeyi yavaşlatmıştır.

Tablo 44: Yıllar İtibariyle Dış Borç Görünümü

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
TP. Dış Borç YTL	79,6	163,6	213,2	203,6	216,3	228,2
KVDB	19	23,6	26,8	32,1	42,5	51,3
O-UVDB	60,6	140	186,3	171,4	173,9	176,9
TP. Dış Borç \$	118,6	113,6	130,4	145,8	161,9	170,1
KVDB	28,3	16,4	23	31,8	38,2	
O-UVB	90,3	97,2	114	122,8	130,1	131,9
DB/GSMH	63,4	92,7	77,5	57,1	50,4	46,9
KVDB/ GSMH	15,1	13,4	9,8	9	9,9	10,5
O-UVDB/ GSMH	48,3	79,3	67,7	48,1	40,5	36,4

Kaynak : http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/VI-KamuMaliyesi/VI_9_1.xls den düzenlenmiştir

Kamu kesimi gelirlerinin ve harcamalarının en önemli bölümünü oluşturan konsolide bütçede, öngörülen enflasyon hedefine ulaşılmasını destekleyen ve kamu borçlarının sorunsuz olarak çevrilebilmesine imkan veren bir performans yakalanmıştır. Bir yandan, faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak faiz harcamalarının düşmesi nedeniyle harcamalar reel bazda azalmış, diğer yandan bütçe gelirleri reel bazda artmıştır. Tütün mamulleri ve alkollü içkilerden alınan özel tüketim vergisi oranı artırılmış, 1999 yılında geçici olarak getirilen özel işlem ve iletişim vergisi uygulaması kalıcı hale getirilmiştir.

Grafik 25: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSMH ve Enflasyon (Yüzde)**Tablo : TBB 2004 Yılı Türk Bankacılık Sistemi**

Bütçe gelirleri yüzde 10 oranında, deflatöre yakın bir düzeyde artarken, harcamalar yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Harcamaların aynı kalmasının nedeni faiz harcamalarındaki düşüş olmuştur. Faiz harcamaları yüzde 4 oranında azalırken, faiz dışı giderler yüzde 23 oranında büyümüştür. Bütçe açığı cari fiyatlarla yüzde 25 daralırken, faiz dışı fazla yüzde 42 oranında büyümüştür. Bütçe gelirlerinin gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 28'den yüzde 26'ya düşerken; harcamaların oranı 6 puan azalarak yüzde 33'e gerilemiştir. Faiz giderlerinin gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 16'dan yüzde 13'e gerilemiştir. Bütçe açığının gayri safi milli hasılaya oranı 4 puan azalarak yüzde 7'ye inmiştir. Konsolide bütçede faiz dışı fazlanın gayri safi milli hasılaya oranı ise yüzde 6,1 olmuştur. Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşmada yer alan tanıma göre ise faiz dışı fazlanın gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 5 civarında gerçekleşmiştir.

Tablo 45: Dış Borç Servisi

(MİLYON ABD DOLARI)	2000		2001		2002		2003		2004	
	FAİZ	A.PR	FAİZ	A.PR	FAİZ	A.PR	FAİZ	A.PR	FAİZ	A.PR
BORÇLUYA GÖRE	15638	6299	17489	7134	22450	6401	20824	6980	23341	7142
A) ORTA VE UZUN VADE	15638	5259	17489	5908	22450	6037	20824	6672	23341	6746
MERKEZ BANKASI	91	806	1088	1203	6138	1160	1479	1274	4414	1098
Kredi geri ödemesi	91	806	1088	1203	6138	1160	1479	1274	4414	1098
Tahvil geri ödemesi										
GENEL HÜKÜMET	5013	2641	5605	2942	5249	3304	7216	3901	7247	4368
Kredi geri ödemesi	3616	1262	3556	1392	2992	1397	3460	1556	3453	1609
Tahvil geri ödemesi	1397	1379	2049	1550	2257	1907	3756	2345	3794	2759
BANKALAR	2615	1503	1887	1475	2036	247	1604	166	1153	143
Kredi geri ödemesi	2265	1403	1884	1388	1597	169	1427	110	1153	103
Tahvil geri ödemesi	350	100	3	87	439	78	177	56		40
DİĞER SEKTÖR	7919	309	8909	288	9027	1326	10525	1331	10527	1137
Kredi geri ödemesi	7919	309	8909	288	9027	1326	10525	1331	10527	1137
B) KISA VADE		1040		1226		364		308		396
MERKEZ BANKASI		50		44		48		102		143
DİĞER SEKTÖR		990		1182		316		206		253

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odemelerdengesi.xls>'den düzenlenmiştir

vergi gelirlerinin yüzde 35'i doğrudan vergiler, yüzde 65'i ise dolaylı vergilerdir. Bütçe harcamaları içinde en yüksek pay yüzde 40 ile faiz harcamalarına aittir. İkinci sırada yüzde 21 ile personel harcamaları gelmektedir.

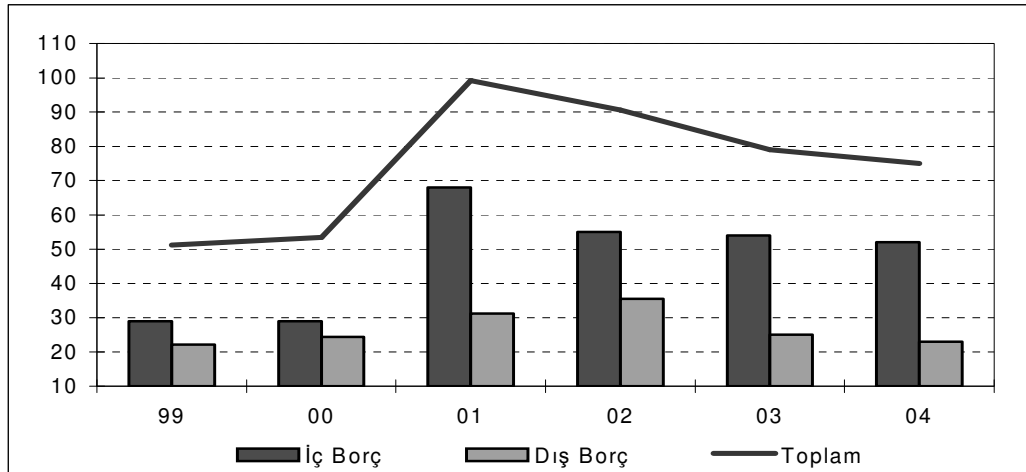
Bütçe nakit finansman gereğinin tamamına yakını iç borçlanma ile karşılanmıştır. Net dış borçlanma 2,2 katrilyon (yüzde 7) düzeyinde gerçekleşmiş, Hazine kasa/banka hesabı da 0,9 katrilyon TL artış göstermiştir.

2004 yılı içinde toplam 129 katrilyon TL borç servisi yapılmış ve 30 katrilyon TL bütçe açığıyla beraber 159 katrilyon TL finansman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun, 12 katrilyon TL'si dış borçlanma yoluyla, 148 katrilyon TL'si ise iç borçlanma yoluyla finanse edilmiştir. Hazine kasa/banka hesabı da 0,9 katrilyon TL artış göstermiştir.

İç borç stoku yüzde 15 oranında artarak 224,5 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Nakit dışı iç borç stokunun toplam stok içindeki payı 5 puan azalarak yüzde 18 olmuştur. Nakit dışı iç borç stokunun en önemli bölümü BDDK tarafından TMSF'ye devredilen bankalara ve kamu bankalarına verilen iç borç senetlerinden oluşmuştur.

İç borç stoku içinde sabit faizli kağıtların payı yüzde 35'ten yüzde 42'ye yükselirken, kura duyarlı kağıtların payı ise yüzde 22'den yüzde 18'e gerilemiştir. Faize duyarlı kağıtların yüzde 43 olan payı yüzde 40'a gerilemiştir.

Grafik 26: Kamu Borç Stoku (GSMH'nin yüzdesi)

Kaynak : TBB 2004 Yılı Türk Bankacılık Sistemi

İç borç stoku enflasyondan daha hızlı artmıştır. Bunun nedenleri, uygun borçlanma koşulları nedeniyle iç borçlanmaya ağırlık verilerek bütçe finansmanının tamamına yakınının iç borçlanma ile sağlanması ile T. İmar Bankası TAŞ'ye ait mevduat ödemeleri

olmuştur. Diğer taraftan, finansal sistemin milli gelirle orantılı olarak büyümesine bağlı olarak kamu kesiminin finansal sistemde yaratılan kaynaklar üzerindeki baskısı sürmüştür. İç borç stokunun gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 54'den yüzde 52'ye gerilemiştir. Konsolide bütçe toplam borç stoku Aralık 2004 itibariyle yüzde 14 artışla 321,9 katrilyon TL'ye (226,3 milyar dolar) yükselmiştir. Böylece, konsolide bütçe borç stokunun gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 79'dan yüzde 75'e gerilemiştir.

2004 yılı içinde yoğun dış kaynak girişi, iç borcun finansmanında önemli rol oynamıştır. Nitekim, yabancı kişi ve kuruluşların tuttukları hisse senedi miktarı 2003 yılı sonuna göre yüzde 80 artışla 16,1 milyar dolara ulaşmıştır. Takasbank A.Ş. verilerine göre, 2004 yılı sonunda piyasa değerinin yüzde 55'ine karşılık gelen hisse senedi bakiyesi yabancı kişi ve kuruluşlara aittir.²⁵⁴

3.4.4. Parasal Göstergeler

Tablo 46: Yıllar İtibariyle Parasal Göstergeler

*Milyar YTL	2000	2001	2002	2003	2004	2005
M1	7,55	11,37	15,83	23,01	29,5	38,5
M2	31,91	47,24	61,88	82,71	109,3	150,9
MY2	56,85	106,57	133,66	151,00	185,4	229,5

Kaynak : Hazine müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

Ele alınan dönem içerisinde yıllar itibarıyla M1, M2, MY2 sürekli olarak artış göstermiştir.

Tablo 47: Döviz Kurundaki Gelişmeler

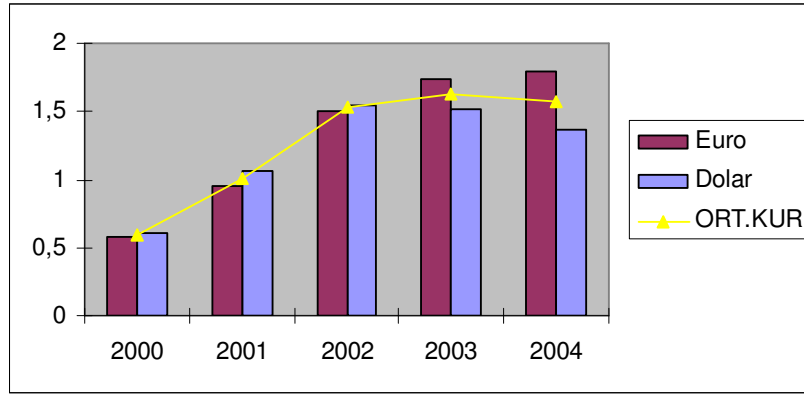
	USD			EURO			*
	Ocak	Aralık	Ortalama	Ocak	Aralık	Ortalama	Euro/Usd
2000	0,541	0,672	0,607	0,546	0,619	0,583	0,96
2001	0,667	1,447	1,057	0,628	1,281	0,955	0,90
2002	1,441	1,640	1,541	1,303	1,719	3,022	0,98
2003	1,648	1,393	1,521	1,726	1,758	1,742	1,15
2004	1,389	1,336	1,363	1,750	1,823	1,787	1,31

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr> den alıntı yapılarak düzenlenmiştir. * Yıllık ortalamalara göre.

²⁵⁴ TBB 2004 Yılı Türk Bankacılık Sistemi, 2005

Çalışmamızın kapsadığı dönemi kapsayan 2000 ve 2004 yılları itibariyle döviz kurundaki gelişmeler 2003 yılına kadar ciddi bir şekilde yukarı yönlü olarak gerçekleşirken, 2003 de dahil olmak üzere Usd de yaşanan düşüşe rağmen Euro daki artış trendinin yavaşlayarak da olsa artış göstermesi 2000 yılında 0,96 2001 de ise 0,90 olarak gerçekleşen Usd/Euro paritesinin 2004 yılı itibariyle 1,31 seviyelerine geldiği görülmektedir. (2004 yıl sonu itibariyle Usd/Eruo paritesi 1,365 olarak gerçekleşmiştir)

Tablo 48: Kurlardaki(\$-E) ve Ortalama* kur değişimi

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr> den alıntı yapılarak düzenlenmiştir. *Yıllık ortalama Dolar ve Euro toplamı

2000 kasım krizinde bir miktar ve 2001 krizinde ise yıllık ortalama olarak dolarda %169 Euro da da %104 lere varan yükselişler yaşanmıştır. Dolardaki bu çok ciddi artış Euro Dolar paritesine de yansımış ve dönemimiz itibariyle en düşük seviyesi olan 0,90 seviyelerine gerilemiştir.

3.4.5. Borsa, Faiz Oranları ve Mali Piyasaki Göstergeler

2000 - 2004 yılları arasında yaptığımız incelemede Türkiye’de GSMH’da yaşanan dalgalanmaların IMKB Ulusal 100 Endeksi’ne de yansıdığı, özellikle küçülmelerin yaşandığı dönemlerin sonrasında endeksin en düşük seviyelere gerilediği gözlenmektedir. IMKB Ulusal 100 Endeksi 1999 yılında yaşanan yüzde 6.4’lük daralmanın ertesinde 15,209 seviyesinden yüzde 37.95 düşerek 9,437’ye gerilerken yabancıların da satış yaptığı ve yabancı paylarının yüzde 53.8’den yüzde 42.6’ya düştüğü dikkat çekmektedir.

Ekonomik büyüme ile birlikte İstanbul İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na olan ilginin de arttığı gözlenmektedir. 2000-2004 dönemini kapsayan 4 yıllık sürede GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) daki büyümenin artması ile yabancı ilgisinin en yüksek düzeye çıktığı dikkat çekmektedir. 2000-2004 döneminde GSMH 9.9 ile en yüksek büyümeyi 2004 yılında gerçekleştirirken İstanbul Borsası'ndaki yabancı payı yüzde 61,1 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 49: İMKB Endeksi ve Yabancı Payları Yıllık Değişimi²⁵⁵

Yıllar	GSMH Büyüme %	Yabancı Payı %	İMKB 100 Endeksi	% değişim
2000	6,1	42,6	9,437	-37,95
2001	-9,4	47,2	13,783	46,05
2002	7,9	43,1	10,370	-24,76
2003	5,9	50,3	18,625	79,61
2004	9,9	61,1	24,972	34,08

Kaynak : Müge İşleri, “ İmkb'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi adlı makaleden düzenlenmiştir.

Genel ekonomide gözlenen iyimser hava uluslararası alanda kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'ye yaklaşımlarının not artırımı yönünde olmasına neden olmakta, özellikle iyimser dalgalanmalar İstanbul Borsası ve Sermaye piyasaları üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Tablo 50: Bankaların 1 Yıllık TL Mevduata verdikleri Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranı

2000	2001	2002	2003	2004
%58,91	%54,92	%54,22	%42,46	%24,38

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr, adresinden düzenlenmiştir.

²⁵⁵İşleri, Müge, “ İmkb'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi adlı makaleden düzenlenmiştir.

3.4.6. İstihdam Göstergeleri

Ülkemizin kronikleşen işsizlik sorunu art arda yaşanan krizlerle birlikte bir türlü azaltılamamış aksine artan işgücüne yeni katılan nüfusla birlikte çok ciddi artışlar gözlenmiştir.

Tablo 51: İstihdam Sayısı ve İşsizlik Oranları

	2000	2001	2002	2003	2004
Nüfus(Milyon)	67,4	68,5	69,6	70,7	71,3
İşgücü (Bin)	23.078	23.491	23.818	23.640	24.192
İstihdam(Bin)	21.581	21.524	21.354	21.147	21.715
İşsiz Sayısı(Bin)	1.497	1.967	2.464	2.493	2.479
İşsizlik Oranı %	6,5	8,4	10,3	10,5	10,3

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı , www.tcmb.gov.tr, www.hazine.gov.tr, verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın kapsadığı 5 yıllık dönem itibariyle nüfus artış hızı ortalama 1,8 lik bir artış göstermiş ve dönem başı duruma göre dönem sonu itibariyle kümülatif olarak %5,78'lik bir artış gerçekleşmiştir. Yine aynı dönem itibariyle işgücüne katılım %4,83, istihdama katılım %0,6 olarak gerçekleşmiştir. ve aynı dönemin başlangıç ve bitiş değerleri dikkate alındığında dönem başı 1.497.000 olan işsiz nüfus sayısı 2004 itibariyle %65,6'lık bir artış göstererek 2.479.000 kişiye çıkmıştır.

Sektörlere göre istihdam dağılımına bakıldığında ise; tarım sektöründe 2003 yılında yaşanan istihdam edilen nüfustaki düşüş 2004 yılında tekrar yükselişe geçmiştir. Aynı durum sanayi sektöründe de gözlemlenmiştir. Fakat hizmet sektöründe ise 200.000'e yakın bir istihdam artışı gerçekleşmiştir.

4. BÖLÜM

MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN BANKALARIN KARLILIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ: 2000 - 2004 DÖNEMİ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Ülkemizde banka performans ve karlılığı konusunda yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bunun temel nedenlerinden birisi uzun süredir devam eden yüksek enflasyon ve yaşanan yoğun rekabet Türk Bankacılık Sektöründe karlılık performansının önemini korumasıdır. Bu konuda belli başlı çalışmalar şöyledir; Cihan H. Dağlı'nın çalışması (1995), Reha Yolalan'ın çalışması (1996), Canan Yıldırım'ın çalışması (1999), Fuad Aleskerov, Hasan Ersel ve O. Reha Yolalan'ın ortak çalışmaları (1999), Selçuk Çingi ve Armağan Tarım'ın ortak çalışmaları (2000) ve E. Alpan İnan'ın (2000) çalışmasıdır. Bunların haricinde, Yasemin Türker Kaya'nın da aynı konuda iki ayrı çalışması (2001 ve 2002) bulunmaktadır.²⁵⁶

---

²⁵⁶ Tunay K. Batu A. Murat Silpar, Türk Ticaret Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-2, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi, Sayı 2006-2, Nisan 2006

Yasemin Türker Kaya'nın 2002 tarihli çalışmasında 1997-2000 yılları arası verileri panel veri tekniğiyle Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların karlılıklarını belirleyen unsurlar analiz edildiğinden, konumuz açısından ayrı bir önemi vardır. İki aşamalı yaklaşım, aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı, eldeki panel veri setinde yer alan bankacılığa özgü açıklayıcı değişkenler (mikro değişkenler) ve zaman kukla değişkenleri kullanılarak tahmin edilmektedir. Bu tahmin sonucunda elde edilen sabit terim makro ve mikro değişkenler tarafından açıklanamayan yapısal faktörleri temsil etmektedir.

Çalışmaya göre Türk Bankacılık sisteminde karlılığı belirleyen mikroekonomik değişkenler özkaynak seviyesi, likidite, personel harcamaları, mevduatlar, Pazar payı, krediler, kötü aktifler, menkul değerler cüzdanı ve yabancı para pozisyonu olarak tespit edilirken; makroekonomik değişkenler olarak ise enflasyon, konsolide bütçe açığı ve reel faiz öne çıkmaktadır.

Aktif karlılığı belirleyen makroekonomik faktör olarak; enflasyon ve konsolide bütçe açığı öne çıkarken, Özsermaye karlılığında ise; enflasyon, konsolide bütçe açığı ve reel faizler öne çıkmaktadır.

Tunay ve Silpar'ın Türk Ticaret Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-2 adlı çalışmaları da iki farklı analiz tekniği kullanılarak yapılmış devam niteliğinde bir çalışmadır. Çalışmada ulaşılan en önemli sonuç olarak ise; Türkiye'deki ticari bankalar ister ölçeklere göre isterse mülkiyet esasına göre tasnif edilsin, neredeyse aynı içsel ve dışsal değişkenlerle açıklanmaktadır. Hemen her tahmin edilmiş modelde birçok içsel değişken yüksek açıklayıcı güce sahiptir. Bunun yanında, makro değişkenler ve finansal yapı değişkenleri de önemli etkenlerdendir.

4.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Globalleşen dünyada sürekli olarak artan bir rekabet yapısı dolayısıyla işletmeler, bankaların ayakta kalabilmeleri oldukça zorlaşmaktadır. Bankalar gerek iç dinamikleri, gerekse de dış çevreden gelen belirleyicilere göre bu rekabet ortamından nasıl başarısızlık yaşamadan ve gelişimini sürdürerek çıkacaktır? Bu temel soru bankaların önündeki temel

belirsizlik alanını oluşturmakta, değiştiremeyeceği bir dış çevreye karşı, çevreden gelen tehditlerden en az etkilenecek bir davranışta bulunurken, sunduğu fırsatlardan da en çok yararlanabileceği bir gelişim içinde olmalıdır. Dış çevre olarak belirttiğimiz değişkenler bankaların içinde bulunduğu ekonominin yapısından kaynaklanan makroekonomik faktörlerdir. Bu faktörlerden aynı ekonomide bulunan her banka etkilendiği halde, bazı bankaların karlılık değerleri iyi iken bazılarının ise kötü olmaktadır. Bankaların elde ettikleri bu karlar üzerinde makroekonomik birçok faktör etki etmekte, bu faktörlerin hangisi ya da hangileri daha fazla belirleyici rol oynamaktadır?

4.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma ile Türkiye’de faaliyet gösteren Mevduat toplama yetkisi bulunan bankaların karlılıklarında makro ekonomik faktörlerin etkileri araştırılacaktır. Burada amaç; bankaların elde ettikleri karlar üzerinde makro ekonomik faktörler hangi yönde ve ne kadar etkide bulunmaktadır sorusuna yanıt aranmaktadır.

4.4. ARAŞTIRMANIN DEĞİŞKEN VE VERİLERİ

Bu araştırmada seçilmiş makro ekonomik göstergelerin, mevduat bankalarının Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı üzerindeki etkileri incelenecektir. Ayrıca kamu bankaları ile özel bankaların karlılık değerlerinde oluşan farklılıklar da analize konu edilmiştir.

Aktif Karlılık, Net gelirin toplam aktiflere oranını gösterir. Kredi riski, faiz oranı riski, kur riski ve likidite riski fiyatı ile bankaların hedef karlılık oranının bir fonksiyonu olarak düşünüldüğünden, bu 4 finansal ve faaliyet riskine maruz kaldığı düşünülmektedir.

Firmaların ulaşılmış oldukları büyüklük ile sağladıkları verimin ölçülmesinde kullanılır. Yapılan mali ve maddi yatırımlar dahil olmak üzere, firmaların elde ettiği tüm varlıklarının hangi oranda etkin kullanıldığını göstermektedir.

Aktif Karlılık= Net Kar /Ortalama Toplam Aktifler

Özsermaye Karlılığı, Net karın Özsermaye ye oranını göstermektedir. Finansal riskler, faaliyet riski ve kaldıracın (sermaye riski) fiyatı ile hedef karlılık oranının bir toplamı olduğu düşünülmektedir.

Özsermaye Karlılığı= Net Kar/ Ortalama Özsermaye

Karlılık durumunun analizinde önemli bir gösterge olan özsermaye karlılık oranı, şirketlerin kullanımına bırakılmış olan fonların getirisinin ölçülmesi bakımından önem arz etmektedir. Yönetimin başarısını ölçmeye yarayan bu oranı şirkete ortak olan yatırımcılar, katılımlarının getirisini görmek içinde kullanır. Bu durumda mali rantabilite oranı olarak da anılan oranın yeterli olup olmadığının saptanması için öz kaynakların alternatif kullanım olanaklarının da bilinmesi gerekir.

Aktif karlılık oranı bir şirketin finansman şekline göre önemli değişiklikler göstermektedir. Fazla yabancı kaynak kullanarak belli bir faiz ödemeyi göze alan firmanın, ağırlıklı olarak kendini özkaynakları ile finanse eden bir firmaya kıyasla Aktif Karlılığının daha düşük olması olağandır.

Yapılan regresyon analizinde yedi değişik “makroekonomik gösterge” kullanılmıştır. Bunlar;

Enflasyon

Faiz oranı

Döviz kuru

GSMH

İç borç

Dış borç

Sanayi üretim endeksi dir.

Tablo 52: Yarı Logaritmik Yöntemle Doğrusallaştırılmış Makroekonomik veriler

DÖNEM	ENFLASYON	GSMH	FAİZ	KUR	İBORC	DBORC	SAN.ÜRET
2000-Q2	-0,061280123	0,252068279	-0,029973354	0,056552674	0,145522698	0,023386182	0,139825136
2000-Q3	0,022575596	0,385866198	-0,054391621	0,044465609	0,054613496	0,000289946	0,030800382
2000-Q4	0,017501558	-0,114648445	1,075296763	0,034151552	0,076180640	0,102745158	-0,010780950
2001-Q1	0,010190643	-0,329745977	0,624040482	0,177747369	0,329827721	-0,033761015	-0,168970390
2001-Q2	0,076560647	0,380520276	-1,011283873	0,380598358	0,509012086	-0,023383996	0,031760158
2001-Q3	0,068675987	0,433243651	-0,167381478	0,171741871	0,261264585	0,057018424	0,045486056
2001-Q4	0,022223420	-0,068142343	-0,059740624	0,088574119	0,137279314	-0,042480358	-0,035588490
2002-Q1	-0,005044075	-0,113114488	-0,019834145	-0,121253598	0,049723922	0,034523936	-0,010252870
2002-Q2	-0,048665040	0,151621301	-0,170777221	0,042288539	0,017349345	0,068449972	0,112795494
2002-Q3	0,037319141	0,425310610	-0,049474987	0,198132520	0,089370284	0,012630716	0,026317308
2002-Q4	0,006862172	-0,058179910	-0,038052797	-0,034348313	0,074618262	0,020859238	-0,009631890
2003-Q1	0,002008443	-0,195142098	-0,018504430	0,073909189	0,082946767	0,023026534	-0,040457820
2003-Q2	-0,044282553	0,153609384	-0,065407658	-0,059617071	0,084275756	0,034881081	0,068472580
2003-Q3	-0,017842150	0,361316266	-0,168726319	-0,090688584	0,033195232	0,029384778	0,080182813
2003-Q4	0,021924260	-0,151809717	-0,155724385	0,062355578	0,038019655	0,020646155	-0,006465240
2004-Q1	-0,016818569	-0,188192059	-0,050833708	-0,056063027	0,079073735	0,010428195	-0,041456710
2004-Q2	-0,012943834	0,172352083	-0,056684694	0,069683471	0,035188088	0,011488490	0,117978980
2004-Q3	0,007966223	0,331758038	-0,012371292	0,022148656	0,029421179	0,032832698	0,011428696
2004-Q4	0,023702310	-0,109168123	-0,044744880	0,005854361	0,048466523	0,057723023	-0,044897960

Analizde kullanılan bankacılık değişken verileri Türkiye Bankalar Birliğinin web sitesi ,www.tbb.org.tr, makroekonomik değişkenler ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası resmi web sitesi, www.tcmb.gov.tr, adreslerinden yararlanılarak, üçer aylık çeyrekler halinde düzenlenmiş, makroekonomik değerlerin doğal logaritmaları alınarak doğrusal hale getirilmiş ve analizde kullanılır hale getirilmiştir.

4.5 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE MODELİ

Çalışmada makroekonomik göstergelerin, bankaların karlılığını hangi yönde ve ne ölçüde etkilediğini açıklayabilmek amacıyla E-VIEWS programı ve En Küçük Kareler Yöntemi ve ARCH(1,1) regresyon modeli kullanılmıştır.

EKK ve ARCH(1,1) analizi uygulamadan önce değişkenlerin kendi içlerinde otokorolasyon olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Philips-Perron testi uygulanmıştır.

Philips-Perron(PP) testi; bir zaman serisindeki daha yüksek dereceden bir seri korelasyonun varlığını belirlemek için önerilmektedir. Zaman serilerinde ortaya çıkan yapısal değişiklikler, birim kök testlerinin sonuçlarını değiştirebilmektedir. Yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök testleri yanlış sonuçlar vermektedir. Yapısal değişimin kesin tanımı literatürde yoktur. Genellikle regresyon parametrelerindeki değişimler olarak yorumlanabilir. Yapısal değişim ile kastedilen durum, birim kök testi üzerindeki regresyon parametrelerindeki değişimlerin etkisini bulmaktır.²⁵⁷

ARCH kelimesi " Autoregressive Conditional Heteroscedasticity " ifadesini temsil etmektedir. " Autoregressive " kelimesi volatilitenin her zaman periyodu için önceki periyotlardaki volatiliteler cinsinden ifade edildiğini söyler. "Conditional Heteroscedasticity" ise varyansın değiştiğini ifade eder. Kullacağımız yöntemde de makroekonomik değişkenlerin Aktif karlılık ve Özsermaye Karlılığı mutlak oranlarındaki değişkenliği ne kadar açıklayabildiği üzerinde durulmuştur.

ARCH modelinin işleyişi aşağıdaki şekilde ele alınabilir, k değişkenli bir regresyon modeli ele alalım

$$Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_{2t} + \dots + \beta_k X_{kt} + \varepsilon_t$$

(1) numaralı denklemde (t-1) döneminde şartlı bilgi elde edilebildiği varsayımı altında hata terimi; $\varepsilon_t \sim N[0, (\alpha_0 + \alpha_1 + \varepsilon_{t-1}^2)]$ yani ε_t , sıfır ortalama, $(\alpha_0 + \alpha_1 + \varepsilon_{t-1}^2)$ varyansla normal dağılmaktadır. Hata teriminin sıfır ortalamaya sahip olması klasik en küçük kareler yönteminin varsayımlarından biri iken, hata teriminin t dönemindeki varyansının (t-1) döneminin hata teriminin karesinin bir fonksiyonu olarak ele alınması ARCH modelinin getirdiği bir yeniliktir. Ayrıca, hata teriminin varyansının $(\alpha_0 + \alpha_1 + \varepsilon_{t-1}^2)$ şeklinde ifade edilmesi ARCH(1) süreci olarak adlandırılmaktadır.²⁵⁸

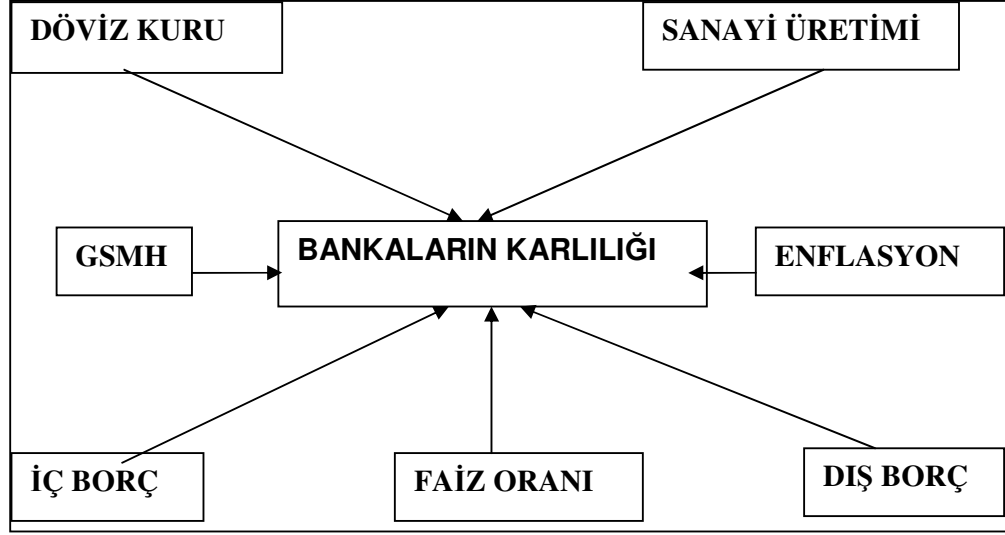
²⁵⁷ Hanedar,Avni Önder, "Türkiye İmalat Sanayii'nde Uzun Dönem Kar Maksimizasyonu ve Rasyonalizm", T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel İktisat Yüksek Lisans Programı Uygulamalı İktisat Dönem Ödevi, İzmir, 2005

²⁵⁸ Akyazı, Haydar, Seyfettin Artan, "Türkiye'de Enflasyon – Enflasyon Belirsizliği İlişkisi ve Enflasyon Hedeflemesinin Enflasyon Belirsizliğini Azaltmadaki Rolü", Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Çalışmada kullanılan regresyon modeli şöyledir;

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7$$

Araştırmanın Modeli

Bağımsız değişken olarak ifade edilen C sonuçları ile bu değişkenlerde oluşacak bir birimlik artış yada azalışın bağımlı değişken Y üzerinde ne kadarlık bir değişime neden olacağı gösterilmektedir. C ise burada sabit değişkeni ifade etmektedir.

H0; Makroekonomik faktörlerin bankaların karlılığı üzerinde etkisi yoktur.

H1; Makroekonomik faktörlerin bankaların karlılığı üzerinde etkisi vardır.

Bağımsız değişkenler;

X_{1t}; Enflasyon

X_{2t}; Faiz oranı

X_{3t}; Döviz kuru

X_{4t}; GSMH

X_{5t}; İç borç

X_{6t} ; Dış borç

X_{7t} ; Sanayi üretim endeksi

Modelde bağımlı değişken olarak ise karlılık göstergeleri ile 2 farklı regresyon kurulmuş; makroekonomik faktörlerin etkileri bu değişkenler üzerinden incelenmiştir.

Y_1 ; Aktif Karlılık

Y_2 ; Özsermaye Karlılığı

Model uygulamaya sokulmadan önce yapılan Philips-Perron testi ile otokorelasyon bulunmadığı belirlenmiştir. PP testinde otokorelasyon olmadığı sonucuna varabilmek için, olasılık değerinin sıfır yada sıfıra yakın olması ve Philips-Perron test değerini alınan anlamlılık değeri sonucundan büyük olması yeterlidir.

Sonra, EKK ve ARCH modelleri çözümlenmiş kurulan denklemde bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenlerden etkilenme derecelerini R değerine, Durbin-Watson değerlerine bakılmıştır. R değeri $0 < R < 1$ arasındadır ve R değeri 1'e yaklaştıkça açıklayıcılık düzeyinin yükseldiğini ifade etmektedir. Durbin-Watson değerinin de 2 ve 2 civarında olması açıklayıcı olduğunu ifade etmektedir.

4.6. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Yapılan analizde kullanılan bağımsız değişkenlerin, modeldeki bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri incelenmiş olup, Ticari bankaların ve Kamusal sermayeli ticaret bankaları ile Özel sermayeli ticari bankaların regresyon analiz sonuçları belirlenmiştir.

4.6.1. Philips-Perron Testi Sonuçları

Model uygulamaya sokulmadan önce yapılan Philips-Perron testi ile otokorelasyon bulunup bulunmadığı belirlenmiştir. Bu amaçla, değişkenler hem kendi içlerinde bireysel olarak, hem de grup olarak teste tabi tutulmuşlardır.

PP testinde otokorelasyon olmadığı sonucuna varabilmek için, P değerinin sıfır yada sıfıra yakın olması ve Philips-Perron test değerini alınan anlamlılık değeri sonucundan büyük olması yeterlidir.

Tablo 53: Grup Değişkenlerinin Bireysel Etkileri PP Testi Sonuçları

Metod	İstatistik	Prob
PP Chi-Square	413.517	0.0000
Seriler		
Aktif Karlılık		0.0033
Özsermaye Karlılığı		0.0015
Enflasyon		0.0000
GSMH		0.0002
Faiz Oranı		0.0000
Döviz Kuru		0.0000
İç Borç		0.0483
Dış Borç		0.0000
Sanayi Üretim Endeksi		0.0000

Philips-Perron test sonuçlarının sonuçlarını tabloda görüldüğü gibi %1 anlamlılık düzeyinde hepsinin Prob değerlerinin sıfır ve sıfıra çok yakın olması otokorolasyon yoktur ve normal dağılıma yakındır. Ancak yalnızca İç Borç değişkeninin sonucu 0,0483 değeriyle diğer değişkenlere göre daha az normal dağılım göstermekte fakat %5 düzeyinde otokorolasyon yoktur. Yani analizde kullandığımız değişkenler birbiriyle etkileşim içinde değildir ya da 0.0000 değeri dışındakiler çok düşük bir etkileşim içindedirler.

Tablo 54: Aktif Karlılık Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-13.17999	0.0000	2.234486
Test Kritik Değerleri	%1	-3.920350		
	%5	-3.065585		

Aktif Karlılık Rasyo verilerinin P değeri 0(sıfır), Durbin-Watson değeri 2.234486 ve t değeri %1 seviyesine göre oldukça yüksek bir seviyede(13.17999) olduğundan dolayı Aktif karlılık değerlerinin birbirleriyle etkileşimi olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 55: Özsermaye Karlılık Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-4.857643	0.0015	1.746630
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Özsermaye Karlılık Rasyo verilerinin P değeri 0.0015 gibi sıfıra oldukça yakın, Durbin-Watson değeri 1.746630 ve t değeri %1 seviyesinden yüksek yüksek(-4.857643) olduğundan dolayı Özsermaye karlılık değerlerinin birbirleriyle etkileşimi olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 56: Enflasyon Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-7.937506	0.0000	2.166921
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Enflasyon verilerine uygulanan PP testi sonucu herhangi bir otokorolasyona rastlanmamıştır.

Tablo 57: Faiz Oranı Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-8.819335	0.0000	1.969161
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Tablo 58: Döviz Kuru Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-7.189763	0.0000	1.900004
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Merkez bankası gecelik reel faiz oranlarının da ve döviz kurlarında PP sonucu sıfırdır ve normal bir dağılım gösterdiği gözlenmiştir.

Tablo 59: GSMH Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-5.873927	0.0002	1.900004
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

GSMH değerleri ele alınan dönemler itibariyle t istatistik sonucunun %1 kritik değerinden uzak olması ve P değerinin sıfıra çok yakın olması dolayısıyla otokorolasyona rastlanmamıştır.

Tablo 60: Dış Borç Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-15.85544	0.0000	2.428614
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Tablo 61: Sanayi Üretim Endeksi Değişkenin PP Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-7.803138	0.0000	2.246540
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Dış borç verileri ile Sanayi üretim endeksi verilerinin Unit root testi sonucuna göre otokorolasyona rastlanmamıştır.

Tablo 62: Kamu Bankaları Aktif Karlılık PP Testi Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-10.06334	0.0000	2.195250
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Tablo 63: Kamu Bankaları Özsermaye Karlılığı PP Testi Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-4.599508	0.0025	1.998467
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Kamu bankalarının Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılık rasyolarının PP testleri sonucunda normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 64: Özel Bankaları Aktif Karlılık PP Testi Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-11.45054	0.0000	2.192134
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Tablo 65: Özel Bankaları Özsermaye Karlılığı PP Testi Sonuçları

		Adj. t-Stat	Prob	Durbin-Watson
PP Testi		-11.96503	0.0000	2.211622
Test Kritik Değerleri	%1	-3.886751		
	%5	-3.052169		

Özel sermayeli bankaların Aktif Karlılık ve Özsermaye Karlılıkları değerleri ile yapılan Philips-Perron testi sonucu P değerlerinin 0(sıfır), Durbin-Watson değerinin 2,2 civarında, t istatistik değerinin de -11,5'ler ile %1 seviyesine oldukça anlamlı olduğu ve otokorolasyon bulunmadığı görülmüştür.

Yapılan Unit Root test sonuçları doğrultusunda verilerin regresyon analizine sokulmasında bir sakınca bulunmadığı tespit edilmiş ve veriler yarı logaritmik bir denklem kullanılarak regresyona tabi tutulmuştur.

4.6.2. Doğrusal Regresyon (Ekk) ve Arch Regresyon Analiz Sonuçları

4.6.2.1 Ticari Bankaların Ekk ve Arch Sonuçları

Ticari bankaların Aktif Karlılığı EKK sonuçlarına göre, analize dahil edilen makroekonomik faktörler tarafından %60($R=0,608775$) oranında açıklanmaktadır. Yani bu makroekonomik faktörlerin tümü Aktif Karlılığı %60 etkileyebilme olanağına sahiptir.

Aktif Karlılığın belirleyicisi olarak ise makroekonomik değişkenlerden **(36.66356)** değeri ile enflasyon en fazla etkileyen değişken olarak ilk sırada yer almaktadır. Yine elde edilen katsayılara göre Sanayi Üretim Endeksi'nin Enflasyonu takip eden en etkili değişken olduğu görülmekte, Dış Borç rakamları da oldukça fazla etkili olmasına karşın buradaki artış karlılığa ters etki yapmaktadır.

Tablo 66: Ticari Bankaların Aktif Karlılık EKK Sonuçları

Aktif Karlılık=C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*ENFLASYON+C(4)*FAIZ+C(5)*GSMH				
+C(6)*ICBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	1.189230	0.620441	1.916749	0.0816
Dış Borç	-10.43028	13.68770	-0.762019	0.4621
Enflasyon	36.66356	17.99252	2.037712	0.0664
Faiz Oranı	1.746902	1.264577	1.381412	0.1946
GSMH	-2.412303	2.503741	-0.963479	0.3560
İç Borç	8.554411	4.712137	1.815399	0.0968
Döviz Kuru	-4.140019	5.707237	-0.725398	0.4834
Sanayi Üretimi	12.23201	11.60974	1.053599	0.3147
R-squared	0.608775	Mean dependent var		1.836842
Adjusted R-squared	0.359814	S.D. dependent var		1.713739
S.E. of regression	1.371191	Akaike info criterion		3.764797
Sum squared resid	20.68180	Schwarz criterion		4.162456
Log likelihood	-27.76558	Durbin-Watson stat		2.043555

Enflasyon, sanayi üretim endeksi, iç borç, faiz oranı sonuçlarına göre etkilerinin yönü doğrusal iken, dış borç, döviz kuru ve GSMH'nin etkilerinin ters yönlü olduğu görülmektedir.

Tablo 67: Ticari Bankaların Aktif Karlılık ARCH Sonuçları

Aktif Karlılık =C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*ENFLASYON+C(4)*FAIZ+C(5)*GSMH				
+C(6)*ICBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	1.524474	0.246054	6.195684	0.0000
Dış Borç	-8.237207	8.580567	-0.959984	0.3371
Enflasyon	38.76189	12.53612	3.092017	0.0020
Faiz Oranı	1.487848	0.524770	2.835237	0.0046
GSMH	-0.384680	0.292838	-1.313629	0.1890
İç Borç	8.844141	1.749451	5.055381	0.0000
Döviz Kuru	-9.899607	2.956975	-3.347883	0.0008
Sanayi Üretimi	4.764056	2.341730	2.034418	0.0419
R-squared	0.490001	Mean dependent var		1.836842
Adjusted R-squared	-0.529996	S.D. dependent var		1.713739
S.E. of regression	2.119775	Akaike info criterion		2.828274
Sum squared resid	26.96067	Schwarz criterion		3.474470
Log likelihood	-13.86861	Durbin-Watson stat		2.554827

Yine Ticari Bankaların Aktif Karlılığı ARCH testi sonuçları ile incelenirse yukarıdaki EKK sonuçlarına göre daha düşük bir açıklayıcılık (**0.490001**) değerine sahip olmasına karşın, yine de oldukça yüksek bir açıklayıcılığa sahiptir ve ilk analizle paralel sonuçlar vermektedir.

Tablo 68: Ticari Bankaların Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları

Özsermaye Karlılığı=C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*ENFLASYON+C(4)*FAIZ+C(5)*GSMH				
+C(6)*ICBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	8.529151	9.638783	0.884878	0.3952
Dış Borç	-231.7565	212.6435	-1.089883	0.2991
Enflasyon	273.3825	279.5205	0.978041	0.3491
Faiz Oranı	82.81264	19.64568	4.215310	0.0014
GSMH	-20.75780	38.89656	-0.533667	0.6042
İç Borç	251.6226	73.20482	3.437241	0.0056
Döviz Kuru	-24.89701	88.66406	-0.280802	0.7841
Sanayi Üretimi	65.44064	180.3616	0.362830	0.7236
R-squared	0.850337	Mean dependent var		29.23158
Adjusted R-squared	0.755096	S.D. dependent var		43.04493
S.E. of regression	21.30196	Akaike info criterion		9.251037
Sum squared resid	4991.508	Schwarz criterion		9.648695
Log likelihood	-79.88485	Durbin-Watson stat		1.991597

Ticari bankaların özsermaye karlılıklarının %85 gibi bir kısmının analizde kullandığımız makroekonomik değişkenler tarafından açıklanabileceği görülmektedir. Durbin-Watson değeri de 2 ye oldukça yakın olduğundan güçlü bir anlamlılık ve dolayısıyla makroekonomik değişkenlerle özsermaye karlılığı arasında ilişki mevcuttur.

Tablo 69: Ticari Bankaların Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları

Özsermaye Karlılığı=C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*ENFLASYON+C(4)*FAIZ+C(5)*GSMH				
+C(6)*ICBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	14.91084	11.74828	1.269193	0.2044
Dış Borç	-338.4178	548.3955	-0.617105	0.5372
Enflasyon	272.1210	596.8717	0.455912	0.6485
Faiz Oranı	90.37571	40.67487	2.221905	0.0263
GSMH	-3.551776	94.81182	-0.037461	0.9701
İç Borç	275.2492	205.9779	1.336305	0.1814
Döviz Kuru	-78.91431	183.6857	-0.429616	0.6675
Sanayi Üretimi	45.82061	498.5730	0.091904	0.9268
R-squared	0.825317	Mean dependent var		29.23158
Adjusted R-squared	0.550815	S.D. dependent var		43.04493
S.E. of regression	28.84926	Akaike info criterion		9.239346
Sum squared resid	5825.958	Schwarz criterion		9.835834
Log likelihood	-75.77379	Durbin-Watson stat		1.943235

Ticari bankaların özsermaye karlılığını, ters yönlü bir ilişki bulunsa da en fazla dış borç değişkeni ile açıklanmakta, daha sonra sırasıyla; iç borç, enflasyon, faiz oranı, döviz kuru, sanayi üretimi ve GSMH tarafından etkilenmektedir.

4.6.2.2. Kamu Bankalarının Ekk ve Arch Sonuçları

Tablo 70: Kamu Bankalarının Aktif Karlılığı EKK Sonuçları

Aktif Karlılık=C(1)+C(2)*SANURET+C(3)*KUR+C(4)*ICBORC+C(5)*GSMH				
+C(6)*ENFLASYON+C(7)*FAIZ+C(8)*DBORC				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	1.392966	0.458325	3.039255	0.0113
Sanayi Üretimi	-0.601153	8.576210	-0.070095	0.9454
Döviz Kuru	-0.651661	4.215983	-0.154569	0.8800
İç Borç	0.183446	3.480895	0.052701	0.9589
GSMH	-0.447353	1.849534	-0.241873	0.8133
Enflasyon	11.38266	13.29122	0.856404	0.4100
Faiz Oranı	-0.410134	0.934154	-0.439043	0.6691
Dış Borç	-7.436181	10.11122	-0.735439	0.4775
R-squared	0.340820	Mean dependent var		1.231579
Adjusted R-squared	-0.078658	S.D. dependent var		0.975279
S.E. of regression	1.012910	Akaike info criterion		3.159093
Sum squared resid	11.28585	Schwarz criterion		3.556752
Log likelihood	-22.01138	Durbin-Watson stat		2.037781

Yapılan her iki analizde de kamu bankalarının aktif karlılıklarının en fazla enflasyon ve dış borç tarafından etkilendiği belirlenmiştir.

Tablo 71: Kamu Bankalarının Aktif Karlılığı ARCH Sonuçları

Aktif Karlılık =C(1)+C(2)*SANURET+C(3)*KUR+C(4)*ICBORC+C(5)*GSMH				
+C(6)*ENFLASYON+C(7)*FAIZ+C(8)* DBORC				
GARCH = C(9) + C(10)*RESID(-1)^2 + C(11)*GARCH(-1)				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	1.496468	0.647489	2.311189	0.0208
Sanayi Üretimi	-1.078992	12.21252	-0.088351	0.9296
Döviz Kuru	-1.008302	3.167973	-0.318280	0.7503
İç Borç	0.505571	4.150230	0.121818	0.9030
GSMH	-0.380514	1.922265	-0.197951	0.8431
Enflasyon	12.10356	10.30010	1.175092	0.2400
Faiz Oranı	-0.401117	5.236540	-0.076600	0.9389
Dış Borç	-7.112452	6.836867	-1.040309	0.2982
R-squared	0.319325	Mean dependent var		1.231579
Adjusted R-squared	-0.750308	S.D. dependent var		0.975279
S.E. of regression	1.290287	Akaike info criterion		2.982174
Sum squared resid	11.65388	Schwarz criterion		3.578662
Log likelihood	-16.33065	Durbin-Watson stat		2.051793

Yine her iki analizin sonuçlarına göre enflasyon ve iç borç dışındaki tüm makroekonomik faktörlerin ters yönlü bir ilişki içinde oldukları görülmektedir

Faiz oranı ile kamu bankalarının aktif karlılıkları arasındaki ters yönlü ilişkiyi, faiz oranları arttıkça kamu bankalarının kullandığı kredilerin fiyatlarının düşük olması ya da geri dönmeyen kredilerinin daha fazla olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 72: Kamu Bankalarının Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları

Özsermaye Karlılığı =C(1)+C(2)*SANURET+C(3)*KUR+C(4)*ICBORC+C(5)*GSMH +C(6)*ENFLASYON+C(7)*FAIZ+C(8)* DBORC				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	9.890019	5.784702	1.709685	0.1153
Sanayi Üretimi	-79.98406	108.2438	-0.738925	0.4754
Döviz Kuru	26.31789	53.21161	0.494589	0.6306
İç Borç	94.79299	43.93377	2.157634	0.0539
GSMH	3.491165	23.34371	0.149555	0.8838
Enflasyon	-40.71832	167.7538	-0.242727	0.8127
Faiz Oranı	9.160499	11.79033	0.776950	0.4536
Dış Borç	-83.75824	127.6177	-0.656321	0.5251
R-squared	0.742106	Mean dependent var		18.87895
Adjusted R-squared	0.577992	S.D. dependent var		19.67967
S.E. of regression	12.78434	Akaike info criterion		8.229881
Sum squared resid	1797.833	Schwarz criterion		8.627539
Log likelihood	-70.18387	Durbin-Watson stat		1.850713

Kamu bankalarının özsermaye karlılığı EKK analizine göre %74, ARCH analizine göre ise %73 oranında makroekonomik faktörlerle açıklanabilmektedir.

Tablo 73: Kamu Bankalarının Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları

Özsermaye Karlılığı=C(1)+C(2)*SANURET+C(3)*KUR+C(4)*ICBORC+C(5)*GSMH +C(6)*ENFLASYON+C(7)*FAIZ+C(8)* DBORC				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	10.90135	4.677581	2.330553	0.0198
Sanayi Üretimi	-75.83100	77.05562	-0.984107	0.3251
Döviz Kuru	33.16341	44.70978	0.741748	0.4582
İç Borç	89.68519	38.60727	2.323013	0.0202
GSMH	2.609386	18.85388	0.138400	0.8899
Enflasyon	-11.15813	134.0983	-0.083209	0.9337
Faiz Oranı	8.020452	30.97949	0.258896	0.7957
Dış Borç	-68.16304	115.4714	-0.590303	0.5550
R-squared	0.732421	Mean dependent var		18.87895
Adjusted R-squared	0.311939	S.D. dependent var		19.67967
S.E. of regression	16.32418	Akaike info criterion		8.385131
Sum squared resid	1865.353	Schwarz criterion		8.981619
Log likelihood	-67.65874	Durbin-Watson stat		1.875152

Kamusal sermayeli ticaret bankalarının iç borç, döviz kuru, faiz oranı ve GSMH ile doğrusal bir ilişki içerisindedir. Dış borç, sanayi üretimi ve enflasyon ile ters yönlü bir ilişki içerisindedir.

4.6.2.3. Özel Sermayeli Ticari Bankaların Ekk ve Arch Sonuçları

Tablo 74: Özel Sermayeli Bankalarının Aktif Karlılığı EKK Sonuçları

Aktif Karlılık =C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*FAIZ+C(4)*ENFLASYON+C(5)*GSMH +C(6)*IBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	1.939696	0.394946	4.911289	0.0005
Dış Borç	-19.52641	8.713009	-2.241064	0.0466
Faiz Oranı	1.021987	0.804976	1.269586	0.2304
Enflasyon	21.18858	11.45327	1.850002	0.0913
GSMH	-1.074550	1.593775	-0.674217	0.5141
İç Borç	-1.829858	2.999547	-0.610045	0.5542
Döviz Kuru	-4.130549	3.632985	-1.136957	0.2797
Sanayi Üretimi	10.87220	7.390267	1.471151	0.1693
R-squared	0.400771	Mean dependent var		1.215789
Adjusted R-squared	0.019443	S.D. dependent var		0.881453
S.E. of regression	0.872842	Akaike info criterion		2.861437
Sum squared resid	8.380380	Schwarz criterion		3.259095
Log likelihood	-19.18365	Durbin-Watson stat		2.344723

EKK sonuçları gösteriyor ki; özel sermayelerinin aktif karlılığının açıklayıcısı olarak, enflasyon, dış borç ve sanayi üretim endeksi ön plana çıkarken aktif karlılığın %40'ı makro ekonomik faktörler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 75: Özel Sermayeli Bankalarının Aktif Karlılığı ARCH Sonuçları

Aktif Karlılık =C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*FAIZ+C(4)*ENFLASYON+C(5)*GSMH				
+C(6)*IBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	2.092720	0.501386	4.173872	0.0000
Dış Borç	-16.26302	12.08412	-1.345817	0.1784
Faiz Oranı	0.757789	1.860364	0.407334	0.6838
Enflasyon	25.45790	19.80827	1.285216	0.1987
GSMH	-1.049625	2.327909	-0.450887	0.6521
İç Borç	-2.949970	5.064871	-0.582437	0.5603
Döviz Kuru	-4.272576	3.751988	-1.138750	0.2548
Sanayi Üretimi	9.343044	10.76623	0.867810	0.3855
R-squared	0.333045	Mean dependent var		1.215789
Adjusted R-squared	-0.715026	S.D. dependent var		0.881453
S.E. of regression	1.154342	Akaike info criterion		2.975477
Sum squared resid	9.327536	Schwarz criterion		3.571964
Log likelihood	-16.26703	Durbin-Watson stat		2.391231

EKK sonuçlarıyla paralel sonuçlar ortaya koyan ARCH değerleri, özel sermayeli bankaların aktif karlılığını %33 oranında açıklamaktadır. Dış borç, GSMH, döviz kur ve iç borç ile aktif karlılık arasındaki ilişkinin yönü ter olarak çıkmışken; enflasyon, sanayi üretim endeksi ve faiz oranı ile olan ilişki ise doğrusaldır.

Tablo 76: Özel Sermayeli Bankalarının Özsermaye Karlılığı EKK Sonuçları

Özsermaye Karlılığı=C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*FAIZ+C(4)*ENFLASYON+C(5)*GSMH				
+C(6)*IBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	15.69095	3.547991	4.422488	0.0010
Dış Borç	-181.5762	78.27309	-2.319778	0.0406
Faiz Oranı	12.20835	7.231484	1.688222	0.1195
Enflasyon	195.6541	102.8902	1.901582	0.0837
GSMH	-9.610976	14.31764	-0.671268	0.5159
İç Borç	-11.10517	26.94635	-0.412121	0.6882
Döviz Kuru	-34.09664	32.63683	-1.044729	0.3186
Sanayi Üretimi	107.1582	66.39027	1.614065	0.1348
R-squared	0.393762	Mean dependent var		9.931579
Adjusted R-squared	0.007974	S.D. dependent var		7.872600
S.E. of regression	7.841151	Akaike info criterion		7.252210
Sum squared resid	676.3202	Schwarz criterion		7.649868
Log likelihood	-60.89599	Durbin-Watson stat		2.233623

Özel sermayeli ticari bankaların Özsermaye Karlılığı ile ilgili EKK sonuçlarına göre; Özsermaye karlılığı %39 gibi bir oranla makroekonomik faktörler tarafından açıklanmakta, etkileme değerleri göz önüne alındığında da Enflasyon oranı, dış borç ve Sanayi üretim endeksi ilk üç sırada yer almaktadır. Enflasyon, sanayi üretim endeksi, faiz oranı ile doğrusal bir ilişki varken; diğerleri ile de ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 77: Özel Sermayeli Bankalarının Özsermaye Karlılığı ARCH Sonuçları

Özsermaye Karlılığı =C(1)+C(2)*DBORC+C(3)*FAIZ+C(4)*ENFLASYON+C(5)*GSMH				
+C(6)*IBORC+C(7)*KUR+C(8)*SANURET				
	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Sabit(β_0)	17.32272	6.015831	2.879523	0.0040
Dış Borç	-183.6873	114.0866	-1.610069	0.1074
Faiz Oranı	13.23231	25.85136	0.511861	0.6087
Enflasyon	193.8472	266.7656	0.726657	0.4674
GSMH	-11.73777	28.57403	-0.410785	0.6812
İç Borç	-25.25561	61.66784	-0.409543	0.6821
Döviz Kuru	-17.98053	32.24195	-0.557675	0.5771
Sanayi Üretimi	129.6025	161.1343	0.804314	0.4212
R-squared	0.323821	Mean dependent var		9.931579
Adjusted R-squared	-0.521402	S.D. dependent var		7.872600
S.E. of regression	9.710468	Akaike info criterion		7.135892
Sum squared resid	754.3456	Schwarz criterion		7.682672
Log likelihood	-56.79097	Durbin-Watson stat		2.078866

Yine özel sermayeli mevduat bankalarının ARCH analizi sonucu da, özsermaye karlılığı %32 oranında makroekonomik faktörler tarafından açıklanmakta olup; enflasyon, dış borç, sanayi üretim endeksi en çok etkide bulunan makroekonomik değişkenlerdir.

Tablo 78: Regresyon Sonucuna Göre Bağımsız Değişkenlerin Aktif Karlılık ve Özsermaye Karlılığı İle İlişkisinin Yönü

*	Ticaret Bankaları		Kamu Bankaları		Özel Bankalar	
	A.Karlılık	Ö.Karlılığı	A.Karlılık	Ö.Karlılığı	A.Karlılık	Ö.Karlılığı
Dış Borç	-	-	-	-	-	-
Faiz Oranı	+	+	-	+	+	+
Enflasyon	+	+	+	-	+	+
GSMH	-	-	-	+	-	-
İç Borç	+	+	+	+	-	-
D. Kuru	-	-	-	+	-	-
S. Üretimi	+	+	-	-	+	+

* Değişkenler arasında (+) Doğrusal bir ilişki olduğunu, (-) Ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

4.7. GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmamız verileri doğrultusunda yapmış olduğumuz analizden aşağıdaki genel değerlendirme sonuçlarının çıkarılması mümkündür.

i) Aktif karlılık ve özsermaye karlılığı ile enflasyon arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ve bu ilişkinin yönü mutlak oranlarla doğrusal bir yapı göstermektedir. Bu sonuç literatürde yer alan bulgularla aynı yöndedir. (Kaya Yasemin Türker, 2002; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999; Brock ve Suarez, 2000; Afanasieff ve Lhacer, 2001; Athanasoglou – Sophocles ve Delis, 2005). Bu sonuca göre enflasyondaki artışın etkisi karlılık üzerinde olumlu olurken, bu demek oluyor ki enflasyon dönemlerinde bankaların gelirleri giderlerinden daha fazla artmaktadır. Çalışmamızda yalnızca kamu bankalarının özsermaye karlılığı enflasyon tarafından ters yönde bir etkiye maruz kalmaktadır. Yüksek enflasyon dönemlerinde kamunun ihtiyacı olan para miktarının artması ve kamusal sermayeli bankalar özsermayelerini artıramaması dolayısıyla enflasyon artarken sabit kalan özsermaye enflasyon karşısında reel olarak azalmaktadır. Enflasyon dönemlerinde özel sermayeli bankalar ise özkaynaklarını artırma yoluna gitmektedirler.

ii) Bankaların karlılık göstergeleri üzerinde GSMH'deki büyümenin etkisinin ters yönlü olduğu belirlenmiş ve yine bu sonuçta literatürdeki bazı bulgularla aynı yöndedir.(

Kaya Yasemin, 2002; Afanasieff ve Lhacer 2001). Bu çalışmalarda büyüme ile karlılık göstergeleri arasındaki negatif ilişki, ekonomi büyüdükçe bankaların aracılık maliyetlerinin düştüğü şeklinde yorumlanmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak, büyümeyle birlikte sistemde rekabetin artması ve makroekonomik istikrarın sağlanması görülmektedir. Literatürde büyümeyle faiz marjları arasında pozitif ilişkilerin elde edildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Afanasieff ve Lhacer, 2001; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999; Kosmidou - Tana ve Pasioura 2003). Elde edilen sonuçlar bankaların ekonominin genelindeki büyümeyle birlikte artan kredi talepleri karşısında faiz marjlarını artırdıkları şeklinde yorumlanabilir. Kanımızca yapılan çalışmaların, yapıldığı ülke koşulları, banka yapıları ile örneklem sayısı ve analiz türleri farklı sonuçlar çıkmasına neden olabilecek etkilere sahiptir.

iii) Reel faiz oranıyla karlılık göstergeleri arasında pozitif yönlü ancak istatistiksel olarak zayıf ilişkiler elde edilmiştir. Tahmin edilen denklemlerden hem aktif karlılık hem de özsermaye karlılığının modellendiği denklemde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Buna göre reel faiz oranlarındaki artış bankaların karlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, sadece kamu sermayeli bankaların aktif karlılığı ile faiz oranları arasında zayıfta olsa ters yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

iiii) Döviz kuru ile bankaların karlılığı arasındaki ilişki ters yönlü olarak bulunmuş ancak kamu bankalarında bu ilişkinin doğrusal olduğu saptanmıştır. Bu durumun şöyle izah edilebilmesi mümkündür; bankaların döviz cinsinden kullandıkları krediler, döviz cinsinden kullandırdıkları kredilerden daha fazla olması dolayısıyla döviz kurlarında meydana gelebilecek bir artış bankaların borçlarını artırmakta, dolayısıyla karlılıkların da bir düşmeye neden olmaktadır. Kamu bankalarının durumunu ise; aktiflerinde bulunan TL cinsinden varlıkların daha fazla olması ile açıklamak mümkündür.

iiiii) Dış borç ile karlılık arasındaki ilişki ter yönlü bir boyut içermekte ve her iki karlılık oranını da etkilemektedir. Dış borç etkisi yön itibariyle kamu yada özel sermayeli bankalarda herhangi bir farklılığa yol açmamaktadır.

İç borç ile karlılık arasındaki ilişki ise doğrusal olup; ticari bankalar ile kamu sermayeli ticari bankalarda doğrusal, özel sermayeli mevduat bankalarında ters yönlü bir ilişki içindedir. Hem iç, hem de dış borçlanmanın karlılık üzerinde oluşturduğu etki birbiriyle bağlantı içinde olabilir. Şöyle ki; devlet dış borçlanmaya gittiğinde eline para geçtiğinden iç borç ihtiyacı azalmakta bu da bankaları devlete fonlama yapabilecek alternatif bir kazançtan mahrum bırakmaktadır. Geçtiğimiz 10 yıllık dönemde kamunun mali dengelerinin sürekli bozulması (kamu açıklarının artması), kamunun mali piyasalarda artan fon ihtiyacını doğurmuş ve bunun sonucu olarak kamu, yüksek iç borçlanma faizleriyle ve özellikle bankacılık sektöründen borçlanmıştır. Bankalar da geleneksel aracılık hizmetlerinden ziyade kamuya borç vermeyi daha risksiz ve karlı bulmuşlardır. İç borçlanma ihtiyacı doğan devletin en düşük maliyetle ve en kolay borçlandığı bankaların kamusal sermayeli bankalar olması bu bankaların portföyünde devlet tahvili ve hazine bonusu gibi kağıtların çokluğu sonucu doğurmaktadır. Bundan dolayı kamusal sermayeli bankaların karlılıklarıyla iç borçlanma doğrusal ilişki içindedir.

iiiiii) Sanayi üretim endeksi ile mevduat bankaları karlılıkları arasındaki ilişkinin doğrusal yönlü olduğu saptanmış olup; kamusal sermayeli bankalar için durum tersine bir yapı göstermektedir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılması mümkündür; özel sermayeli bankalar artan sanayi üretimi ile birlikte gelişim içinde bulunan sanayi sektörüne kredi aktarmakta bu da bankaların karlılığına olumlu olarak yansımaktadır. Kamu kesimi bankaları için ise verdikleri kredilerin daha çok esnaf kredileri(Halkbank), tarımsal krediler(Ziraatbank) şeklinde olmasından dolayı sanayi kesimine verilen krediler düşük seviyede kalmakta ve sektörün büyümesinden olumlu olarak gelir elde edememektedir.

Türk bankacılık sisteminde mevduat toplayan bankaların dahil edildiği bu araştırma, daha çeşitli yönlerden ve farklı analiz teknikleri kullanılarak yapılan diğer literatür araştırmalarına paralel ya da farklı sonuçlar ortaya çıkma olasılığı ve gelişmekte ve değişmekte olan bankacılık sektörü ile akademik araştırmalar için tartışma konusu oluşturabilecektir.

SONUÇ

Son yıllarda ekonomi dendiğinde ilk akla gelen piyasa reel piyasadan ziyade finansal piyasalar olmakta, finansal piyasalar içinde de piyasanın büyük bir kısmını oluşturan bankacılık sistemi akla gelmektedir. Ekonomik gelişimin lokomotifi konumunda bulunan finansal piyasaların düzgün işleyip gelişmesi yada krizler yaşaması ekonomideki reel piyasaları doğrudan etkilemektedir.

Ekonomik sistemlerin düzgün işleyebilmesi ve fon ihtiyaçlarının zamanında ve istenilen maliyet düzeyinden sağlanabilmesi için; finansal sistemin güçlü bir yapıya sahip olması, gelişen ve değişen piyasa koşullarına kolaylıkla uyum sağlayabilecek teknik ve yönetsel beceride olması, bilgi birikiminin piyasanın düzenini bozmayacak dengede ve kimseye avantaj sağlamayacak şekilde dağılması, bankaların kısır hizmet döngüsünden kurtulup ürün çeşitlemesine gidilmesi ile potansiyel ve alternatif müşteri sayısında artış sağlanması, dış sermayeye açık bir ekonomide birleşmeler ve entegrasyonlar yoluyla güçlü aktörler olma seçeneğinin değerlendirilmesi, gerek yerel, gerekse de global düzenlemelerin asgari koşullarının yerine getirilmesi, sistemdeki gereksiz maliyetleri en aza indirebilecek stratejik ortaklıkların gerçekleştirilmesi ve var olan dış çevre risklerinin yarattığı tehdit ve fırsatların farkında olarak bir çalışma stratejisi geliştirilmesine bağlıdır.

Bankalar finansal sistemin ağırlığını taşıdığından dolayı sistemin kendi içinde dengeli bir gelişim sağlayıp, bu gelişimini ekonomiye aktarması da bankacılık sisteminin geliştirilmesine bağlıdır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile finansal piyasalardaki gelişme, dolayısıyla bankacılık sistemindeki gelişmeler paralel yönde seyretmektedir. Dolayısıyla da bankacılık sisteminde meydana gelecek/gelebilecek bir bozulma da aynı şekilde ülke ekonomisinde bir bozulmaya neden olacaktır.

Bozulmuş bir bankacılık sistemi asli görevi olan aracılık faaliyetini etkin bir şekilde yerine getirememekte, kolay bir yöntem olan devlet kağıtlarına yönelmektedir. Bu da gerek genel ekonomi, gerekse de bankacılık sistemi için bir kısır döngü süreci yaşanmasına sebep olmakta, reel olarak ne piyasa da ne de sektörde bir büyüme sağlamamaktadır. Nitekim 1990'lardan beri süregelen bu tutum son 3-4 yıllık periyotta azalma eğilimine geçmiş ve bankalar gerçek işlevi olan fonlara aracılık faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamıştır.

Sektördeki problemler yıllardır süregelen düşe kalka büyüme ile en büyük düşüşünü yaşadığı 2000 ve 2001 yılındaki kriz ile gün yüzüne çıkmış ve sektördeki sorunların çok büyük ve ciddi olduğu anlaşılmıştır. 1997 yılından sonra; bankalardan bazılarının mali bünyelerinin bozulması ve banka kaynaklarının hakim ortaklarının lehine ve banka zararına sebep olacak şekilde kullanılması, tasarruf mevduatına verilen tam güvencenin yarattığı sorumsuzluklar sonucu mali başarısızlıklar gerekçesiyle 21 banka TMSF'ye devredilmiş; kamu bankalarının görev zararları, sorumsuz olarak dağıttığı krediler, topladığı mevduatın krediye dönüştürülememesi, yüksek borçlanma rakamları, operasyonel olarak rasyonel olmayan şube ve personel sayısı; özel bankaların çok yüksek yabancı para pozisyonları, çok kısa vadeli kaynak yapısı sebebiyle artan likidite ve faiz riski, parçalı bankacılık yapısıyla karlılık oranlarında düşüş olması Türk bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Türkiye ekonomisinde 2001 yılından sonra yeni bir ekonomik program uygulamaya geçirilmiş, uluslararası kuruluşların da desteği sağlanan bu program ile yeni bir dönem başlamıştır. Program ile piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi için piyasaları düzenleyen ve denetleyen kurumların güçlenmesi yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Ayrıca, piyasaları düzenleyen kurallarda uluslararası düzenlemeler dikkate alınarak değişiklikler yapılmaktadır. Programın kısa dönemli amacı piyasalarda istikrarın yeniden sağlanması olmuştur. İstikrarın kalıcı hale gelmesi için makro dengelerin sağlıklı olarak kurulmasına ve beklentilerin iyileşmesine çaba gösterilmektedir. Bu çerçevede, kamu kesimi açığının düşürülmesi, kamunun borç stokunun azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması, finansal sektörün güçlendirilmesi ve uluslararası kredi değerliliğinin artırılmasına yönelik bir dizi uygulama hayata geçirilmiştir.

Yeniden yapılandırma çerçevesinde TMSF'ye devredilen bankaların bazıları birleştirilmiş, bazıları tasfiye edilmiş ve bazıları da satılmak suretiyle sistem içinde yeniden yapılandırılmıştır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılma çalışmasında, öncelik bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiştir. Bu çerçevede, görev zararları alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesine ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır. Özel bankalarda ise, kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri ve piyasa risklerini sınırlandırmalarına ağırlık verilmiştir. İç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde

düşürülmüştür. Sermaye yetersizliği tespit edilen bankalarla ilgili gerekli önlemler alınmış, bilançoları da enflasyon muhasebesi uygulaması ile daha şeffaf hale gelmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Sorunlu aktiflerin çözümü ise “İstanbul yaklaşımı” çerçevesinde borçlar yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırmalar sonunda, 2000 yılında 79 olan sektördeki banka sayısı 2004 sonunda 48’e 2005 de ise 47’ye düşmüştür. Tüm bu yeniden yapılandırmaların maliyeti ise Türkiye’ye 77 Milyar dolarlık bir yük getirmiş ve 2001 yılındaki maliyetin ise GSMH’nın yaklaşık %28,2 si civarında olduğu vurgulanmaktadır.

Ekonomik program ve yeniden yapılandırmanın olumlu sonuçları kısa zamanda görülmeye başlanmış, beklentiler iyileşmiş, para piyasalarında istikrar sağlanmış, büyüme hızlanmış, talepte artış yaşanmaya başlamış ve kamu borçları gereksiniminin milli gelire oranı azalmaya başlamış, enflasyon ciddi bir düşüş trendine girmiş, reel faiz oranları düşmeye başlamış, dış ticaret hacmi yükselmiş, bankacılık kredi hacmi yükselmeye başlamıştır. Ekonomik tasarrufun önemli bir göstergesi olarak kabul edilen toplanan mevduatın krediye dönüşümü, 2001 ve 2002 yıllarında kredilerde yaşanan daralmanın yanı sıra, toplam mevduattaki yükselmenin sonucunda oldukça düşük seyretmiş, nitekim 2002 sonunda %43,2 olan bu oran 2004 sonu itibariyle %55,3’e yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler paralelinde bankacılık sisteminin 2001 yılı 2. çeyreğinden itibaren devam eden negatif karlılık oranları 2002 yılının 2. çeyreğinden itibaren pozitif dönmüş ve bankacılık sektörü çok ciddi karlılık oranları yakalamıştır.

Tüm bu iyileşmelerin yanında bankacılık sistemi Türk toplumunun yapısından kaynaklanan yetersiz tasarruf eğilimini artırmaya yönelik bir gelişme kaydedememiş ve bu da mevduatlarda istenilen artışın yaşanmaması , dolayısıyla bankaların yabancı kaynaklı kredi kullanımının artmasına ve ucuz fiyata fazla kredi verilememesi sonucunu doğurmaktadır. Yine mevduat yapısına bakıldığında, mevduatın vade yapısının artma eğiliminde olmasına rağmen halen çoğunluğu kısa vadeli mevduat oluşturmakta, bu da bankaların verdikleri kredilerin vadelerinin atmasına karşın yeterli olmamasına ya da kaynaklar ile varlıklar arasında vade uyumsuzluğuna sebep olmaktadır.

2001’deki yeniden yapılandırmalar sonucu yeni bir bankacılık düzeniyle karşı karşıya bulunan bankaların, sektörde artan rekabet ve hızla düşen marjlar maliyetlerin düşürülmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Maliyetlerini indirmenin ise en etkili yolu verimliliği artırarak karlılığı korumak şeklinde olmalıdır. Bu yapıda dürüst, şeffaf,

yenilikçi, müşteri odaklı olarak çalışan ve değişen makroekonomik koşullara önceden cevap verebilecek yetenek ve kapasitede bulunan bankalar değişimden güçlenerek çıkmış/çıkacaklardır.

Bankacılık sektöründeki mali başarısızlıkların ülke ekonomilerindeki makroekonomik yapıların zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıkmasının bir tesadüf olmadığı yaşanan bir çok ülke örneği incelendiğinde anlaşılmaktadır. Bankalar için; mikro belirleyiciler olarak belirtilen iç yapılarından kaynaklanan değişkenlerin yanın da, önemi ve etkisi her zaman var olan ve zaman zaman belli dönem ve durumlarda etkileri oransal olarak daha da artan makroekonomik faktörlerin daha titizlikle ve dikkatle takip edilmesi bir zorunluluk olmaktadır.

Yukarıdaki gerekçeye dayandırarak ve kırılgan bir ekonomik yapıya sahip olmamız dolayısıyla, makroekonomik faktörlerin etkilerinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada; Türkiye’de ticaret bankalarının karlılığı üzerinde analizde ele alınan makroekonomik faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Modele göre karlılık üzerine en fazla etkiyi pozitif yönlü olarak enflasyon yapmaktadır. Aktif ve Özsermaye karlılığını enflasyondan sonra sırasıyla aktif karlılık için; negatif yönlü olarak dış borç ,doğrusal yönde ise sanayi üretim endeksi etkilemekte, Özkaynak karlılığını ise yine doğrusal yönde iç borç ve ters yönde dış borç kalemlerinin etkilediği belirlenmiştir..

Çalışmamızda kullanılan veri seti, analiz dönemi, analizde kullanılan banka sayısı, kullanılan oranlar ve analiz teknikleri ile bu sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmamız sonunda ulaşılan sonuç ve yargılara istatistiki testlerden elde edilen sonuçlara göre, geçmiş literatür çalışmaları çerçevesinde ve sosyal bilimlerde “kesinlik yoktur” ilkesi göz önüne alınarak ulaşılmıştır.

Çalışmamız, literatür taraması yapan öğrencilere kaynak veri olma özelliği taşıyacak, daha sonra yapılacak olan araştırmalar için bir hareket noktası olabilecek, istenildiği takdirde veri seti genişletilir, örneklem dönemi artırılıp, farklı bir analiz tekniği kullanılırsa daha iyi sonuçlara ulaşılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, E.Abdulgaffar, “Bankacılık Sisteminde Karlılık ve Bankacılık İkliminin Genel Bir Değerlendirmesi”, Düşünsel Oluşum, No:3, 2002

AKBALIK, Murat, Bankacılık Sisteminde Karlılık ve karlılığı Belirleyen Boyutların İrdelenmesine İlişkin Bir Model Denemesi ve Türkiye Uygulaması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2001

AKDEMİR, Adem, “Likidite Riski”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2001

AKDİŞ, Muhammet “Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin vergisi”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Denizli-2004

AKDİŞ, Muhammet, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2001

AKTAN, Coşkun Can , İstiklal Y. Vural, “1990'lı Yıllarda Global Ekonomik Krizler: Etkileri ve Sonuçları”, www.canaktan.org.tr, 25.11.2005

AKYAZI, Haydar, Seyfettin Artan, “Türkiye’de Enflasyon – Enflasyon Belirsizliği İlişkisi ve Enflasyon Hedeflemesinin Enflasyon Belirsizliğini Azaltmadaki Rolü”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2005

ALOĞLU, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2005

ALÖVSAT, Müslümov, Mübariz Hasanov, Cenktan Özyıldırım, “Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, 2002

ALP, Ali, “Küreselleşmenin Mali Piyasalar Üzerine Etkileri”, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 40, S:473, Ağustos 2003

ALTINTAŞ, Halil, “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004

ASAM, “Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm (1989-2004)” Globalizasyon Sürecinin İyi Yönetilememesi, Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004

ATAMAN, Erdönmez Pelin - Burçak Tulay, “İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması”, 18.12.2005

ATAMAN, Erdönmez Pelin, “Japonya Mali Krizi”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Nisan 2002

ATAMAN, Erdönmez Pelin, “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı 47, 2003

ATAMAN, Erdönmez Pelin, “Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu. Bankacılar Dergisi, Sayı 51, 2004

ATAMAN, Erdönmez Pelin, “Brezilya’da Banka Yeniden Yapılandırması ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000

ATAMAN, Pelin Erdönmez, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001

ATAMAN, Pelin Erdönmez, “Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu

ATAMAN, Pelin Erdönmez - Burçak Tulay, “Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları”, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

AYDIN, Aydan, “İsveç Bankacılık Sistemi, Kriz, Krizde Yapılanlar ve Kriz Sonrası,TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Ocak 2002

AYDIN, Aydan -Pelin Ataman Erdönmez-Alpan İnan -Burçak Tülay, “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Şubat 2000

AYSAN, Mustafa, “Bankalar Nereye?”, Radikal Gazetesi, 06.02.2002

BAŞKOL, Ozan, “Asya Krizi”, Uludağ Üniversitesi, 11.11.2005

BARLAS, Yavuz, “Krizde aldığı parayı geri ödeyecek”, Sabah Gazetesi, 20.11.2005

BAYAZIT, Tayfun, “Türk Bankacılık Sektöründe Beklentiler ve Gelişmeler”, Dışbank Yönetim Kurulu ve İcra Başkanı, Uluslar arası Finans Zirvesi, 17 Ekim 2003

BDDK, “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, (08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanmıştır), 25.12.2005

BDDK, “Banka Şeffaflığının Artırılması”, Nisan, 2003

BORATAV, Korkut, “2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”, 2002

BURÇAK, Tülay, Pelin Ataman Erdönmez, “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”,Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Eylül, 1999

CANBAŞ, Serpil, Doğukanlı, Hatice, “Finansal Pazarlar: Finansala Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, Çukurova Üniversitesi, Betaş, 3.Baskı, İstanbul, 2001

CANSIZLAR, Doğan, “Büyümenin Finansmanı ve Yatırım Bankacılığı Konferansı”, Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası Tarafından Düzenlenen Açılış Konuşması, İstanbul, 3 Mayıs 2005

CLAESSENS, S., D. Klingebiel and L. Laeven , “Financial Restructuring in Banking and Corporate Sector Crisis: Which Policies to Pursues?, World Bank Discussion Paper, No: 428, 2002

ÇELİK,Faik, Mehmet Behzat Ekinci, “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım”, www.Akademiktisat.Net, Active, Mart-Nisan 2002

ÇOKAKLI, Serdar, “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: Japonya Örneği”,BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi, MSPD Çalışma Raporları : 2002/2, Temmuz 2002

DAĞCIOĞLU, M.Ergün, “Suçlu Ayağa Kalk ”, BDDK Raporu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu Başkanı, Ankara, 21.03.2003

DELİCE, Güven, Adem Doğan, A. Meral Uzun, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1,Sivas, 16.01.2006

DELİCE, Güven, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Kayseri, Ocak-Haziran 2003

DÖLCÜBAŞ, A, “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı ve 1980 Sonrası Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Performans Gelişimi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir, 1998

DTM, “Doğu Asya Krizi”, 02.11.2005

DTM, “Güneydoğu Asya Krizinin Değerlendirmesi”, 28.12.2005

DUMAN, Koray, “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2002

DURUSOY, Serap, “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2002

EDMUND, Aman, Werner Baer , “The Illusion of Stability: The Brazilian Economy Under Cardoso”, University of Oxford, UK, University of Illinois, Urbana, USA, 7 February 2000

EKEN, Mehmet Fehmi, “Risk Yönetimi ve Banka Krizleri”, www.Akademiktsat.Net, 08.12.2005

EMEK, T, “Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı, Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi”, TKB Yayını, Ankara, 1991

EMİR, Ferhan, “Finansal Kırılganlık ve Reel Sektör Performansı:500 Sanayi İşletmesi Üzerinde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

ERÇEL, Gazi, “Kriz İçinde Kriz Yönetimi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İMKB Paneli, İstanbul, 16 Aralık 1998

ERÇEL, Gazi, “Finansal Risk Yönetimi”, T.C.Merkez Bankası, 6. Yıllık “Global Finance Conference”Bilgi Üniversitesi, İstanbul,8 Nisan 1999

EROĞLU, Zeynep Ada, “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”,MSPD Çalışma Raporları Mali Sektör Politikaları Dairesi, Temmuz 2001

ESEN, Oğuz, “Bankacılık Krizleri,Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü”, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir, Siyasa,Yıl:1, Sayı:1, 2005

GRACİELA, L. Kaminsky, Carmen M. Reinhart, “Asya ve Latin Amerika’da Yaşanan Finansal Krizler: Geçmişi ve Bugünü”, Çeviren: Güven Delice, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir İ.İ.B.F., C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sivas, 13.02.2006

GÜLOĞLU, Bülent, A. Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, Ekim 2002

GÜNAL, Mehmet, Türk Bankacılık Sistemi, Ankara, Mayıs 2001

GÜNALP, Burak, “Brezilya'nın Reel Düşü”, Hacettepe Üniversitesi Büyüteç, 2005

HACIHASANOĞLU, Burçin, “Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Haziran 2005

HANEDAR, Avni Önder, Türkiye İmalat Sanayii'nde Uzun Dönem Kar Maksimizasyonu ve Rasyonalizm, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel İktisat Yüksek Lisans Programı, İzmir, 2005

IMF, “IMF Türkiye Raporu”, Rapor No: 00/14, www.imf.org, 06.04.2006

İMKB, “Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu”, İstanbul, 2001

İNAN, E. Alpan, “Finansal Krizler, Serbest Kur ve Ekonomik Büyüme”, Bankacılar Dergisi, S.41, 2002

İNAN, Emre Alpan, “Dezenflasyon Süreci ve Düşük Enflasyon Ortamı: Türkiye’de Makroekonomi ve Bankacılık Üzerine Etkileri”, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, 09.03.2006

İŞLERİ, Müge, “ İmkb’de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi)”, İstanbul Kültür Üniversitesi, 16.04.2006

KALAFAT, E, “Yatırım Bankacılığı”, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Yayını, İstanbul, 1991

KAR, Muhsin, M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Bölümü, 2002

KASMAN, Adnan, “Finansal Kriz Döneminde Bankaların Etkinliği”, İMKB Dergisi, Cilt:7, Sayı:25-26, Ocak-Haziran 2003

KAYA, Yasemin Türker, “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997-2000”, BDDK MSDP Çalışma Raporları:2002/1, Haziran 2002

KAYA, Yasemin Türker, “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: Arjantin Örneği”,BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi, MSPD Çalışma Raporu : 2001/2, Şubat 2001

KAYA, Türker, Yasemin, “Sermaye Hareketleri ve Kısa Süreli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi: Türkiye Örneği” , DPT Yayınları, Ankara, 1998

KAYA, Yasemin Türker, Ela Doğan, “Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri”, BDDK ARD Çalışma Raporu , Kasım 2005

KÖNE, Aylin Çiğdem, “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması :Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, Dogus Üniversitesi Dergisi, 2003

KRUEGER, Anna , IMF, 2004

KURT, Timuçin, “Bankalarda Risk Yönetimi ve Etkinlik:Türk Bankacılık Sisteminde 1992-2000 Döneminde DEA İle Etkinlik Ölçümü”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002

KUTLAR, Aziz, Murat Sarıkaya, “Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Maliyet Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayınması ve Faiz Oranlarının Tahmini”, Cumhuriyet Üniversitesi IIBF, Sivas, 2003

KÜÇÜKBİÇAKCI, Ramazan, “Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004

LAKER, JF, “Monitoring Financial System Stability”, Reserve Bank Of Australia Bulletin, www.rba.org, 17.10.2005

MANDACI, Pınar Evrim, “ Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı.1, 2003

MESUTOĞLU, Berk, “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: G. Kore Örneği”, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi, MSPD Çalışma Raporu No: 2001/1, Ocak 2001

MİYNAT, Mustafa, “Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi, 2002 Cilt 9 Say :1-2,. Manisa, 14.11.2005

MUSTAFAOĞLU, Zafer, “Rusya Krizi ve Türkiye üzerine muhtemel Etkileri”, DPT-Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 17.11.2005

NALOĞLU, Nurettin, “Enflasyon Düşürme Politikalarının Türk Bankacılık Sistemine Etkileri”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003

ORUÇ, Bora, “Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri: Türk Sermaye Piyasaları”, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Ankara, Ekim 2002

ÖZBİLEN, Şevki, “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi”, Anadolu Üniversitesi, 2002

ÖZCAN, F. Tinemis, “Türk Bankacılık Sistemindeki Yeni Gelişmeler ve Eğilimler Üzerine Bir İnceleme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001

ÖZER, T. Yeniay, “Gelişmekte Olan Piyasalarda Mali Piyasa Krizleri”, 2001

ÖZİNCE, Ersin, “Düşük Enflasyon Ortamında Finans Sektörü ve Reel Sektör: Brezilya Deneyimi”, Türkiye Bankalar Birliği Konferansı, 28 Eylül 2004

ÖZTÜRK, Salih, “Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım- 2001 Şubat” Türkiye Krizleri, Yönetim ve Ekonomi, Yıl:2003 Cilt:10 Say :1, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 19.02.2006

PEHLİVAN, Nilgün, “Risk Analizine Dayalı Kamu Borç Yönetimi”,Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü, 21.11.2005

PHİLİPS, E.Davis, Debt, Financial Fragility and Sistemik Risk, 2nd.Ed., Oxford University Pres, 1995

SAYILGAN, Şevket, “Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 40, S:473, Ağustos 2003

TBB, “Reel Sektörün Finans Sektöründen Beklentileri”, 18.10.2003

TBB, “Mali Sistemlerin Güçlendirilmesi”, Çalışma Grubu Raporu, Ekim 1998

TBB, “Bankacılık Krizlerinin Çözümü ve Banka Yeniden Yaplandırmasında İzlenen Temel Politika ve Uygulamalar Meksika ve Kore Deneyimlerinin Karşılaştırması”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, 20.12.2005

TBB,“1994 Yılı Krizi Sonrasında Meksika’da Uygulanan Para Politikası”,TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Mart 2001

TBB, “Kriz Sonrası Yeniden Yapılanma ve Bankacılık Sektörü İçin Değerlendirme”, Şubat 2004

TBB,“1995 Yılındaki Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Nisan 2002

TBB, “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi”, Mart 2005

- TBB, “Türk Bankacılık Sistemi”, Bankacılar Dergisi, Sayı 51, Eylül 2004
- TBB, “Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi”, Bankacılar dergisi, 2002
- TBB, Çalışma Grubu Raporu, “Uluslararası Mali Krizler”, Ekim 1998
- TBB, “Bankalar Yasası”, 18 Haziran 1998, www.belge.net, 13.02.2006
- TBB, “Bankacılık”, Almanak 2002, www.tbb.org.tr, 13.02.2006
- TCMB, “Bankacılık Sektörü”, 2005
- Tokyo Ticaret Müşavirliği, “Asya Krizi”, 18.12.2005
- TOPRAK, Metin, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 21, 21.03.2006
- TUNAY, K. Batu A. Murat Silpar, “Türk Ticaret Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-2”, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi, Sayı 2006-2, Nisan 2006
- TUNAY, Batu, “Finansal yönetimde Yeni Yönelimler: Türk Finans Piyasalarının Bugünü ve Geleceği”, Betaş, İstanbul, 2001
- TÜSİAD Basın Bülteni, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Mali Yapı: Mali Gelişmişlik/Firma Mali Yapısı”, TS/BAS-BÜL/05-81, 10 Kasım 2005
- URAL, Mert, Bankacılık ve Mali Kurumlar, www.finansalyonetim.com, 25.11.2005
- URAS, Güngör, “Eski Güzel Günler’ Geri Gelmeyecek”, www.milliyet.com.tr, 2005
- UYAR, S., “Bankacılık Krizleri”, Ankara, 2003
- UYGUR, Ercan Uygur, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 22 Mart, 2001

VEZİROĞLU, Akın, “Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

WILLIAM, F. Ford and Dennis A. Olson, “How 1000 High Performance Banks Weathered the Recent Recession”, Banking, April, 1978

YAY, Turan, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”, İstanbul: İTO Yayınları, aralık 2001, “Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi” Basel Komite, Ekim 2002

YELDAN, Erinç, “İstikrar, Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler”, Bilkent Üniversitesi, Birikim, Kasım 2002

YETİM, Sedat, Ozan Gülhan, “Türkiye ve Yeni Üye Avrupa Birliği Ülkeleri Bankacılık Sistemleri Karşılaştırması”, BDDK Çalışma Raporları 2005/5, Araştırma Dairesi, Ağustos 2005

YILDIRIM, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002

YILDIRIM, Oğuz, “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, Anadolu Üniversitesi, 2003

İNTERNETTEN SAĞLANAN KAYNAKLAR

Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu, <http://www.bddk.gov.tr>

Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr>

Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

OECD, <http://stats.oecd.org/WBOS/ViewHTML.aspx?QueryName=201&QueryType=View&Lang=en>

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, <http://www.tmsf.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti Merkez bankası, <http://www.tcmb.gov.tr>

Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu, [http:// www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)
